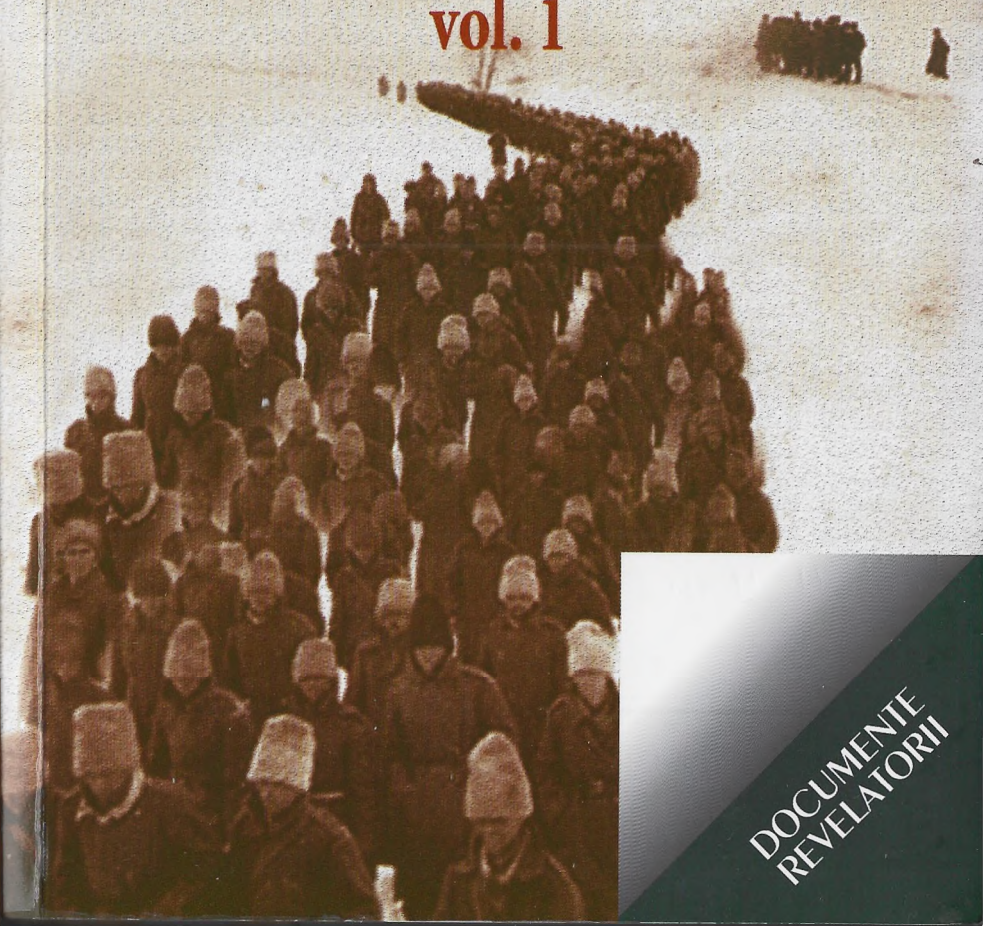

SAECULUM I.O.

I. Oprișan

INFERNUL PRIZONIERILOR ROMÂNI ÎN RUSIA SOVIETICĂ

vol. 1

DOCUMENTE
REVELATORII

I. Oprișan

INFERNUL PRIZONIERILOR ROMÂNI ÎN RUSIA SOVIETICĂ

vol. 1

Prin însumarea istorisirilor, bazate pe fapte reale, strict autentice, câte am putut înregistra, se conturează, credem, oricât de schematic, o imagine de ansamblu, pe de o parte, a pierderilor imense de vieți omenești, dorită, se pare intenționat provocată de sovietici, iar, pe de alta, a exploataării, în condiții inimaginabil de brutale și de inumane de subzistență a celor care au supraviețuit torturilor cu mult mai cumplite față de toate epocile istorice.

A fost, de fapt, un imens holocaust, la fel de barbar, asemenea celui german practicat în lagărele de exterminare, dar total mascat de diverse motivații: lipsa condițiilor de transport, sărăcia Rusiei din cauza războiului, impunerea prizonierilor la munci grele pentru a reface ce ar fi distrus...

I. Oprișan

COLECȚIA
DOCUMENTE
REVELATORII

ISBN 978-973-642-336-9

Coperta de I. OPRIȘAN

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 978-973-642-336-9
978-973-642-337-6

© Toate drepturile sunt rezervate editurii SAECULUM I.O.

**Lucrarea a apărut cu sprijinul
AUTORITĂȚII NAȚIONALE PENTRU CERCETARE
ȘTIINȚIFICĂ.**

I. Oprișan

INFERNUL PRIZONIERILOR ROMÂNI ÎN RUSIA SOVIETICĂ

vol. I

Editura SAECULUM I.O.

București – 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OPRIȘAN, IONEL

Infernul prizonierilor români în Rusia Sovietică /
I. Opreșan. - București : Saeculum I.O., 2014
2 vol.

ISBN 978-973-642-336-9

Vol. 1. - 2014. - ISBN 978-973-642-337-6

355.257.7(=135.1)(47)

B-dul Tinerilor Vasluieni, nr. 51
sector 5, București, ROMÂNIA

fedprint
tipografie

Tel.: 411.00.55; 411.47.76 office@fedprint.ro

O radiografie a detenției prizonierilor români în Rusia Sovietică

1. *Punct de pornire*

A rosti adevărul despre infernul vieții din Uniunea Sovietică echivala în anii comunismului cu condamnarea la muncă silnică pe viață dacă nu chiar la moarte.

De aceea a înflorit la noi literatura de proslăvire a falsei imagini a traiului fericit de la Răsărit, tip *Mitrea Cocor*, și de aceea istoricii s-au ferit să dezvăluie calvarul prizonierilor români luați de ruși în cel de al doilea război mondial, mulți dintre ei capturați după întoarcerea armelor, la 23 august 1944.

Constatând această hibă a istoriografiei noastre, am început, din 1990, să căutăm, spre a-i înregistra, supraviețuitori ai holocaustului sutelor de mii de soldați și ofițeri români căzuți prizonieri în Est. Dar, după scurgerea unei jumătăți de veac, numărul lor se împuținase considerabil.

Din fericire, în cercetările noastre folclorice, întinse pe tot cuprinsul țării, am reușit să aflăm câțiva buni povestitori, care ne-au reînviat în fața ochilor întregul infern al suferințelor trăite de ei în lagărele comuniste.

Prin însumarea istorisirilor, bazate pe fapte reale, strict autentice, câte am putut înregistra, se conturează, credem, oricât de schematic, o imagine de ansamblu, pe de o parte, a pierderilor imense de vieți omenești, dorită, se pare, intenționat provocată de sovietici, iar pe de alta, a exploatării, în condiții inimaginabil de brutale și de inumane de subzistență a celor

care au supraviețuit torturilor cu mult mai cumplite față de toate epocile istorice.

A fost, de fapt, un holocaust la fel de barbar, asemeni celui german practicat în lagărele de exterminare, dar mascat de aparența lipsei condițiilor civilizate de transport și de impunerea ca românii – și, desigur, ceilalți prizonieri de alte naționalități – să refacă, prin muncă, ceea ce distruseseră prin război.

Și totuși, nimeni nu s-a sesizat de acest aspect și nu a impus biruitoarelor, fie și numai plata pentru travaliul silnic în mine, în fabrici, pe șantierele de construcții, pe câmp, în ferme etc., măcar la baremurile anunțate în presa rusă, conform dispozițiilor ce ar fi fost date de însuși Stalin.

A rămas doar un caz deschis, a cărui soluționare urmează a fi dată abia la Judecata de apoi.

2. Capturarea prizonierilor

După cum reiese din convorbirile înregistrate precum și din documentele publicate în ultimul sfert de veac, în afara capturării de către ruși a unui însemnat număr de prizonieri români, în mod izolat, în luptele locale, atât în timpul retragerii lor în fața armatelor germane și a aliașilor, cât mai ales în cursul ofensivelor din anii 1942–1944, cei mai mulți ostași și ofițeri români au fost luați prizonieri în Est în grupe imense, care nu vor putea fi știute niciodată cu exactitate, respectiv în trei momente cruciale: în urma victoriei sovietice de la Cotul Donului/Stalingrad (decembrie 1942) în urma ofensivei ruse din Caucaz/Crimeea (1943) și mai ales în preajma și imediat după încetarea ostilităților antiruse, prin mesajul regelui Mihai I al României de întoarcere a armelor, rostit la 23 august 1944.

Dacă, după legile războiului, ostașii și ofițerii români prinși la Cotul Donului și în Crimeea au reprezentat o captură normală – datorată slabei noastre dotări militare și neobținerii ordinului de retragere spre a ieși din încercuirea sovietică, de

teama să nu-l supere pe Hitler –, numărul încă și mai mare de prizonieri luați în Basarabia și Moldova, în zilele de 23–27 august 1944 a constituit un abuz incalificabil, un sechestru al ostașilor și ofițerilor care depuseseră deja armele, în virtutea apelului către țară rostit de Rege.

S-au tot luat prizonieri militari și persoane civile până târziu, chiar în septembrie-octombrie 1944, când armata română lupta alături de cea sovietică în nordul Transilvaniei sau trecuse deja Tisa.

Convorbirile înregistrate fac frecvent aluzii la vânarea oamenilor – tineri și bătrâni – de pe drum sau de la poartă în cazul evadării unor militari din coloane sau din trenuri, spre a completa numărul.

„Când au luat la numărare rușii [și-au văzut că «dispăruseră noaptea cca 50» de inși] – relatează, de pildă – Constantin Vișan – au prins a-njura, au luat-o prin gară. Moșneag, tânăr, care era, i-au luat și-au completat numărul, i-au băgat la vagoane, a-nchis ușile cu sârmă, geamurile le-a fixat tot cu sârmă ghimpată și mână până la Nistru“. Sau: „Dimineața, unul a smuls o traversă dintr-un vagon, și-au ieșit 25. 25 au rămas în vagon, n-au plecat. Când au dat rușii de lipsa prizonierilor, au început a trage împrejur. S-au dus pe câmp pe-acolo și imediat au adus 50 de oameni și-au completat. Au bătut scântura“.

S-a emis de unii povestitori foști prizonieri chiar ipoteza fabuloasă a înțelegerii dintre Ioan Antonescu și Iosif Visarionovici Stalin, ca rușii să ia prizonieri oamenii tineri de care aveau nevoie pentru reconstrucția Rusiei.

Cerându-i-se mână de lucru în acest sens, Antonescu ar fi răspuns: „În sate nu mai sunt decât bătrâni și copii. Dacă îți trebuie, ia militari!“

Desigur, un asemenea dialog sau corespondență oficială nu a existat, dar dorind să explice fărădelegile sovietice asupra României, țară cobeligerantă după 23 august 1944, poporul a explicat-o prin înțelegerea fantastică menționată dintre cei doi

conducători – singura în stare a justifica comportamentul absolut nefiresc al armatei ruse.

După estimările cele mai aproximative, întrucât un calcul exact nu poate fi efectuat, au fost luați prizonieri militari combatanți și militari care depusesese armele cca 500.000 de inși, mulți dintre ei trecuți în statistici drept dispăruți sau morți (între cei cca 1.200.000 de eroi pierduți în perioada războiului).

Ținem să observăm că în nicio statistică din lume nu figurează civilii luați prizonieri cu anasâna de sovietici și duși împreună cu ostașii în pustiurile ruse sau cei împușcați în cazul că nu și-au dat bunurile (animale, căruțe, alimente etc.) sau chiar dacă le-au dat și au făcut corvezile impuse nu le-au plăcut cine știe din ce motive invadatorilor veniți pe urmele hoardelor medievale.

Personal estimăm pierderile de vieți umane și de prizonieri militari și civile la cca 1.500.000–2.000.000 de oameni.

3. *Lunga cale a Siberiei*

Indiferent unde au fost luați prizonieri, ostașii români au trecut prin patru etape tipologic identice ale calvarului de ajungere de pe linia frontului (unde au fost capturați) până la punctul terminus, lagărul.

1. Constituirea grupurilor, în genere imense, cu debandada inițială specifică a aducerii la ascultare a celor prinși, cu lipsa oricărei hrane și, în mod samavolnic, a interdicției accesului liber la apă.

2. Alcătuirea coloanelor întinse pe kilometri, dirijate prin afara localităților, având ca țintă gările de imbarcare, aflate la foarte mari distanțe, până la care deplasarea pe jos a prizonierilor dura până la zece zile. În această fază, nemaiputând merge, foarte mulți militari, înfometati și însetați, rămânând în urma coloanei, fie mureau de la sine, fie erau împușcați.

3. Transportul propriu-zis pe căile ferate, ce dura uneori

până la o lună, în vagoane de vite (bou-vagoane „vagoane ale morții”), improprii, în care erau înghesuiți până la 110 (și uneori mai mulți) militari. În timp de iarnă, din cauza frigului insuportabil, a lipsei de hrană și mai ales a apei mureau cca 1/3 sau chiar 1/2 din prizonieri.

4. În sfârșit, drumul de la gară la lagăre, deși adeseori nu prea lung (în jur de 5–10 km), constituia ultima mare încercare a prizonierilor, înțepeniți de nemișcare, subalimentați și însetați, silindu-se să ajungă la destinație târându-se ca râmele s-au sprijiniți de camarazi spre a nu fi împușcați.

Episoadele cele mai înfiorătoare ale narațiunilor se referă tocmai la capturarea și peregrinarea prizonierilor până la intrarea în lagăre, când individul ia act de privarea totală de libertate, fiind coborât, de fapt, de la condiția umană la aceea de animal, de la situația de ins important – mai ales în cazul ofițerilor – la aceea de gunoi fără nicio însemnătate, contând doar ca număr.

Calvarul drumului reprezintă în povestirile liber narate (nu în convorbiri) partea esențială a evocării prizonieratului.

Adunați de pe front, din tranșee, unde cei mai mulți ostași nu mâncaseră câteva zile, ei sunt purtați sub pază către locurile de adunare, în vederea alcătuirii convoaielor, unde, fie la Cotul Donului, fie în Crimeea sau în estul României, după 23 august, sunt strânși cu zecile și sutele de mii, rușii nedispunând, datorită numărului așa de mare al captivilor, de capacitatea de a le da hrană.

În această primă fază, când paza e improvizată în locuri deschise, cei curajoși îndeosebi cei din părțile locului, au putut evada, lepădând, la prima ocazie hainele militare și devenind civili. Unii s-au ascuns chiar în mănăstiri, unde, după spusele interlocutorilor, rușii nu au intrat.

S-a mai putut evada și la începutul drumului cu trenul, rupându-se scândurile și făcându-se găuri în dușumeaua vagoanelor.

Când s-a ajuns departe, dincolo de Volga/Don, nu a mai încercat nimeni să scape pe cont propriu.

Și totuși, unii români au năzuit chiar și acolo spre libertate și au fugit din lagăre, dar au fost prinși, uneori la distanțe de mii de kilometri (cazul prizonierului care făcuse rost de un ciocan lung și de uniforma Căilor Ferate Ruse și verifica roțile trenului). Alții, nepregătiți, au luat direcția greșită, mergând spre răsărit în loc să se îndrepte spre apus...

Secătuiți de putere, prin nemâncare și fără apă, – căci chiar după organizarea coloanelor, nu li s-a dat niciun fel de hrană, o săptămână, două –, înfruntând vitregiile naturii ostile: ploaie, zăpadă, ger, viscol, noroi – îmbrăcați de regulă în ținuta de vară, adesea fără cizme sau bocanci (luați de ruși spre a-și schimba încălțăminte proastă) –, ostașii români au clacat, nemaiputând pur și simplu merge.

Rămași în coada coloanei, fără puțința de a ține pasul cu ceilalți, bătuți cu cnutul spre a se grăbi, mulți au căzut și nu s-au mai putut ridica.

Chiar de nu va fi fost date dispoziții clare de a-i împușca, ei au fost uciși.

Lumina așteptată a gărilor – adevărată fată morgana – le-a apărut multora în mod halucinant, dându-le speranța ajungerii la ea, dar, îndepărtându-se cu toate acestea tot mai mult.

Urcați în trenuri, încât de abia puteau sta toți pe o parte sau doar în picioare, pe lângă sentimentul acut al claustrofobiei, prizonierii nu aveau nici unde să-și facă nevoile. Au spart podeaua spre a face găurile trebuitoare.

Când li s-a dat mâncare, li s-a oferit, cu sadism, spre a-i termina încă din faza aceasta, pește sărat și pâine uscată, fără apă. Uneori s-a dat și câte-o găleată de apă, dar repezindu-se toți, îngrămădindu-se în disperare spre căldări, apa se vărsa și nu se folosea nimeni de ea.

De sete, prizonierii își împărțeau șuruburile vagoanelor spre a le linge, spre a-și umezi buzele, iar alții își beau urina.

Alteori, rar de tot, se oprea trenul lângă vreun lac, baltă, sau

râu și prizonierii erau coborâți „să se adape“, ca vitele. Însă asemenea opriri nu se repetau în decursul unei luni, cât dura călătoria...

Dura așa de mult, pentru că trenurile cu prizonieri erau mereu trase pe liniile moarte, spre a deschide drumul armatei roșii și transporturilor de armament necesare frontului rus.

Ni s-au semnalat și cazuri în care – la deschiderea vagoanelor spre a aduce ceva sau pentru ca soldatul de pază să întrebe dacă a mai murit cineva –, urcau extremiști care, fie îi luau la bătaie pe prizonieri, fie trăgeau în ei și-i împușcau.

Morții, adesea foarte mulți, mai ales pe timp de iarnă, rămâneau în vagoane, unde erau despuiți uneori de haine spre a se apăra ceilalți de frig.

La opririle trenurilor – probabil în anume puncte – li se ordona prizonierilor să arunce cadavrele, fiind stivuite ca lemnele în cruciș, unele peste altele.

Se interesau paznicii de câți au murit, mai ales pentru a diminua numărul porțiilor de mâncare, în cazul când li se dădea așa ceva.

După 15–20–30 de zile de drum, pe care mulți și le însemnau spre a ține minte pe ce dată sunt, tăcând, înjurând sau mai rar povestind, cu gândul de a uita de foame, de sete, de frig, de necazurile pe care le trăiau, se ajungea într-un fel de centre de triere, de tranzit sau, uneori, chiar în lagărele de destinație.

4. *Viața în lagărele comuniste*

Datorită mizeriei trăită pe front și apoi până la ajungerea în lagăre, ostașii, nu numai români, dar despre ei vorbim, se umpluseră îngrozitor de păduchi. Păduchii treceau în legioane de la unul la altul și, în disperare, soldații dădeau foc la paiele pe care stăteau culcați spre a scăpa de ei.

De aceea, prima grijă a administrației lagărelor a fost să facă deparazitarea totală a noilor veniți.

Tunsul, bărbieritul, spălarea cu apă caldă și săpun, – e adevărat mizerabil –, introducerea hainelor la etuve erau obligatorii.

După care, repartizați în barăci – uneori imense, cât un teren de fotbal, sau chiar de câte două sute de metri, cu paturi suprapuse, unul peste altul – uneori și câte patru (chiar șapte)* pe înălțime – fără a li se da, de cele mai multe ori, saltele, cearșafuri, perne, pături, ci doar scândurile goale –, erau lăsați, în genere două săptămâni, spre refacere.

În acest răstimp erau înregistrați, li se făcea o sumară vizită medicală și erau împărțiți pe categorii de muncă: I, II, III și okaua, în funcție de care urmau să aibă un program mai scurt sau mai lung de lucru și li se dădea alimentație diferită.

Evident, mâncare necorespunzătoare, – supă incoloră, de obicei de pește, sau de varză cu aproape nimic în ea, varză, cartofi, cașă și pâine –, îi ținea pe prizonieri mereu flămânzi, în căutare de hrană: frunze de mesteceni, cotoare și căpățâni de varză, cartofi...

Îmbrăcămintea, mai ales în Siberia, alcătuită din pantaloni și haine vătuite plus căciulă, era ținută permanentă și de zi – în mină, la cărat și tăiat de lemne, la construcții și pe câmp – și de noapte.

Se pleca din lagăr întotdeauna în coloană, în cele mai dese cazuri cu cântec obligatoriu, comandat de însoțitorii ruși înarmați ai prizonierilor, până în păduri, în fabrici, în mine, pe șantiere, atrăgându-se mereu atenția civililor să se ferească din calea celor încolonați.

Uneori cântecul devenea o pedeapsă. Dacă cumva prizonierii nu executau ordinul de a cânta, erau trântiți în apă, în noroi, unde se nimereau, prin alt ordin: „Culcat!“ și paznicii călcau peste trupurile lor ca peste lemne. „Când ne ducea – istorisește Alexandru Crețu . *«Davai pesni romani.»* Să cântăm. Ce să

* Radu Mărculescu, *Patimile și iluminări din captivitatea sovietică*, Humanitas, 2014.

cânt, domnule?! «Culcat, românule!» Te culcai unde erai. Da sentinelele «culcat», te culcai în noroi, în apă, unde era. Și el venea pe noi și pășea... / – *Călca pe dumneavoastră?* / – Trecea pe noi, pe spatele noastre, domnule. Mai îți da și cu patul armei, dacă cumva... Și uite asta a fost: «Culcat, român!» «Davai pesni!»“.

Prizonierii nu aveau voie să iasă din rând – sub amenințarea împușcării – niciun pas.

Orice abatere era pedepsită cu asprime și orice comandă, după bunul plac al însoțitorilor de coloane, erau obligatorii.

Practic, prizonierii aveau regim de deținuți.

Dar lagărele-închisori propriu-zise, cu 3–4 rânduri de sârmă ghimpată, cu curent electric prin ele, cu foisor de supraveghere cu binoculul și paznici înarmați peste tot –, aveau în cadrul lor, pentru pedepse, camere de arest „alba“, „neagra“, pivnițe de detenție, locuri semiamenajate neprotejate împotriva intemperiilor naturii, unde cel închis era condamnat la o moarte sigură și rapidă. Uneori, erau închiși chiar în camerele mortuare, pentru ca murind să nu mai trebuiască să-i care acolo.

Ca și pe traseul transportării prizonierilor spre gări și lagăre, orice paznic putea să împuște pe cei supravegheați, pretextând că a vrut să fugă. Dispoziția era valabilă oriunde dincolo de poarta lagărului.

Muncile, inumane, erau efectuate în cea mai mare parte a lor manual și prin eforturi supraomenești, de pildă, căratul lemnului în spate, de la distanțe foarte mari, sau cu oameni înhămați la sănii; precum și aratul cu câte zece-doisprezece prizonieri înhămați la plug. „Și-apoi, după aceea am și arat – rememorează Visarion Uța. / – *Trăgeați la plug, ca boii?* / – Nu la jug. Era un plug și unu cu nuiua, câte 10 și 12 la un lanț, și băgau o bucățică de fier acolo și trăgeam. Am arat, zile-ntregi am arat. Zece-doisprezece oameni la un plug. / – *Era greu?* / – Ușor n-a fost. Dacăș fi fost sănătos poate nu era. Alții au fost tari, dar flămânzi și necăliți. S-a arat“.

Nu mai vorbim de dificultatea scoaterii cărbunelui prin

spargerea pereților de minereu cu dalta și ciocanul și căratul cu vagonetele de câte o tonă...

Se lucra după norme excesive, mereu ridicate, greu de realizat.

Existau, ce-i drept, și cluburi, în care activau, în timpul liber și unii români, în cadrul unor formații muzicale alcătuite de ei.

Mai multe activități libere puteau fi efectuate în lagărele ofițerilor, puși și ei la muncă, fără să se țină seama de convenția de la Haga, semnată și de URSS.

De asemenea, în timpul liber prizonierii se puteau mișca unde doreau în lagăr, dar niciun pas dincolo de porțile lui.

„Timpul liber“ era o noțiune relativă, căci mereu interveneau obligații neprevăzute de executat corvezi, pentru care se promitea supliment la masă: un polonic de supă și 200 gr. pâine neagră.

În genere asemenea munci foarte grele – descărcarea lemnele uriașe pentru susținerea galeriilor minelor, descărcarea pachetelor cu tancuri demontate trimise din SUA etc. – se efectuau noaptea.

O caracteristică a lagărelor sovietice a constituit-o și faptul că un prizonier sau un lot de prizonieri nu trebuia să rămână prea mult timp într-un anume loc, spre a nu se obișnui cu împrejurimile, cu cei care-i păzeau, cu civilii cu care lucrau împreună.

Schimbările surveneau și în funcție de solicitări. Căci, dincolo de dispozițiile centrale, care determina trimiterea la un lagăr sau la altul a prizonierilor, diversele fabrici, mine, sovhozuri, colhozuri, întreprinderi forestiere, puteau cere oricând ajutoare direct de la lagăre.

Cert este că aproape toți interlocutorii mei au fost în mai multe puncte geografice pe timpul șederii forțate în Rusia și au efectuat diverse munci.

În toate lagărele se înfiripa, – din câte rezultă din convorbirile cu prizonierii – comerțul ilicit: schimbul în natură cel mai

adesea, al tutunului (mahorcăi) dată ca rație și a zahărului cu pâinea economisită; dar și pe bani pentru cumpărarea de alimente sau pentru realizarea unor dorințe. Deși nepermis, el era tolerat, totuși, de conducere.

Un loc aparte în această privință l-au ocupat puținele lagăre din cele 306 în care eforturile prizonierilor au fost, fie plătite de la o vreme (deși avem îndoieli în privința exactității mărturisirilor înregistrate), fie au fost răsplătite prin premii întâmplătoare – ceea ce a determinat, atât satisfacerea unor nevoi imperioase (de hrană, în primul rând) cât și cumpărarea din URSS a unor obiecte din comerț, cu care s-ar fi întors în țară.

Ipoteza plății a fost negată însă de cei mai mulți interlo-cuitori, întrebați în mod special, care au considerat-o drept fantezistă.

Perioada de ședere în Rusia a diverșilor prizonieri români a fost hotărâtă, în primul rând, de dosare, de faptul dacă au fost polițiști, dacă au bătut soldații, ca ofițeri sau gradați, de modul cum au fost apreciați la locul de muncă, de recomandările conducerii lagărelor și de multe ori de întâmplare.

Unii deabia sosiți în URSS au plecat repede înapoi, la un an sau la mai puțin de un an. Probabil datorită unor reclamații internaționale. Îi avem în vedere pe cei luați de acasă după septembrie 1944.

Alții au stat în mod normal între doi-patru ani.

Dar au rămas destui și după 1948 și chiar 1950, căci guvernul român nu a făcut presiuni asupra celui sovietic ca alte guverne să li se elibereze prizonierii. Iar rușii s-au prevalat de faptul că în tratatul încheiat de România cu Națiunile Unite (la 10 februarie 1947) nu se preciza nicio dată concretă de repatriere a prizonierilor, ci se trecuse doar formula permisivă: „cât mai repede cu putință“.

Indiferent, însă, când li s-a dat drumul, absolut toți foștii prizonieri deveniți formal (până la reîntoarcerea în țară) oameni liberi, au plecat ca din pușcă, încât, în cazul unor întârzieri a sosirii garniturii de tren, a locomotivei, sau a altor fapte nepre-

văzute de organizatorii transportului, au refuzat să mai intre în lagăr și au dormit în gară (în tren) sau în preajma gării.

Răbdarea, pe de o parte, cu care așteptaseră promisiunile nematerializate, că „se vor întoarce în curând acasă“, bucuria pe de alta, că a dat Dumnezeu să vină și ziua plecării, atinseseră cote maxime și ei nu mai puteau crede în nimic.

5. Moartea în lagărele sovietice

Purtăm, fără îndoială, de la naștere până la reintrarea în pământ, ca permanentă umbră: Moartea.

Îi simțim, însă, cu atât mai mult prezența în momentul marilor cumpene: bolile ucigătoare (ciuma, holera), cataclismele terestre, războaiele...

Desigur, soldații o au permanent în față ca alternativă: ori rămânere în viață, ori moarte; ori îl împușcă el pe cel ce îndreaptă arma către el; ori e împușcat de acela.

În prizonierat, teoretic, moartea ar trebui să stea deoparte: ostașul dușman e prins și îngrijit, pentru ca, prin reciprocitate, militarul propriu să fie apărut de ucidere și să se întoarcă înapoi la familia care îl așteaptă.

În războiul cu Rusia au acționat alte principii. Luăm act, mai întâi, de o agresivitate feroce față de cei prinși, de neacordarea normală a hranei și a apei – vitale –, de prădarea prizonierilor de încălțăminte și haine (lipsindu-i, astfel, de posibilitatea de a se apăra împotriva intemperiilor naturii), de închiderea lor într-un spațiu insuficient pentru viață (în vagoane supraglomerate și, ceea ce e cu totul inuman, de un sadism al răzbunării fără pereche: soldaților li s-a dat, cum am mai spus, în toate transporturile, fără excepție, pește sărat sau șuncă de asemenea sărată fără niciun pic de apă sau fără apă suficientă față de căldura de afară și din interior, raportat la înghesuiala din vagon.

Dăm câteva citate din convorbirile cu foștii prizonieri: „Le-a dat așa: doi pești sărați și uscați la fum, cam așa de lungi și cu

pesemeți de ăia uscați. / – *Dar apă le dădea?* / – Nu, apă nu. Apa a fost pericolul... or murit 50–60 de oameni în fiecare vagon... / – *Dar voiau ca să-i omoare? Sau de ce?* / – Nu știu, ce pot să zic?! Nu știu. Dacă ar fi fost vară, niciunul n-ar fi scăpat din ăia 5000 de oameni. Cum vă spun, 50, 60, 65 de oameni au murit din fiecare vagon“; „O fost iadul în baracă, iadul a fost... – spune Petru Trif – câte zece-douăzeci în fiecare noapte, în fiecare baracă“; „Când ne scoatea afară la lucru, făcea numărătoarea și nu ieșea. Câte 10–15 pe noapte mureau“; „Când am ajuns acolo, s-ajungem în Siberia, în Karaganda – istorisește Petru Costa – din ăia zece veniți, n-a mai rămas niciunul. Toți au murit. Și noi, dintre ăia 90, dacă ne-am mai dat vreo 40 sau 50 jos“.

În felul acesta, dacă statisticile nu vor fi fost minimalizante – și sigur au fost – au murit din armata română peste 50.000 de prizonieri.

Despre cei uciși sau lăsați neîmpușcați în urma coloanelor sau despre cei aruncați din tren, morți de inaniție, sete, frig, căldură, nu s-a aflat niciodată nimic – și nu se va putea afla în viitor – unde și dacă au fost îngropați.

Vor fi fost probabil azvârliți ca orice gunoaie în gropi comune, spre a stinge focarele de infecție. Iar peste ei, peste floarea tinerimii române, cresc buruieni sau în cel mai fericit caz lanuri imense de floarea soarelui, grâu, porumb...

Alți prizonieri, trimiși la spital, în lagăre, dispăreau la un moment dat, fără niciun fel de urmă. În orice caz, cei care mi-au relatat asemenea fapte, nu i-au mai întâlnit niciodată.

Bolnavi grav – se pretexta că sunt duși la clinici de specialitate – ei nu puteau fi închiși în carcere de pedepse pe motive politice, căci ar fi murit în prima zi.

Din cele aflate, ei mureau și erau aruncați la gropile comune.

De altfel, cei mai mulți bolnavi slăbiseră mai rău decât în uzinele morții germane, având cca 25–30 kg, încât puteau fi luați în brațe precum copiii.

Dar cei mai mulți prizonieri mureau fără să mai treacă prin lazarete. Mulți capotau chiar în dormitoare și prietenii lor nu raportau decesele spre a primi în plus, două-trei zile, necăjitele porții de mâncare ale acestora.

Când mirosul putrefacției nu mai putea fi suportat de cei din barăci sau era sesizat de supraveghetori, morții erau adunați în casele mortuare – un fel de depozite de ciment care permiteau menținerea lor o vreme vara – și când se adunau suficienți, erau cărați cu camioanele, spre a fi aruncați, fie în gropile comune imense, săpate dinainte, fie spre a fi basculați în râurile care curgeau în preajmă – caz fericit, de integrare a cadavrelor în ciclul naturii.

În gropi erau puși cu fața în sus sau în jos, cap la picioare și picioare la cap, uneori apăsați mecanic cu utilaje, și se arunca pământ peste ei.

Dacă era vreun prieten al celui care participa la „îngropare“, acesta mai rămânea o clipă lângă groapă spunând, eventual, o rugăciune. Dar era somat să nu stea nicio clipă în plus de soldații ruși.

Nu se punea nicio cruce, nu cânta niciun preot...

De altfel, în lagăre mari, cu excepția lagărelor pentru ofițeri, nu se afla niciun preot, de nici o religie.

Lipsa preoților nu impieta asupra credinței ostașilor, care mi-au mărturisit că se rugau în fiecare seară și unul dintre ei reușise chiar să treacă prin controale cu o carte de rugăciuni, din care citea și ceilalți ascultau.

În graba cu care erau înlăturați morții din mijlocul colectivităților se întâmpla însă să fie aruncați uneori și ostași vii. Cazul generalului Gheba, despre care mi-a povestit generalul Marin Dragnea: „El era bolnav de tifos. Și-a fost aruncat la grămadă ca să-l ducă să-l îngroape. Și când s-a dus doctorița să constate decesul, ea a ridicat mâna. A fost luat, i-au făcut injecții și... / – A-nviat... / – A-nviat și-a venit cu Divizia «Tudor Vladimirescu»“.

Drept răsplată, după încheierea războiului, generalul a luat-o pe doctoriță de soție.

Cazul generalului Gheba e unul fericit. Câți, însă, dintre cei îngropați nu vor mai fi avut încă viață în ei?!

6. *Propaganda comunistă în lagăre*

Nu poate fi tăgăduit faptul că în lagărele sovietice s-a încercat continuu să se înlăture viziunea țăranului și a intelectualului român – în ipostaza de soldat, gradat sau ofițer – asupra lumii și vieții, principiile și credințele lor transmise prin tradiții, școală și religie, și să li se inculce învățătura marxist-leninistă și toate sloganurile comuniste, în intenția de a transforma prizonierii din dușmani – cum fuseseră până atunci – în unelte de luare în stăpânire și dominare a țării.

Desigur, atenția principală s-a îndreptat către ofițeri, dar ea e resimțită – chiar dacă nu a fost întotdeauna percepută ca atare – și în istorisirile și convorbirile avute cu ostașii și gradații.

Căci ce alt rost aveau „lecțiile” și „cuvântările” propagandiștilor care știau și vorbeau frumos românește despre „dreptatea” sovietică, despre lipsa de exploatare a popoarelor din URSS, despre producțiile agricole imense, despre bunăstarea materială a tuturor în Rusia Sovietică, – într-o totală contradicție cu realitățile pe care cei mai mulți prizonieri le vedeau zi de zi la muncitorii, minierii, țăranii cu care lucrau alături –, dacă nu să înlăture prin viziuni utopice, șablonarde imaginile obiective pe care ei și le formau prin experiența directă, și să trezească nu numai în români, dorința de a transplanta și acasă ceea ce li se spunea?!

Dar chiar și soldații prizonieri amintesc că „în fiecare seară se făcea ora politică”, care se ținea afară, explicându-se „cum a-nceput comunismul, cum a fost... și despre colhoz și despre sovhoz și una și alta și cum se lucrează. «De ce să lucrezi dumneata 12 ore și să nu ai? Uite, la noi, se lucrează 8 ore și are omul tot ce-i trebuie”. „Dar nu prea-l băgam în seamă –

mărturisește Visarion Uța – că eram slabi, flămânzi, amărâți... Nu-mi ardea nici de colhoz, nici de politică. Că ce-i comunismul? Nu-mi ardea de nimic.“

A existat, de asemenea, o permanentă încercare de racolare – prin promisiuni, de la suplimente alimentare, la avantaje de toate soiurile până la grabnica repatriere – a prizonierilor spre a-și trăda gradatii și ofițerii, care au bătut soldații sau au lucrat în poliție, precum și pentru a raporta orice intenție și acțiune dușmănoasă împotriva conducerii lagărului și mai larg a URSS.

Chiar antifascismul, ca politică de atragere a simpatiei prizonierilor față de Rusia, a pornit nu din mase – deși o anume nemulțumire față de germani exista în rândul ostașilor cobeligeranți –, ci a fost gândită de NKWD și materializată prin comuniști, tip Ana Pauker, Iosif Chișinevski, Chivu Stoica etc., care au mers în cele mai importante lagăre cu români spre a-i înregimenta în această mișcare prosovietică.

„În lagăr... făceați lecții de politică, de propagandă? / – Da, făceam școală... / – Ce vă învăța acolo? / – Era școală de antifasciști. N-am fost acolo, nu știu ce învățau. / – Pe cine lua acolo, la școala aia? / – Care vrea! / – Aaa, care vrea! Ce ziceau? / – Întrebau: «Tu vrei să mergi la școala de antifasciști?» Și el nici nu știa ce-i ăla «antifascist», dar spunea da, și-l lua și-l ducea acolo și mulți au ajuns așa la Moscova, cu școala asta, propagandiști“ (din relatările lui Alexandru Hrițcu).

Până și instructajele de pregătire militară ale celor coopțați să devină ajutoare în conducerea coloanelor spre locul de muncă sau înapoi spre lagăre se transformau în ședințe de propagandă.

După cum – premiarea unor fruntași în muncă era profund politizată, cu aluzii directe la ce trebuie să facă respectivii inși la ajungerea lor acasă.

Ținem să relevăm că însăși trimiterea probabil a primului lot de prizonieri în țară a avut o țință politică.

„Am plecat 150 de inși – povestește Nicolae Dobrinaș – cu vasul «Trasilvania»... / – De ce v-a dat drumul așa de repede? /

– Eu cred c-a fost problema politică. Pentru că au recrutat tot de leatul meu, mai tineri. Au spus așa: «Mergeți acasă. Luați legătura cu primăriile. Acolo e Frontul Plugarilor, e PCR, e cutare, cutare». / – *Să sprijiniți?* / – Ca să sprijinim“.

7. *Crearea diviziilor „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”*

Punctul maxim al propagandei sovietice asupra prizonierilor români din Rusia l-a constituit înființarea diviziilor „Tudor Vladimirescu”, pe 2 octombrie 1943, în rezerva Frontului al doilea Ucrainean (în localitatea Iambol, dincolo de Nistru, 12.500 de ostași și ofițeri) și „Horia, Cloșca și Crișan”, la Kotovsk, în Transnistria, alcătuită din plusul de prizonieri, care făcuseră cerere să intre în prima divizie plus solicitanții de după recucerirea Sevastopolului, în 1944.

Pentru obținerea unor asemenea rezultate au fost trimiși prin lagăre comuniștii ilegaliști, în frunte cu Ana Pauker, Chivu Stoica, Iosif Chișinevski și mulți alții, care s-au folosit de dorința ostașilor și a ofițerilor de a se repatria și i-au ademenit cu perspectiva revenirii în țară, dar de fapt au fost trimiși drept carne de tun, în folosul Rusiei Sovietice.

Dovada peremptorie ne-o oferă generalul de armată Ion Tutoveanu, membru al statului major al Diviziei „Tudor Vladimirescu”, care ne-a relatat că din cei 12.500 de ostași și ofițeri, cărora li s-a mai adăugat un număr însemnat de prizonieri sosiți din Rusia și voluntari români, sau reîntors, la sfârșitul războiului, în țară doar 4.500 de inși, rămânând pe câmpul de luptă aproape trei pătrimi.

În pofida numărului mare de înscriși în cele două divizii – adeziune în cea mai mare parte nenominală, neindividuală, obținută doar pe baza unor liste colective – opoziția mai ales a ofițerilor de a lupta împotriva propriei țări a fost extrem de puternică. Am cita cazul căpitanului Tudor Popescu, care, în urma combaterii ideii de a merge alături de URSS, a fost scos

din ședință și trimis la arest, apoi după ani de perindare prin șirul lagărelor de pedeapsă, s-a întors după 1950 acasă.

E doar unul dintre cei care s-au opus vehement acestei idei. Mai mulți sunt citați de Radu Mărculescu în vol. *Pățimiri și iluminări din captivitatea sovietică*, 2000.

Marea majoritate a ofițerilor au preferat să nu-și riște din nou viața și să se reîntoarcă odată cu toți ceilalți, când se va întâmpla aceasta. Cazul prof. Constantin Ciopraga, ale cărui mărturii sunt incluse în vol. de față.

Tergiversarea trimiterii celor două divizii pe front s-a datorat, între altele, tocmai opoziției, chiar și a celor care s-au înrolat în cadrul lor, de a lupta împotriva românilor, aflați până la 23 august 1944 alături de germani.

Se preconizase implicarea Diviziei „Tudor Vladimirescu” pe frontul polonez, dar, până la urmă, a căzut și varianta aceasta și voluntarii au intrat în țară o dată cu întoarcerea armelor împotriva hitleriștilor, fiind trimisă direct în lupte pentru eliberarea Transilvaniei de Nord.

Cele două divizii au fost primele unități politizate, având, pe lângă comandanți, comisari politici.

Ele au alcătuit, după curățirea lor de cadrele fidele regelui, nucleul noii armate comuniste.

Nu întâmplător, ziua armatei generale românești a fost fixate și a rămas până mai târziu pe data de 2 octombrie, data constituirii primei divizii de voluntari în URSS (schimbată apoi pe 25 octombrie 1944, data eliberării întregului teritoriu românesc de sub armatele germano-ungare).

E locul să arătăm, împotriva tuturor afirmațiilor de până acum, că recrutarea pentru înscrierea în Divizia „Tudor Vladimirescu” nu a fost total benevolă și că cel puțin pe alocuri s-a recurs la presiuni asupra prizonierilor. Cităm mărturia lui Radu Pătrânoiu despre necazurile pe care le-a suferit prizonierul M.I. Roșu, „șofer bătrân” din Jirlău, Brăila. „Stând în lagăr acolo, îl chinuia la lemne, făcea metri cubi de lemne. După munca aceea, le dădea de mâncare.

S-a culcat. Au dat stingerea. Și când – se trezește: «Mă, ia scoal!» Un rus, dar vorbea românește. «De unde ești tu?» «Din Jirlău.» «Spune cum îl cheamă pe primar, pe popă, pe profesor, învățători la voi? Cum îi cheamă?» Îl scula mereu. Era pe primăvară, că-ncepea să se-nvălzească. Îl lua de subsuoară, se plimba, îl ducea la dormitor. Și-l chinuia așa. L-a chinuit vreo două săptămâni așa ca să se treacă în Divizia «Tudor Vladimirescu». Ducea muncă să-i înroleze. / – *Așa făceau?* / – Da. / – *Nu-l lăsa să doarmă?* / – Și-acolo el le-a spus laăștia, care erau în sat cu el: «Măi, eu nu pot să mai stau. Toată noaptea mă chinuiește unu și ziua-s cu voi la lemne, tai aicea la pădure. Ce facem? Ne trecem în Divizia «Tudor Vladimirescu»? Altfel aici murim!» Și-a-nceput: ăla: «Hai să ne trecem!», acela: «Hai, hai!» S-au trecut care erau mai în putere.

După ce s-au trecut în Divizia «Tudor Vladimirescu», le-a adus o mașină de cartofi. Când a intrat cu mașina aia de cartofi în lagăr acolo, au tăbărit ca lăcustele ălea pe cartofi, cruzi, așa cum erau. A zburat mașina aia de cartofi. A doua zi, iar din nou altă mașină... Trei zile așa a adus câte-o mașină de cartofi. Și-apoi le-a adus cazane, cartofi, ceaune de ălea mari. Le umpleau de cartofi. Lemne-aveau. Le fierbea. Și-au început să mănânce. S-au pus pe roate. Erau slabi morți. De-acolea, a-nceput să le-aducă orez, fasole. I-a-ntărit. I-a organizat pe plutoane, pe grupe...”

Deci după presiuni, odată înrolarea realizată, a urmat răsplată: mai buna alimentare și toate celelalte.

8. *Relațiile prizonierilor români cu populația rusă*

Deși conduși cu escortă de la lagăr spre mine, fabrici, codri, câmpuri agricole și înapoi, prizonierii au avut, totuși, nenumărate contacte cu populația civilă din URSS.

În primul rând, pentru că lucrau alături de aceasta, și i-a înțeles necazurile, lipsurile și greutățile. Mulți dintre interlocutori ne-au mărturisit cu tristețe că, de fapt, oamenii de rând

ruși n-o duceau cu mult mai bine decât ei. Locuiau în condiții mizere, alimentele erau raționalizate – sub pretextul nesecității întreținerii frontului –, salariile erau extrem de mici, timpul petrecut la serviciu îi istovea. Viața li se scurgea monotună, fără bucurii. „Ce pretenții să mai ai – afirmă Nicuță Cojocaru –, dacă Rusia, un fapt adevărat, era săracă tare... n-avea apă, n-avea ac... Să nu ai apă, bre? Poate că la oraș era, da' ăia, unde-am trăit eu, nu, sărăcie!“

În al doilea rând, pentru că tinerii, în pofida tuturor interdicțiilor găseau prilejul să se apropie cu dragoste de fete și neveste (ocolindu-le pe cele însemnate la picioare cu banderole albe/negre, mărturie a faptului că erau bolnave de boli lumești) și la repatriere mulți le-au lăsat cu rodul dragostei; iubirea de patrie, de cei de acasă, nefiind pusă în cumpănă cu dragostea de peste vară.

În al treilea rând, pentru că mulți aveau legături, în numele lagărului, cu furnizorii de alimnete și materiale sau unii, transferați în grupuri mari în alte zone spre a face aprovizionarea trăiau în mijlocul populației autentic ruse, din sate și orașele, pe care a ajutat-o nu o dată și de care au fost îndrăgiți.

De altfel, mai ales în mine, nou veniții se atașau de cei vechi și duceau mai departe meșteșugurile și învățămintele primite de la aceștia, fiind de neînlocuit.

Așa se face că după ce cunoscuseră în profunzime adevărata viață a „omului sovietic“, prizonierii deveneau imuni, la orice propagandă comunistă.

Înțeleseseră și lipsa de elan a rușilor la locul de muncă, atingând într-un ritm normal performanțe nerealizate de localnici, dar înfrânându-se spre a nu determina ridicarea obligațiilor de producție și pentru ei dar mai ales pentru ceilalți angajați. Vorba țăranilor din preajma lagărului de ofițeri români de la Oranki, care se sileau când venea inspecția și apoi se opreau din avânt, spunând: „Mai e și mâine zi“.

Neexistând nicio legătură între pământ, fabrici, uzine, mine,

păduri și cei siliți să-l lucreze sau să muncească în ele, e de la sine înțeles că lipsea motivația, fapt ce avea să încetățenească și la noi, după colectivizarea agriculturii și trecerea celorlalte întreprinderi în patrimoniul statului.

Boala sovietică a ajuns, inevitabil și la noi, pervertind mentalitatea „omului nou“.

Experiențele „bune“ au trecut astfel granițele, o dată cu „lumina ce venea de la Răsărit“.

9. Repercusiunile mărturisirii adevărului

Cunoscând în profunzime întreaga mizerie a vieții sovietice, care nu se deosebea prea mult de aceea dusă de ei în lagăre, prizonierii români se întorceau acasă cu o bombă în stare să arunce în aer întreaga propagandă comunistă aureolantă, despre „fericirea traiului în socialism“, și anume cu mărturia adevărului.

Dându-și seama de acest pericol, chiar de la plecarea din lagăre, li se pusese în vedere ostașilor eliberați să nu spună ceva de rău.

Unul dintre interlocutorii noștri, Pavel Vodă, a surprins admirabil aceste povești: „Ne-au scos din lagăr și ne-a ținut o cuvântare: «Veți merge acasă, Dacă cineva dintre voi s-a găsi și-a spune ce n-ați văzut aici, avem lagăre pentru voi și-acasă!» Asta nea- hotărât-o: «Avem lagăre și-acasă!» Numai n-a spus: «Dac-ați spune ce-ați văzut, aveți lagăre și-acasă».“

Cuvântările comandanților ruși de lagăre nu li s-a părut însă suficiente și porunca a fost repetată pentru fiecare grup repatriat în cele două săptămâni de „deparazitare“ de la Focșani și Sighetul Marmăției.

Proaspăt reîntorșilor în țară, pe a căror livrete militare se scria (cazul celor de la Brăila), nu adevărul: „prizonier în URSS“, ci „deplasat în URSS“, li se atrăgea atenția să-și țină gura.

Mi s-au dat multe exemple despre „necazurile“ celor care n-au putut tăcea: arestul, închisoarea, canalul.

Cel mai elocvent ni se pare, însă, exemplul lui Visarion Uța, care, în drum spre casă, de la Focșani spre Botuș, Fundu Moldovei, Suceava, a fost prevenit de un locotenent: „«Vii din Rusia?» «Da.» «Și cum îi acolo?» Ei! N-am zis nimic, ce să zic? Zice: «Omule, bine c-ai venit, bine c-ai sosit aicea. De-ai ajunge acasă, ai părinți, ai frați, ai surori, să taci din gură, să nu scoți un cuvânt – că ți-a fost așa, că ți-a fost așa, ori că ți-a fost așa. Că eu am avut un frate și-a venit c-un an de zile-nainte și uite așa a spus și l-a luat și n-a mai știut nimeni de dânsul.» Așa mi-a spus locotenentul ceala “.

Cu toate acestea, în fața propagandei deșănțate a unui activist de partid imberb, nu-și poate vedea de treabă și-i dă replica: „M-a luat: «Uite, tovarășe, uite cum îi în Uniunea Sovietică. Uite cum îi acolo!» Eu n-am zis nimic. L-am întrebat doar: «Tovarășe Cojocaru, ați fost în realitate? Ați văzut acolo? Ați văzut realitatea?» Zice: «Nu, dar scrie-aici.» Zic: «Ceea ce scrie-aici – i-o diferență ca de la cer la pământ. Știți cât e de la cer la pământ? Atâta diferență e între ce scrie-aici și ceea ce-i realitatea. Eu am venit de-acolo. Am o lună și ceva de zile»“.

A fost o adevărată detonație de superbombă!

„A venit a doua zi acolo cu directorul adjunct al Consiliului Culturii, Nicolae, cum îl chema, cu poliție... M-a anchetat și la poliție și la Vatra Dornei, m-au dus acolo... Și bătaie din oră-n oră“. „De acole-ntr-o dimineață, a treia zi, noaptea, m-a dus într-o dubiță... în gura Oiței și m-a lăsat acolo: «Dacă-ți mai aud gura, nu mai vezi soarele!»“ „A treia sau a patra zi, a venit tot cu directorul, cu cineva din partid, a făcut o adunare și-a strigat așa: «Tovarăși, sunteți de acord ca dumnealui să fie printre dumneavoastră sau nu?» Dintre care, trei consăteni de-ai mei – consăteni erau – au spus: «Nu suntem de acord să fie cu noi». Toată lumea, și pe scaune și pe paturi s-au urcat acolo: «De acord, îi om bun». Cei din sat, însă, au zis că nu-s de acord. Au vrut să fiu ridicat din mijlocul lor că-s instigator“.

Reacția firească, generalizată a celor care au fost în Rusia Sovietică, față de ceea ce se întâmpla în țară, a fost evitarea,

tergiversarea și în fond refuzul de a se înscrie în partidul Comunist, deși cei vizați aveau recomandări de bună comportare din lagăre de la ruși.

Spre a evita capcana de a vorbi despre ceea ce-au văzut și au trăit, foștii prizonieri își impuneau ei înșiși să tacă din gură, sub pretextul că pentru ceilalți, care nu fuseseră în Rusia, poveștirile lor le apăreau ca un fel de laude și naratorii nu ar fi fost bine văzuți:

„M-am întâlnit cu unul de la Ciohărau“ – relatează Alexandru Hrițcu – „El era un fel de om așa... că spunea: «Măi, de ceea ce-am tras să nu mai spui la nimeni, și nici să nu mai grăiești cu nimeni, că nu te crede nimeni, zice că asta e un fel de laudă sau nu știu eu ce!»“

Cu toate acestea, știrile despre „raiul“ sovietic s-au răspândit de la oameni de încredere la oameni de încredere în toată țara.

Cei peste o jumătate de milion de martori oculari repatriați, vorbind despre realitățile Rusiei Sovietice fie și numai în sânul familiei: părinți, nevastă, frați, surori, cumnați, cumnate, rude de gradul întâi, multiplicau informațiile de până la zece ori, avertizând în felul acesta un număr considerabil de oameni asupra falsității imaginii propagandistice a vieții fericite din URSS și a fericirii care ne așteăta pe noi înșine.

În felul acesta, pe lângă repulsia anticomunistă dată de exproprierea bunurilor transmise din tată în fiu, ce-i amenința prin transmutarea colhozurilor și sovhozurile în glia strămoșească, românii aveau noi argumente împotriva viitorului socialist al țării, aduse tocmai de prizonieri, care se săturaseră de el.

10. Încheiere

E un păcat imens că istoria noastră nu a consemnat experiențele și învățămintele trase din ele a sutelor de mii de prizonieri de război în Rusia, așa cum, de pildă, poporul evreu a

înregistrat aproape un milion de mărturii de la cei care au supraviețuit holocaustului celui de al doilea război mondial.

S-au pierdut irecuperabil fapte și încercări unice de ieșire din impas ale celor puși în situații existențiale limită, ce ar fi îmbogățit cunoștințele umanității și ne-ar fi umplut de mândrie că eroii unor asemenea trăiri au fost români.

Căci nu numai victoriile în marile bătălii aduc gloria unei națiuni, ci și izbânda în luptele cu noi înșine, ale fiecărui în parte.

Ceea ce dăm la lumină – convorbirile cu un număr foarte restrâns de foști prizonieri de război, pe care i-am mai prins în viață – relevă, prin bogăția de întâmplări, prin sugestiile asupra unei realități istorice ca și necunoscute, intenționat neglijată, deschideri uimitoare către mai adâncă cunoaștere a vitalității, inteligenței, spiritului larg umanitar, și a bărbăției nemăsurate ale poporului român, regretând dimensiunile imense ale corpusului memorialistic ce s-ar fi putut alcătui în mod ideal, spre a rămâne peste veacuri drept una din cele mai importante cărți de învățătură ale neamului...

I. OPRIȘAN

Ion C. Andronic

„Păzeam prizonierii [ruși] să nu se ducă la dracu noaptea...”

– În război cum a fost? Ziceați c-au început să moară acolo, și colonelul și...

– La început era ... Dar au venit trei avioane. Spuneau că-s engleze avioanele ălea. Aveau aripile albe și corpul vânăt. Și-au lăsat acolo bombe.

– Unde vă aflați, când au venit avioanele?

– La Freudental, în Ucraina. Mariental, Freudental.

– Erați în satele ălea nemțești... Și? ălea v-au bubuit sau au tras cu tunurile?

– Poi au tras, dar aceia au tras mai bine și-au fugit. Colonelul a făcut doi pași și-a căzut fără cap. L-a luat frate-său, generalul și l-a dus la București. Și l-au arestat și pe general. Am auzit că l-au arestat, că din cauza lui s-a pierdut multă lume, că n-a fost bun strateg.

– Poate c-aveau dreptate.

– Poate. Era cu carte destulă. Poate aveau dreptate.

– Atunci s-a pierdut aproape tot corpul de armată?

– S-a pierdut. S-a pierdut. Aproape. Au rămas efectiv două regimente dac-au rămas.

– Mai era mult până la Odesa?

– Nu mai era chiar mult. Aproape.

– Dar mata ai ajuns la Odesa?

– N-am ajuns.

– Și-ați venit înapoi-n țară?

– N-am venit numai eu, ci toată unitatea care-a mai rămas. Și-am venit și eu.

– *Și pe urmă nu v-au mai trimis încolo?*
– Nu m-a mai trimis. M-a trimis aici în gardă.
– *Unde-n gardă?*
– Am uitat acum cum se cheamă. Am fost gardă la prizonieri.

– *La ce prizonieri? Unde era lagărul acesta de prizonieri?*
Prizonieri ruși?

– Ruși.
– *Și unde era lagărul acesta.*
– La Mărgineanca.
– *Unde e localitatea asta?*
– În Muntenia mi se pare că vine.
– *În Muntenia erați?*
– Poi am venit de-acolo, nu ne-au mai lăsat mult și ne-au concentrat aici.

– *Ce făceați în lagărul ăla?*
– Păzeam prizonierii să nu se ducă la dracu noaptea.
– *Numai noaptea se duceau? Ziua nu se puteau duce?*
– Ei se puteau duce și ziua... Era un prizonier și o româncă.
Românii erau pe front.

– *Era într-un sat?*
– Era un fel de târg.
– *Și stăteau prizonierii în casele oamenilor?*
– Nu.
– *Dar unde?*
– Într-o baracă mare care era a fabricii. În fabrica-acolo era dormitorul.

– *Câți prizonieri erau acolo?*
– Eu am avut 24. Eu am fost comandant de grupă...
– *Dar toți ăia câți erau?*
– Erau mai mulți.
– *Cam câți erau?*
– Or fi fost vreo 200. Erau mai multe lagăre. Nu erau dintr-un lagăr. Noi eram la nr. 6, Dornești.
– *Pe malul Dunării. Tocmai la Calafat încolo?*

– Da.

– *Prizonierilor ăstora le dădeau mâncare? Cum îi îngrijea? Ce făceau prizonierii în primul rând? Munceau ceva?*

– Lucra la scânduri. Punea scândurile pe categorii, scândură cu scândură. Altul la altele... la Calea Ferată... Unde era nevoie, mergea. Mergea unul român, o muiere, ori bătrână sau român, care nu era...

– *Ce era cu muierea, că n-am înțeles? Unde mergea muierea?*

– Dacă nu erau de-ajuns oameni, nu mergea singur prizonierul. Că dacă mergea singur, se ducea pe lumea lui.

– *Păi lucra câte unul? Nu lucrau toți grămadă acolo?*

– Nu, nu.

– *Dădea câte un prizonier la o familie, ca să-i ajute la munci?*

– Nu la familie, că se lucra în uzină, în fabrică. Era fabrica cea mai mare de cherestea, era „Carpatina Brânzoi“.

– *Și ce căuta fabrica asta la Calafat?*

– Unde ne trimitea, acolo mergeam. Nu unde vream noi.

– *Și mata, ca paznic, ce făceai? Unde erai? Stăteai de pază la un prizonier sau stăteai la mai mulți.*

– I-aveam pe-acei 24 în primire... Și noaptea aveam trei sentinele, care se rânduiau. Numai trei sentinele erau trimise la lagăr. Și-aceia se rânduiau. Ziua nu era nevoie de sentinele. Se duceau toți 24 grămadă și-acolo-i împărțeau.

– *Și Mărgineanca unde vine exact?*

– Eu nu cunosc multă geografie. Știu că-n România era, dar unde anume nu.

– *Era aproape de Dunăre?*

– Aproape.

– *Mai erau și alte lagăre?*

– Erau și alte lagăre.

– *Nu acolo în Mărgineanca. În alte orașe?*

– În alte orașe nu mai știu. De unde să știu eu?!

– *Ați stat acolo până s-a sfârșit războiul? Sau până când ați stat?*

– Am stat vreo patru luni de zile. Pe urmă ne-au schimbat și-au venit alții.

– *Și dumneavoastră unde v-ați dus?*

– Noi – la unitate. La ce-a mai rămas din unitate.

– *Și-acolo ce-ați făcut?*

– Aici am fugit acasă, era aproape războiul.

– *Era înainte sau după război?*

– După război. Pe noi unde ne-a decimat? Înainte?! Înainte nu! Înainte-am trecut Prutul pe la Rânzilești. Prima dată, că de prima dată am fost... Deși eram mai vechi, dar s-a completat regimentul.

– *De-acolo, de la Mărgineanca, cu ce-ați venit încoace?*

– Cu trenul. Am luat-o de-acolo [de pe front], unde-a murit comandantul nostru în regiment și-am ajuns la Dorohoi, iar de-aici am mers la Mărăgineanca...

Ion C. Andronic, loc. Vatra, comuna Hudești, jud. Botoșani, n. 19 august 1909, înregistrat pe data de 12 iulie 2005, caseta nr. CCLXIII.

Gheorghe Gh. Aristotel
**„Din 3000 de oameni, care-am
fost noi în lagăr, n-am mai
scăpat decât 700 în viață...”**

– *Ați făcut parte din Regimentul 9 Infanterie Râmnicu Sărat. Unde-ați ajuns cu luptele în Rusia?*

– Nu mai știu localitățile.

– *Ați trecut Nistrul?*

– Am trecut și mama Nistrului.

– *De ce v-ați întors de-acolo?*

– Păi dacă n-am mai rezistat? Pe la 7 martie am trecut Nistrul dincoace, pe la Rașcova Durașcova, am intrat în Basarabia. Și de-aici s-a instalat frontul pe linia Podu Iloaiei... Și-am luptat atunci până pe 20 august 1944.

– *Ce s-a întâmplat pe 20 august?*

– Ne-a anunțat seara, noaptea, cu 2–3 zile-nainte: „Predați-vă, frați români, că...”

– *Cine v-a anunțat?*

– Vorbea românește.

– *De unde vorbea?*

– Tot din frontul lor de-acolo, de la ruși. „Predați-vă că vine ziua cea mare”.

– *Asta spuneau ei mai dinainte?*

– Da.

– *Dar frontul era statornic, pe poziții tari?*

– Statornic.

– *Nici dumneavoastră nu vă duceați încolo, nici ei nu înaintau.*

– Nici ei nu veneau... Dar de atacat ne atacau noaptea. Pe care-i prindea de pe front acolo, de exemplu, îi dezarma și a doua zi, acolo, de pe front, strigau câteva fraze: „Români, predați-vă, că vine ziua cea mare!”

– *Ce-nsemna „ziua cea mare”?*

– Adică, cum ne-a rupt frontul. De-ai noștri vorbeau, spuneau la aparate. Noi ascultam: „Măi, ce-o fi?” Că până la urmă, pe 20 august, a fost un atac noaptea până pe la vreo 2–3, și atunci n-am mai avut încotro.

– *Ce-nțelegi mata prin atac? Au tras cu tunurile?*

– Cu tunurile, cu bombardament, cu aviație.

– *Au venit cu tancurile?*

– Cu tancurile. Eu am fost vânător de tancuri.

– *Și n-ai vânat nici un tanc?*

– Ce să vânezi, că venea și se-nvârtea tancul pe groapă...

– *Ce dacă se-nvârtea?*

– Dădeam cu trombloane, c-aveam trombloane, cu proiectile și dacă-l nimereai, îl stricai, îl distrugeai, pe șenilă...

– *Și n-ați nimerit nici unul?*

– Am nimerit, dar s-au dus dracului. De frică... Că pân' la urmă venea și te lua din groapa ta, rușii.

– *Păi era ăla mai al naibii decât mata?*

– Ce puteam să mai facem, dacă ne luaseră prin spate.

– *Nu aveai pușcoiul ăla de vânat tancuri?*

– Ce să le faci? Că de frică mai știai ce să mai faci?

– *De ce vă era frică? Mata nu erai alături de alți soldați, de altă unitate. Nu erau tunurile?*

– Eram unu aci, unu la 10 metri, 7–8 metri... Eram alătura unu cu altul? Nu. Când a intrat la Podu Iloaiei acolo în poziții, noi eram, ca vânătorii de tancuri, eram în poziții, în fața frontului. Și ei ne-au luat prin spate. Trebuia să te predai. Nu aveai încotro.

– *Pușcoiul ăla cu care trăgeai nu se putea întoarce?*

– Nu, că era un fel de țeavă, cum sunt burlanele ălea de la casă. Și avea un proiectil...

– *Era greu? Nu-l puteai mișca?*

– Ce să mai miști? Dacă i-au luat pe ai din spate, noi ce trebuia să facem.

– *Ce s-a-ntâmplat la 20 august?*

– Atunci ne-au scos din poziții și ne-au dus... Era un sanatoriu la Podu Iloaiei. Sanatoriu, nu știu ce era acolo, dar nu era nimic, că nu era nimeni în sate. Și-atunci ne-au adunat și ne-au dus la Bălți. La Bălți, așa-i spunea la o comună – acolo spre Basarabia.

– *Bălți e un oraș dincolo de Prut, în Basarabia.*

– Acolo erau. Ne-am găsit chiar cu pandurii, cu nea' Gheorghe Miroșu, cu Mihalache Prisecaru, cu nea Mitu, fratele lui Radu, și ne cunoșteam, căci eram din comună.

– *Cine v-a luat prizonieri?*

– Rușii.

– *N-a venit un om? Ce, v-ați dus singuri, de bunăvoie acolo?*

– Nu nimica, domnule. Soldații, ofițerii...

– *Au venit mai mulți, bun. Unde-ați lăsat arma?*

– Păi ni le-au luat ei.

– *Și mata ce-ai făcut? Fără armă, fără nimic, unde te-ai dus?*

– Dar nu eram numai eu, doar.

– *Unde v-a adunat?*

– Ne-a dus la Bălți, unde spun...

– *Bălți e departe de Podu Iloaie.*

– Pe jos ne-am dus.

– *Unde v-ați adunat, când v-a strâns acolo, de pe front? Ați spus că era în Podu Iloaiei un sanatoriu.*

– Nu ne-a dus acolo, decât știu că era-n fața noastră la vreo 300 de metri. Dar eram în poziție... Și ne-a adunat 1, 2, 3, 4, de unde ne găsea și ne-a dus la Bălți.

– *Câți km. erau până la Bălți?*

– Ca să spun așa, poate-or fi fost 3 km.

– *Dacă-i așa aproape, atunci nu-i vorba de orașul Bălți pe care-l știu eu.*

– Era o comună, domnule. Și-acolo era centrul lagărului. Acolo ne-a adunat vreo 12.000 de prizonieri.

– *Cum adică era „centrul lagărului”. Se făcuse un lagăr?*

– Al adunării ăleia, unde strângeau prizonieri de pe toată poziția.

– *Era sârmă de jur împrejur? Ce era?*

– Era-ntr-o comună. Acolo era păzit de ruși.

– *Unde păzeau? De jur împrejurul comunei?*

– Și de jur împrejur, dar era un centru de unde ne lua informațiile. Ne făcea coloană de marș. Ca să spun de 30–40 de inși, de-acolo de unde ne-aduna. Și ne ducea la centrul lor, unde luau informațiile.

– *Vă trecea într-un dosar?*

– Ne lua informațiile: ce unitate, părinții, numele și prenumele. Ne duceau la tren. C-acolo era tren.

– *Vagon-bou? De marfă? Aveau geamurile deschise?*

– Nimic. Închise. Că era ca un fel de geam zăbreliț cu fiare. Nu puteai scoate nici o mână pe el, decât ne zăvorau ușa pe dinafară. Și-acolo ne-a lăsat.

– *Câți inși ați intrat într-un vagon?*

– 30 de oameni.

– *Numai 30?*

– Poate-or fi fost și mai mult 30–35.

– *V-a dat păături, saltele?*

– Nimic! Cu ce-am fost îmbrăcați...

– *V-a dat mâncare, apă?*

– Nimic.

– *Nevoile unde vi le făceați?*

– Acolo, în vagon, pe podea.

– *Nu avea gaură?*

– Unele-aveau, altele n-aveau. Că știu c-am fost 10 inși din comună de-aici...

– *V-a controlat când ați intrat în vagon?*

- Ne-a controlat de când ne-a luat prizonieri.
- *V-a lăsat la dumneavoastră echipamentul pe care l-aveați la dumneavoastră?*
- Cu ce-am fost îmbrăcați, cu aia am fost luați.
- *Raniță aveați?*
- Nimic. Nici sac de merinde, nimic. Ș-am mers vreo trei zile cu trenul și-a urmat o bucătărie în care făcea un fel de terci și ne dădea câte-o căldare la atâția inși. N-aveam gamelă, n-aveam linguri, n-aveam nimic.
- *Și cum mâncați?*
- Cum mâncam? Care se brodea de-avea gamelă la el, ne-mprumutam. Unii mai aveau și linguri.
- *V-ajungea găleata aia?*
- La 3–4 zile ne venea rândul... Așa am mers până-n Siberia o lună de zile, până la Korkin.
- *Apa cum v-o dădea?*
- Tot la fel. Tot cu găleata ceea ne-aducea. Și ne mai băteam acolo, înjuram, pentru că nu se-ajungea. Nu se-ajungea apa la toți.
- *Era cald?*
- Cald, în august. A fost cald până-n Siberia. Am ajuns, știu, la Volga și-acolo ne-a mai dat iar mâncare, după ce-am trecut fluviul Samara, fluviul Ural. Apoi am ieșit în câmpia Siberiei. Acolo nu era munte, nu era nimic, decât zăpadă și altceva nimic.
- *Venise iarna...*
- Acolo nu-i vară niciodată.
- *Ei, nu e vară?!*
- Nu există!
- *Ce vorbești? N-am fost eu în Siberia până la lacul Baical și în august era timp de vară și e foarte călduroasă.*
- N-am avut ocazie să vedem noi vara. La Korkin, la minele de cărbuni ne-a dus.
- *Unde locuiați?*

– În dormitoare-n pământ aveam bordeiele. Câte 3–4 brigăzi, pe paturi de scândură.

– *Ce-nseamnă o brigadă?*

– De 30 de oameni, două rânduri de paturi, o sobă, la mijloc, de cărbune. Și toți, din capăt în capăt, coboram prin bordeaiul ăla. Pe-acolo intram, pe-acolo ieșeam.

– *Ce program aveai la mină?*

– Trei schimburi de câte 8 ore de lucru. Și-n mina de cărbune coboram pe scări la adâncime mare.

– *Nu vă cobora cu liftul?*

– Cu ascensor ne ducea câteodată.

– *Și când ieșeați tot pe scări?*

– Tot la fel. Mai cădeam câte unul... Când ne-apropiam de afară, două-trei rânduri de scară, aluneca câte unul, cum eram noi nemâncați... Și dacă ne ridicam, loveam pă unul, și-al doilea și-al treilea, pe podea... cădeam jos.

– *Schimburile cum le făceați? Mereu numai dimineața sau cum ați căzut de la început?*

– Și ziua și noaptea, prin rotație. Și alții tot la fel. Într-un dormitor eram toate trei schimburile.

– *Se-mbolnăveau oamenii?*

– Din 3000 de oameni care-am fost noi în lagăr, n-au mai scăpat decât 700 în viață.

– *Ceilalți ce-au pățit?*

– I-a-ngropat în zăpada aia, dacă nu-n gheață.

– *De ce?*

– Dar unde? Cu cine? Dacă nu exista popă, nu era lumânare, nu era... Ce să spun? Nimic!

– *Ați avut vreun popă din trupele noastre?*

– Nu. Or fi fost, dar la noi n-a fost, în brigada noastră și-n dormitorul nostru.

– *Dumneavoastră vă-nchinați acolo, făceați cruce?*

– Făceam. Ne-nchinam și noi, dar nu ne dădeau voie. „*Vidiș Bog?*” Ziceau c-am văzut pe Dumnezeu? Ne-a prins odată

îchinându-ne, în pat, acolo – în ce ne-a-mbrăcat ei, cu cojoace și-aveam un fel de pâslari, vătuiți așa.

– *Cu cojoace?*

– Cu cojoace, da.

– *De piele de animal?*

– Da.

– *De ce animal erau pieile?*

– Cine poate să știe?!

– *Nu cunoșteai dacă e oaie sau e ciine sau capră?*

– De oaie cred că erau. Alt animal n-am văzut acolo. Noi cu de astea am fost îmbrăcați și ne duceam la muncă.

– *Hrana era acolo mai bună decât în vagon?*

– Vai de capul nostru! Tot aceeași mâncare.

– *Ce vă dădea?*

– Un fel de terci, de mazăre, de neghină...

– *Cum de neghină?*

– Neghină de asta neagră...

– *Aia-i otrăvitoare.*

– Păi dacă ne dădea așa. O vedeam și noi, neagră era.

– *Poate că era altceva.*

– Ce altceva? Că n-am văzut carne acolo.

– *Lapte vă dădea, sau brânză?*

– Nici un fel! Brânză? Hahaha. N-am văzut acolo nimic.

– *Erați numai români?*

– Numai români. Și ne dădea 600 gr. de pâine.

– *Vă dădea bine.*

– Pâine, ca să spun, tot așa neagră era, de ce-o fi fost nu știu. Și ne dădea câte 200 gr. dacă-ndeplineam norma, în plus.

– *De unde știau dac-ați îndeplinit-o sau nu?*

– Punea și-un pai de lemn, ca o coajă de pâine.

– *Pentru ce puneau „paiul de lemn“?*

– S-atârne greutatea pe care ne-o dădea la toți. Nu ne dădea mâncare pe săturate. N-aveau voie. Nu știu de ce.

– *Norma cât era?*

– Dar eu știu norma lor?

– *De unde vă dădeți seama dac-ați făcut sau nu norma?*

– Ei știau, c-aveau tălmăcii lor, rușii lor.

– *Săpați manul în mină sau aveți perforatoare?*

– Nu. Numai manual.

– *Cu dalta și ciocanul?*

– Și lopeți alătura. Pe unele locuri era cărbunele înalt de 2 m, să zicem așa. Dar nu era de 2 m.

– *Era tot peretele de cărbune?*

– Numai cărbune. Deasupra era pământ, și-n jos numai cărbune. Împaiementam tavanul cu lemn, cu scândură. Făceam tavanele ca să nu cadă peste noi. După ce terminam rîndul ăsta de cărbune care era, dărâma stâlpii ăștia și continua lucrarea.

– *Dar de unde lua scândurile nu se dărâma peretele?*

– Nu. În spate putea să se dărâme.

– *Și de ieșit pe unde ieșeați?*

– Tot pe-acolo pe unde ne băgam, pe scări. Schimbul nostru lucra distanța pe care ne-o dădeau ei, alții veneau, făceau iar tavanul... Așa lucram în continuare. În anumite locuri era de 1,5 m până-n 2 m cărbune. Numai cărbune de piatră, de ăla negru, tare ca piatra.

– *Săpați doar pe orizontală?*

– Da. Cât era peretele.

– *Nu mergeați în jos.*

– Nu, nu, nu.

– *Și-acolo jos rămânea peretele de pământ?*

– Da. Dedesubt era pământ.

– *Era numai o vână de cărbune?*

– Da. Eu știu cât o fi fost.

– *La ce adâncime era vâna asta?*

– La 30–40 de metri. Pe unele locuri era numai de-un metru grosime. Lucram culcați, cu ciocanul, cu târnacopul. Și-aveam molotoace. Molotocul – cu aer comprimat, nu știu cu ce era, de pâraia...

– *Deci, aveți picamere, ciocane pneumatice. Păi ziceați că făceați numai cu dalta și ciocanul.*

– Erau și unii care n-aveau molotoace, că nu era la toți ciocane pneumatice.

– *Când ieșeați din mină, vă spălați?*

– Cum intram așa ieșeam. Noi n-am știut de baie, de spălat.

– *Dormeați așa în cea mai mare mizerie?*

– Așa ne-a-mbrăcat de când am intrat, așa am ieșit când ne-a scos de-acolo, de ne-a dat drumul.

– *Păduchii ce făceau?*

– Dar ce, am mai avut păduchi?!

– *Nu suportau mirosul de cărbune?*

– Or fi fost, care-o fi avut... Eu n-am avut.

– *Așa-i, că pe mata te ocoleau. Ziceau că ăsta-i Gheorghe Aristotel și pe dânsul nu-l mîncăm.*

– Au fost ei, dar parcă să spun așa, mi-i rușine...

– *De ce să vă fie rușine?*

– Așa a fot situația. Am petrecut-o...

– *Dar oamenii ziceau ceva?*

– Care oameni?

– *Mata, prizonierii ăia?*

– Ce era să facem noi?

– *Cine era șeful dumneata?*

– Tot din noi era.

– *Și deasupra dumneavoastră cine era?*

– Rușii.

– *Șeful lagărului cine era? Era rus?*

– Rus.

– *Mai erau prizonieri și de alte nații în lagăr?*

– Nu. Numai români am fost. N-am avut nemți, decât nu știu pe ce dată a venit un rus și ne-a spus: *koncit voevali*, adică s-a terminat cu războiul. Și a venit un ordin, ne-a scos de acolo și ne-a dus la Celeabinsk, de la Korkin. Acolo am lucrat nu știu cât timp la suprafață.

– *Ce lucrați la suprafață?*

– Betoane. Turnam betoane. Și-atunci când a spus că s-a

terminat războiul, ne-a dat drumul. Ne-a îmbarcat la vagoane și am venit acasă.

– *Unde v-a dat drumul?*

– La vagoane ne-au dus și ne-a adus în țară prin Polonia, Cehoslovacia...

– *Cum s-a terminat războiul v-a trimis înapoi?*

– Da. În 1945.

– *Parcă ziceați c-ați venit în 1946, toamna.*

– Atuncea ne-a dat drumul acasă, ne-a suit la tren, și ne-a dus din Rusia, din Siberia, unde-am fost duși.

– *Eu cred că nu ții dumneata bine minte.*

– Ei, se poate, bre?!

– *Ce, ai făcut un an și ceva pe drum? Războiul s-a terminat în mai 1945. Și mata ai venit în toamna lui 1946.*

– Da.

– *Ai făcut un an și câteva luni pe drum. Nici puricele care merge cum merge nu face așa de mult.*

– Nu. N-am făcut un an pe drum. O lună ne-am dus încolo și o lună la întors.

– *Două luni. Și restul până la un an și 3–4 luni unde ați stat? Ați spus că la sfârșitul lui '46 ați venit.*

– Auleu! Păi atuncea!

– *Ori ați venit în '46, ori când s-a terminat războiul, în mai '45, ceea ce nu cred! Ce s-a întâmplat când s-a terminat războiul? A venit și v-a spus: „Gata, s-a terminat războiul“. V-a dat vreo bere, ceva, o ținică, o vodcă de bucurie?*

– Nu ne-a dat nimic, domnule!

– *Dar ați lucrat în continuare. N-a putut sub nici o formă să vă dea drumul în '45. De ce v-a adus pe ocolite în țară?*

– Cum ne-a adus, garnitura, trenul.

– *Au plecat odată cu dumneata toți din lagăr sau numai o parte?*

– Toți am plecat din lagărul ăla?

– *Și-au rămas fără nici un muncitor?*

– Nimic.

– *S-a-nchis mina?*

– Cred că s-o fi-nchis. Nu știu ce-a rămas în urmă, că noi, v-am spus, am venit la Celeabinsk și de la Celeabinsk ne-a adus în țară. Noi am mai lucrat și-acolo.

– *Ați venit cu garnitura aia până la Sighetul Marmăției?*

– Da.

– *V-a dat drumul din vagoane direct acasă, sau v-a luat cineva în primire?*

– Ne-au luat românii, santinelele. Ne-au predat rușii care erau cu trenul, care ne-au adus, ne-au predat la armata română și la Sighetul Marmăției ne-au numărat ca pe oi, câte 5 în rând. Ne-au numărat rușii pe rusește și românii pe limba noastră. Dar eu, dac-am trăit cu rușii acolo, trebuia să-nvăț rusește. Și-am învățat.

– *Cum adică ați trăit cu rușii, din moment ce erați numai români în lagăr.*

– Dacă erau ei comandanții noștri?

– *Ați spus că comandantul dumitale direct era un prizonier român.*

– Ca brigadier, șef de echipă.

– *Atunci ce fel de contact aveai mata cu rușii?*

– Păi, ei ne comandau.

– *Care ei?*

– Și basarabeni, căci erau și ei ca un fel de brigadieri. Și ăștia ne comandau pe noi. Ca șef de lagăr era unul basarabean, că știa limba lor.

– *Era român sau era rus?*

– Rus, dacă era basarabean. Știa rusește...

– *Dacă știa rusește nu-nseamnă că era rus.*

– Da, dar erau și ofițeri și soldați ruși.

– *Și mata de ce ai învățat rusește?*

– Păi de ce?! Că atunci când tot am înaintat, stăteam prin sate și trebuia să știu ce cer: apă – *woda*, lingură – *bioșca*... Atunci am avut contact cu rușii și am furat un pic...

– *După ce v-au luat soldații români în primire, ce-au făcut cu dumneavoastră? Unde v-au dus?*

– Ne-au ținut în carantină vreo două zile și pe urmă ne-au dat drumul acasă.

– *V-a dat vreun bilet ceva? Cum v-ați dus pe tren? V-a dat vreun ban?*

– Nimic. Nici 5 bani.

– *Atunci cum ați putut merge pe tren?*

– Păi dacă eram prizonieri.

– *Circulau pe drum tot felul de oameni... Ce erau numai prizonieri? V-a dat vreun bilet de drum?*

– Ne-a dat parcă, să nu mă-nșel, câte-o hârtie de prizonier, cum am venit noi, de ne-am prezentat și la cercul de recrutare, dac-am venit acasă, de ne-a dat livretul.

– *V-au spus ceva de-acolo, să nu vorbiți despre ce-ați văzut în Rusia? V-au spus ceva în sensul ăsta?*

– Nu.

– *Ați avut pe urmă greutăți, după ce-ați ajuns aici?*

– Greutăți ce s-avem? N-am avut nici un fel de greutăți.

– *Sau ați avut avantaje, c-au spus: „Ăsta a fost în Marea Uniune Sovietică“?*

– Mai eram persecutați de cineva poate, c-am luptat împotriva rușilor...

– *Nu au încercat să vă bage în noi divizii, cum era „Tudor Vladimirescu“, pentru a lupta pe frontul de Vest?*

– Noi ne-am întâlnit cu Divizia „Tudor Vladimirescu“, cu Gheorghe Mihai Roșu, Mihalache Prisecaru, cu Radu, fratele lui ta-so a lui domnu Mihai.

– *Cum v-ați întâlnit?*

– Noi eram în coloana de marș, ne ducea prizonieri, și ei veneau în țară. Dar când au luat ei contact cu frontul în continuare, încoace, nu mai știu... de-au ocupat Germania, ce-au făcut.

– *Seara, când stăteați în bordei, mai schimbați vreo vorbă cu ceilalți?*

– Noi, ai noștri, atât.

– *Cu-ai dumneavoastră! Mai vorbești ceva, sau veneați și vă culcați?*

– Ne culcam, dar aveam unul Bădărău Gligore, Dumnezeu să-l ierte: „Hai, nea Gligore, scoal’ să ne ducem, că ne-a venit ora!“ Nea Gligore al meu, era mort, țeapăn.

– *Murise?*

– Murise la spatele meu... Că ne culcam câte doi inși în pat. Într-un pat de scândură, scândură goală.

– *N-aveați nimic pe pat?*

– Nu saltea, nu pernă, nu, nimic!

– *Dar era cald? Băgați cărbuni?*

– Băgam și noi când și când... Ne dădea... Adică duceam noi...

– *Cum îl duceți? În brațe?*

– Nu, în buzunare. Cărbune de ăla de-al lor. Dar ce căldură să facă. Fiecare schimb aducea să menținem căldura acolo.

– *Seara, în dormitor, mai vorbești. Stați de povești?*

– Povești?! Plângeam fiecare părinții, unde-am ajuns și cum ne-au dus acolo.

– *Vă gândeați c-o să vă mai întoarceți înapoi acasă?*

– Nu ne mai gândeam, o viață-ntreagă.

– *Au murit mulți acolo, dintre cei cu care ați fost împreună?*

– Dintre cei cu care-am fost acolo duși, n-am scăpat decât 700 în viață.

– *Mi-ați spus asta. Dar dintre cei cunoscuți din cameră?*

– Din sat de-aicea am venit înapoi toți.

– *E bine.*

– Și n-am scăpat în viață decât trei inși, acumă care mai suntem.

– *Bine, acumă, după atâția ani, 60 de când v-a luat prizonieri, e firesc. Nu sunt de vină rușii că nu ați trăit mai mult. Eu insist cu întrebarea dacă mai povesteți ceva?*

– Povesteam de-acasă. Încolo...

- *Povești nu spuneai?*
- Ce povești să spunem, că noi eram lihniți de mâncare și vai de capul nostru și frigul care era.
- *Dar dacă unul se-mbolnăvea, îl ducea undeva la spital?*
- Niciun spital nu exista. Nu ducea pe nimeni nicăieri.
- *Îl lăsa să moară acolo? Dar dacă îi era rău și nu putea merge în tura respectivă, ce se-ntâmpla?*
- Rămânea-n lagăr, acolo-n dormitor.
- *Nu se ținea cont că n-a fost.*
- Nu. Țineau ei cont.
- *Nu vă număra când intrați, când ieșiți?*
- Da. Făceau un fel de apel cine este. Încolo nimic.
- *Deci, putea să lipsească cineva?*
- Nu aveam voie.
- *Și dacă-l prindea, ce-i făcea?*
- Ce?! Dar aveai curaj să rămâi din brigadă?!
- *Când ați plecat în trenul ăla, spre casă, erau tot vagoane de boi?*
- Tot de ălea, dar atuncea eram liberi.
- *Cum liberi?*
- Ușa se deschidea...
- *Pe ce dormeați?*
- Acolo... Așa ne-au dus, așa am venit înapoi.
- *Fără nicio pătură?*
- Nimic, nimic. Nu ne-a dat nimic. N-am avut nimic. Pă dușumea așa.
- *Acolo dormeați? Era vară sau ce anotimp când v-ați întors?*
- Vară, toamna.
- *Deci, era cald. Din tot ce-ați trăit dumneavoastră acolo ce vă vine-n minte acum ca lucrul cel mai greu care vi s-a întâmplat?*
- Când mă gândesc, vă spus drept, că totdeauna plâng.
- *Plângeți. Dar ce vi s-a părut mai greu acolo?*
- Suferința care-am dus-o. Dar cât privește-aici, când ne-am

văzut aproape de țară și-n țară când am venit, am crezut c-atunci am fost născuți. Uitasem c-am petrecut suferința pe care-am îndurat-o.

– *De acolo puteați să scrieți acasă?*

– Nu.

– *N-aveați voie?*

– N-aveam voie, și cine era să ne dea nouă scrisori? Nu aveam hârtie de nimic.

– *Când ați plecat spre casă, v-au dat rușii vreun ban ceva?*

– Nu ne-au dat nimic. Nimic nu ne-au dat.

– *V-au dat alte haine decât ălea cu care v-ați dus încolo?*

– Cu alea ne-am dus, cu ălea am venit înapoi. Cojoacele și-ncălțăminte, ne-au oprit-o acolo. Am venit militari. Cu ce-am apucat ca haine pe noi, cu ălea am venit.

– *Mata erai însurat când ai plecat?*

– Nu eram căsătorit.

– *Și te-ai însurat pe urmă?*

– După ce-am venit de-acolo, atunci m-am căsătorit, toamna.

– *Câți ani aveți când v-ați întors? 27 de ani?*

– Cam așa ceva.

– *Și ați găsit fete? Căci parcă se spune că după 25 de ani te-nsoară rudele, iar după 30 – dracul.*

– Am găsit și femeia, cu vreo 3 ani mai mică ca mine. Și ne-am potrivit și ne-am luat.

– *N-ați supărat-o prea rău?*

– Părinții au crezut că suntem morți.

– *Așa au zis? Și v-au făcut obiceiurile ca pentru cei morți?*

– N-au făcut. C-or fi dat ei de pomană de mâncare ceva, poate. Dar nu mi-au făcut pomeni. Eu am fost la părinți mai mare și n-au avut vreme să se ocupe de treaba asta. N-au făcut-o. Trăgeau și ei nădejde că sunt în viață. Ei! S-au dus timpurile ălea.

– *Dar acuma ai vrea să fii de 27 de ani și să fii prizonier, dacă s-ar putea?*

– Nu pot să spun. Nu știu ce să spun. Ei! Ferească Dumnezeu prin ce-am trecut!

– *Când ai trecut Nistrul ce s-a-ntâmpLAT?*

– Am fost la Rașcov și dincoace era Vadul Rașcovului și unul Neculai Brăilescu... Ce se-ntâmplă? Ofițerii aveau nevoie să ia și ei să fumeze țigări. Că eu am stat vreo 3–4 zile-acolo pe 6–7 martie. Și erau cam lipsă, că nemții ne țineau cu frontul. Noi trebuia să trecem dincoace Nistrul.

Acolo eram băltăreț... Că de-aicea de la Jirlău știam să umblu cu barca. De unde? Ce credeți că se-ntâmplă? Mă duc și le iau, cum e astăzi, m-am dus la Rașcov și le-am luat țigări, m-am dus înapoi. Cine m-a recomandat? Au întrebat ofițerii: „Mă, care-i băltăreț, care știe să umble cu barca, măi?” În 6–7 martie erau sloiuri cât toate zilele de mari pe Nistru. Se rupsesse Nistrul. Și Nicolae Brăilescu spune: Gheorghe Aristotel îi băltăreț. Țsta cunoaște să treacă. M-am dus, le-am luat țigări, am venit înapoi. Și-a doua zi... A treia zi, s-a rupt frontul și la nemți și noi să trecem Nistrul dincoace. Au tăiat stâlpi de la lumină, de ăștia de lemn, că erau de brad, acolo-n sat nu era nimeni, nu erau cetățeni, nu era nimeni și ce se-ntâmplă? Un ofițer, unul Rădulescu, sublocotenent...

– *De ce au tăiat stâlpii ăia?*

– De-am făcut plute. Și ușile de la case, le făceau plute. Și cât am trecut eu acolo, n-a avut de lucru sublocotenentul ăsta, să treacă și el dincoace, în Basarabia. L-a lovit un sloi de gheață și l-a dat la fund. Între timp, ăsta strigă de-acolo: „Băi Aristotel, se-neacă domnul sublocotenent Rădulescu!” M-am dus... L-am salvat de la moarte, de la înec! După asta, că eu salvam mulți...

– *Dar cum l-ați salvat? V-ați dus cu pluta?*

– Cu luntrea. Aveam luntre...

– *Păi a rezistat el până-ați ajuns dumneavoastră cu luntrea acolo?*

– M-am dus, că nu era departe. Era la 50 de metri departe. Printre sloiuri, el s-apucase, îmbrăcat cu mantaua cum era atunci, și eu eram aproape, dar știam să conduc vasul ăla.

Aveam o luntre lată de vreo 60 de centimetri și lungă de 4 metri să zic... 3 metri. Și el a vrut să se agațe de mine. „Domnule sublocotenent, zic, nu vă apucați de asta de la mine! Țineți lanțul!“ Și-așa, dă-i dă-i printre sloiuri, și l-am scos, că era apa până la genunchi și nu mai putea nici în picioare să mai stea. Și l-am târât așa și l-am îmbrăcat dincolo, l-au luat ofițerii și soldații. L-au îmbrăcat, l-au schimbat, ce i-au făcut. Între timp încă trei, unul din Buda – s-a-necat, săracul – și doi i-am salvat de la moarte, de la înec, că se răsturnase luntrea cu ei. Vroiseră să treacă și ei dincoace, cum trecea atâta trupă. Și i-am salvat și pe ăia de la înec.

– *V-au mulțumit în vreun fel, v-au dat ceva?*

– Nu mi-au dat nimica. Ce să mai?! I-am salvat de la înec. Parcă-i văd. Unul s-a dus la fund cu pușca mitralieră; Dumnezeu să-l ierte acolo, săracul!

– *N-a vrut să dea drumul la pușcă?*

– Nu nimica. El stătea la mijloc și ăia doi cu câte-o scândură, acolo, cătau să meargă printre sloiuri, să treacă dincoace, în Basarabia. Și dacă s-a dus la fund cu ei, i-a lovit, s-a dus la fund, ei s-agățaseră de luntre. Țăla s-a dus săracul la fund și la fund s-a dus.

Gheorghe Gh. Aristotel, n. 20 noiembrie 1919, comuna Jirlău, județul Brăila, înregistrat pe data de 11 decembrie 2004, caseta CCXXXV.

Nicolae N. Baltă
„Nu mai eram prizonier.
Eram liber“

– Când ați trecut Prutul, v-ați dus val vârtej, ca-n vizită, până la Odesa?

– Am mers cu trenul în Basarabia, n-a oprit deloc până a trecut Nistrul. Era pod.

– Și de la Nistru unde v-ați dus încolo?

– Spre Odesa.

– Și acolo ce-ați făcut?

– Am făcut stârpirea partizanilor.

– Dar unde erau partizanii?

– Partizanii erau acolo. Trăiau cu noi, aproape mâncam dintr-o strachină și nu știam.

– În oraș?

– Domnule, erau acoperiți. Nu se dădeau că-s partizani. Ei lucrau mână-n mână, să ne-atace pe noi.

– Cu cine lucrau mână-n mână?

– Cu rușii.

– Partizanii erau ruși?

– Ruși.

– Erau de-ai lor și trebuiau să lucreze mână-n mână.

– Se vede că...

– Erați în Odesa, printre casele ălea pe care le cuceriseră armata română și armata germană? Sau erați în afara orașului?

– Pe la sate.

– Pe la sate?

– Da.

– *Ia spuneți ce-ați făcut cu partizanii! Ați prins vreun partizan?*

– Trei partizani am prins.

– *Mata personal? Sau unitatea cu care erai?*

– Eram cinci inși.

– *Ce era? O grupă? Sau ce era?*

– Noi am mers c-un informator, c-un colonel. A venit cu mașina, și-a spus că „Aici bănuiesc că-s partizani.“ Voi apucați pe creasta asta și voi pe partea astalaltă. El era pe vale. Și am dat de trei partizani în pod. Și-am tras cu arma până ce s-au predat. Nu numai eu. Cinci inși.

– *Erau băieți tineri? Erau bărbați? Erau femei?*

– Bărbați, domnule!

– *Erau foști militari?*

– Militari, domnule.

– *Și ce le-ați făcut?*

– I-am coborât. Dacă era colonelul acolo, i-am predat lui.

– *Atâta ați făcut la Odesa? Pe urmă ce-ați făcut? Ați stat mai multe acolo. Cât ați stat?*

– A venit retragerea încoace.

– *În ce an s-a-ntâmpat ce povestiți?*

– Ce, am notat eu să știu în ce an?

– *Când ați plecat de-aici la Odesa?*

– Nu știu.

– *Bine! Ați plecat de-acolo și v-ați retras. Până unde v-ați retras?*

– M-am retras până la... La pod era năvală...

– *La care pod?*

– La podul peste Nistru. Din trei părți veneau acolo drumurile. Și puneau baricade, să treacă o serie și pe urmă să dea drumul la iștialați. Era lume multă acolo la pod.

– *Era pod fix sau era de pontoane?*

– Fix. Era minat...

– *Minat de cine?*

- De...
- *Ai noștri îl minaseră sau rușii?*
- De-ai noștri cred că. Când trebuia să treacă rușii, a fost s-arunce podul. A plecat lumea cu totul în apă. O parte au trecut...
- *De ce au minat podul? Să omoare lumea?*
- Nu, domnule! Treceau rușii...
- *Unde erau rușii?*
- În țara lor.
- *Bun. Ați trecut și podul acela... Unde-ați ajuns? Spuneți că v-a luat nemții prizonier. Ce s-a-ntâmplat?*
- M-au luat nemții prizonier.
- *Unde?*
- În partea dinspre răsărit, aicea.
- *În Moldova? În Basarabia?*
- Nu, domnule.
- *Erau munți, era câmpie?*
- Erau munți.
- *Cum v-au luat prizonier?*
- Când au văzut c-ai noștri s-au ales cu rușii, ne-au dezarmat și ne-au băgat la lagăr. La lagăr ne-au trimis opt zile. La opt zile ne-au luat și ne-au dus la tren – direcția Germania.
- *În lagăr v-a dat să mâncați ceva?*
- Da. Ne-au dat. Ne-au dat de mâncat și – direcția Germania.
- *Erați mulți în lagăr?*
- Cam vreo două sute de persoane. Ne-au suit în tren. Direcția Germania! Eu ce-am făcut? Am strâmbat sârmele la geam și după o vreme oarecare, am ridicat cârligul din tren.
- *Păi nu v-ați rănit, nu v-ați pierdut? Mergea încet trenul?*
- Mergea potrivit. Și dac-am sărit din tren, ne-am scoborât la vale și-am trecut printr-o apă mare.
- *Ce apă era aia?*
- Nu, nu cunosc. N-am înregistrat-o. Și direcția – înspre front, unde se băteau nemții cu rușii.

– *Ce căutai la front? Să vă împuște-acolo cineva?*

– Eu trebuia să vin acasă.

– *Și? Ați reușit?*

– Am reușit... Dar cum am reușit? Când am ajuns la nemți, au fost mai răruți. Am trecut mai repede. Când am ajuns la ruși, câtă frunză și câtă iarbă. Și-au spus „Ia-i și du-i în lagăr!“ Ne-a luat.

– *Cine v-au luat? Rușii?*

– Rușii.

– *În ce lagăr v-au dus?*

– Ne-a luat să ne ducă la lagăr. Și se băteau rușii cu nemții. Și direct pe marginea șanțului o aruncat turnul la biserică cu proiectile. Și bubuială mare era. Era viața-n pericol. Aceia spuneau: „Duceți-vă-n p...da mamei voastre!“

– *Cine-a spus asta?*

– Santinelele care ne duceau pe noi.

– *Erau ruși?*

– Ruși, ruși. Și ne-am scoborât la vale, la pod. La pod când am ajuns, am trecut până-n partea cealaltă. În partea cealaltă am găsit un basarabean bun. Și el a spus că mă cunoaște pe mine.

– *Ați ajuns să vă cunoască cineva!*

– Rusul!

– *Basarabeanul.*

– Și-a scris o scrisoare s-o dau la dânsul acasă. Era de-a Duduței, de-aici din Basarabia.

– *Care Duduță?*

– Duduță.

– *În ce localitate?*

– Aici, în direcția asta, la Baranca, aici.

– *Și? Ați luat scrisoarea și ați plecat? Unde te aflai mata atuncea? Erați în Transilvania? În Ungaria? În Cehoslovacia? Unde erați?*

– Eu n-am avut ce să caut în Cehoslovacia. Am trecut pe două fronturi, când rușii ne duceau la lagăr, au spus să ne ducem în p...da mamei noastre.

- *Și v-ați dus acolo?*
- *Și nu m-am dus. Am spus. Am dat de-un basarabean mai bun.*
- *Dar unde vă aflați? Pe ce teritoriu? Erați în România?*
- *În România, domnule!*
- *Dincoace sau dincolo de munți?*
- *Mergeam cam înspre ieșirea de la munți. Am ieșit de la nemți... Am mers și-am dat de teren minat și greu de trecut. Și-aveau clopote puse pe sârmă și lațuri de ăștea de sârmă, pentru ca să se-mpiedice omul când a merge, să n-aibă spor la lucru.*
- *Și-ați ajuns acasă până la urmă?*
- *Am ajuns acasă. Acasă, vă spun adevărat, a trimis răspuns ca să ne prezentăm la Darabani să ne dea zapiscă. Dar eu am stat așa. M-am dus până la Foișești (?) acolo. Mulți erau acolo... Cam vreo 500 de inși. Și eu le-am spus: „Cât am suferit eu, unde mă duc eu singur?” Și-am luat-o la câmp. La câmp, a venit – era pe moșie – unul acolo și-am mers la acela.*
- *Ce era ăla? Era soldat sau civil?*
- *Acela? Om civil, care era pe moșie. Îl cunoșteam de-amu. I-am spus: „Nu dai un rachi, măi?” „Ți-aș da, da mă duc la Havârna.” Nici n-a grăit și-auzim: „pârr.” Vin doi de la Havârna. Ne-ntreabă: „Ce-i cu voi aici, măi?” Au intrat în casă. Unul ținea caii. „Măi, ca să fie bine, ia vezi-ți tu de treaba ta, c-ai s-o-ncurci.” „Nimica!” Mergeți cu mine!” Când i-a tras unul o palmă, a chicat jos. A luat lemne – că făcea pâine femeia ceea – și numai în cap îi dădea.*
- *Dar cine era acela care venise după dumneavoastră?*
- *Aceia care-au venit erau de-aceia care iubeau partidul și l-am luat prizonier. Și câți veneau, toți spuneau: „Pentru tine să stau eu cu amar?!” Dă-i! Dar erau sute de oameni pe câmp. L-am lăsat...*
- *A murit ăla?*
- *Nu. A murit la șase luni. Am venit în pădure la Mirăuți. Aicea este-o pădure. Când am venit la pădure...*

– *Deci, mata fuseseseși prizonier până acum și l-ai luat pe ăsta prizonier.*

– Nu. Eu nu mai eram prizonier. Eram liber.

– *Fuseseseși prizonier!*

– Unde?

– *La nemți. Pe urmă la ruși...*

– În pădure când am ajuns, aceia șase inși... S-au găsit doi, s-au dus în sat, l-au strigat pe moșul Timofte Gheorghe.

– *Pe cine-au strigat?*

– Pe-un om care era cu partidul...

– *Mata erai căsătorit atunci sau nu erai?*

– Dar cum dar!

– *Și-ai venit la nevastă sau n-ai venit?*

– Am venit.

– *Aveai și copii?*

– Aveam unul.

– *Ai luat copilul în brațe, l-ai îmbrățișat sau nici nu te uitai la el?*

– Ba l-am luat. Eu spuneam că-i al meu, femeia spunea că-i al ei.

– *Mai degrabă era al ei decât al dumneata!*

– Eu am crezut-o.

Nicolae N. Baltă, loc. Lupeni, com. Hudești, jud. Botoșani, n. 27 noiembrie 1911, înregistrat pe dat de 12 iulie 2005, caseta nr. CCLXIII.

Nicolae Beșa

Despre prizonieratul unchiului său

— *S-a întors vreun prizonier din Rusia?*

— S-a întors, s-a-întors.

— *Au povestit ce-au pățit?*

— Vai, domnule! Și eu am avut un unchi. A stat patru a[n]i.

— *Când l-a luat prizonier?*

— Atuncea, înainte de '44. A fost... A luptat pân-aproape de Moscova. Și-apoi l-a luat prizonier și l-a dus în Siberia. A zis c-acolo atât de rău a trăit... Și-i ducea la o distanță de 20 de kilometri s-aducă lemne cu săniuțele iarna. Și-a zis că — să iertați — când se pișa, îi îngheța pișatul de jos până la țeavă. Atâta de frig a fost.

Și a stat acolo în lagăr, vreo trii sau patru a[n]i. Vo trii, c-apoi i-a lăsat care-a mai scăpat, c-o spus că mulți mureau. Se duceau după lemne, cum v-am spus, și-apoi înghețau de frig. Mureau. Și-apoi i-aducea acolo în lagăr.

— *Când i-a dus, i-a dus cu trenul?*

— I-a dus cu vagoane de marfă.

— *Câți erau în vagoane?*

— Un vagon plin.

— *Puteau să se culce pe jos?*

— Pe jos, sigur. Pe jos se culcau.

— *Le dădea mâncare?*

— Ei, mâncare rea a zis că le da. Doamne ferește! O zis că numai câte-odată pe zi le da de mâncare. Numai cir le făcea.

— *Ce e acela cir?*

– Făină de porumb cu apă fiartă și-o da așa. Terci cum s-ar spune.

– *Le dădea apă? Puteau să se îndestuleze când le era sete?*

– Cred că asta le da. D-apoi îi ținea acolo în lagăr.

– *Nu în lagăr. Pe drum.*

– Pe drum nu știu, că nu l-am întrebat așa.

– *Le dădea haine curate?*

– A zis că erau pline de păduchi. Îi da c-un fel de pompă.

– *Îi omora?*

– Ce să-i omoare?!

– *De dormit unde zicea că dormeau?*

– În paturi comune.

– *Aveau saltele, aveau cearșafuri?*

– Nu cred c-aveau. Așa dormeau pe paie goale. Așa ca cum ar fi niște oameni de care nu mai are nevoie de ei. Și când mureau, era morți și noroc!

– *Le puneau cruci și le făcea morminte?*

– Nu știu de asta. Nu l-am întrebat.

– *Dar cum? Îi arunca în gropi comune?*

– Da. I-arunca acolo.

– *Cât a stat acolo le-a plătit ceva? Le-a dat vreun ban?*

– Nuuu. Nu le-a dat nimeni nimic.

– *Când s-a-ntors acasă?*

– S-a-ntors după război.

– *Unde i-a adus?*

– Au venit ei acasă, le-a dat drumul de-acolo și-au venit acasă.

– *I-a adus în țară undeva?*

– Poi da, i-o adus... C-a mai fost încă unul și de pe Valea Tureacului de-aicea. Tot patru a[n]i a stat. Și femeii-sa a stat cu altcineva și-a făcut un copil cu-aceia.

– *Și acela când a venit ce-a zis?*

– Ce să zică?

– *Ce e-n curtea lui, i-a lui!*

– A fost pe numele lui și noroc! Acela cred c-a orbit până la urmă, care-a trăit cu nevastă-sa.

– *De ce?*

– Nu știu. Și-a orbit, n-a mai văzut.

– *L-a blestemat Dumnezeu?*

– Nu știu. El a mai trăit câțiva a[n]i și, venind de la biserică, l-a tamponat o mașină și-a murit.

– *Prizonierul?*

– Da.

– *Dar nevasta-sa credea că se mai întoarce de pe unde s-a dus?*

– Zicea că nu mai este. Așa credea că nu mai este.

– *Nu i-a scris?*

– Nu!

– *Le dădea voie să scrie?*

– Nu! Se zicea c-o fi mort în război. Și numai la o vreme a apărut.

Nicolae Beșa, loc. Tiha Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud,
n. 30 noiembrie 1931, înregistrat pe data de 18 iulie
2005, caseta nr. CCLXXIII

Prof. Constantin Ciopraga
**„Mâncau carne vie de om. Asta
am văzut cu ochii mei“**

– Domnule profesor, am aflat cu mare surprindere că dumneavoastră sunteți unul dintre supraviețuitorii miilor, poate sutelor de mii, de prizonieri români care au murit în Rusia în timpul celui de-al doilea război mondial sau, mai precis, după cel de-al doilea război mondial.

Am aflat, pe urmă, că dumneavoastră ați folosit întrucâtva experiența de viață pe care ați trăit-o acolo în unul dintre romanele dumneavoastră. Din păcate, n-am avut posibilitatea, – nici n-am știut că veniți aici – să parcurg romanul și să pot să vă întreb în paralel cu experiența personajului alter-ego al dumneavoastră de-acolo și cu ceea ce se întâmplă în carte față de ceea ce reprezintă realitatea vie, crudă, pe care ați trăit-o.

S-o începem, așadar, mai bătrânește, cum s-ar zice, și să-mi spuneți care era situația dumneavoastră militară la începutul celui de-al doilea război mondial. Unde vă aflați, ce grad aveăți, la ce armă activați și așa mai departe.

– Romanul în cauză, care se numește *Nisipul*, a fost scris înainte de 1989, deci trebuia se travestesc situații reale, să le transport în ficțiune pentru a putea să-și facă loc pentru publicare. Așa încât toate trimiterile de acolo...

– ... sunt valabile...

– ...lagărul de la Mirabento, din roman, era în realitate un lagăr din Uniunea Sovietică...

– Da, da, da.

– Insula aceea, de undeva din Mediterana, era în fapt o

insulă undeva, un areal, care fusese cândva proprietatea lui Dimitrie Cantemir.

– Aaaa!

– Și localitatea se numea Kantemirovka. Până a ajunge acolo însă, două cuvinte despre împrejurările în care mă aflu în iulie 1942...

– 1942?

– Da, iulie 1942, când plecam pentru a doua oară pe front, după Odesa. După Odesa, armata noastră care a ieșit...

– ... *Șifonată!*

– Da, aproape decimată, dacă nu chiar decimată... Armata noastră a fost rechemată pentru „refacere“, cum se numea în termeni militari, pentru reorganizare în țară, încât am ajuns acasă...

– *Ați participat și la luptele de la Odesa?*

– Nu am ajuns până la Odesa. Întâmplarea a fost, sau norocul a fost... că eram la o unitate care a fost păstrată în rezervă până în ultimul moment. Și mă aflu cam la 15–20 km de Odesa. Nu uit și n-aș putea uita niciodată – nopțile de septembrie în care luptele de la Odesa erau...

– ...*în toi!*

– ...în toi, când noaptea bombardamentele aviației germane erau monitorizate – ca să folosesc un termen de astăzi –, erau supravegheate de sute de proiectoare. Jeturile...

– *Ca să le vadă!*

– ... fasciculele de lumini se mișcau pe cer, era un spectacol feeric, dar în fond tragic... pentru că se auzau bubuind, de răsună, duduia pământul! Se simțea la 15 km. se simțeau, se auzau bubuiturile și...

– ...*exploziile.*

– Da, exploziile. După câteva [luni] ne-am întors de la Odesa, la începutul lui noiembrie 1941. În iulie 1942 plecam pentru a doua oară, în a doua parte a campaniei din Răsărit către...

– ... *Stalingrad, Cotul Domnului?*

– Către Cotul Donului! Am mers cu un tren întreg, am plecat cu un regiment de la Roman. În prima parte am plecat cu Regimentul 13 Dorobanți din Iași.

– *Erați ofițer sau ce erați?*

– Da, făcusem Școala militară, eram sublocotenent. Acuma sunt maior!

– *Foarte bine!*

– Am făcut Școala militară la Bacău și, după câteva luni, am mers direct pe front. Deci, în 1942, după un stagiul pregătit de vreo trei luni, patru luni, la Roman, am fost adunați într-un careu – al Diviziei a șaptea de infanterie –, într-un careu în care erau vreo trei-patru regimente, un careu imens. A apărut acolo generalul, episcopul armatei, care avea grad de general, Partenie Ciopron, a ținut câteva discursuri și mai ales rugăciunea care s-a făcut către Dumnezeu să ne apere. Rugăciunea aceea a fost foarte înduioșătoare, aș spune... tulburătoare! Era ruga adresată Domnului pentru salvarea noastră!

Am mers de la Roman... era noaptea, plecam pe front. Dacă ar fi fost ziua, plecarea ar fi fost cu mult mai puțin mișcătoare. Plecarea în necunoscut, noaptea, dublează aprehensiunile, dublează spaimile ... Am ajuns cu un tren mare – 25–30 de vagoane – în care erau ofițerii într-un vagon, în rest erau căruțe, atelaje, armamente de tot felul și așa mai departe. Am ajuns la Cernăuți. Am trecut mai spre nord, pe teritoriul care aparținuse Poloniei. Am ajuns în felul acesta în spațiul ocupat de...

– ... *nemți!*

– De nemți, da.

– *Kamenîța...*

– Da, mi-au rămas în minte imagini de la Liov...

– *Lvov.*

– Lvov, da, Lemberg i se spunea în germană. M-a impresionat mulțimea bisericilor, biserici catolice.

– *Este și o biserică ortodoxă acolo, la înzestrarea căruia a contribuit și Teodor T. Burada.*

– Da, da, era un amestec. Lvovul era spațiul de tranziție

între catolicismul polonez și ucrainieni. Era impresionant, nu te putea lăsa indiferent modul în care veneau persoane de bună condiție, îmbrăcate corect, care așteptau o pâine de la noi, cei care mergeam pe front, și fiecare căuta să dea ceva, pentru ca să se pună bine cu Dumnezeu... Așteptau o pâine!... Era o sărăcie... o mizerie la superlativ.

Am mers așa vreo patru zile, până am ajuns aproape de front, la vreo 30–40 de kilometri. Am fost debarcați și am mers apoi pe jos; nici nu se putea merge altfel, totul era distrus, rețelele de cale ferată erau distruse. Am ajuns într-o dimineață de sfârșit de iulie și început de august în zona...

– *Spre Harkov, nu? Parcă pe acolo avea Cantemir palatul...*

– Am ajuns... nu, noi eram mai jos. Am ajuns într-un spațiu care părea spațiu mort, nu era nici o mișcare absolut... Se bănuia însă... Misterul acela era cu atât mai tulburător pentru că nu știam câți sunt, cum sunt înarmați, cam ce număr de oameni sunt acolo, pe malul Donului. Eram pe partea dreaptă a Donului, un mal foarte înalt, era un promontoriu la vreo 15–20 de metri deasupra apei... În prima oră când am fost instalați pe poziții, cum se spunea, puși în temă, italienii care se retrăgeau...

– *Italianii?*

– Da, am schimbat divizia, erau italienii, erau Divizia Pabusio, care se retrăgea. I-am văzut totuși, erau niște divizioane de artilerie, care, în semn de plecare, au tras ... fiecare tun a tras câte 5–6–10 lovituri de tun peste Don. Mi-au rămas în minte comenzile italienilor: „Numero uno, numero due... fuoco! Fuoco!”

– *Frumos, da!*

– Am păstrat de la început temerea că suntem puțini. Asta a fost cauza înfrângerii! Armata sovietică, un amestec de tot felul de neamuri, era nu pregătită la nivelul celei germane. Armata germană era o mașină de luptă perfectă, totul mergea ca un ceasornic. Rușii în schimb erau mulți, au biruit cu...

– ... *numărul!*

– ...cu mulțimea, cu numărul! Au trecut lunile, au venit... iarna vine foarte devreme acolo, în octombrie era deja zăpada mare!

– *Da, da.*

– În noiembrie, Donul era înghețat. Așteptam...

– *Se putea trece peste gheață?*

– Da, rușii treceau peste gheață! Era o zonă cu ravene, cu niște crăpături în scoarță, la lățimea de 20 de metri și adâncimea de 15 metri... acolo făcusem... acolo și mai îndărăt, la 3–4 km se făcuseră niște adăposturi de iarnă. Venea iarna. Ce ne facem?! În pregătirea pentru iarnă au intrat și costumele... o vestimentație de camuflaj. Nemții aveau, pe lângă uniformă, un costum alb, ca să nu poată fi...

– *Descoperiți!*

– Da, depistați imediat. La noi, acele halate, care se puneau peste uniformă, peste manta, erau mai simple, dar destul de practice! Au venit târziu... N-am știut că vor veni asemenea costume. Ni s-au dat – la compania la care eram – halatele respective. Cei care erau în linia întâi nu știau că noi, care veneam din spate, suntem români, și-au început să tragă în noi. Au fost răcnete, semnale, „nu trageți, nu trageți!“ S-au lămurit pe urmă cei din linia întâi, care nu știau nimic, s-au lămurit că nu suntem ruși... Au venit de câteva ori, au trecut grupuri mici, așa, niște comandouri, de 15–20–30 de ruși, pe gheață au trecut. Veneau până la noi. Erau forme de sondaj, vroiau să vadă cam câți suntem. Nu trebuia să ai mare știință militară, de strategie militară, ca să-ți dai seama că suntem puțini! Era un militar față de celălalt cam la 30 de metri. Era o linie foarte slabă. Nu exista, cum învățasem în școala militară, nu exista linia a doua, de rezervă. Era un singur rând! Așa se face că teama, spaima era aproape generală! Într-un război, majoritatea sunt rezerviști, ofițerii activi și ceilalți sunt într-un număr redus, restrâns.

– *Așa e.*

– Se primea presă, chiar și în prima parte a războiului erau

două ziare, două gazete, cotidiene care apăreau în fiecare zi... „Sentinela“. Și unul săptămânal, care se numea „Casca“.

– *Speciale pentru armată?*

– Da, speciale pentru armată. Era o formație militară, într-un fel de salopete și aveau pe mână inițialele „P.P.“, adică „Presă și propagandă“ și acolo erau de regulă scriitori, oameni de litere, gazetari, care știau să facă o gazetă; cealaltă publicație, „Casca“ era de formatul unui ziar mare, pagină mare, largă; celălalt, „Sentinela“ era imprimat pe jumătate de pagină, cum ar fi azi „România literară“.

– *Era de dimensiuni mai mici, A3.*

– Da, exact.

– *Dar se făceau acolo, pe front, la divizie, sau veneau din țară?*

– Nu, nu. Nu se făceau acolo, veneau de undeva din țară, poate de la Iași poate de la București. Erau știri de pe front, despre armata germană, despre realizări, despre situația frontului...

– *Da, da.*

– Ele erau mai mult sau mai puțin liniștitoare. Am reținut, de exemplu, din „Sentinela“, niște reportaje de front care erau semnate „soldat T.R. Ivașcu Gheorghe“.

– *Aaaa!*

– Era George Ivașcu! Care lucra acolo...

– *Da?*

– Mulți scriitori, mulți oameni de litere, mulți gazetari erau folosiți la aceste formații de presă-propagandă. Cel mai important dintre oamenii de litere a fost Constantin Virgil Gheorghiu...

– *Am auzit.*

– ... care, pe urmă, a rămas în Franța și bine-a făcut, pentru că ar fi fost suprimat aici. Articolele lui, reportajele lui din prima parte a războiului, au fost publicate întâi în ziarul „Universul“ ca foiletoane, apoi reunite în volum sub titlul *Ard malurile Nistrului*.

– *Da, știu.*

– Din partea a doua, când s-a ajuns până în Kuban, până departe în Caucaz, articolele respective, reportajele respective purtau titlul *Am luptat în Crimeea*. Erau convorbiri cu generali, cu oameni de bază din conducerea statului, știri despre situația de la București... În preajma căderii frontului – căderea s-a produs la 19 noiembrie 1942 și a doua oară în 19 decembrie – după o lună...

– *Domnule profesor, dar atunci, în preajma înaintării rusești, în afară de sondajele acelea, nu făceau propagandă, nu ziceau „aruncați armele, treceți de partea noastră”?*

– Da, aruncau fluturași, niște petice de hârtie, unele semnate de prizonierii, cei care deja căzuseră, cu semnăturile lor olografe reproduse. Așa, și... sau ce spunea tovarășul Stalin, că dacă nu vă predați o să fiți ocupați, o să vă conducă soldații, ofițerii vor fi dați deoparte. Cam așa era sensul.

– *Dar au venit și ofițeri de-acolo, trimiși speciali, ca să vă predați, la șefii de unități?*

– Nu.

– *Se zice c-ar fi venit asemenea ofițeri trimiși de dincolo cu misiunea ca să trateze capitularea sau să urgenteze capitularea.*

– Întâi s-au înmulțit bombardamentele.

– *Aha!*

– Forța aeriană nu era la mare înălțime, nu era...

– *Era modestă la noi.*

– Nu, și la ei. Era modestă și la ruși.

– *Aaa!*

– Odată, într-o zi de iarnă cumplită, o bombă a căzut doar la patru-cinci metri de mine ... Eram cu un grup, era un fel de semnal despre ce ne va aștepta! Erau bombardamente izolate...

– *Trăgeau la întâmplare, așa?*

– Da, la întâmplare! S-a întâmplat... așa, au venit la un moment dat, era cred că pe 18 noiembrie, a venit un atac cu tancuri, au trecut peste Don peste apa-nghețată...

– *Pe gheață?*

– Da, pe gheață. Au venit poate... cred că era un regiment de tancuri, erau vreo 20–30 de tancuri... Un batalion de tancuri cred că nu are mai mult de patru-cinci tancuri.

– *Da, da.*

– Au înaintat... E înspăimântătoare apariția tancurilor, e spectaculos...

– *Fac zgomot mare!*

– Da, da. Soldații care erau cu aruncătoare de flăcări, unii s-au apropiat până la vreo cinci metri de ele și-au început să tragă.. Le-au incendiat. Și aceia n-au ieșit! Ei erau pregătiți să moară, pentru că știau că dacă vor cădea prizonieri vor fi omorâți, și atunci au rămas în tancuri. Unele tancurile au explodat, aveau armament pentru tunul de 70 mm...

– *Proiectile.*

– Da, proiectile care în cantitate imensă făceau prăpăd! Unele tancuri au fost lovite mai ușor. Dacă-i rupi o șenilă, el se învârte așa...

– *Da, da.*

– Am văzut lupta de tancuri foarte de aproape... așa, ca martor foarte apropiat. Era un soldat bucovinean, un atlet, o frumusețe și forță musculară! Păstrăv îl chema. Și s-a apropiat de un tanc. Cei de-acolo știau că tot vor muri și au tras și l-au ucis, a murit sub ochii noștri! Deruta care s-a produs... O asemenea derută se numește cu termen exact, în termeni tehnici de artă militară, „defecțiune“. Asta era! La noi se spune că la o fabrică oarecare a intervenit o defecțiune, asta era, un defect, „defecțiunea“ este starea de derută care pune stăpânire pe ostași, de la comandant până la ultimul din trupă și în care ordinea este pierdută și situația este absolut irecuperabilă. Ei, rușii, au sondat, cum era apa Donului, „Tihii Don“ – Donul cel liniștit, e-ntradevăr o apă calmă, poate mai lată decât chiar Dunărea...

– *Nu prea are cădere... Nici Volga nu are cădere...*

– Da, da, da... Apă lină... Dincolo se vedeau pădurile misteroase, pădurile albe...

– *De mesteceni.*

– Da, da. Ei cunoșteau, aveau informatori, aviație care trecea peste linia frontului... Au adoptat strategia clasică: la distanță de vreo 20 km au făcut câte o breșă... apoi au mers...

– *Au înconjurat...*

– Au făcut o încercuire... Au făcut în felul acesta... locul în care s-au întâlnit cele două aripi ale combatanților, locul acela era dinainte fixat și au ajuns în felul acesta la situația că generalii corpului de armată, generalul de divizie și alții care erau la vreo 10–15 km în urmă au căzut primii.

– *Nu se așteptau!*

– În situația respectivă, morții noștri, – mi-aduc aminte de comandantul de companie, care era un învățător – a murit acolo. Zeci de soldați au rămas pe zăpadă. Dumnezeu știe ce s-a întâmplat cu ei! Am alergat, am mers, ne-am retras, ne-am tot retras spre apus. Erau ofițeri care aveau mijloace și harta terenului de acolo și aveau compas, aveau... cum se cheamă?

– *...busolă.*

– Da, busolă... și eram siguri că ajungem, că ieșim din încercuire. După orbecăiala din timpul nopții credeam c-o să ne revenim ... Era îngrozitor!

– *Când ați început să vă retrageți? Când ați văzut că au trecut tancurile și de-o parte și de alta, sau nu le vedeți decât dintr-o parte?*

– Da.

– *S-a primit ordin?*

– S-a produs o învâlmășeală că nu se mai știa nimic sigur, dacă ești dintr-un regiment sau altul... Era un regiment din Muntenia, altul din Transilvania...

– *Era derută generală.*

– Da, derută. Pe drumul acela de retragere, care era dezo-lant, erau zeci de mașini italiene în special, ei aveau o organizație mult mai tehnică, erau mașini, tunuri... toate rămase pe șosea, abandonate și în felul acesta am ajuns într-o bună dimineață, cred că era pe 22...

– ...noiembrie?

– Da, noiembrie, am ajuns într-o localitate... Satele erau extrem, extrem de rare: poate la 40–50 de km depărtare unul de altul ! Se crăpa de ziuă, când am intrat într-o mică localitate, într-un sat... Dintr-o casă au apărut vreo 10–12 ruși, nemilitari, păreau șoferi, păreau partizani și așa mai departe...

– Aveau arme?

– N-aveau arme... Eram pe-o uliță pe care se găseau grupuri de germani, de italieni, de unguri un amestec extraordinar. Și unul dintre căpeteniile lor a întrebat răstit – părea beat – „Nemți est?” A zis: „Sunt nemți?” Ei nu văzuseră nemți, nu știau care sunt nemți. În grupul în care eram eu, eram vreo 15–20 de români din toate regimentele. I-au scos pe germani – mai erau și germani în jurul nostru în frumoasele lor costume de camuflaj albe – i-au culcat la pământ și i-au ucis, nu împușcându-i, ci... unul dintre ei... probabil era șofer avea o... Primii soldați uciși pe care i-am văzut atunci acolo, din diferite regimente, au fost germani. Pe noi ne-au considerat niște sateliți, nu responsabili principali. Un soldat din Tulcea, un lipovean, care știa limba rusă, a fost acela care a răspuns atunci când a fost vorba despre români. După ce au întrebat dacă sunt nemți și i-au depistat imediat, au întrebat dacă sunt ofițeri. Era singurul care știa, mă văzuse, pe urmă am rupt epoleții și așa mai departe...

– Dacă ar fi văzut că sunteți ofițer, probabil că...

– Da, aș fi avut exact soarta nemților!

– Dar spuneți că nu i-au omorât cu pușca, ci că era unul care părea că e șofer și...

– Da...

– Le-a dat cu ceva în cap, sau cum i-au omorât?

– I-au culcat la pământ și i-au lovit în ceafă.

– Cu ce?

– Cu un cablu metalic, o frânghie din fire de metal...

– Aaa!

– ...cu care remorcau mașinile rămase în pană.

– *A, un capăt de cablu!*

– Da, da. Calvarul începea însă abia acum... care avea să dureze cel puțin o lună încă! Am mers prin zăpezi...

– *Dar acolo erau numai oamenii aceia, civili, sau era și armata rusească?*

– Civili.

– *Și civilii v-au luat așa?*

– Da, da.

– *Păi n-aveați arme? Nu puteați să ripostați?*

– Era imprudent. Nimeni n-ar fi putut să facă ceva fără să se ajungă la...

– *De ce, dacă nu erau înarmați?*

– Nu erau înarmați. Mai e ceva... Majoritatea, când au văzut că suntem încercuiți, au aruncat armele.

– *Aaa!*

– Eu am păstrat o grenadă până în ultimul moment. Când am văzut că este inutil, am aruncat-o. Drumul acela care era calvarul, infernul, drumul acela care a durat vreo lună, o săptămână cel puțin până am ajuns la primul așa-zis „lagăr“ ... am mers prin zăpezi până la genunchi. Nu era drum de fapt, noi deschideam drumul!

– *Dar era cineva care vă conducea, sau mergeați singuri?*

– Erau dintre ruși! Grupurile mici au format un convoi de 700–1000 de oameni cu câțiva paznici înainte, cu câțiva înapoi și câțiva pe de lături. Cine rămânea în urmă cinci metri era împușcat. De fapt nici nu era nevoie să-l împuști, pentru că în gerul acela, în singurătatea aceea, în spațiul acela necunoscut nu puteai să faci absolut nimic. Am ajuns cu mari eforturi, cu pierderi importante, la un așa-zis lagăr, la Tambov.

– *Aaa, am mai auzit de localitatea aceasta.*

– Tambov era în Rusia centrală, era aproape de locul de naștere al lui Serghei Esenin. Erau acolo niște hrube în pământ, care nu aveau nici măcar ușă. Afară era un ger de minus 20–25 de grade... Erau un fel de bordeie subpământene acoperite cu pământ și în interior erau așa-zise paturi etajate. Practic nu erau

paturi. Ar fi fost fericire să dormi pe scândura goală, fără nimic altceva. Erau crengi de arbori în chip de pat. Nu se putea dormi. Acolo am avut impresia că de la un anumit moment încolo, când nu mai există nici o speranță, oamenii ajung la o resemnare soră cu moartea. Mureau în acel așa-zis lagăr cred că cel puțin 20–30 de oameni pe zi! Erau mii de oameni acolo de toate naționalitățile...

– *Erau amestecați sau erau pe națiuni?*

– Amestecați, amestecați...

– *Vă dădeau ceva de mâncare?*

– Pe zi ne dădeau un cartof sau doi cartofi fierți, nu curățați, nu spălați...

– *Apă vă dădea?*

– Nu, nimic! Nici vorbă! Nu era lumină, nu era nimic absolut. Era o sălbăticie!...

– *Aaa, și numai vă țineau, sau vă puneau și la lucru?*

– Nu, nu. Eram improprii... nu mai eram potriviți pentru muncă, pentru că toți erau atât de slăbiți, încât deabia se puteau ține pe picioare.

– *Da, da.*

– Am văzut scene în care un soldat îi dă peste gamela ofițerului care avea doi cartofi...

– *... ca să-i ia cartofii...*

– Da, ca să-i ia cei doi cartofi! Asta a fost!

– *Dar hainele le luau unii de la alții?*

– Am văzut o scenă care merită evocată! Într-o noapte am ajuns într-un sat, ne-am oprit. Am stat afară, firește, și la un moment dat auzim o împușcătură. Era în convoiul respectiv un soldat polon care trecuse de partea nemților, poate era chiar neamț, l-au dezbrăcat ca sa-i ia hainele, și-apoi l-au împușcat. În legătură cu transportul, alt moment despre care aș spune că este esențial...

– *Și-acolo cât ați stat?*

– Înainte să ajungem acolo... Ne-am oprit într-o noapte într-un câmp unde exista o fostă magazie, era ceva un grajd...

– ...*de vite?*

– Da, al unei cooperative...

– *Colhoz!*

– Da, colhoz! Acolo se găseau niște movile de orz. Toți au luat să mănânce...

– *Orz?*

– Da, erau hămesiți! Un arhitect italian și-mi spunea... – cunoșteam destul de bine limba și ulterior am făcut conversație câte trei-patru ore ca să pot purta o vorbire curentă – îmi spunea: „Am o vilă frumoasă. După război o să vă invit la mine!“ Era o utopie, era o dovadă de iluzionism infantil!

– *Ați luat legătura cu el?*

– Nu mai știu nimic de el!

– *Da, da.*

– Și unul dintre soldați a găsit un cal mort; temperatura era de minus 30 de grade, așa că era conservat perfect!

– *Au tăbărit pe el...*

– În jumătate de oră nu mai erau decât oasele. Toți au mâncat câte-o bucățică. Am mâncat și eu carne de cal mort! Când am ajuns la Tambov eram epuizați. A intervenit încă ceva – pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură ! – a intervenit asediul păduchilor, mii de păduchi, de la soldații care stătuseră neschimbați câte o lună de zile a ajuns pe toată lumea. Eu însumi, – deși era un frig de crăpau pietrele –, a trebuit să mă dezbrac... să-i caut pe cămașă, erau sute... Ăștia au adus tifosul exantematic. Un ofițer din regimentul meu, de la Roman, un om foarte drăguț, un ofițer activ, a început să delireze... era singurul copil, – mai avusese un frate care murise la Odesa –, el era singurul copil al unei mame văduve ... se numea Ghering.

– *Era german?*

– Da, era german, dar un ofițer foarte la locul lui, am cunoscut foarte bine mentalitatea ofițerilor și activi și a ofițerilor de rezervă, patru ani am avut timp să-i cercetez... era un om! Și ne ruga să-i spunem „Deringă“ sau „Gherincă“ ca să

pară un nume românesc. Mai era unul – chiar după ce-am ajuns în alt lagăr –, mai era unul chiar neamț curat care în realitate se numea Nusbaum și peste tot s-a trecut „Nucă“ Ion. Ca să pară român, pentru că pentru germani, inițial... era tratamentul mai rău pe urmă am fost egali. În situația asta de „infectat“ cu microbul tifosului, am fost un număr de trei-patru sute. Ne-au dus undeva la tren...

– *V-ați îmbolnăvit și dumneavoastră?*

– Da. Ne-au dus la tren și ne-au suit în vagoane din astea de marfă, de boi. Câte 80 de inși într-un vagon. Eram unul lângă altul. Asta nu era rău, pentru că ne încălzeam unul de la altul!

– *Stăteai în picioare sau...*

– Jos, culcați. Apă... nimic! În jurul nostru erau zăpezi pe mii de kilometri pătrați și noi, acolo, muream de sete! Ne dădea... la primul vagon după locomotivă era aprovizionarea. În ce consta? Era pesmet, pâine neagră, tare, de culoare brună și câte un peștișor sărat, fără apă. Oamenii care au mâncat, toți au mâncat, trebuia să mănânci că altfel mureai de foame! ... Oamenii zgruptăneau pereții – geamuri nu erau – lingeau pereții ca să ia puțin suc să umezească buzele.

– *Da, domnule profesor, eu am auzit de la mulți, că într-adevăr li s-a dat pește sărat fără apă. Era intenția de a-i extermina?*

– Nu cred...

– *Sau de ce?*

– Nu cred, așa, nu se gândeau! Nu cred că era intenția de exterminare, pentru că vedeau că din o sută de oameni rămâneau numai cincizeci și...

– *Și ăia care mureau rămâneau acolo, în vagon, până la oprire, sau cum?*

– De la o stație la alta... Întâi, să vă spun că o distanță de 3–400 km am făcut-o într-o săptămână. Mergeam o sută de kilometri opream într-o stație... la stația respectivă morții erau dați pe terasament.

– *Introducea alții, sau rămâneai mai puțini?*

– Rămâneam mai puțini. Într-o bună dimineață a venit un nacialnik de-al lor, un șef și-a spus să se meargă la „productă“, la alimente. Eram printre cei mai tineri, aveam atunci vreo 23–24 de ani, și m-am oferit, împreună cu altcineva. Mergând de la vagonul care era – să zicem, al cinsprezecelea vagon, în față, – spre locomotivă, am mers pe terasament ca să aducem, în niște saci, pâinea și peștele. Am văzut o scenă de infern dantesc! Soldații care de o lună de zile – și nu numai soldații, toți! – păroși, nebărbieriți, cu ochii...

– ...roșii...

– ... înroșiți... de mizerie... înspăimântați, au oprit pe unul de-al lor, un camarad de-al lor care murise, și tăiau de-aici din coapsă carne și mâncau. Deci, mâncau carne vie de om! Asta am văzut cu ochii mei!

– *Canibalism!*

– Da, da. Am ajuns la primul lagăr, la Oranki...

– *Oranki?*

– Da, Oranki! Asta era fosta moșie a lui Cantemir, Kante-mirovka. Așa se spunea cel puțin. E posibil. Petru cel Mare îl iubea pe Cantemir, l-a luat pe lângă sine... O fostă mănăstire, imensă mănăstire, biserica propriu-zisă era „sklad“...

– ... *magazie!*

– Da, magazie de alimente. De jur împrejur...

– *Erau chiliile.*

– Da, era foarte bine organizată, cu etaj. Când am ajuns acolo și ne-au introdus în niște camere în care erau 70–80–100 de oameni, am crezut c-am ajuns în rai, pentru că era cald!

– *Aaaa!*

– Nu ne mai interesa acuma aproape mâncarea și celelalte. Asta a durat vreo trei-patru zile, până când a venit o vizită medicală și a văzut că am tifos exantematic și m-a dus la „balnița“, la bolniță...

– ... *la spital!*

– Era un spital improvizat în biserica de iarnă. Biserica mare era greu de încălzit și atunci în biserica de iarnă erau

paturi cu patru rânduri... Care cădea de-acolo, lihnit sau mai știu eu cum, rămânea mort! Și nu-l declarau mort ceilalți ca să mai vină...

– *Porția!*

– Da, o porție de mâncare în plus. Am rămas în bolniță circa șase săptămâni. Venea Paștele. Deci, din noiembrie...

– *1942...*

– Da, din noiembrie 1942... Veneau alți și alți prizonieri. Am stat în spital... Nu era niciun fel de medicament în afară de aspirină. Țsta era singurul medicament. Numai Dumnezeu cu mila lui te putea salva! Am avut 41 de grade... Era o cameră mică, o chilie cu șase paturi, numai doi am scăpat, ceilalți patru au murit! Au adus alți pacienți. Aveam delir și în delir visam... vedeam, erau vedenii, vedeam că ne dă drumul de Paști acasă. Și îi compătimeam pe cei care aveau să rămână acolo... După aceea, după ce am ajuns la luciditate, la minte clară, îmi spuneam așa, conversând, adresându-mă lui Dumnezeu, dialogând cu Dumnezeu, îmi spuneam: „Nu mai doresc nimic în lumea asta decât să mă-ntorc pe pământ românesc, să mai trăiesc măcar o zi și apoi să mă înmormânteze lângă înaintașii mei, lângă părunții, bunicii și străbunicii mei...” Țsta era visul, asta era starea perpetuă în care m-am aflat în cei patru ani! Dorința de a reveni... pentru că nu eram sigur că ne dau drumul.

– *Dar acolo în spital, cât ați stat până v-ați vindecat?*

– Șase săptămâni...

– *A! șase săptămâni!*

– Da, după care ne-a trimis într-un lagăr care se numea „La Schit”. Schitul era...

– *Tot acolo, în mănăstirea aia?*

– Nu, era o filială, o filială a mănăstirii principale, tot bise-rică era și acolo... mai izolată, un fel de Sihăstrie, în care erau cei care își făceau convalescența.

– *Da, da...*

– Dar mâncarea era aceeași, puteau foarte bine să ne țină tot

în Tambov, dar acolo locurile erau ocupate de alții, care veniseră între timp.

– *Și de mâncare ce vă dădea acolo, la bolnavi?*

– Cașa! Cașa era ovăz decorticat, sau hrișcă, și asta era...

– *Da, da.*

– După aceea, după ce legăturile cu Statele Unite au fost din ce în ce mai temeinice, au trimis americanii camioane care puteau face legătura mai ușor între Oranki și o localitate de pe Volga de unde se aduceau alimentele. Erau cam o sută, două sute de kilometri de acolo. De la Novgorod, de la Nijni Novgorod veneau alimentele și au început să aducă așa-numitul „praf de pește“, care era pește uscat și măcinat și care era destul de bun și mai dădeau din când în când carne de cal, care era comestibilă, nu era foarte bună, era carne tare, de culoare negricioasă, dar se rezista...

– *Vă dădea apă, ceai, ceva?*

– Da, ceai. Erau niște poloboace mari, niște butoaie imense, ca măsură de precauție să nu ne îmbolnăvim. Și aveam un bidon, ca toți ceilalți, un bidon de un litru pe care îl umpleam zilnic și am băut cel puțin trei ani numai ceai. Era un produs obișnuit la ei, un produs comun în lagăr. Pe urmă, de la Schit ne-au mutat la Monastîrka. Acesta era un alt lagăr nou, făcut pentru condamnații lor de drept comun, erau niște clădiri tot în pământ, dar mai bine făcute, fasonate, aveau ușă. Ofițerii... câțiva ofițeri care erau de profesie electricieni au captat un mic pârau din apropiere și au improvisat acolo un fel de morișcă care producea o iluzie de lumină, pentru că stăteam în întuneric... Închipuie-ți că de la ora trei după amiază până a doua zi la 9 – la zece era întuneric! Eram la cercul polar 66, deci era ziua de vară..

– *Înseamnă că v-a dus undeva mai la nord?*

– Da, la nord. Ziua de vară era de 20 de ore, iar noaptea de iarnă era de 20 de ore.

– *Da, nopțile polare, cu zilele negre...*

– Și în acele nopți de iarnă, oamenii nu puteau dormi 20 de

ore și povesteau, unii la etaj, alții jos, în paturi suprapuse, și spuneau fiecare...

– *Spuneau și povești, adică basme?*

– Nu. Unul cum s-a căsătorit, cum a cunoscut soția, ce fac copiii lui, unde a învățat, feluri de mâncare... – asta era o absurditate, deoarece fiecare povestea despre feluri de mâncare, care mai de care mai sofisticate și făceau salivație...

– *Dar vă dădeau voie să corespondați, adică ați avut scrisori? Primeați scrisori?*

– O dată pe lună ne-au dat o carte poștală care mergea la Geneva, la Crucea Roșie.

– *La Geneva?!?*

– Da, avea o cruce roșie și o semilună roșie pe ea. Dar n-a ajuns acasă nici o scrisoare, în patru ani n-au primit nimic!

– *Dar ce se întâmpla, le rețineau, sau ce se întâmpla?*

– Uneori... – în fiecare dimineață și în fiecare seară ne adunau la apel, ca să vadă dacă n-a fugit cineva – Altădată ne-a invitat la... Când venea poșta, era un eveniment! Veneau 50–60 de scrisori la patru mii de oameni, dintre care o mie să zicem erau români, restul erau germani și de ceilalți... Foarte rar venea cuiva... Eu n-am primit niciodată nimic.

– *Dar de unde știau adresa dumneavoastră sau a celorlalți?*

– Păi... unele scrisori au ajuns! La mine acasă a ajuns o scrisoare a unuia din apropiere de Pașcani, de la Timișești, la 20 km de Pașcani, în care scria: „Sunt aici cu cutare, cu cutare și cutare...” Și soția aceluia, care era învățătoare, a trimis...

– *Aaaa!*

– A trimis conținutul, că ai mei mă considerau mort, mort, mort!...

– *Da, au primit o știre îmbucurătoare.*

– Ei, acolo, la Monastîrka, era într-o pădure de mesteceni...

– *Vă pune la treabă, făceați ceva treabă?*

– Treabă obligatorie era mersul la lemne. Dacă ar fi avut un

camion, s-ar fi rezolvat foarte simplu, pentru că un camion putea să facă trei drumuri la pădure pe zi, și ar fi fost de-ajuns...

– A, pentru foc!

– Da, pentru foc!

– *Dar altceva nu făceați nimic? Nu făceați corvoadă de asta... cum făceau alții?*

– Nu, în primăvară ne-au scos la plantat în agricultură, la plantat roșii care nu prea creșteau, roșii, morcovi... sfecla de zahăr era de câțiva centimetri...

– Aaa!

– Era frig. Durata de vegetație era foarte restrânsă, de două luni maximum două luni și jumătate... Am făcut și eu... asta se cheamă „repicaj“, știam de la agronomi, erau niște agronomi români, făceam plantare care era inutilă! Sau la scos cartofi. Era acolo un lagăr de ofițeri, dar erau și câțiva – poate 50–60 de soldați – soldații primeau rație mai mică decât noi, noi primeam 300 de gr. de pâine albă și 300 gr. de pâine neagră pe zi...

– Aaa, asta era bine!

– Da... soldații primeau numai jumătate, parcă nu erau și ei tot oameni!

– *Tocmai am vrut să vă întreb: vă despărțiseră de soldați?*

– S-au dus... nu mai era nici unul, s-au dus... Și la lucru ne scotea, la săpat... Dacă era un tractor putea să facă treabă cât pentru cât trei sute de oameni. La săpat aveau niște cărți așa mari... niște volume care se numeau *Cartea normelor...* normative...

– Da, da.

– Și... spre exemplu, frizerul are o normă, câte persoane trebuie să facă într-o zi... zece persoane trebuie să-i tundă și să-i bărbierească, ceea ce e foarte ușor de făcut, normele erau comode. Nu le plăcea să muncească! Venea... mergeam, de exemplu, două sute de oameni la cartofi; când plecau de-acolo soldații – la ei am văzut asta – își legau pantalonii cu o sfoară jos și acolo puneau cinci-șase kilograme de cartofi într-o tură și

veneau cu ei în lagăr. Dar, până la urmă, i-a prins și nici asta n-a mai mers! La săpat... era pământ afânat, ușor de săpat, trebuia să facem câte o sută de metri pătrați pe zi.

– *Nu era mult...*

– Puteam face... nu în opt ore, se puteau face în patru ore! Când venea din când în când colonelul, care era un rezervist, profesor de matematici...

– *Tot român, sau rus?*

– Nu, nu, era rus, rus. Venea ... toată lumea lucra... Când venea colonelul se raporta că toată lumea muncea frumos, bine. Cum pleca, imediat, – rușii învățaseră cuvintele românești – și : „Gata. Pauza, pauza!“ Ha, ha, ha! Motivația: „Zaftra eşcio deni!“, adică „Și mâine este zi!“ Să nu ne grăbim să terminăm astazi! Și germanii au făcut și ei: „Morgen ist auch ein Tag“ Adică se lucra la modul cum lucrau ei acolo, la colectiv. Oamenilor din sat, că acolo era și un sat, probabil că le dădea foarte puțin, întrucât preferau să lase cartofii să înghețe pe câmp, decât să muncească pentru două kilograme de cartofi. Asta era mentalitatea!

Acolo, important a fost, între altele, că germanii au fost loviți în amorul propriu și de la nivelul lor de bun trai căzuseră în mizerie și erau pierduți, pierduți! Românii, însă, mai obișnuși cu necazurile, s-au reabilitat, s-au redresat, și – între altele – și-au făcut o orchestră simfonică...

– *Aaa!!!*

– Da, este aproape incredibil, dar e real.

– *De unde au avut instrumente?*

– Ideea a fost – a unui dirijor de la Bacău, pentru că acolo erau toate profesiile; arhitecți, medici veterinari, medici umani, chirurgi, electroniști, aviatori, toate specialitățile... Acest Papadopol a spus : „Ar fi bine să facem o orchestră!“ – că erau oameni care știau să cânte la vioară sau ... Și l-au rugat pe colonel, care a adus vioara lui și după vioara aceea s-au făcut alte instrumente, cu cuțitele, cu... nu unul, ci vreo zece-cincisprezece!

– *Dar aveau rezonanță?*

– Aveau rezonanță! Pentru strune era problema, cum faci strunele? că fiecare strună are altă structură. Știu că au făcut din niște...

– *Mațe, ceva?*

– ... din niște ciorapi, din niște chiloți aduși de la sistre, de la surorile de acolo, au adus niște fire de...

– *...nailon?*

– da,... că era timp... puteai să stai două-trei zile până să faci struna întreagă... După aceea au făcut și un violoncel...

*

– *Mi-ați relatat, domnule profesor, în partea neînregistrată a convorbirii, despre un ofițer român care – în timpul adunărilor de propagandă în rândul ofițerilor, conduse de Ana Pauker, pentru înscrierea în Divizia „Tudor Vladimirescu” – a avut curajul să refuze de a face parte dintr-o asemenea unitate și le-a arătat celorlalți caracterul nefericit al întovărășirii noastre cu rușii în războaie, precum și continua încercare a acestora de a subjugă și anexa țările române.*

– Da. Când șeful politrucilor a întrebat dacă sunt întrebări (Vaprosî esti?) „Aveți întrebări“, s-a ridicat Tudor Popescu și și-a formulat răspunsul pe date cronologice din istoria relațiilor româno-ruse: 1812, 1829, pacea de la Adrianopol; momentul 1877, apoi cu pierderea celor 3 județe din sudul Basarabiei, momentul 1917, al mării revoluții în care noi am fost abandonați. Frontul german atunci putea să ne coste dispariția ca stat național. „Ce încredere – spunea el – putem avea în promisiunile de azi ale rușilor?“ Nu l-au lăsat să termine. Politrucul șef a spus: „Ajunge, bandit fascist!“ A doua zi era expedit în Siberia. De unde, am auzit, că s-a întors, totuși, după un număr de ani. Unii au stat, de la regimentele care-au făcut câte-o ispravă nepotrivită, care-au ucis civili, care-au ucis evrei, ofițerii prizonieri din regimentele respective au stat câte 4-5 ani în plus. Unii au stat câte 10 pân’ la 12 ani.

– *Ați spus că pe urmă a venit din nou Ana Pauker.*

– Da. Din nou, pentru Divizia „Horia, Cloșca și Crișan“, o formație similară cu „Tudor Vladimirescu“. Am auzit atunci pentru prima dată fanfara militară intonând *Internaționala*. M-am cutremurat.

– *N-aș vrea să las lucrul acesta să treacă, pentru c-am avut o discuție în acest sens cu domnul general Tutoveanu...*

– Da. Fratele lui era prizonier. Am stat în același lagăr.

– *Ați spus că ați fost solicitați să faceți parte – soldați și ofițeri – din Divizia „Tudor Vladimirescu“ și că cei care acceptau, erau înaintați în grad, aveau alt tratament.*

– Da erau scoși, îmbrăcați în uniforme noi, li se dădea mâncare bună.

– *Unii au avut, însă, puterea să nu accepte. Și printre aceia ați fost și dumneavoastră. Ce-ați pățit?*

– N-am pățit nimic. Dar ne țineau acolo.

– *Pe urmă au venit din nou. Pentru următoarea divizie. A doua oară v-au întrebat iar dacă vreți sau nu vreți?*

– Da, da. Nu m-am înscris. Nu întrevedeam ceva pozitiv în toate astea. Dimpotrivă s-a auzit imediat de locotenentul cutare, care a plecat cu Divizia „Tudor Vladimirescu“, c-a murit în cutare loc. Divizia „Tudor Vladimirescu“ a fost condusă de locotenent-colonelul Nicolae Cambrea. A venit și el atunci când s-a înființat Divizia „Tudor Vladimirescu“ și a vorbit mai mult sau mai puțin decent, fără... Arătând că e situația încordată, că țara se află la o răscruce, la o răspântie, și trebuie să luăm atitudine. Întâi l-au făcut colonel, apoi general imediat.

Era un militar care impunea respect. Cu toate suferințele, cu toate neçazurile acolo își păstrase ținuta de comandant.

Ajuns în țară, după ce s-a terminat cu Cehoslovacia, i s-au cerut nu mai știu ce lucruri pe care nu le-a acceptat. Printre altele, a făcut probă de respect față de monarhie. „Am jurat credință regelui – a spus el – Nu pot să fac altceva.“ Și a fost scos din armată și a devenit președinte la CEC, o funcție care

n-avea nici o legătură cu armata. Dar era o dovadă de rectitudine. Atâta cât se putea în limitele date.

– *Cât ați mai rămas la Monastîrka?*

– Am mai stat cca. 3 ani. La Tambov am stat 6 săptămâni. La Oranki am stat câteva luni. La Schit, iarăși, câteva luni. La Monastîrka cca. 3 ani am stat acolo. Am folosit timpul, în discuțiile cu italienii, încât formele de gândire italiană, judecățile și subtilitățile limbii mi-au fost transmise, aş spune, spre folosul meu.

– *Ați avut, deci, și un câștig în toată mizeria de acolo.*

– Da, da. Erau și spanioli. Făcusem la facultate doi ani de italiană, dar era slabă nădejdea să mă pot înțelege cu ei, cu ce făcusem la Universitate. La spaniolă făcusem numai un an. Spaniolii erau puțin.

– *Dar ce căutau spaniolii acolo?*

– A fost o divizie spaniolă. Divizia Albastră – La Division „Azul”. Era un căpitan... Eu eram mai apropiat de un tânăr locotenent, un băiat de-o frumusețe extraordinară. Și-aici, în mizerie, încă-și păstrase frumusețea. Erau în uniforme germane – Divizia „Albastră”, care-a fost nimicită undeva în nord, pe la Orel, în apropiere de Finlanda. Și am făcut spaniolă suficient ca să pot – chiar bine am făcut – să pot, după aceea, să fac o conferință în limba spaniolă în Mexic, la Universitatea Națională din Ciudad de Mexico – Ciudad National de Mexico. Avea 200.000 de studenți.

Am făcut o expunere despre literatura română într-o sală mare, care avea la 500 de studenți. Au urmat întrebări, apoi, vreo oră. Tot felul de întrebări. Încât m-am descurcat foarte bine cu baza pe care-am pus-o acolo. Nu aveam noțiuni de engleză, pentru că engleza se preda numai la liceele, la școlile comerciale. Atât. Mentalitatea era că noi trebuie să mergem cu Franța. Deci, trebuia să învățăm cu toți numai limba franceză. Și-am făcut acolo, un an-doi, cel puțin pe textele pe care le-aveam. Era o mică bibliotecă, în care...

– *Acolo, în lagăr?*

– Da. 90% din texte erau cărți: Marx, Engels, Lenin și literatură comunistă.

– *Era cumva și „Biblia“?*

– Nu. Nicidecum. Printre altele am făcut traduceri din sonetele lui Shakespeare, din Stewenson, *Comoara din insulă* și am ajuns să pot citi un text. Nu pot să vorbesc pentru că fonetica e foarte importantă și n-am făcut sub îndrumarea unui specialist. Dar un text îl pot descifra destul de ușor. Îmi trebuie dicționar pe ici, pe colo, dar mă pot descurca. Și din germană am făcut vreo câteva luni. Erau la biblioteca aceea, era Pușkin, Heine... Pușkin tradus în germană. Era Heine în original, și era o încântare s-ajungi să poți cunoaște în original elegiile lui Heine. Erau încântătoare.

– *Cum s-a ajuns la plecarea acasă. Cum ați aflat că veți pleca de-acolo?*

– A fost o convenție cu Guvernul „Groza“, cred că, în 1946, și s-au luat la-ntâmplare. Nu m-așteptam să plec.

– *L-a-ntâmplare pe lagăre sau pe persoane din lagăre?*

– Soldații din lagăr. Unii au rămas după mine un an sau doi chiar. Absolut la întâmplare. În ziua când... Ne-a chemat și a-nceput să citească... Cutare și cutare, ieșiți! Ne-a scos în afara lagărului, tot într-o clădire, tot pentru prizonieri, dar care era liberă. Nu mai era încercuită cu gardul de 4 m înălțime, două rânduri de sârmă între ele, arat și greblat, ca să se cunoască dacă cineva a fugit. Era mai liber aici.

Și când a anunțat numele meu, nu-mi venea să cred.

Am uitat să spun că eram la Monastîrka, după momentul 1944, când au venit marinari din flota de Dunăre.

– *Români?*

– Care nu erau... Nu puteau să fie luați prizonieri, că era-ncheiat armistițiul. După armistițiu. Au venit apoi marinari din flota propriu-zisă, din flota de mare. Și de data asta i-au lăsat să vină cu cărți. Marinarii mi-au făcut impresie foarte bună. Aveau, totuși, o deschidere mult mai mare decât ceilalți, infanteriștii sau ceilalți.

Și unul dintre ei avea ediția Baudelaire, pe hârtie de *Biblie*, toată opera lui Baudelaire. Și mi-a-mprumutat-o așa vreo două-trei luni. Ajunsesem să cunosc sonetele aproape pe de rost. Și mai senzațional, un coleg de liceu – era acum medic veterinar la un regiment de artilerie sau cavalerie – și bucuros că mă revede, mi-a spus: „Să-ți aduc o veste de-acasă.“ „Ce veste?“ Lângă Pașcani a fost o linie de rezistență, cazemate cam la 500 de metri una de alta. O linie care mergea de la Iași până-n județul Neamț.

Acolo era linie de rezistență românească. Un soldat sau... un sergent fusese pe la Pașcani – nu veniseră încă rușii, ei erau în cazemate-n așteptare – au intrat în casa părinților mei. Era o bibliotecă... aveam 700-800 de volume, și-a luat de-acolo două volume. Erau *Memoriale*, de Vasile Pârvan și G.Popa-Lisseanu, profesorul de latină la București, avea un volum de popularizare poate-i prea puțin spus, *Figuri din antichitatea clasică*. Erau portrete, dar într-o formă foarte atractivă...

– Cum avea și I.M. Marinescu.

– Așa! Exact! Da, da. Sergentul respectiv a luat și notase pe foile albe de la urmă: „Astăzi, ziua cutare, se spune că au pătruns rușii în cutare loc.“ Erau însemnări de război. Cartea era acum la un căpitan de artilerie, din regimentul în care era colegul meu, fostul coleg. Mi-a făcut cunoștință cu el și mi-a spus: „Vă dau cartea. E cartea dumneavoastră. Vă dau cărțile. Sunt cărțile dumneavoastră.“ Acele *Figuri din antichitatea clasică* le-au citit poate sute de oameni. Au trecut din mână-n mână, încât de-acum deveniseră ferfeniță.

Iar la *Memoriale*, citeau câte doi odată, în același timp. Stăteau și citeau. Și-n momentul în care unul făcea semn că-i gata, se schimba pagina, se rotea pagina.

Multe sunt... Multe sunt de spus.

– V-a scos din lagăr într-o altă clădire...

– Da.

– Pe urmă ce-ați făcut?

– Am stat vreo patru-cinci zile așa. Ne-au dat...

– *V-au dat alte haine?*

– Ne-au dat alte haine. Am venit acasă în haine germane.

– *Germane?*

– Uniforme. Au luat magazine întregi de la nemți. Ei nu le puteau purta. Decât am avut cizme...pantaloni și manta... erau de culoare albăstruie-așa, cum erau uniformele germane. Și-am făcut drumul iarăși înapoi. Am făcut vreo trei-patru zile. La Moscova ne-au oprit... Nu! De la Moscova am venit pe la Kiev-Iași. La Iași ne-au ținut... Ne-au mutat în tren românesc. Aici era linia mai îngustă. Și-am ajuns la Focșani, unde ne-au ținut vreo săptămână. Era un lagăr cu germani, cu toți-așa, un lagăr de triere. Acolo erau români, care ne-au dat o foaie de drum, clasa I, pe care-o păstrez, cu care-am ajuns de la Focșani acasă, la Pașcani.

– *Dar pe drum, sau pe urmă, după ce v-ați întors acasă, n-ați avut dificultăți? Nu v-a-ntrebat nimeni? Nu s-a pus problema c-ați fost în Rusia?*

– Nu. Nu era atunci, să zicem, un act reprobabil, pentru că rușii erau stăpânii. Țara era ocupată.

– *Unii dintre prizonieri s-au apucat să spună cum era pe-acolo, că nu era prea bine...*

– Ca să te lase-n pace, trebuia să taci.

– *Unora li s-a spus, chiar, de către binevoitori, să-și vadă de treabă, să tacă din gură. Chiar la plecare li s-a atras atenția.*

– S-a spus asta acolo. „Sperăm că veți duce bune sentimente față de poporul sovietic, față de noi, nu știu ce... Înțelegeți că-n timp de război nu se putea face curtoazie și așa mai departe.”

– *După atâția ani de zile, cum vi se pare perioada de prizonierat?*

– Plecasem pe front la 23 de ani cu un fel de dragoste de oameni, cu un fel de înțelegere..., cu un elan de iubire de oameni așa... Credeam în bunătate, în puritatea ființei. Războiul a produs o ruptură ireversibilă între ceea ce-am crezut

înainte și după. Viața s-a împărțit categoric în două; înainte și după. Tot ce credeam mai înainte despre bunătatea umană, despre frumusețea vieții, toate acestea apăreau într-o formă radical răsturnată. Asta a fost după război. M-a marcat teribil...

– ... *războiul. Și prizonieratul a accentuat totul.*

– Prizonieratul a fost mai cumplit decât războiul. În război știai că dacă ai un pic de noroc, ai să scapi. Dar acolo nici măcar certitudinea c-ai să te-ntorci din... Și mai ales, a trece prin boli, prin acestea... când în lagăr nu era decât aspirină. A avea o boală era cumplit. Au murit mulți pentru că pur și simplu nu se puteau remedia cu lipsa de aparatură.

– *Credeți că rușii au ținut cont de convențiile internaționale, pe care le-ncheiase cu celelalte state în privința prizonierilor? De pildă, a prizonierilor români?*

– Cred că le-au păstrat. Erau siliți să facă asta. Pentru că după acordul dintre ei și americani, situația alimentară din lagăr a fost mai bună. Americanii au trimis alimente. Prizonierii nu trebuiau să se ducă la pădure 7-8 km. prin zăpadă și să vină c-o bucată de lemn de 2 m. Toate erau de 2 m. lungime – aduse pe umăr, în vreme de iarnă, la -30°.

– *Dumneavoastră ați avut o situație fericită, față de ceilalți 30-40 de inși pe care i-am întrebat până acum, mai ales soldați, care au muncit în mine, au fost în Siberia, care au dus o viață de iad.*

– În mine de plumb... Și așa mai departe.

– *Ofițerii au avut, totuși, un tratament aparte, special.*

– Generalii au avut tratament nu impecabil, dar net superior față de noi. Întâi, ofițerii până la căpitan, erau scoși la muncă. Generalii aveau un regim absolut special.

– *Dacă nu-i împușca în prima fază...*

– Am avut vreo 14 generali de la noi, prizonieri. Germanii au avut vreo 40 și ceva, poate 50 de generali.

A fost generalul Mannheim, pe urmă a fost unul care la Leningrad a plecat din încercuire cu avionul, s-a dus la Hitler,

și Hitler l-a trimis înapoi. El a vrut să-l sfătuiască pe Hitler să pună capăt războiului, căci cauza e pierdută.

În legătură cu respectarea normelor, erau mereu ofițeri care transmiteau politrucilor că trebuie să se respecte normele tratatului din Belgia... Nu mai știu exact localitatea. Era un tratat internațional. Dar cine-i putea trage la răspundere? Cine-i putea trage la răspundere dacă nu-l respectau?! Nu erau posibilități.

– *Credeți că tratamentul față de ofițerii superiori a fost făcut cu gândul ca să-i racoleze, să-i folosească? Chiar pe cei germani!*

– Nu știu bine. Nu mi-am pus întrebarea. Eu am înțeles că era prevăzut în normele convenției privind captivitatea. Așa cred.

– *Încă ceva! De ce nu s-a interesat nimeni la noi, sau foarte puțini, de soarta prizonierilor români în Rusia? Căci totuși sunt niște pagini de istorie care au rămas neobservate. A fost poate vreo interdicție în timpul regimului comunist ca să nu se vorbească despre teroarea asta?*

– Nu se putea vorbi! Nu se putea vorbi atunci. Este clar asta. Cine-ar fi făcut-o, ar fi fost considerat dușman de ruși și dușman – considerat de comuniștii de la noi.

– *Se strica imaginea vieții strălucite duse de sovietici?*

– Da. Nu mergea.

– *Și-acum, din păcate, au rămas foarte puțini cei care au supraviețuit prizonieratului...*

– Au rămas puțini, da. Da. Mareșalul Keitel era unul și unul von... îmi scapă numele. Era cel mai mare grad, care-a scăpat. A fost la Hitler... A venit și-a căzut prizonier. Dar i-a dat pe urmă drumul sovieticii, pentru c-a depus la Procesul de la Nürnberg împotriva lui Hitler.

– *Vă mulțumesc și-mi cer iertare că v-am ținut atâta.*

Prof. Conatantin Ciopraga, n. 12 mai 1916, înregistrat pe data de 8 iunie 2005, în localitatea Vaslui, casetele CCLV, CCXLIX.

Marin Gh. Ciurea

„Mâncare nu, apă nu și noi atâția! Te sufocai de căldură...”

– *Din ce unitate ați făcut parte?*

– 9 Dorobanți Râmnicul Sărat.

– *Când v-a încorporat?*

– În 20 februarie 1941.

– *Instrucția unde-ați făcut-o?*

– La Râmnicu Sărat.

– *Unde v-a dus pe front?*

– Ne-a dus la Iași, în comuna Erbiceni. Acolo am stat pe poziție până au venit rușii și ne-au încercuit.

– *În ce an?*

– La Erbiceni ne-a dus în '44.

– *Abia atunci v-ați îndreptat spre front? Până atunci unde ați stat de la încorporare?*

– Am fost la Cislău, la un depozit de muniție, ca paznic. În '44 am plecat pe front. Pe 19 august au rupt rușii frontul în dreapta noastră, unde erau nemții. Și dac-au venit nemții i-au dat înapoi. Pe 20 august au deschis front pe toată linia rușii, cu toate armele trăgeau în spatele nostru. Eram cu fața la ruși, propriu-zis. De pe poziție unde eram noi, la postul de comandă batalion, mai înăuntru trăgeau. Ei au bătut mai departe, ca să ne-nconjoare, să nu mai putem fugi. Și totodată s-au debarcat la postul de comandă Batalion, sau chiar la postul de comandă Companie. De-aici s-au format 3 șanțuri către linia întâi. Eu aveam funcția de agent de legătură. Era foarte greu de executat. Nu știi de unde vine glonțul.

– *Mergeați prin șanțuri?*

– Mergeam și pe câmp deschis unde era vale, unde era deal, aveam șanțuri.

– *Ce s-a-ntâmpnat atunci? Au venit rușii?*

– După ce ne-a-nconjurat... De la mine, de-acolo-așa, de pe poziție se vedea unde se instalaseră ei, un grup de ofițeri. Ședeau toți la postul de comandă de unde se formau șanțurile pentru linia întâi. Și-acolo, până una alta, toți care-au mai fost cu mine-acolo așa au mai fost ascunși pe-acolo prin tranșee, și au scăpat nevătămați, au venit la postul de comandă companie, unde eram eu, ca agent de legătură.

În timpul ăsta, eu nu eram decât cu căpitanul Gheorghe Tonco, din Dorohoi și când m-am uitat eu pe fereastră spre inamic, rușii veneau – infanteria. Trecuseră tancurile, aviația era pe sus. Aveau și avioane americane, care de abia se zăreau, când ne-a-ncercuit... Toți băieții, care erau pe poziție, au venit la mine la postul de comandă, unde eram eu, atât. În timpul ăsta, când am văzut că vin rușii, i-am zis lui domnul căpitan: „Vin rușii“. El a văzut că, totuși, sunt ruși, dar a zis: „Sunt români de-ai noștri“. S-a lăsat la subsol și-a ieșit pe altă ușă și-a fugit. Mai aveam ostași de legătură care fusese mai înainte și el s-a ascuns acolo într-o mască individuală și s-a învelit cu stof pe el. Dar era rănit mușchiular. După ce s-au adunat toți, am plecat... Unul zicea: „Iau mitraliera, fac eu, dreg eu“. Dacă i-am arătat unde sunt ofițerii ăia și cum stăteau ei cu pistoalele-n mână numai să tragă, dacă te văd că miști, am plecat pe șanț să mergem spre plutonul de ruși, unde ne-aștepta, că n-aveai unde să ieși decât acolo.

– *Au strigat ceva la dumneavoastră, au spus: „Predați-vă“?*

– Nu, nu, nu. Asta a fost mai devreme, când eram pe poziție lângă basarabenii care ziceau: Să vă predăți, nu știu ce. Și i-am luat pe băieții ăștia care luaseră mitraliera. Când au văzut c-acolo sunt atâția ofițeri, au lăsat pușca mitralieră și-am mers pe șanțul de comunicație fără să vadă capela sau mai știu ce.

Din spate tot mai venea infanterie. Cum te vedea că miști pe-afară: „poc“.

Când am intrat pe șanțul de comunicație, să merg după ei, căpitanul meu se văita acolo-n șanț. Ăilalți nu l-au cunoscut, dar eu l-am cunoscut după gură: „Domnule căpitan – zic – ce faceți?“ El mă-ntreabă: „Ce să fac? Uite m-a rănit.“ „Hai să mergem la postul de comandă batalion“ – i-am zice eu, unde ne-așteptau rușii acolo. „Nu pot să merg“. „Hai că vă iau pe spate“. L-am luat pe spate și l-am dus pân-acolo la ei.

Acolo, băieții care s-adunase înaintea mea, erau încolonați câte patru în rând.

Când am ajuns cu el acolo-așa, unul dintre ofițeri a strigat pe rusește să urce sus pe mal. El zicea că nu poate să urce pe mal că e rănit, dar de fapt nu vroia. Până la urmă a dat comandă unui basarabean care știa rusește: „Măi, spune-i să iasă afară, să se-ncoloneze“. Nicicum n-a vrut A spus: „Eu nu pot să merg că sunt rănit grav“. De trei ori l-a întrebat. Rușii când au văzut că nu vrea să se-ncoloneze cu noi a pus un puștan de băiat și-a tras cu pistolu-n el și pe urmă i-a dat brânci cu picioru-n șanț.

– *Nu putea să meargă?*

– Putea să meargă, dar n-a vrut. De altfel, am luat răniți de pe traseu, pe care-i deceam cu pătura câte patru inși.

– *V-ați predat, v-a adunat la un loc. Cum v-a transportat?*

– De-aici am plecat pe jos la Bălți.

– *Până la Bălți?*

– Prima noapte ne-a apucat între distanța asta, în comuna Focuri, județul Iași. Acolo era un lagăr făcut pentru prizonieri. Erau deja acolo mai mulți. Când am plecat încolonați, ne-am întâlnit cu mașinile cu ofițeri ruși care înaintau. Ne-au oprit și unul dintre ei a spus: „Dați ofițerii afară – stânga, dreapta. Nu vroia să iasă niciunul afară. Le era frică. Până la urmă au spus – era o mașină cu armată la vreo 20 de metri – „dacă nu vreți să-i dați afară, dau comandă și vă-mpușcă pe toți“. Atunci...

– *I-ați ales dumneavoastră?*

– Da. Fiecare... Dacă lângă mine era un maior: „Domnule maior, asta-i situația. Dumneavoastră treceți în partea asta...

– *Le era teamă că-i împușcă?*

– Da.

– *Și i-a-mpușcat?*

– Nu. Să vedeți ce-a făcut.

– *Ei își scosese rătresele? Mai aveau gradele?*

– Ei mai aveau?! Nu mai aveau nimic. Decât noi îi cunoșteam... I-am dat în stânga, dreapta și pe urmă i-au luat în niște mașini și-au plecat cu ei. Dar i-a adus în lagărul Korkin.

– *Acolo, departe, în Rusia?*

– Da. Acolo i-au dus pe ei, unde ne-au dus și pe noi.

– *Ați spus c-ați mers până la Bălți pe jos. Câte zile ați făcut până la Bălți?*

– Am mers câteva zile și-ntr-una din nopți a-nceput să plouă și ne-au băgat într-o vale și am stat grămadă acolo, pe-ntuneric. Dimineața am plecat la comuna Focuri, județul Iași.

– *De-acolo ați plecat mai departe.*

– Da. De la comuna Focuri am plecat și-am ajuns la Bălți. Am făcut 3–4 zile, nu mai știu.

– *În timpul ăsta v-au dat mâncare?*

– Cât am mers pe jos pân-acolo, nu.

– *Cu ce-ați trăit?*

– Nici dacă ne-a-mbarcat la tren.

– *V-au luat hainele de pe dumneavoastră?*

– Atuncea, nu.

– *Câte căți v-au băgat în vagoane?*

– Cât a luat – 40, 60.

– *Nu erați împărțiți pe sute? Nu vă număra câte-o sută?*

– Ba da.

– *Și câți ați intrat într-un vagon? Mai puțin?*

– Nu prea puțin. Era greu de suportat, pentru că mâncare nu, apă nu și noi atâția! Te sufocai de căldură. A oprit într-o stație și-aveam sacul de merinde la mine. Pe geam am strigat la

un băiat. De-acuma învățasem: *vodî*. El a luat sacul de merinde, l-a umplut cu apă și când a vrut să mi-l dea, santinela a tras un foc de armă pe deasupra lui și băiatul a lăsat sacul jos și-a fugit. Deci, n-am băut nici atunci apă.

– *Cât ați mers cu trenul?*

– Am mers vreo... am trecut Volga... În orice caz am ajuns la Korkin unde deja erau ofițerii noștri. Acolo ne-a dus și pe noi. Ne-a debarcat acolo. Când ne-a debarcat, trebuia să ne ținem patru inși unul de altul să nu cădem jos, nemâncați.

– *În tren v-a dat ceva mâncare sau nu v-a dat deloc?*

– A dat în tren mâncare, dar nu ajungea.

– *Ce mâncare?*

– Supă de cartofi. Că la noi a venit odată – eram printre ultimele vagoane – ne-a dat o găleată de mâncare pe geam ca să mâncăm. Ce era s-ajungă la 60 de inși doar atâta mâncare?! Am apucat s-o trecem pe geam, s-a vărsat toată jos. Și, deci, nici atunci n-am mâncat nimica.

– *O singură dată v-a dat doar mâncare cât ați mers cu trenul?*

– Cât am mers cu trenul. Poate la vagoanele care erau mai în față, poate le dădea mai des, dar până ajungea la noi acolo, o singură dată ne-a dat o găleată și când a dat-o pe geam, am vărsat-o.

– *Dar apă vă dădea?*

– De unde?!

– *Cât ați mers, totuși, cu trenul? Cam câte zile? O săptămână, două, trei?*

– Am mers, cred, vreo zece zile, dar nu mai rețin.

– *Și unde-ați ajuns? În ce localitate?*

– Korkin. Orașul Korkin.

– *Poi n-ați zis că v-a dus la Celeabinsk?*

– Pe urmă.

– *Și-acolo erau și ofițerii români?*

– Erau acolo și se-aranjaseră – care la brutărie, care doctor, care...

– *Putea să fie doctor dacă nu era doctor?*

- A fost, dac-a fost.
- *Ce făceați în lagăr, la Korkin?*
- Am ajuns acolo... Când ne-a dat din vagoane, de-am intrat în lagăr...
- *Ați mers ținându-vă câte patru unul de altul...*
- Înainte de-a ajunge acolo, ne-a dat câte-o știucă și-o bucată de șuncă, fără pâine, fără nimic.
- *În tren?*
- În tren. Care-au mâncat, de n-au răbdat, cum am răbdat și eu pân-atunci, când au intrat în lagăr și-au băut apă, apa era ruginită – nu umblase nimeni la robinete. Au spus: „Să nu bea nimeni apă!”
- *Deci, v-au dat știucă și șuncă sărate și vi s-a făcut sete și când au coborât n-au mai putut răbda și-au băut apă.*
- Nemâncăți și-nsetați de-atâta timp...
- *Au murit?*
- S-au îmbolnăvit foarte mulți. Au mai căzut...
- *În tren a murit cineva?*
- Au mai căzut și în tren...
- *Ce făceați cu ei dacă mureau?*
- Pe ăștia-i aduna pe toți în ultimul vagon.
- *Nu-i arunca?*
- Nu.
- *Îi lua zilnic? La câteva zile?*
- La control. Când oprea trenul, eu știu... Întreba.
- *Ce-ați făcut în lagăr?*
- Dac-am ajuns în lagăr, pe scurt, s-au format brigăzi pentru lucru în mina de cărbuni.
- *Era o mină acolo?*
- Da. E bazin carbonifer. Și acolo, care-au fost mai înstăriți așa s-a-nscris din prima zi.
- *Cum „mai înstăriți“?*
- Care-au fost mai pe lângă bucătării, cum v-am spus mai înainte. Care-au fost pe lângă bucătării au apucat poate mâncare

mai multă. Între timp, în lagăr, la fel, dac-am ajuns acolo, mâncare era de trei ori pe zi.

– *De trei ori pe zi?*

– Da. Așa se făcea mâncarea.

– *Ia aduceți-vă aminte bine.*

– Ciorbă dimineața, ciorbă la 12 și ciorbă seara.

– *Ciorbă ce-nsemna? Era acră?*

– De unde acră!

– *Din ce era făcută ciorba aia?*

– Cartofi, făină. În orice caz...

– *Alții au povestit că li se dădeau doar două mese: dimineața și seara. Mata la prânz nu erai la muncă? Vă aducea în mină mâncarea?*

– În lagăr.

– *Vă dădea mâncarea în mină?*

– Mâncam dimineața. Și aia de la 12 – dacă intram în mină – o primeam seara. Seara primeam două mese.

– *În mină ce făceați? Aveați aparatură de scos cărbuni?*

– Dar cum? Aveam de ăla cu care spărgeam peretele...

– *Încărca cineva-n vagonete. Sau nu erau?*

– Da, erau vagonete... Nu, acolo era uluc.

– *Care curgea la vale. Sau era bandă?*

– Bandă care, de la un loc, urca sus. De la 100 sau 200 de metri.

– *Câte ore stăteați în mină?*

– 12 ore.

– *Și pe urmă ieșeați afară și dormeați 12 ore?*

– Era un rus care, în loc să ne lase să ne odihnim, ne ducea să descărcăm câte-o garnitură de bușteni care se foloseau tot la mină. Veneam la lagăr, gata! La program.

– *În lagăr unde dormeați? Aveați dormitoare?*

– Aveam dormitoare făcute-n pământ ca bordeie.

– *Aveați ceva pe pat?*

– Aveam, aveam.

– *Ce-aveați?*

– Saltele...

– *Aveați saltele? Cearșafuri?*

– Da.

– *Curios? N-am mai auzit așa ceva.*

– Acolo-n lagărul unde-am fost eu... De fapt, atunci la-nceput, era puțină mizerie. Nu chiar mult-așa, dar... Era mizerie. Nu aveam cu ce ne spăla.

– *În mină lucrau și civili?*

– Și civili.

– *Ei lucrau separat sau împreună cu dumneavoastră?*

– Lucrau cu noi. La trei români era un civil.

– *Ăla era pe postul de observator? de supraveghetor?*

– Bine. Lucra și el, dar: „Davai, Davai!“ adică să lucrăm.

– *Hai, hai!*

– Dă-i.

– *El lucra cot la cot cu dumneavoastră?*

– Da. Și, într-una din zile, aveam șobolani în mină. Erau puși în mina de cărbuni ca atunci când se surpă ceva, să fugă. Și când am văzut că fug: „Ce-o fi cu ăștia, măi?“ La vreo 7 metri, să nu zic mai mult, s-a surpat malul, de unde eram eu, și-acolo, unul singur, pe care l-au prins bolovanii ăia, numai capul i se vedea. Cine putea să mai miște.

– *Muntele ăla...*

– Muntele ăla de piatră. Banda era oprită și aia. Și-n situația asta a venit din afară și-a-nceput să-i facă loc. Și noi, împreună cu ei, dădeam carbunele la o parte, ca să dăm drumul la curea să meargă. Și după aia, pe ăsta pe care l-a prins...

– *Era prizonier sau era civil?*

– Prizonier. Striga românește să-i dăm ajutor, să-i dăm ajutor. Și cum am spus, au venit echipe speciale din afară, că noi nu știam ce să mai facem. Că era lespedea aia de sute de kile... Cine putea să-l tragă pe ăla. Și ei dac-au venit, au făcut loc așa...

– *L-au scos pe omul ăla?*

– L-au scos.

– *A rămas beteag?*

– L-am scos și l-am dus la infermerie. Nu mai rețin ce s-o fi-ntâmplat cu el.

– *Mai departe! Când ieșeați afară, ce făceați? Afară de corvoada de a descărca garniturile cu bușteni? Vă mai ducea și la alte munci?*

– Dacă lucram ziua la mina de cărbuni, jos, noaptea, nu în toate nopțile, când venea garnitura cu lemne, taman vream să ne culcăm și: „Haide să descărcăm!”

– *Dura mult?*

– Nu se descărca decât cu brațul. Toată lumea trebuia să se bage sub el, ca să-l dăm jos din vagon, că altminteri dacă-l scăpam, înseamnă că ne omora pe toți. Lucram la risc la buștenii ăia. După asta, veneam la lagăr și serveam masa, după care plecam iar la mina de cărbuni, la lucru.

– *Fără să dormiți...*

– Fără să dormim...

– *Cât ați stat acolo?*

– Am stat acolo până-n '45, când s-a rupt frontul în Germania.

– *Când s-a terminat războiul.*

– Când s-a terminat războiul în Germania, ne-am trezit cu nemți, fete și băieți de la 20 (sau 18, nu mai țin minte) până la 40 de ani...

– *Care fuseseră pe front?*

– Nu, i-au luat din Germania. Din Germania a luat o garnitură-ntreagă.

– *Ăia fuseseră pe front?*

– Nu. Ei dac-au ocupat, au luat ce le-a plăcut. De la o etate oarecare până la 40 de ani.

– *Pe ăia i-a pus să lucreze acolo cu dumneavoastră?*

– I-a băgat în lagăr și pe noi ne-a dus în Celeabinsk. Pe ei i-am lăsat acolo și de-acolo m-a dus în Celeabinsk. În Siberia, cum s-ar spune.

– *Și-acolo, în Siberia, ce făceați?*

– *Fie mai consistentă.*

– Da.

– *Făceau și alții așa ceva, sau numai dumneata?*

– Mai făceau și alții.

– *Nu v-au prins?*

– Ne-au prins. Ce s-a-ntâmplat? Odată fierbeam cartofi chiar acolo... Acolo era un pârau care curgea. Făceam prin rotație. Rămânea unul de fierbea cartofi pentru toți care eram acolo. Și într-una din zile, vine un ofițer.

– *Rus?*

– Da. Întreabă: „Ce faceți? Ce?“ „Dar aicea ce este?“ Aveam crăcăni de ălea și găleata la mijloc, c-o cămașă pe ea, pe cartofi. „Aicea ce-i? Ce fierbeți?“ „Trebuie să ne facem curățenie“. A știut. Când dă cu picioru-n găleată, sare cămașa-ntr-o parte și cartofii de-o parte. „*Idi voi mati!*“ „Dar câți cartofi mâncați voi, măi?!“ Nu ne-a făcut nimica. Am dat însă de-nțele că nu este mîncarea suficientă. Câteodată erau conserve de oaie, de pește. Cât am lucrat.

– *În mină,*

– Acolo ne dădeau trei mese bune. Mîncare bună. Dar lucram 12 ore.

– *Ce-nțelegeți prin mîncare bună?*

– O supă și piure de cartofi dacă făcea, ăsta era amestecat cu carne-conservă. Ei băgau oile-ntregi la cazane. Și le fierbeau până dădeau oasele-afară. Și carnea aia o foloseau, fie la ciorbă, fie la felul doi.

– *Vă dădea și felul doi?*

– Da. Era mîncare bună: ciorbă și felul doi era crupă de asta de mei sau felii de cartofi... ce era.

– *La Celeabinsk, în dormitor cum era? Paturile cum erau?*

– Acolo era la suprafață, cum sunt casele ăstea.

– *Avea fiecare patul lui?*

– Doi inși într-un pat.

– *Erau suprapuse?*

– Da. Doi jos, doi sus.

– *Vă-nveleați cu ceva?*
 – O pătură și un cearceaf.
 – *Ce-ați mai făcut apoi la Celeabinsk? Până când ați stat în Rusia?*

– Până în '48, octombrie. Pe 10 octombrie am fost acasă.
 – *Cu ce v-a adus încoace?*
 – Cu trenul.
 – *Până unde v-a adus?*
 – Până la Focșani.
 – *Ați venit c-un delegat sovietic pe tren până la Focșani?*
 – Da.
 – *Și-n Focșani după ce v-ați dat jos din vagoane, unde v-a dus?*

– Ne-a băgat într-un lagăr acolo.
 – *Era un lagăr la Focșani?*
 – Da.
 – *Și cât v-a ținut acolo?*
 – Zece zile.
 – *V-a deparazitat? V-a spus ceva când ați plecat de-acolo?*
V-a spus să nu povestiți ce-ați văzut, ce-ați pățit?

– Nu. Că de fapt eu am avut un carnețel în care aveam scris pe unde-am lucrat... Și dacă mi-l găsea la mine...

– *Mai aveți carnețelul ăla?*
 – Dacă mi-l găsea... Ne-a dezbrăcat în pielea goală și ne-a dat alte pufoaice.

– *Unde l-ați ținut?*
 – L-aveam la mine, dar când ne-a dezbrăcat, n-aveam cum să-l păstrez. Că dacă-l găseau la mine, nu-mi mai dădeau drumul acasă.

– *L-ați lăsat în haine?*
 – L-am lăsat în haine. Spre norocul meu că n-au căutat. Că dacă scotoceau și-l găseau, mă oprea acolo.

– *Și-acolo ce-ați scris în carnețel?*
 – Tot ce, pe unde lucrasem, la mina de cărbuni, adică vroiam s-arăt acasă cum am lucrat în mina de cărbuni, cum am

lucrat la colhoz, cum am... Ei! Și-înainte de-a merge de la colhoz – c-am rămas aici unde v-am spus c-a venit ofițerul ăla ca să ne controleze... Dar nu ne-a spus că ne dă drumul acasă. El pentru asta venise de fapt. A tăcut însă din gură. Nici la santinelă n-a spus că de aia a venit. Mai aveam 3 hectare de cartofi de scos.

Noi în situația asta, ne-am hotărât să plecăm la lagăr.

– Cum „în situația asta“?

– Dacă nu ne spunea nimica! Nici că... Luase legătura cu soldatul care era acolo, să ne mai țină vreo două zile, ca să terminăm cartofii de scos.

– Cine luase legătura?

– Ofițerul ăsta care venise.

– Dar dumneavoastră știți că venise ca să vă spună că o să vă duceți acasă?

– Bănuiam. Și-așa a fost. Ne-am întors înapoi din drum, cum plecasem noi la lagăr...

– Ar fi fost un act de nesupunere dacă lăsați cartofii baltă. Putea să vă-mpuște.

– Da. Dar de ce nu ne-a spus?

– Ce, era obligat să vă spună?! Erați acolo prizonieri. Făceați ce spunea ăla.

– Și ne-am întors înapoi și-am scos ălea 3 hectare de cartofi. În anul acela, eșalonul se formase, care-au plecat acasă. În '48 a fost asta. Când am mai stat de-am scos cartofii, am mai întârziat o zi.

– Bun... Și până la urmă când ați plecat acasă?

– În septembrie... și-am ajuns acasă...

– În septembrie 1948?

– Da.

– Ați spus că ați ajuns la Focșani și acolo v-a băgat în lagăr și v-au ținut zece zile.

– Zece zile și după zece zile ne-a încolonat și ne-a dus la tren și de-aicea...

– Când v-au spus că sunteți liberi? Când ați ajuns la tren, sau v-a spus din lagăr, acolo, la Focșani?

– De când am plecat de-acolo, ne-a spus că ne dă drumul afară.

– V-a spus: „Sunteți liberi!”

– A, la Focșani, sigur.

– Din lagăr sau când ați ajuns la gară?

– Când am ajuns la lagăr, de când am intrat în țară, normal, știam că suntem liberi.

– Păi dacă v-au ținut acolo, în lagăr, cum puteați să știți că sunteți liberi?

– Am stat în carantină.

– În carantină. Aveați voie să ieșiți din lagăr în oraș?

– Nu.

– Păi atunci?

– Știam că suntem liberi de-atunci!

– Când v-ați suit în tren știați fiecare că veți ajunge acasă la dumneavoastră?

– Da.

– Cu bilet, sau cu ce?

– Fără bilet.

– Aveați vreo uniformă, ceva, vreun însemn pe mânecă?

– Nu, se știa că suntem prizonieri și...

– Dar aveți vreun bilet, pe care vi-l dăduseră, un fel de act de identitate, ceva?

– Cred că aveam, dar nu mai țin minte... de emoții nici nu mai știam de noi... ca să ajungem acasă!

– Și când ați ajuns acasă, ați povestit la oameni ce-ați pățit, la familie, la alți oameni?

– Când am ajuns acasă la părinți, la casa părintească... acolo erau toți părinții celor de seama mea și întrebau: „Măi, n-ai văzut...?”

– Numai dumneavoastră ați venit din sat atunci?

– Da.

- *Și toți întrebau ce-i cu ai lor?*
- *Da, dac-am văzut, dac-am auzit...*
- *Și acestora le-ați povestit din chinurile pe care le-ați îndurat?*
- *Normal că le-am povestit, dar...*
- *Și de la securitate n-a fost nimeni care să vină să vă-ntrebe din ce cauză povestiți, de ce nu vă țineți gura?*
- *Unde?*
- *Aici, acasă, în Jirlău.*
- *Nu...*
- *Nu?*
- *Dar n-am povestit la oricine...*
- *Păi dacă era tot satul aici și-ntrebau de-ai lor?*
- *Ei, atunci... Aia a fost prima întâlnire...*
- *Da, da, da.*
- *Au venit oamenii și m-au întrebat: „Pe băiatul meu nu l-ai văzut?” Și, cum era casa plină de lume, au băut, au mâncat și au plecat bieții oameni acasă...*
- *Dar pe urmă ați avut necazuri că ați fost prizonier în Rusia, sau ați avut niște avantaje?*
- *Nu am avut nimic.*
- *Nu? Când erați acolo, în mină, sau când erați la Celeabinsk credeți că o să ajungeți vreodată să vă elibereze?*
- *Nu!*
- *Nu? Dar ce credeți? Că o să rămâneți acolo?*
- *Păi, dacă de câte ori întrebam, ni se răspundea „mâine-poimâine”, „mâine-poimâine”...*
- *Aaa, ei așa spuneau mereu „mâine-poimâine” și v-au dus așa mereu cu vorba 4 ani de zile?*
- *Da. Până când am fost... În '48, pe zece octombrie am fost acasă.*
- *Bine, mulțumesc frumos. A... aveți ceva de completat de când ați fost în mină? Cu Aristotel Mitică [?] ce s-a întâmplat?*
- *Eu eram în mină și el era afară, urma să intre schimbul după ce ieșeam noi afară.*

– *Da.*

– În timpul ăsta s-a declanșat o... în loc să meargă aia cu lumină, au intrat gaze pe galerii.

– *Aha!*

– Acolo, cum lucram cu ăla în mână...

– *Cu ciocanul?*

– Cu ciocanul... Aveam trei becuțe la mână, lucram la lumina lor, cu molotovul, așa îi spunea la aparatul ăla...

– *Molotov?*

– Da. Și în timpul ăsta am simțit că mă ia somnul. Și-am căzut așa, peste cărbuni, și mi-a luat vederea, mi-a luat totul... În schimb, a venit de-afară o echipă la toate galeriile, – c-așa s-a întâmplat peste tot –, de ne-a luat de-acolo... când m-a luat de-acolo, nu i-am văzut, nu nimica...

– *Nu erați conștient...*

– Eram... m-au suit într-un vagonet de m-au urcat afară... Afară când am ajuns, iar nu știam nimica, m-au pus jos, pe o pătură, – eram vreo șase inși –, nici nu mai mișca niciunul, toți eram ca morți, ca să zic așa... Și-am avut un coleg de pe-aici, de prin Moldova...

– *Care?...*

– Care a zis așa: „Puneți mâna pe el și faceți...”

– *Faceți-i gimnastica!*

– Da, care pe picior, care pe mână, unul mă bătea pe față și în timpul ăsta mi-am revenit... Mi-am revenit și țin minte ca astăzi că ne-a dus cu mașina la lagăr... era un ger!... – o să vă povestesc ... m-au dus la lagăr și de-acolo, cum v-am spus, ochii erau pe mâncare! Am ajuns și voiam să ne ducem la bucătărie ... „No, lasă bucătăria, c-o să avem destul timp!” Ne-a dus la infirmerie și ne-a ținut acolo vreo patru zile de ne-am revenit și pe urmă am luat lucrul din nou, iar.

– *Acolo unde erați, la Celeabinsk, că acolo era cu adevărat Siberia, era iarna frig și vara cald, sau cum era?*

– Acolo era iarnă... de nu puteai umbla decât cu pufoaice! Cald era numai în mai, iunie și iulie... atât!

– *Cât de mari erau căldurile? Erau mai mari ca la noi?*

– Nu!

– *Nu erau mai mari! Dar gerurile erau mai mari?*

– 40 de grade, – 45.

– *Și pentru asta aveți haine suficiente? Groase? Cojoace?*

– Aveam pufoaice, cojoace, cu ele stam până ajungeam la fabrică.

– *Și-mprejurul dumneavoastră erau păduri?*

– Era...

– *Ce fel de păduri?*

– Păi... și brad, și molid și altele...

– *Și mestecăn? Mesteceni erau?*

– Mde...

– *N-ați văzut, n-ați băgat de seamă! Dar vara erau țânțari?*

– Erau...

– *Erau mulți, sau erau puțini?*

– Mulți!... Erau foarte mulți.

– *Și era prin apropiere vreun munte, ceva, sau nu vedeți nimic, era așa... stepă întinsă?*

– Câmp deschis cu păduri, foarte multe păduri... și mult suhat.

– *Cum ați zis?*

– Suhat.

– „*Suhat*“ ce-nseamnă?

– Nearat.

– *Pășune?*

– Pășune.

– *Cultivau și grâu?*

– Dar îl treierau exact la un an. Îl semăneau în septembrie și îl treierau tot în septembrie, dar anul viitor.

– *Păi nu era gheață în septembrie, nu era zăpadă?*

– Era ger-ger, zăpadă, era atâta zăpadă în el! Îl băga la treierat atunci, când puteau să mai treiere.

– *Dar de ce așa târziu?*

– Păi... timpul de vară era scurt.

– *Și nu avea nevoie că era cu apă?*

– Nu...

– *Se topea zăpada de pe snopi?*

– Nu, că nu avea zăpadă pe el!

– *Aaa, era numai pe jos...*

– Numai jos, că era ger... Și după ger se treiera, se făcea o sură pe câmp, pe miriște.

– *Se cosea, se secera, sau se intra cu combina?*

– Nu-nu, cu combina, cu combina!

– *Da, da, da.*

– Combinele care au fost prima dată la noi, de la ei erau venite.

– *Aaa, secerători, din alea!...*

– Combine! Secerau și-l depozitau într-un loc...

– *Paiele le depozitau?*

– Paiele rămâneau pe câmp! Nu le lua nimeni, că n-aveau ce face cu ele!

– *Boabele?*

– Boabele le făceau șire pe câmp...

– *Boabele?*

– Cum se făceau ele așa, înalte. Cu cât erau mai late, cu atât erau și mai înalte. Și-l lăsa frumos acolo, ploua pe el... ninge pe el...

– *N-aveau nevoie?*

– Încolțea primăvara sau chiar toamna dacă era timp frumos... Și se făcea ca o plapumă verde vara, se făcea mai înalt, și cădea jos la vale, deci el se-nvelea singur!

– *Aaaa!*

– Rămânea așa... ca o pătură verde...

– *Și-l dădeau așa, îl foloseau?*

– Îl luau și-l băgau la....

– *Îl făceau pâine?*

– Pâine, țuică...

– *Aaa, țuică!? Și-aveau și porumb?*

– Nu.

- *Dar ce mai cultivau, afară de grâu?*
- Cartofi. Cartofi și grâu.
- *N-aveau grădini de zarzavat?*
- N-aveau grădini de zarzavat. Erau foarte... foarte puține...
- *Morcovi, varză, din astea? Roșii?*
- Roșii nu. Dar varză era... varză ce n-am văzut la viața mea!
- *Dar vă dădea la cantină varză?*
- Da.
- *S-a-ntâmpilat vreodată să vă dea o masă bună, s-o țineți minte?*
- Au mai dat și...
- *Adică, ce vă putea da mai deosebit?*
- Prăjituri de-ale noi, nu mai țin minte cum le spunea...
- *Dar atunci când s-a terminat războiul, pe 9 mai, v-a dat o masă mai bună, ceva?*
- Nu.
- *Nu v-a dat! V-a dat vin să beți vreodată? Ceai vă dădea?*
- Ceai, da!
- *Vă dădea? Când? Dimineața vă dădea ciorbă cu ceai?*
- Câteodată când făceau ciorbă, nu ne mai dădeau ceai.
- *Nu vă mai dădea...*
- Când aveam ciorbă, nu ne mai dădea ceai, și când aveam ceai, nu ne mai dădea ciorbă.
- *S-a-ntâmpilat ca unii deținuți, unii prizonieri, să se însoare cu rusoaice și să nu mai vină acasa?*
- Da, s-a-ntâmpilat.
- *În timp ce erați acolo?*
- De ce vă spun asta?! Pentru că în timpul când ne-am încolonat ca să venim acasă... Au venit rusoaicele după ei!
- *Aaa, trăiseră cu ei?!*
- Da, aveau copii cu ei! Copii de doi ani, de trei ani. Și le-au zis, că dacă știu cu cine sunt, să le arate, că ei nu știu.
- *Și-l oprea, dacă-l recunoștea?*

- Da.
- *S-a-ntâmpilat așa ceva?*
- Da. Dar nu l-a descoperit.
- *Și ele au rămas cu copiii acolo?*
- Păi dacă erau de-acolo!
- *Înseamnă că sunt români de-ai noștri, prizonieri în Rusia, rămași acolo?*
- Da, sunt.
- *Dar cum puteau să scape să ajungă la femei?*
- După doi ani de zile ne-a făcut un fel de zapiscă...
- *Ce-nseamnă asta?*
- Adică buletin. Buletin de..
- *... identitate.*
- Da, adică mergeam la lucru cu brigada...
- *Da?*
- După ora programului, erăm liberi în oraș.
- *Vă duceați în oraș?*
- Da.
- *Când erați la Korkin, sau când erați la Celeabinsk?*
- *!?*
- *Că la Korkin n-ați stat decât un singur an... deci, ce oraș era acolo?*
- Aoleu... Nu-mi mai aduc aminte...
- *Bine, nu-i nimic. Dar unde se-ntâlneau băieții cu fetele, se-ntâlneau în oraș sau se duceau la ele acasă?*
- Se duceau la ele acasă.
- *Erau muncitoare acolo, în fabrică?*
- Poate și muncitoare, dar când erau liberi, după ora șapte, se duceau în oraș, se întâlneau cu ele, sau, de exemplu, căta de lucru... cum și eu cătam...
- *Cum cătau de lucru? Se duceau în oraș și cereau să lucreze la oameni acasă?*
- Da.
- *Și mata la cine te-ai dus să lucrezi.*
- M-am dus la o femeie... întâmplător a fost, și m-a dus

acasă și mi-a arătat ce are de lucru – că le dădea și lor câte patru-cinci ari...

– Așa...

– De puneau și ei cartofi și... mă duceam și-i ajutam să-i care acasă, să...

– *Da, da. Te-a luat o femeie mai tânără? Sau una mai bătrână?*

– Era bătrână... Avea și o fetiță tânără, dar nu m-am încumetat...

– *De ce? Ziceai că te doare capul, dacă te legi?*

– Mi-a fost frică...

– *Dar cât ați fost acolo, vă puneă bromură în mâncarea aia sau aveți așa... niște simțiri...*

– Ne dădea mâncare ca lumea, dar băutură nu ne dădea.

– *Offf!*

Marin Gh. Ciura, n. 29 octombrie 1921, com. Jirlău, jud. Brăila, înregistrat pe data de 22 august 2004, caseta nr. CCXXII.

Maria Ciurtin

Despre prizonieratul soțului ei

– Când s-a întors soțul dumneavoastră din prizonierat, v-a povestit ce i s-a întâmplat acolo?

– Da' cum să nu.

– Spuneți-mi tot ce știți. De unde l-a luat?

– De la muntele Raradu.

– Ararat?

– Ararat.

– Păi cum să-l ia de-acolo? Că ăla-i undeva în Turcia.

– În Rusia... Acolo o fost operat doi a[n]i, cu furtunu-n spate a stat. O vinit fără trii coaste...

– Cum adică a stat cu furtunul în spate?

– O lucrat la o carieră de piatră. S-apoi acolo l-o poprit... Și el o primit puroi la plămân. Și numa așa l-o putut opera, dacă i-o tăiat trei coaste... Ia așa, ni, de puteai băga pumnul în spate la el, cum i-o tăiat coastele ălea, de-o scos. Ș-o zâs că doi a[n]i o umblat cu furtunu subsuoară, de cura puroiu de la el. Și când o vinit, de vro șapți ori o fost internat. Era digerat la picioare... Apăi ave spărturi de ălea, de-i cura puroi în fiecare primăvară. Poveste...

– De ce avea degerături?

– Poi, cum o fost acolo de frig și lucra la cariere de piatră, săracu... O fo[st] vai de capu lor. O zâs că 23 de zâle o mârș cu trenu... Și cum o mârș și urina, cum urina, o bea-n tren. Așa mi-o povestit.

– De unde l-a luat? Unde era el când l-a luat prizonier? Era aici în țară sau era-n Rusia?

– De-aici o mărș pe front. O trecut din Cluj. O mărș din Cluj să margă pă front. Și de la Bojd (?) o sărit jos de pe tren, că doară n-avea decât două săptămâni de-am stat laolaltă... Ș-o sărit după tren ș-o vinit acasă să ne mai vedem și s-o dus... C-apoi o ajuns el unitatea cine știe după aia. Ș-apăi de la... nu mi vine în minte unde l-o prins.

– *Dar ajunsese pe front când l-a prins?*

– Da, sigur, sigur.

– *Pe unde? Pe la Stalingrad, la Cotul Donului?*

– Acolo. Poi de la Cotul Donului i-o prins. Așa o zâs, că de la Cotul Donului i-o prins și i-o dus... Apoi o stat... Când o vinit din Rusia, i-o ținut la refacere trii luni în București. Ș-apăi, tăta lumea o vinit, domnule profesor, eu eram la biserică când o vinit. Că era postul mare, să mă mărturisesc. Ș-o vinit o fată, acolo-n biserică ș-o zâs: „Mătușă, hai c-o venit tetea Gligoraș... Ș-așa barb-avé! Barbă și mustețe... Vai de capu lui era!

Când l-am văzut: „Doamne ferește!“ Atâta-mi tremura...

– *Câți ani a stat în Rusia?*

– Șapte a[n]i și patru luni.

– *A stat numai la cariera aia de piatră?*

– Acolo. Și-n spital o stat doi a[n]i. La spital o stat doi a[n]i. O fost bolnav odată rău și s-o dus la președintele de la Colectiv de-aicea. Apăi s-a ținut de gard ș-a plâns. O zâs: „Dă, mă, căruță să mă ducă“. Să-l duc la spital la Moși. Dară și-acuma este spital la Moși. Și zâce: „Dac-ai ști tu unde-am fost eu, n-ar trebui să mă rog de tine să-mi dai!“ O zâs: „Du-te să faci Dumnezeu!“ Președintele de la colectiv: „Du-te să faci Dumnezeu cu tine, că nu te-am trimăs eu acolo“.

Ș-apoi l-am dus, mi-o dat căruță, după aia, brigadieru, și l-am dus și l-am internat în Cluj. Dacă l-am internat în Cluj, la spitalul evreiesc, la vro două săptămâni, noaptea, l-o dus pe președintele acolo. Și doctoru o zâs căt[r]ă el: „Nene Ciurtin, să spuneți pe cine-am internat? Pă președintele de la colectiv“. Ș-atuncia i-o spus el plângând că ce-o zâs președintele căt[r]ă el, cum stătea și plângea pe gard. Și zâce, meré doctoru ș-așa-i

pună mâna pe operația lui, ș-așa vorbă, „cum nici mama cu mine, când eram copil nu vorbea așa frumos“. Îi povestea cum o fost acolo.

– *Despre ce-ntâmplări de-acolo de pe front vă povestea?*

– Ce ne povestea? Cum erau vreo patru de-aicea. Ș-apoi doi – aista la care-ați fost [Vasile Surdu] și el acolo o fost cu el... Nu v-o spus?

– *Nu prea.*

– Apăi nu, c-o fost așa un ticălos, de tânăr o tot furat și la miliție-o fost de când îi lumea. Aista al meu, săracu, o fost copil din unsprezece frați. O fost retras. O fost unu de era la bucătărie, tot de-aici din sat de la noi. Apoi o zâs că unu o mâncat o găleată de dousprezece kilograme de arpacaș... tot de-aicea o fost din sat, o murit ăla, Petrișor îi zicea... O mâncat ș-apoi o zâs că l-o dus și l-o pus pe foale pe beton, să se retragă... că s-o umflat, nu știu ce-o fost. Îmi povestea, no. Și merea la bucătărie...

– *De ce-a mâncat atâta?*

– Ș-aista, ni, la care-ați fost [Vasile Surdu] apoi o zâs că-i ducé, mergé ca țiganu pe lângă el, ăsta ce era la bucătărie de la noi îl invidia tare, că nu era... mânca ca lupu.

Da' bietu omu meu o zâs că dacă-i da o căpățână de varză, o băga aicea, ni, în pantaloni, c-avea pantaloni de ăia largi... Îl chema, că-i plăcea de el, bucătaru... Și-l cheama și-i da câte-o varză, și meré și le-o da lor să mănce și ei. D-apoi p-aista îl țâpa, pe Surdu aista, îl țâpa din bucătărie. Așa apuca ca lupu, să mănce... sfeclă, varză, ce era acolo... cartofi cruzi.

– *Cine mânca așa?*

– Surdu. Acela la care-ați fost.

– *El a zis c-a fost șef bucătar acolo.*

– Dă-l în păcate! Nici vorbă. Eu nu spun, eu spun lucruri pe care mi le-o povestit omul meu. Aista care m-o instruit să mă bage colectoare de lapte, c-o văzut că am cinci copii, zice: „Tu ești deșteaptă și poți să te descurci!“ C-am stat treisprezece ani

colectoare. Nu primesc pensie, că doară n-am avut normă întreagă... doară un milion îmi dădea de la lapte.

– *Ce lucrau ei acolo, la cariera aia de piatră?*

– Apoi, încărca..., mereu camioane și-ncărca. Acolo o-nvățat zidăria, de lucra la zidărie. El o clădit casa și magazia. Omu meu, cu echipa, cum o fost mai mulți. Apoi, tăți îl respecta ca pe primul om, cum vorbea săracul așa blând, cum o fost acolo.

– *A-nvățat rusește acolo?*

– Copilul meu avea nota zece la rusă. Ș-apoi așa venea săracul de la școală și-l lua în brațe și vorbea cu el rusește, ca rușii... Doară-n șapte ani, bine-nțeleș c-o-nvățat rusește. Vorbea rusește și prin ogradă.

– *Acolo erau numai bărbați?*

– Numa bărbați.

– *Se dădea mâncare puțină de erau așa slăbiți?*

– Se da mâncare puțină... Dormitoarele... Acolo făcea pe ei noaptea... Vai de capul lor. Cum o fost în lagăr, c-o fost în lagăr. Din lagăr îi scote cu camioanele și-i ducea la cariera de piatră. C-apoi, după ce-o văzut c-aista care-o fost bucătar, de la noi din sat – Ioreanu-l chema, o murit, nu Surdu, bucătar nici vorbă de el bucătar – ăla l-o luat în ochi buni și-i era drag că nu merea să ceie nimic de la bucătărie: „Dă-mi asta“ ori „Dă-mi aia“. Ș-apoi l-o pus la echipa de construcții. Ș-apoi l-o băgat pe el... acolo s-o-nvățat de lucra, de-o lucrat una-ntr-una. După ce-o venit acasă nici nu mai țai minte câte căși o făcut.

– *Deci, a învățat o meserie bună acolo.*

– Da, da, o-nvățat.

– *A fost bun totuși prizonieratul la ceva.*

– Poi o fost, că doară dacă cu gura nu se prinde, că nu-i prea guraliv așa, să ceară, să se bage... Era mai retras așa, mai blând, și l-o luat în ochi buni acolo.

– *Dar de ce ziceați că le-a dat drumul? Cum le-a dat drumul așa, tam nesam deodată: „Hai plecați acasă!“ Din ce cauză?*

– Poi, nu știu cum o fost, c-am și uitat de asta, din cinzăci și

vo câțiva a[n]i cum le-o dat drumul și-o vinit. O vinit în București. Dac-o venit în București, i-o ținut acolo la refacere...

– *Și nu i-a bărbierit acolo? El de ce-a venit cu barbă?*

– Nu. Așa o venit cu barbă și cu mustețe... Și părintele, nu aista, c-o fost un părinte bătrân... Eu eram la biserică... Și când am venit acasă, așa barb-avé și mustețe! S-o dus la frati-meu, că frati-mio era frizeri, i-o tăiat mustețele, i-o tăiat barba și-o revenit la viața normală. No, când o văzut că... cum aveam în casă de toate hălea, că nu asta d-acica, am avut o căsuță de-a lu sora lu tata care m-o-nfiet, aia mi-o rămas mia. Apoi o vinit și să mira, c-aveam – mi-am cumpărat – mașină de cusut, să lucru, mi-am cumpărat lemne să-mi fac casă. Nimic, nici un leaț n-o cumpărat când a venit. Tăte lemnele mi-o fost de casă ș-am cumpărat pământu aista de-aci, c-am stat acolea. Acolea am stat când am fo[st] fată.

– *Se spune că vine prizonierul din război și când ajunge-acasă găsește nevasta căsătorită și-l omoară? E vreo poveste de asta?*

– Eram în spital la Moși...

– *Știți vreo poveste de asta?*

– Asta o femeie...

– *De unde era?*

– Din Frata, i-aci aproape de noi. Era-n spital internată acolo, cu mine. Era bolnavă și era internată. Și dacă o fost internată acolo, i-o venit bărbatu acasă și-o găsit-o c-o fată... Și pe mine m-o găsit c-o fată, fata aia mai mare. Am avut patru oi a noastre, le-am cumpărat cum am căpătat bani... El săracu o fost slugă la străini, că nici el n-o avut tată. Și s-o dus în război și mi-au rămas oile la mine. Le-am iernat, le-am dat deoparte și le-am împreunat în turmă cu soacră-mea, nu laolaltă. Eu a mele și ea a ei. Când o fost pe la Rusalie, s-o dus și mi-o tuns oile, două oi, soacră-mea, care le-o avut el de la stăpân unde-o fost slugă. Mi le-o tuns. Ș-o strigat păcurariu: „Haida, Mari, că-ți tunde soacră-ta oile!” Da nu m-am dus să văd că le tunde pân-am văzut pe-o cumnată de-a mea venind la vale. Ș-am zâs:

„Tu, ce mi-ai tuns oile, că eu le-am iernat?“ „D-apoi doară dacă nu-ți place, să te fi măritat după altu!“ C-a fo[st] veri de-al doilea cu bărbatu meu. „Să te fi măritat după altu!“ „Nu-mi era ca lumea de voi, că mi-ai luat lânurile, – el era de vo trii a[n]i dus așa. Nici eu nu-l mai aștept cum l-am așteptat. Ori mă mărit, ori fac un bitang.“

– *Ce faci?*

– Copil. C-așa se zicea la copilul din flori, îi ziceam bitang.

– *Și-ai făcut un copil din flori?*

– Am făcut o fată din flori. Asta o fost. Poate să vă-ntrebe părintele... Să vă spun, cum o fost. Mie nu mi-i rușine, că nu mi-am prădat, că mi-am câștigat, să fac casa asta cum am făcut-o. Dar a fost un vecin aci. Amu i-n pensie. Și el era copil sărac, și am făcut o fată cu el.

– *Te-ai iubit cu el?*

– M-am iubit cu el, dară.

– *Dar erai femeie măritată!*

– Poi eram femeie măritată... Dacă m-am sfădit cu ele, dacă mi-o luat lâna...

– *Ce legătură avea lâna de pe oi cu altă lână?*

– Aveam vacă, aveam oi și n-avea cine-mi cosî. Și-mi cosa. Era sărac de n-avea nici ce să mănce. Amu-i pensionar, că s-o angajat la poliție. O fost căpitan de circulație. Stoloceanu [?] dac-ai auzit. Și-apoi am avut o fată. M-am judecat cu el. Și-o pus fata pe numele lui. Îi bine, îi măritată. Nu s-o răspuns cu el.

– *Mu mi-ai spus întâmplarea cu femeia aia pe care-ai întâlnit-o la spital. Pe care-a găsit-o soțul întors din prizonierat c-un copil.*

– Aia... O vinit. Eram internată cu femeia la spital. Și mi-o spus c-o vinit bărbatu-so și-a găsit-o c-o fată. Și-o pus cu gaz, că la Frata este gaz. La noi nu este gaz. O făcut plita roșie de numa s-o dezbrăcat în chelea goală și-o pus-o pe plită de tăta i-o ars carnea de pe fund, la femeie.

– *Bărbatul?*

– Asta așa o fost, că doară eu am fost în spital la „Moși“ cu

ea. Și cum o pansa... Vai de capu ei. „Tulai, tu! Da eu să pățasc așa, nu-l mai țai să știu că nu mai văd bărbat cât îi lumea și pământu!“

– *Bărbatul dumitale n-a zis nimica când te-a găsit cu fata?*

– Auzi, o ținut femeia în continuare cu el și-o avut opt copii. S-o-mpăcat... A meu, în '51, a venit omu meu acasă. Eu eram la biserică.

– *Mi-ai spus.*

– Am venit acasă... Mi-o făcut cărare ca la popa, când mere cu cădelnița, să mă bag în casă. Atâta om o fost pe drum, pe tot locu, c-o vinit Gligoraș la șapte a[n]i și patru luni. No, era-n casă, cu fata-n brațe. Fata era de trii a[n]i, fata pe care-am avut-o. Și dacă era de trii a[n]i, l-am pupat, că n-am fost împărtășită la biserică, dac-am ținut ziua toată, m-am mărturisit. Ultima am fost, na! M-am dus înapoi la biserică și m-am împărtășit. Pă când am vinit acasă, o venit un frate de-al lui mai mare cu soru-sa și l-o luat și l-o dus acasă. O zâs: „Haida cu noi, că noi te-am așteptat. Ea o făcut bitangu!“ O zâs soru-sa. Nu frati-so, soru-sa. M-am dus, domnule profesor... Am vinit acasă... Și dac-am vinit acasă, așa m-o durut capu, și așa emoții am avut, de-am gândit că mi se strică capu. Mi-o fost rușâne de el și... no, așa cum o fost. Pă când eu m-am pus și m-am culcat, mi-am băgat capu între perini, de nu mai puteam de cap, m-o durut, că n-am mâncat până sara nimica. Ș-o vinit frati-so, ăla mai mare după mine să mă duc acolo la el, că pe el l-o dus acolo ș-o vinit să mă duc. „Mă, nu mă duc, să vii cu mașină după mine. Nu mă duc“. Că n-am fo' la ei... De când am făcut fata n-am mai fo[st]. Ș-apoi o vinit soru-mea cu bărbatu, frati-meu cu nevasta ș-o zis: „Haida, că doar nu te-a lovi-n cap! Haida să merem acolo la ei“.

Am mărs acolo, domnule profesor, casa [era] plină și prin ogradă erau oameni. Tăt căpătuiau să-l vadă. Și m-am dus... Așa mi-o fost de rușine și m-o durut capul.

El, săracu, era după masă. Când m-am dus, să mă ieie-n brațe, să stau în brațe la el. Și-am zis: „Nu stau, mă duc afară,

c-așa mă doare capul“ O vinit cu mine-afară. Dacă-o vinit afară, zăc: „Mă, tu stăi aicea cu ai tăi, că eu mă duc acasă că mă doare capu“. „Și eu vin cu tine!“ O vinit cu mine, că altfel, până-i lumea nu uit cuvintele ălea, nu le uit. O vinit cu mine-n casă și-o zăs: „Dragii mei, de astăzi înainte tăt cu dumneavoastră [o să fiu.] Da amu, mă duc cu Maria, c-o doare capu și mă duc.“

Ș-o vinit cu mine-acasă... O vinit soru-mea și frati-mio și soru-sa și frati-so și mumă-sa. Toți o vinit cu mine, c-aveam căsuța coala din jos. Ș-o vinit și, no, am stat de vorbă, am pus un kilogram de hinars pe masă, c-am dat la asta mică, la muierea lu frate-meu, i-am dat bani să margă să cumpere hinars, și să facă, că n-aveam pâne coaptă, că era vinerea și trebuia să facem sâmbăta-n cuptor. I-am dat să facă plăcintă.

Și am vinit înapoi acasă cu tății. O zăs frati-so, ăla mai mare, zăce: „Am vinit cu tine-napoi acasă, da hai cu noi acasă, că Maria dacă are-o fată... Dacă te gândești că n-ai putea suporta, hai cu noi acasă.“

Și nu-i uit cuvintele ălea până mor, cum o zăs: „Dragii mei, atâta m-am rugat lu Dumnezeu să mai calc pământu aista, să mai văd o țâr de pâne. Pentru fata asta, eu nu mă despărțesc de ea. Că de-om mai avea copii, ne-a prinde bine, de nu, iară ne-a prinde bine“.

Atuncea soru-mea, frati-meu, toți l-o prins pe după cap și l-o pupat și-o pus hinars ș-o băut. Ș-apoi oamini-n casă până aproape de ziuă-au stat...

– *Aia a fost prima fată a dumneata?*

– *Aia o fost.*

– *Și pe urm-ați făcut alții...*

– După aia am făcut alții. Patru copii am avut. Cu el am avut trii fete ș-un fecior.

– *Și omul ăla cu care trăiai mata...*

– Dar n-am trăit, domnule profesor, așa mă pot jura că astăzi m-am împărțășit. O singură dată... Și el, la Tribunal, o recunoscut c-o avut relații numa o singură dată. Ș-o zăs președintele: „D-apoi cum ai crezut, să ai de mai multe ori? Ai

avut. Că doară ne-o trimese la analize, n-o fost că de ce-am avut numai o singură dată relații cu el... Nici de-atunci, nici până atunci n-am vrut, că mi-o părut rău. Tot m-am temut c-oi fi gravidă – și eram gravidă. Așa o fost tinerețile mele. Nu mi-o zis c-am făcut bitangu...

– *Te-a iertat.*

– Și o iubea și-i era dragă ca și ăstealalte ale mele. Doamne, iartă-l și hodinește-l! Nici pe mine nu m-o batjocorit... Așa, ne mai sfădeam. C-odată m-o bătut. Și-am fugit la soră-mea cu fata-n brațe. C-atunci n-avea nici un copil. Că tot o soră de-a lui l-o invitat, no, c-o vinit și să se-mpece cu mine, că n-o avut copil... Ş-apoi am luat fata în brațe și ne-am dus la soru-mea ş-am stat acolo vro trei zăle. Bărbatu lu soru-mea venea la bufet și mere și el dac-o fost sângur. Ş-apoi o zâs: „Mă, haida și-ți du muierea-acasă, că fata doar nu ți-oi țânea-o eu!”

O vinit cu cumnatu-meu acolo la soru-mea. Fata de trei a[n]i era pricepută. Așa voce tare avea... C-acolo dacă era la munți, vorbea tare, să strigau unu cătră altu așa. Când l-o auzât, s-o sculat, ș-o cătat ghetile și rochia, bitânguța ș-o luat-o-n brațe ș-o fost musai să vin și eu.

Maria Ciurtin, n. 15 octombrie 1919, sat Aruncuta, com. Suatu, jud. Cluj, înregistrată pe data de 13 august 2004, casetele CCXXII–CCXXIII.

Nicuță Cojocaru

*„N-aveam speranță, dar totuși
ziceam din gură, mă-nchinam:
«Doamne, liberază-mă de aici!»“*

— Se-adunau câte 15, 10, sau câți erau morți în 24 de ore. Că numai noaptea-i ducea. Și eu, fiind miner, în categoria I-ia, om sănătos adică... Numai sănătos nu eram, dar oarecum. Te trece. Oleacă te pișcă de bucle c...lui, dacă vede că ai mușchi, „*No haroșii*“.

M-a luat la făcut groapa. N-avea voie. Noi minerii opt ore de odihnă, nu pun mâna pe tine, nici la corvadă, nici la nimica. Nici cartofi nu curățam. Dar ne-a luat. Zice: „Măi, care mergeți la făcut gropi, mai aveți o pâine“. Pentru o pâine te duceai și munceai. Și ne-am dus la făcut gropi. Acolo am ajuns trei inși. Mergem acolo. Oamenii s-au cerut la santinelă să-i deie voie să se ducă pe la case, poate mai capătă ceva. „Da“. „*Bâstroe, Bâstroe!*“ Vii înapoi să săpăm ca să mergem la lagăr. Când mai sap eu oleacă, văd că mantaua la dânsu e descusută. Îi spui ca să i-o cos eu c-aveam ac la căciulă, ață. Da. Mă pun jos, o căputez frumos... I-a părut bine. M-am apucat de săpat. La un timp vin prizonierii ceia. Vin cu mantalele așa legate-aici și-n mâneca mantălii băgați bostani... — Parcă ce, și rușii erau săraci. Noi zicem, dar mult mai răi au fost nemții ca rușii. N-am avut prigoana de la ruși într-atâtea. Ne dădea mâncare — ce mâncau ei, aceea mâncam și noi în lagăr. Vin aceia cu mânicile legate-așa. Dar nu-mi dă nimic mie. Ei s-au dus, eu am săpat. Dar ei nu-mi dau nimica. Santinela întreabă: „*A vași narodi eșcio*

rumânski?“ Voi toți sunteți români? „*Vsio*“. „*Besti scazali*“. Ați spus minciuni! Mai întreabă o dată. Mai întreabă a doua oară, a treia oară. Întreabă de vreo patru-cinci ori. „Români toți“. Asta vreau să spun. Tace mîlc și le spune lor: „*No, davai nalis zemlia*“. „Lăsați jos tot ce-ați adus!“ Așterne-o foaie de cort și cu baioneta împărțea bunurile cele: sămânță de răsărită, dovleac, toate grămăjoare făcute. No, să ridicăm toți. Trei porții a făcut. Mi-a făcut și mie o porție. Aceia se uitau ca lupii la mine, că iau din ce-au căpătat ei. Ia uite rusu, zic, ce cap are. Barbar! Barbar, dar judecata dreaptă.

Acuma ieșeam din mină, mergeam pe drum. Erau rusoaice frumoase, domnule, dar legate la picior c-o banderolă așa albă, înfășurat piciorul drept. Ziceam la un inginer: „*krasciuc!*“ No. *Hazaica harașo*... Ție una de asta îți trebuie aicea. Eu întreb de ce?, c-am văzut că mă-ntreabă amărât. „*Asta bolinâi treper, treper*“. În rusește treper înseamnă boală venerică. Era legată la picior, ca nimeni să nu se-apropie de dânsa. Să se ferească orice rus. Dacă pe dânsa o prindea că n-a legat banderola aceea albă la picior – la-nchisoare.

– *Care erau bolnave erau însemnate?*

– Un semn. Înseamnă că eu socotesc că-s oameni civilizați. Bine sunt bordeie... Față de la noi sunt bordeie, dar orașele-s speciale. Ehee! Or fi oameni de-acei mari, cu titlul mai înalt, îs îmbrăcați, îs frumoși. Că le-a pus nume de porc, le-a pus nume de porci, că el mănâncă din troacă, nu-i de mâncat ca la noi. Plus că năravul lor – pe ce pune mâna, nu mai dă. Cam asta-i denumirea de porc. Da-s foarte civilizați.

– *De ce-i comparați pe ruși cu americanii? Ce v-a nemulțumit la americani?*

– Tot lighioaia goală, pe care-o vezi cu pânțelele, cu buricul gol, tot îi îmbrăcăminte de-acolo.

– *Modă de-acolo.*

– Modă de-acolo! Dacă vreți să mă credeți. Așa am judecat, așa am socotit. Poate-oi fi greșit, da-i de-acolo.

– *Nu-i numai acolo –, în toată lumea.*

– Apoi acu s-o-mpuțit...

– *Inclusiv la ruși.*

– E posibil și la ruși să fie acuma. Cine mai știe...

– *Mai depravate ca rusoacele nu-s altele.*

– Într-adevăr că ele erau cam curvane. Ele!

– *Păi nu prea aveau bărbați. Erau morți, erau pe front...*

– Nu morți, pe front... Îs molateci, rușii. Rușilor să le dai cartofi și ouă și carne de oaie. Nu-i mai trebuie altceva.

– *Mănâncă și de porc. Pe mata cum te-a luat în Rusia? Când v-a luat? Aici la Iași?*

– Pe 24 august. Nu la Iași, la Piatra Neamț.

– *Ați depus armele, cum? Au cerut să le lăsați jos?*

– Ruși-s ruși! De asta le zice porci. Zice una și face alta. Ei! Uite cum a fost. Pe dealul Crăcăoanilor, s-a rupt legătura între noi și nu mai puteam purta... Armistițiul – nu știam că s-a făcut. Am tras înainte. Armistițiu, armistițiu, dar noi trăgeam. La un moment dat, ieșim pe dealul Crăcăoanilor. Între noi aveam un sublocotenent basarabean, din Hotin, Avramescu Andrei. Pune binoclul, se uită. Ei se ridicau de la Bălțătești – sunt Băile Bălțătești, Crăcăoanii îs dincolo de Bălțătești, i-o comună mare, mare de tot – noi pe dealul Crăcăoanilor acolo, un batalion. Nu știam nici să tragem... – dacă n-aveam legătură. Înaintează ei la deal... Se uită, nu-i putea distinge că-s români, că-s ruși, că-s nemți. Ia basarabeanul ăsta binoclul, se uită: „Domnule maior, ci,-s ruși“. Ei strigau „*Ne posai! Ne posai!*“ Nu trageți cu arma. S-au ridicat la deal, dracii dau mâna cu noi. Parc-am zis noi c-ar fi oameni de treabă. Dar am stat așa. Bietul sublocotenent a spus: „Domnule maior, ori tragem, ori ne predăm, căci treaba e cam de două feluri“. Maiorul – într-o doagă, că:

„Ne lăsăm pe Valea Crăcăoanilor – era o vale mare așa – și ne lăsăm în trăgători“.

Cum să te lași în trăgători un batalion?! Îți trebuie cca 3 km. la o distanță... c-așa-i distanța, la 5 m.

Rușii au prins a-ngroșa ceafa. Căta la cartușieră, zvârlea cartușele. „*Ne nada, ne nada*“. „*Voina kaput, eșcie zemlia ka-*

put". Pe-ntreg pământul, războiu-i gata. Mai lua baioneta și-o arunca. Tot așa, tot așa... „Ei s-o-ngroșat treaba!“ „Domnule maior, ce facem?“

A dat ordin și ne-am încolonat, am ieșit pe stradă, că era lângă stradă așa, la un bot de deal. Ne-am încolonat pe drum... Un rusnac, s-a dus la ofițerul ăsta, săracul, ofițer bun, s-a dus și i-a luat ceasul de la mână. Ce s-a mai gândit el, se duce la altul și-i ia calul.

– *Dar vă dezarmaseră?*

– Ne-au luat armele nu la toți. La care năpădea așa. Am văzut că treaba-i cotoioasă. Dar ce să facem?! Am mai avut un locotenent Holban Constantin, cam neam de boier. Am stat la dânsul chiar în '44. Am stat 20 de zile, trei săptămâni, acasă la dânsul m-am dus. El m-a sfătuit: „Măi, ci, du-te-acasă la mine, am o căruță s-o urci în pod, un vier ca să-l jugănești, să-mi închizi, ci, o bucată de vie la țară... Boier era, avea vreo 80 de hectare de pământ. Ș-ai s-o duci bine la mine. Îi soacrî-mea și cu nevasta și cu cumnată-mea, e învățătoare. C-apoi, în '44, corpul didactic s-a desființat și nu mai învăța. Că le dădea bani, că nu le dădea la învățători, dar nu mai învăța. Și m-am dus la dânsul.

– *S-au mutat școlile din zona frontului în Oltenia și Transilvania.*

– Da, sigur că da. Eu m-am fost scris la un frate-al meu în județul Romanați. Era la școala de ofițeri, Ghiță, are alt băiat procuror în București. M-am scris acolo. M-am dus la furierul batalionului, mi-a făcut bilet. Dacă locotenentul a zis să mă duc la el acasă, m-am dus și-am mai dat 60 de lei și-am mai făcut un bilet la Vadul Pașei, aici la Buzău.

Când am venit înapoi, am venit înapoi cu 5 litri de vin, cu 3 litri de țuică. N-a mai băut locotenentul meu nici un strop. A zis să le dau la ostași. Am dat la ostași.

Când m-a prins prizonier, loocotenentul cu mine: „Măi Cojocar, hai cu mine. Lăsăm bulendrele ăstea de pe noi și luăm bulendre civile, luăm un țăpoi, o greblă, ș-om scăpa. El mai

cuminte ca mine! „Domnule locotenent, unde merge o lume, acolo mă duc și eu. Nu pot să fac treaba asta“. N-am făcut-o. Zis că-s curat patriot. El: „Bine!“ „Poate nu m-ați trece de rău“. „Îi bine să-i bagi în p...da mâni-sa. Dacă poți să trăiești, fugi pe-aici, pe toate gărlile!“ Acu dacă este-un război, să știi că fug toți la gîrlă. Mai ales c-au dat ordin nici armată să nu mai facă... Nu vedeți dumneavoastră c-a devenit țara de nimica?! De nimica! Era o disciplină, era o armată...

Vă spuneam că a mai trecut un timp și l-a-mpușcat pe locotenent.

– *Pe Holban?*

– Nu pe Holban. Holban a fugit. S-a-mbrăcat țărănește și s-a dus la mănăstirea Agapia. S-a făcut călugăr. A stat vreo lună de zile până s-a liniștit... Eu când am venit din Rusia după patru ani de zile și i-am trimis lui o scrisoare, că-mi era dor, ce: „Ă! Cojocar, d-apoi, ci, eu am scăpat, m-am dus la mănăstirea Văratec și-am stat acolo trei săptămâni. Rușii cât erau de răi, în mănăstire nu se băgau. Vorbeau pe-aici că bagă caii în mănăstire, nu stricau afacerea mănăstirii, nu se băgau. Treceau pe lângă mănăstire, se duceau înainte“. Și el a scăpat Holban, viu și nevătămat. Și eu cu patru ani de necaz, în mină.

Și v-am spus că rusul, că am cazul ăsta, l-a-mpușcat pe-aceala. Și dacă l-a-mpușcat s-a deturnat treaba. Au prins a trage și-ai noștri.

– *Pe maior l-a-mpușcat?*

– Nu, ostașii.

– *Dar pe maior?*

– Nu, pe locotenent. L-a-mpușcat săracul. I-a luat ceasul, după aceea, i-a luat calul. După ce i-a luat calul, ce s-a gândit, n-avea o-nfățișare-așa..., dar era un băiat bun! Unul Bejan, un sergent major, a spart cu bocancul scândura, că la munte-s zăplazuri de ăstea așa. Nu-s în picioare, îs culcate. A spart zaplazul, a băgat piciorul în crăpătura ceea, a sărit peste zaplaz, a băgat mitraliera ăn gaura ceea. Noi am trecut înainte și-n urma noastră, când au venit rușii, a culcat ca un pluton de ruși.

Striga cât îl lua gura că: „Tâharilor și păgânilor, ați împușcat cel mai bun om!“ Era bun, foarte bun om. Și dintr-aceea s-a luat foc. De-aceea au tras și-ai noștri, au tras și ei...

Apoi eu am scăpat într-o groapă – vânător de care – așa se chema – acolo m-am băgat, acolo m-a găsit. Trei am intrat în groapa ceea. Pe doi i-a lovit cu cărămida-n drum acolo. Era lângă drum groapa. Era o groapă de lut de ăsta. Pe mine nu m-a lovit, c-a venit un alt rus și-a spus: „Stați!“ Nu-i voie de bătut, zice. Îl omori de două ori. M-a prins, m-a ncolonat, pe jos, până la Fălești, în Basarabia. Am stat la o fabrică, fabrică de zahăr, dar era distrusă. Ş-apoi aicea altă treabă, că unul Lungulețu din Cornești s-a suit în furnalul ceala – era înalt de vreo sută de metri – a spus el. Era mai mare ca noi, era contingentul '37, știa rusește. „Măi, ci, eu am să fug, zice, nu-i chip“. S-a băgat în furnalul ceala. Când ne-a pornit pe noi, ne-a spus: „De-acu ne pregătește și ne face câte-o sută – sute, comandanți de sute – vă bagă-n vagoane și ne duce. Noi nu scăpăm. Asta-i. Aici dac-am putut am făcut ceva, dacă nu, s-a terminat!“

Apoi el s-a băgat în furnalul ceala... Căta în stânga, dreapta... La numărătoare au văzut că-i lipsă unul. S-a dus în furnal, au pus luneta „*Românaș, davai na lis!*“ Să coboare jos. „*Bâstro, bâstro!*“ S-a dat jos. Îl prinde... S-a pornit de trei ori din Rusia. Tot l-a prins. Apoi la urma urmei a făcut o declarație foarte simplă: „Nu lucrez în mină. Să mă ție și 20 de ani, și stau, da-n mină nu intru“. Ce s-au gândit ei, l-au dus la un sovhoz, la o mașină de aia de treier. Erau sovhozuri. Sovhozu-i mai mare ca colhozul. Adunătură mai mare. S-a dus acolo. Acolo ce s-a gândit nebunul, a băgat mâna prin roată.

– *La batoză?*

– La batoză da, a băgat mâna și și-a tăiat-o de-aice-așa. A venit la noi. Ne-a rugat dac-am fi sănătoși și-am scăpa să spunem că el nu-i de-acolo invalid, îi de pe front cu mâna. Ca să-și facă carnet de pensie. El avea... era găzar, n-avea minte... Ş-apoi i-a dat drumul acasă. A știut că fără mână nu-l ține.

– *I-a dat drumul?*

– I-a dat drumul. A venit acasă. S-a apucat, ce credeți, a făcut altă poznă. S-a dus la Galați. Venind de la Galați la Buzău, pe-aice-așa, s-a dus la o frizerie ca să se tundă. La frizerie – a venit un ofițer rus și-a căutat să-i ieie locul. S-a luat la bătaie cu ofițerul ăla. L-a luat și bun luat a fost. Înapoi n-a mai venit.

– *După ce v-au adunat la Fălești, spuneți că vă puneă câte-o sută în vagoane. Unde v-au dus?*

– Ne-au ridicat și ne-au dus la Bălți și ne-a-ncărcat acolo-n vagoane.

– *Și de-acolo, mai departe?*

– În Dombas.

– *Până s-ajungem în Dombas, în vagoanele ălea vă dădea ceva de mâncare, de băut?*

– Cu toate că nu era apă, dădea o găleată de apă la un vagon, la 100 de oameni, băgați, înghesuți.

– *Cum adică „cu toate că nu era apă“?*

– Apă nu era. De unde să-ți dea apă? Criză. Apoi ne dădea pesmeți, pâinea care era mai mucegăită, o ardea-n cuptor: pesmeți. Pesmeți cu zahăr. Când mâncai pesmetul ceala și cu zahăr...

– *Nu vă dădea pește sărat?*

– A dat și pește sărat cât lumea. De la pește sărat s-ambolnăvit lumea de dizenterie. Băga-n butoi, așa, mâna și cât lua cu mâna...

– *Îți luai tu, prizonier pește cu mâna?*

– Da. Din butoi.

– *Aducea butoiul în vagon sau te dădeai jos să iei?*

– Asta acolo, în lagăr.

– *Nu în lagăr. Pe drum.*

– Pe drum, cum am spus, pesmeți și zahăr; câte-un vârf de cuțit așa. Hrană de prizonier. Nimic mai mult. Prizonieri prinși, atâta tot. Ce mai la deal la vale.

– *Mureau dintre oameni?*

– Mureau, mureau.

– *Era frig sau era încă destul de cald?*

– Era cald în septembrie. Da, a fost un timp călduros.

– *În Dombas când ați ajuns, v-a băgat în mină?*

– Tot Alungulesei ăsta, despre care spun, ne-a zis. Aici la Fălești, fabrica de zahăr, furnalul nalt, era un izvor acolo și mai beam apă de la izvorul ceala. „Măi băieți, aveți grijă și luați apă-n sticle, că pe noi mâine, ce, ne-ncarcă-n vagoane“. El dac-asculta rușii ce vorbesc, știa. El a fugit în furnal și-apoi l-a scos din furnal. „Măi, eu tot am să fug!“ „Bădie Ghiță, zic – că era mai mare ca noi – ia și te-astâmpără“. Rușii n-aveau comunicare. Aveau o talangă. Dacă unu era lipsă: „tranc-tranc-tranc“. La mină, iar: „tranc-tranc-tranc“ semnal. Și apoi punea pândari. De trei ori a fugit, de trei ori l-a adus în lagăr. Și-al patruilea oară-a venit seara. Îmi spune mie să merg cu dânsul. Unde să mă duc cu dânsul? El pleacă. „De data asta mai încerc. Dacă data asta mă prinde, apoi nu mai încerc“. Dar el, c-un ciocan lung, așa, c-un clește de tăiat sârmă. „Dar cu ciocanul ăsta ce faci, măi bădie?“ „Cu-aista am să ciocnesc la roți, în stație, că altfel te ia la ochi, zice. Am să ciocnesc pe la roți. Cine vede zice că-s verificator de roți“.

– *Avea și uniformă de căile ferate?*

– Avea da, uniformă de keferist, cu caschetă. Măi, mare porc!

Să merg până la sârmă, să țin sârmele, ca el dacă taie, sârma fluieră, că-i întinsă: zbârrn! S-aude de la cască. N-am mers eu. A mers unul din Oltenia cu dânsul, l-a ajutat. De mers n-a mers. Eu am semnele mele. Am ieșit afară. M-am pornit să mă duc. M-am dus pân' la fântână. Un cer senin, frumos. „Măi, zic, dacă pe mine mă prinde și mă-mpușcă, mai văd eu mâine sară cerul înstelat? Nu-l mai văd. Mai bine stau pe loc“. Și nu m-am mai dus. Ș-apăi el s-a dus. A reușit. S-a dus, a plecat el. Ei, l-a prins pe ici pe la Poltava. Mersese vreo 2000 de kilometri.

– *Grozav!*

– Nu știu ce s-a gândit el. S-a coborât și ciocănea pe la roți! Adevăratul keferist care era verificator de vagoane l-a găsit, tot

pe partea asta „*No kakai dela?*“ Pe urmă s-a prins. Domnule, gata. Aceala a și anunțat, că la ruși, cum s-ar spune, mințind copilul, așa spune și bătrânul. Aceeași treabă. Eu când am venit din Rusia, ne-a ținut un discurs un ofițer bun. Era armean. „Oameni buni, ci, nu mâncați mâncare. Nu mâncați!“ Nu credeam că vin acasă. Azi îți dă drumul, mâni îți dă drumul... Dar tot minciuni spuneau.

Ș-apoi „bădia Ghiță“ a fost prins. Ultima dată l-a adus cu foarfecul acela, cu ciocanul acela. N-a mai avut ce face cu dânsul, l-a dus la un sovhoz acolo, și-a băgat mâna în batoză, i-a tăiat-o și n-a mai avut ce face, s-a irosit, apoi a venit acasă și a murit după aceea.

– *Și mata ce-ai făcut acolo, ce-ai muncit, ce făceați dumneavoastră, cei care erați la mină?*

– Mină de cărbuni. Săpam la cărbuni.

– *Adică? Intrați în galerie, acolo, jos?*

– Da. sigur că da.

– *La adâncime, sau era mai la suprafață?*

– La 900 de metri.

– *Vă cobora cu...*

– ... cu liftul.

– *Și vă ținea 8 ore, sau cât vă ținea?*

– 8 ore, dacă nu dădeai norma te ținea mai mult.

– *Te ținea mai mult?*

– Te ținea!

– *Și erau accidente de muncă?*

– Erau, erau!

– *Făcea... explozie?*

– Erau reziduri, surpare și dacă se prindea a surpa, apoi se făcea o gaură mare. Reparau după aceea. Au tehnică mare. La Dombas e zonă bună. Petroșanii sunt nimica față de ce-i acolo. Acolo-s movile de cărbune pe toate dealurile, pe toate viroa-gele! Cărbune și cărbune și cărbune!

– *Și cum v-a selectat acolo. Ce v-a făcut? Când ați ajuns acolo v-a făcut vreo deparazitare, ceva?*

– Ne-au ținut vreo trei săptămâni...

– *Fără să faceți nimica?*

– Fără!

– *V-a băgat la etuvă hainele?*

– Da' ce înțelegeam cu etuva dacă nu dereticai din baracă paiele și ce mai era acolo?! Păduchii... mișcau paiele așa încetișor... Ploșnițe erau... M-au prins de două ori furând... Întâi m-au prins cu niște cartofi, pe urmă m-au prins cu gaz, furam gaz de la Ansambla erau niște mine acolo, un depozit de gaz și m-au prins, băgam așa între picioare sticla, dar m-au prins la poartă! Nu mi-au făcut nimic, numai m-au notat. La vreo trei-patru zile am luat o căpățână de varză, tot așa, am luat o căpățână de varză mare, mergeam cam crăcănat așa...

– *Dar o țineați legată?*

– Da o legam. Am luat-o s-o mănânc.

– *Da.*

– Iar m-au întrebat, că de ce-am luat varza?

– *V-au luat-o?*

– Mi-au luat-o!

– *Și gazul vi l-a luat?*

– Nu, gazul nu, le-am spus că am ploșnițe și nu pot dormi. Da..., ploșnițele erau multe, multe... știi ce-s ploșnițele?

– *Da, da, da.*

– Păduchi de lemn. Ne băgam în saltele, le legam la gură și nu puteau să intre ploșnițele, putem dormi! Mi-au luat varza, iar m-au scris cum v-am zis, și m-au întrebat că de ce-am luat-o, și-am zis, ca s-o mănânc, era munca grea, nu-mi ajunge mâncarea. „Câți sunteți în lagăr?” m-au întrebat. „Șase mii!” „Dar la șase mii cum le ajunge și ție nu-ți ajunge?” Și nu le-a venit bine! Unul îmi pare că era jidan, cam clăpăug așa. Domnul meu, când m-a apucat o dată de testicule!... „No, zgavori, no, zgavori!” – adică să vorbesc, ce să mai vorbesc, că eu nu-mi puteam trage sufletul. Asta a fost pedeapsa, atât, și s-au dus în p...da mâne-sa! Și-apoi ne-a dat norma. Mina am găsit-o hârșită,

risipită. Au fost greutăți, vă dați seama. Ne-au dat normă ca să ducem câte 20 de lemne, cam de 2 metri, lemne de mină...

– *Da.*

– Lemnul plin de glod, plin de apă, alunecau din mână dar nevoia te-nvață! Am cătat capete de sârmă mare, l-am legat cu sârmă și-l târâiam. Îl depozitam, era un depozit tot în mină. Norma: 20 de lemne.

– *Dar numai lemne cărați pentru galerii? Sau și săpați?*

– Pentru galerii, da. O curățam, curățam mina, ca să se pună din nou.

– *Aaa!*

– Și-apoi după aceea văd că într-o bună seară au adus costume de haine din astea, bătute, așa...

– *Pufoaice?*

– Nu pufoaice, altceva, pantaloni și bluze.

– *Salopete?*

– Da, salopete, dar dintr-un material tare... tare, nu așa... cam cum era sacul de merinde, dar alb, alb, alb, de-ți era milă să-l îmbraci!

– *Albe?*

– Albă, albă, dar te băgai prin cărbune... albă ... atunci când ne-au dat-o, dar apoi!... nu s-o mai chemat albă, așa a rămas.

– *Și vi le spăla?*

– Nu.

– *Nu le spălați nici dumneavoastră?*

– Nu! Era șef de spălătorie tot dintre noi. Și-apoi seara veneam la baie, ne dădea 50 de grame de săpun, ne spălam la grătar, hainele le băgam la etuvă, se uscau...

– *50 de grame de săpun pentru o dată sau pentru mai multe dați?*

– Nu, pentru o dată. 50 de grame de săpun! „*Mâlo, mâlo*“.

– *Da, da.*

– Dar oamenii le mai scăpau pe sub grătare. Am prins a le culege, bucațele de-acelea, le-am pus în căciulă și l-am mai fiert o dată și-am făcut calup.

– *Foarte bine.*

– ...Și mergeam și scoteam din minte rusoaicele... Dădeam *mâlo* să-mi dea câte o bucată de pâine sau o pâine. Și-mi dădeau, îmi dădeau!

– *Păi te-ntâlneai cu civilii de pe-acolo? De la mină?*

– Da, era sector miner și lucrau acolo.

– *Ei erau liberi și dumneavoastră erați prizonieri.*

– Da, da, erau liberi, liberi.

– *Dar când vă duceați la...*

– Sus la cart stătea santinela, până făceam noi 8 ore. Și el era cu ora acolo.

– *Aaa, și pe urmă vă ducea în lagăr?*

– Da. Treabă de prizonieri. Mult e mai bine închisoarea la noi, fie și Jilava, decât lagărul acolo! La noi, au și aparat de radio!

– *Bine, acum, dar altă dată cine știe cum era.*

– Da, bine, acum, da... Ș-apoi hai-hai, hai-hai, hai-hai!... La început am lucrat cu unul, Horopkov, eu eram cârpelnic, – cârpelnic se chemau armatorii – și l-am întrebat pe dânsul ce muncă e mai ușoară, și mi-a spus: „Cârpelnicul! Până se scot cărbunii, până se pregătesc, tu ai timp să pregătești materialul să cârpești.“ Și așa a fost. El a ieșit la pensie și mi-a lăsat mie *pilka* – *pilka* e o beschie cu mânere.

– *Ce e aia? Aaa, o beschie!*

– Da, un fierăstrău. *Pilka* aceea era a lui, nu era dată de la întreprindere.

– *Dar ăsta care v-a dat beschia era român?*

– Nu, era rus.

– *Aaa, era rus!?*

– Horopkov Nicolae.

– *A, îi rețineți numele!*

– Era bătrân, săracul! A lucrat în mină și apoi a ieșit la pensie. Spunea că are trei copii, dar femeia lucrează într-o fabrică, el lucrează în mină dar el nu știe dacă sunt copiii lui,

dar dacă sunt în ocolul lui... i-s dragi așa. Au trăit și bine o samă, dar și amărâți au trăit!

Fata asta, de care spun eu, avea copii și lua copilașii cu ea la mină și le dădea câte-un bulgăre de cărbune – că lemne n-aveau – să se-ncălzească... Și noi aduceam câte-un bulgăre de cărbune la dormitor, în lagăr.

– *Vă lăsa să luați?*

– Îți făcea control, da' un bulgăr ne mai lăsa!... Da' brigada era de 28 de oameni și fiecare câte un bulgăr... se făcea mulțișor!

– *Și puneai toți bulgării ăia pe foc!*

– Da, da' răutatea-i la orice pas. Care nu aducea bulgăre de cărbune, nu-l lăsa la căldură. Soba era afară, gura sobii era afară și ea încălzea înăuntru.

– *Da, da, sobă oarbă.*

– Oarbă! Îl sictirea de la gura sobei, să nu se încălzească. Treabă! Buni și răi și-acolo, cu toate că era lagăr, cu toate că era greutate! Că vreau să spun de unul, Buitaș...

– *Buitaș sau Boitaș?*

– Boitaș și... nu mai știu cum! Erau trei unguri: Sabău, Boitaș și Feketi...

– *Feketi. Dar ce căutau ungurii aceia printre români?*

– Ooo, au fost mai mulți unguri decât români! Pe unguri i-au distrus complet rușii, că ungurii au făcut corp comun cu nemții până la sfârșit...

– *Cu Germania!*

– Da și cu ura aceea i-a distrus pe unguri, i-a luat de-acasă, de-acasă i-a luat și i-a distrus!. Da' noi în brigadă numai trei unguri am avut.

– *Și cum vă înțelgeați cu ei?*

– Tot rusește.

– *Aaa!*

– Rusește! Sabău era om înțelept, avea aparat de fotografiat, avea fotografiile numărate la dânsul

– *Era voie în lagăr să fotografieze?*

– L-a lăsat, și ne uitam toți la dânsul, era un băiat frumos, de treabă, și-i spuneam: „*Sabău, a vași, Cristi esti?*“ – Cristi e sărbătoare, tot rusește – „*Esti, esti tri deni*“, adică trei zile, că venea Paștele. Și mă uit așa, Boitaș ăsta era urât și voinic tare. Ca să spun așa, mai că-s mai buni ungurii ca românii, domnule! Eu trebuia să... ca de aici acolo mă scoboram la gura minei... lemnul îl dădea jos pe soclu, și trebuia să-l iau de aici și să-l duc pe lavră, pe sector, unde trebuia să cârpesc un pic, să armez. Trebuia să mă dau jos și tot eu să-l arunc de-acolo pe releu, eu singur, trebuia opt ore să fac numai cu aruncatul. Și mă rugam de români, și românii nu voiau niciunul! Și ungurii, săracii, mă ajutau, azvârleau toți trei, unul către altul, două rânduri dacă făceam așa, gata, ajungeam! Și într-o seară, la al doilea pat era unul de pe la Alba, Jară, s-a suit pe pat și mânca ciorba, pe pat acolo. Mă uit la pat întâi așa, jos...

– *Păi de unde mânca ciorbă? Făcuse el?*

– Nu, ne dădea de-acolo, dar noi mergeam în dormitor și mâncam.

– *Da.*

– Și acela cu picioarele știa că Boitaș, i-aici, și așa-și vântura picioarele așa i-a dat peste catiloc...

– *Catiloc? Ce-i ăla?*

– Catiloc, e o...

– *O gamelă?*

– O gamelă, da. L-a lovit aicea, i-a vărsat ciorba și... – ăstălalt, ungurul, – ungurii sunt răi la ciudă – l-a apucat de picioare și i-a mânca picioarele, i-a mâncat pielea și-acuma dăduse la carne vie!

– *A mușcat din picior?*

– Da, se lua carne vie!

– *Cine, ungurul pe român?*

– Da, ungurul pe român. Românul l-a luat la bătaie. Eu... am luat vătraiul cela de-acolo: „Băi, tu nu vezi că-i necăjit? Tu nu vezi că ciorba pe care o ai tu, o are și el, de ce i-o verși?“ Apoi tot tu-l bați? și i-am plesnit vreo două vătraie.

– *Pe cine, pe ungur?*

– Pe român. Au consemnat treaba asta. Apoi, ce mă ajutau ei! Da... Și-așa am lucrat până a dat Dumnezeu sfântul și m-au eliberat!

– *Dar stăteați în barăci acolo?*

– Da, în barăci.

– *Focul se făcea într-o parte și era o singură sobă în toată baraca aia?*

– Nu, mai multe.

– *A, mai multe!*

– Și căldură era mai multă. El era un bloc, dar camere mai multe.

– *Da-n fiecare cameră o sobă?*

– O sobă, da.

– *Și se încălzeau cu cărbune.*

– Cu cărbune, nu era altceva!

– *Și mâncare, ce vă dădeau?*

– Ați auzit de borș cu castraveți murați?

– ...Mda...

– Varza de pe câmp luată... digerată... ce să aibă ea ca putere?! Nimica! Dacă scăpai pe-un lan și scoteai sfecla din pământ, cum s-o scoți că apucase o iarnă acolo, era înghețată.

– *Păi cum să scapi, te puteai duce acolo? Mai fugeați pe-acolo?*

– Nu, mergând la mină.

– *A... pe drumul acela...*

– Sau venind de la mină.

– *Păi ăla care era supraveghetor vă lăsa?*

– Apăi... ne mai lăsau! N-au fost santinele rele, nu!

– *Da?*

– Nu erau rele.

– *Și cu ce scoteați? Aveai o gheară, ceva, sau c-un fier?*

– Cum puteai, așa scoteai. Amu se dezghețase pământul, era vară! O scoteai și-o mâncai așa până-n lagăr sau până la mină.

– *Aia care a stat o iarnă în pământ?*

– Da, o scoteai și până la lagăr o morfoleai așa... Apăi de sfeclă degerată, cum să nu dea dezinteria în om? Santinele bune, domnule, n-aș putea spune altceva.

– *Dar ce erau? Militari? Civili?*

– Civili.

– *Civili? Erau oameni, bărbați sau femei?*

– Bărbați. Domnul meu, rușii când au văzut că pierd Rusia – ei sunt mari luptători, luptători mari! – era un moșneag de vreo 90 de ani și era un chip al lui Stalin acolo și „*Hoch, Stalin, hoch Stalin*“ cu mâna la chipiu – mă gândeam: „Futu-ți mama mă-tii să-ți fut eu, ce mai ridici mâna, moș bătrân, el e Stalin și tu ești ca vai de capul tău!“ Îi instruește, sunt naționali. Păi santinela... Mergeam la mină...Era o babă și avea o casă lângă o gârlă și avea câteva păsări acolo. Santinela ne-nvață să strigăm la babă să-mi deie o curcă – he, he! – prea exagerat eu știu, „*Babuška, babuška, što? Davai curca!*“ Da’ ea, cu poalele-n sus, se bătea.

– *Se bătea peste fund?*

– Santinela râdea de se prăpădea.

– *De ce? Aia era curca pe care v-o dădea?*

– Ş-apoi când veneam de la mină, el iară: „*No, liudiș!*“ Să strigam iar la babă. Noi iar strigam la babă. Nu mai era nevoie de acuma să strigăm la ea să cerem curca... – ea știa, și fără să mai vorbească, ridica poalele-n sus și se bătea. Santinela râdea.

– *Santinelele erau soldați care se reîntorseseră de pe front, sau erau unii care nu făcuseră armata?*

– Mobilizați. Am vrut să spun că Rusia când a văzut că pierde războiul, a mobilizat și copii, când s-au născut... și copiii și oamenii bătrâni... când s-au născut partizanii.

– *Dar nu numai ca partizani. Îi încorporaseră pe copii la corpul sanitar.*

– Ca sanitari, da’ cum dar! Și ăștia erau bătrâni... ajunseseră la 80 de ani santinelele astea!

– *Aaa, santinelele erau de 80 de ani?! Tataie!*

– Dar cum dară. Și-apoi ne spuneau ei: „Suntem necăjiți, da’ cum o vrea Dumnezeu!“ Parcă noi credeam!? Nu credeam. Era Halca asta care a spus : „*No, zavtra mî dasfidania, paedim na doma!*“ Dar noi eram atenți, nici nu puteam dormi de gânduri, când dimineața, el suna gongul, mai dimineață ca noi. Când mergeam la mină, era unul din Suhara, Zorlescu parcă-i spunea, a scuipat-o, a făcut-o albă de scuipat: „Spui minciuni, cătea ce ești!“ „Băi, nu scuipa femeia, poate a auzit și ea...“ Da’ ea, femeie cuminte, dom’le! A scos din sân o gazetă: „Uite, ordin de la Stalin!“ Apoi la urma urmei ne-a spus ea: „Atât îs de lacomi la muncă, c-a trebuit să vă țină 15 zile în carantină: oleacă bărbieriți, oleacă tunși, oleacă mai îngrijiți, oleacă mai hrăniți, ca să nu plecați de răs! Da’ ăstea 15 zile tot în mină v-au băgat și mult minereu ați scos!“

– *Aaa... trebuia să vă țină să vă întremați puțin, să vă facă o față...*

– Da’ cum dară!

– *Și? Ei v-au dus tot acolo!*

– Ea avea dreptate. Ce-a auzit, a auzit. Am întrebat-o odată eu... aducea copiii cu dânsa...

– *Avea copii?*

– Doi. Halca...

– *Păi o lăsa să vină cu copiii acolo?*

– O lăsau, era vagonetară afară. Și noi o mai ajutam, că vagonetele stăteau pe șine de linie îngustă...

– *Da, da, știu.*

– Și linia avea o frântură acolo, și cum depășea dincolo de frântura aceea...

– *Se răsturna.*

– Da, se răsturna. Trebuia să te întorci să o aduci înapoi pe linie. Ei, ea dacă era ușoară, și-o mai ajutam și noi câteodată... Mai aducea și ea câte-un cartof, câte-un catilog... spunea să punem semn o scândurică mică în cărbune, băga acolo un catilog acoperit...

– *Ce-i acela?*

– Gamela.

– *Din aluminiu?*

– Din cutii de astea de conservă, de vopsea, de... făceam găuri, îi puneam o toartă și din aceea mâncam!

– *Da, da, da.*

– Venea și îngropa acolo. Spunea: „*Ivanovski... o prini su kartoški*“ făcea semn să nu vadă santinela, îl îngropa acolo. Noi îl dezgropam, mâncam cartoful și catilogul îl dădeam înapoi.

– *Era fiert sau cum?*

– Fiert, fiert! Nouă ni se părea nu știu ce!

– *Da, da, da.*

– La foamea pe care o aveam....

– *Dar ea de unde avea? Cumpăra sau ce făcea?*

– Bazar era. Pe piață era. Dar de unde și cum era nu-mi pot închipui. Era și smântână, pentru cine avea bani, lua.

– *La negru, sau cum?*

– La piață.

– *A, la piață!?*

– Era două ruble kila de pâine.

– *Era mult, nu?*

– Ei, mult!?

– *Dar cât câștiga un muncitor din ăla rus?*

– Da' Dumnezeu știe! Că asta vreau să spun eu, ș-apoi terminăm cu discuția. M-au trimis la mină. La mină, cu o lună înainte a fost norma de 62 de tone, 28 de oameni.

– *Pe o zi?*

– Da, pe un schimb, 62 de tone! 62 de vagonete de-aceia. Nu dădeai, te întorcea înapoi, dar în zadar te întorcea că...

– *Veneau alții?*

– Da, veneau alții și nu mai puteai lucra. Venea rusul și el se băga el în sectorul tău. Sculele tot acelea, i le înmânai lui – eu nu le dădeam, le ascundeam! După clet. Cleturile erau lemnele puse așa... Acelea nu se mai turteau dar pop în picioare se răsuțește, erau cu brad...

– *Da, da.*

– Întrebam pe Horopkov de ce pune brad și nu pune stejar? Stejarul dacă se răsucește nu se aude, bradul sucindu-se – cârâie!

– *Da?*

– Da, scârție! Și-apoi te adăpostea. Erau guzganii... – că l-am întrebat odată pe dom' Colac, Dumnezeu să-l ierte, că-i mort, directorul de-aici, 'ce: „Vietăți în pământ – numai cât menține aerul!“, da' guzganii aceia de mină, cum de erau în fundul pământului, că te luau de haină, așa: țup, țup, țup!

– *Da? Atunci când era primejdie? Venea la tine și te avertiza?*

– Da. N-aveai voie să-l omori, nu!

– *Nu-l mâncai, nu?*

– Nuu!

– *Cât de foame ți-era! Aaa, vine chiar așa și...*

– Da, face țup, țup, țup! Trebuie să fie ceva, ziceai atunci.

– *Și nu fugeați către ieșire?*

– Cum să nu! Aveam o scară de prim ajutor. O scară cu trepte.

– *Și unde vă duceați? La alt nivel?*

– 40 de trepte pe scară. Erau mai multe niveluri.

– *Da?*

– Că, dacă se oprea pivotul, nu mai scotea nici apa, nici aerul nu mai venea, că în mină băga ventilație.

– *Da.*

– Da' noi, dacă urcam o scară, două, trei, pe urmă venea aerul de-afară; nu mai puteai, nu mai răbdai să te urci sus, te lăsați în partea cealaltă și lăsați pe altul să vină din urmă. Era viață grea...

– *Da.*

– Și-apoi spun când ne-am dus la mină, ne-a mărit norma... 75 de tone! Noi am dat până la 60 de tone, gata. Vine schimbul și unul spune: „Gata, ați probodit seara asta!“ „De ce?“ „Păi o grămadă de tone sunt, 70 acuma! Mai aveți încă 10 tone și trebuie să le scoateți!“ Noi: „Ieșim!“ S-a întâmplat că șef de

echipă era unul Johas Petru, tat'su ungur și mama româncă. Parcă-l văd așa, rotunjour așa, da' focos ungurul. „Mă, oameni buni, noi n-am dat norma de 70. Cât a fost până acum, 60, am dat-o, dar or să vie să ne pedepsească. Hai să nu ne băgăm în mină!“ – noi ieșisem din mină, eram pe platou, sus, aici, la catcă. „Eu, unul, – zice – , nu intru, și ce fac eu așa să faceți și voi! Chiar dacă mă-mpușcă, să nu vă pară rău, nu-mi pare nici mie rău! Om cu ambiție, nu-i așa!?“ Desatnic aveam pe unul Sava Gavrilă – că ăsta știa rusește, era desatnic. Da' Sava Gavril era din localitate cu dânsul, și-i zice: „Măi, Sava Gavril, să le spui lor că vâna-i mică și n-avem de unde să scoatem 70 de tone!“ Vâna era numai de 80 cm. așa...

– *Da, da, da...*

– ... că dacă vâna-i înaltă ai de unde scoate, dacă nu...

– *Așa-i.*

– Împușcă o împușcătură, atâta cărbune se desface! Sava a mormăit: „Măi Sava, măi băiete! Să nu ai pâine și sare, să nu ai apă de băut, băi, să mă c...c în limba ta, da' nu știam că ești dealătura!“ „Băi, Iohas zic, Sava, bre!“ Da' Sava zice: „Băi, noi suntem prizonieri, nu te juca tu cu viața ța!“ zice, „aici ești pe jumătate mort, pe jumătate viu“. „Ei... pot să mor!“ Și-așa a făcut Johas, așa a făcut! Mă mir cum de nu ne-au împușcat în seara aceea!

– *Dar pe el l-a-mpușcat?*

– Nu. S-a pus așa, de-a curmezișul în ușă... el stătea acolo crăcănat... ca să nu mai intre cineva! Vine zeul șahtului!

– *Cine vine?*

– Zeul șahtului, așa se chema. Mai mare peste șahtul minei acela, era peste nouă-zece mine, inspector. A venit acela, apoi a venit un ofițer, mai un ofițer cu o mașina... S-au adunat vreo șapte ofițeri. Întrebau că de ce nu ne băgăm în mină de ce nu lucrăm? Noi stăteam așa, plouați. L-ascultam pe brigadier. A pățit-o, a pățit-o brigadierul. Santinela care ne-a adus a luat lămpile de la noi să le ducă la lampagerie. „*Bâstro, bâstro, bâstro!*“ – a luat lămpile ca să n-avem cu ce lucra, ca să nu mai

intrăm, ca să nu mai stea el... La un moment dat, așa, cam la o oră de tăgadă, vine comandantul corpului de gardă, un sergent, Petrov, vine, c-așa-i la ruși, dă *zdravusti* c-un ȋgăroi mare, colonel, și stătea așa cu Vetovka pusă așa, întreabă santinela că de ce nu s-a prezentat la corpul de gardă. Santinela i-a răspuns: „Uite-așa, uite-așa...” „Ce avem noi cu norma lor? Tu ai venit aici ca să te odihnești, trebuie să te duci la altă brigadă! Și l-a luat pe dânsul. Tot ciorovăială, așa, tot ciorovăială până la urmă, domnule, a venit un maior, a venit un colonel, oameni mari! Au cercetat tot, cutare: „Suntem leneși, mergem în mină să dormim, nu lucrăm... Eh, vine sergentul corpului de gardă – că acela mânia ostășii – ăsta era activ, soldat tânăr, – „Hai, zice, pleacă acasă, că stau eu în locul tău!” adică să stea el în locul santinelei. Erau înfrățiți, domnule! Și... – aveam un inginer Krastiuc. Nu, oi vedea unde-oi mere... „*Inginer, scolko denghi oprijisi na deni?*” – Câți bani dai pe zi la prizonieri, ne întreba pe noi. Și noi: „*Nicevo, nikavo!*” Nu aveam nici un ban! „*Pacemu?*” – de ce? Numa tace mîlc, scoate de ici-așa, bagă mâna în buzunar și scoate un ziar împăturit, că el făcea țigară din ziar, din bumașcă, o ținea împăturită așa, – mahorca aceea o bătea cu bățul, ș-apoi o aprindea și trăgea câte-un ceas dintr-însa! Era tare! Și scoate din ziar un articol de la Stalin, cu opt ruble pe zi.

– *Trebuia să vă dea? Și v-a dat vreodată?*

– Niciodată!

– *Nici la plecare?*

– Niciodată! Și-au fost prizonieri, Niculae a lu' Moșu Dumitru Ilaș, i-o dat bani, lu' Nanea Vasile i-o dat bani, sunt lagăre administrate cu cap, și lagăre unde-au făcut ce-au vrut ei... și-a făcut gălăgie mare: „Luați bani!” a fost ceartă. Și de-amu tot santinela ne-a rugat pe noi: „Nu, treaba-i grea, băgați-vă în mină că nu lucrați aici, că n-aveți cu ce lucra. Da' măcar să facem pe gustul lor!” Ne-am băgat în mină și-a spus că ne dă el semnalul – adică trage o sfoară de-aici de sus și boncănește în cercul acela și sună. Ne-am urcat sus. Nu, ne-a

spus că a doua zi el nu mai vine, nu mai exista acolo, îl premută. L-a premutat, și-a luat rămas bun de la noi, a dat mâna cu noi, zău! „*No, liudi, mojete... vaite*“ flămând ce să mai cați, tot pe drum; că era și-un cântec: „Tot pe drum, pe drum, pe drum și la mândra nicidecum!“ Și mai rupea și el pe românește. „Hei, ce faci, tot pe drum, pe drum, pe drum?“ Da' noi îl întrebam: „Cântec îți trebuie?“. Și el: „Las-așa cum spun eu...“ Noi tăceam și când vom trece pe la blocurile ofițerilor de pe-aici și când îi vor vedea cântând or să mănânce carnea de pe dâșii: „Uite, spurcăciunile, au stat două schimburi și... tot cântă.“ – asta era tehnica lui!. Și la poartă a dat mâna cu noi și nu l-am mai văzut, gata!

– *L-au pedepsit?*

– L-au pedepsit! L-au premutat în altă parte.

– *Da.*

– Nu prea se pedepsea... Adică se pedepsea, da' mai... îi asculta de la sine, domnule. Vreau să spun că la ruși, zeul șahului...

– *Cum îi ziceți? „Zeul?“*

– Zeul, zeul. Zeul șahului. Dacă punea mâna, numai atâta spunea: „*No, na comanda, na comanda!*“ „*Ișcio raz, a patom?*“ adică, Bara ridică! Și punea mâna pe niște curimani mari, grași, eu știu cum erau grași cu mâncarea aceea?! Așa-i neamul lor, domnule! Ai observat la televizor că rușii toți sunt mai voinici? Mai grășani, mai plini la față, mai voinici.

– *Dar văd că dumneata tot pe rusește spui... ai învățat acolo rusește?*

– Păi da, patru ani ce să faci?!

– *De la cine ai învățat?*

– De la dâșii.

– *De la dâșii ce înseamnă? De la civili, de la fata aia...*

– Da, de la ei, de la Horopkov, cu care am lucrat... Dânsul... ne învăța: „*Pasmatri!*“ – „uită-te“, „*na leva*“ – ne arăta cu degetul, „*na prava*“, „*tihi*“ – „ascultă“! Erai nevoit să înveți, domnule, nu știai să ceri apă, să ceri mâncare. Te face nevoia să înveți!

– *Da, da, da.*

– Dar am mai uitat... am cam uitat tot!

– *Așa-i.*

– La noi în sat știe rusește numai Vasile ăla care e la fratele Costache aici în colț, Vasile Bichic – Tofana îi mai spunem noi, acela n-a uitat, acela știe binișor.

– *Și până la urmă s-a adeverit ce v-a spus femeia aceea, că vă dă drumul acasă?*

– La 15 zile...

– *După aia!*

– Da, la 15 zile după aia.

– *Și v-a suit la vagon, ce v-a făcut?*

– Eh, când venea schimbul, noi întrebam: „Măi, ce mâncare-i la ladă?“ „Tot ca ieri!“ Asta era petrecerea noastră, altceva ce să fie!?

– *Păi „tot ca ieri, tot ca ieri, tot ca ieri“? Ce mâncare vă dădea?*

– Păi cum ți-am spus, borș cu castraveți, cu varză, mai băga și câte o bucățică de carne.

– *Carne?*

– Carne de câmilă, de câine, eu știu de ce mai era?! Venea pe poarta lagărului cu cracii în sus, așa, da' fără cap.

– *Ha, ha, ha! Păi dacă era câmilă, era mare, dacă era câine era una mititică.*

– Mare, mare, mare.

– *Atunci nu era de câine.*

– Poate de câmilă, poate de elefant, cine dracu' știe!?

– *Eee...*

– Anume tăiau capu', ca să nu se știe ce mănânci.

– *Eee... eee... eee...*

– În peștele pe care ni-l dădea erau melci de mare, scoici de mare, pești, prinși așa... nu știu cum!

– *Cum în pești? Ce fel de pește vă dădeau, de la butoi?*

– Pește! Câte-o mână de pește, de la butoi.

– *Din ăla sărat, sau...*

– Sărat, sărat, ca hamsiii, mărunței, așa...

– *Da, da, da...*

– Mâncam de-acela, era cârlig așa... Ş-apoi noi îl puneam în ciorbă, ca să facem ciorba mai gustoasă.

– *Să-i dea un gust.*

– Măi, măi, măi, da' când dădea căc...rea-n noi, nu se mai oprea. Asta-i povestea!

– *Dar pe urmă, când ați plecat către casă ați venit tot în vagoane de vite?*

– Tot în vagoane de vite.

– *De vite?*

– Am întrebat: „Băi ce-i în lagăr? Nu-i nimic, decât la ora patru a venit o mașină cu costume și cu bocanci cu talpă de lemn“, zice.

– *He, he, he.*

– Talpă de lemn n-ați văzut?

– *Nuuu...*

– Îs țaпени, domnule, mergi așa... el nu se-ndoaie, măcar dacă avea creștături aici făcute...

– *Da, da.*

– Așa c-am mai văzut eu bocanci cu talpă de lemn! Ne-a îmbrăcat cu bocanci cu talpă de lemn, manta rusească, banderola aici la manta, un semn, un „V“ și-un „K“ .

– *V și K?*

– Da, prizonieri de război.

– *V și K!*

– Da, pe limba lor, cine știe!? Ei, și ne-au ținut un discurs, ca să nu părăsim vagoanele, că dacă părăsim vagoanele ne duc înapoi în lagăr! Să nu mâncăm porcării... – un locotenent, armean, cam armean era, așa, da' bun, de treabă: – „Ei, măi băieți, nu mâncați potlogării!“ Noi, când am scăpat de acolo, din lagăr, seara, când am venit prin porumbi, și-am luat vreo doi porumbi „măsaui calului“ vreo patru căciulii de usturoi, tot o rusoaică mi le-a dat.

– *Dar erau cruzi porumbii?*

- Cruze, ca să-i coacem noi.
- *Aaa... să-i coaceți!*
- N-am mai mâncat nici porumbi, n-am mai mâncat nici usturoi, nimic, le-am dat la alți prizonieri!
- *Dar au mai rămas dintre români acolo?*
- Au rămas mulți...
- *Da?*
- Da, sigur.
- *Dar pe ce criterii v-a ales pe unii și pe ceilalți i-au lăsat?*
- A venit căpitanul și...
- *Au fost niște liste sau...*
- Liste venite de la comenduirea lor.
- *A, și v-a strigat de pe listele acelea?*
- Da, sigur că da! Au venit în dormitor și... – aveam pe unul Hreapcă care a fost în regimentul 8 Greniceri cu mine...
- *Cum?*
- Hreapcă, Hreapcă Niculaie... el, săracul, nu s-a trecut ce-a fost, era un plutonier-major bun, basarabean, era din Soroca.
- *Da...*
- El la Chișinău a făcut armata. Și dacă a fost cu noi în regiment, când ne-a prins, trei zile ne rugaseră să nu spunem c-a fost supus țării ca să nu-i facă viața mai grea, și n-am spus, și-acuma el, cu adevărul lui, l-a pus întâi între hlebari, pe urmă șef de echipă, și s-a ridicat, a devenit căpitan, domnule, și citea lista.
- *Căpitan în armata rusă?*
- În armata rusă.
- *Acolo, din prizonier l-a făcut căpitan?*
- Da.
- *Cum l-a făcut așa?*
- Uite-așa, era un om cinstit și...
- *Păi ce, mata nu erai cinstit, de ce nu te-a făcut și pe mata căpitan?*
- Păi dacă mă făcea și pe mine, și pe altul, și pe altul...
- *Păi pe toți!*

– Păi ce, te-ai dus acolo, să te faci ofițer?

– *He, he.*

– Dar pe dânsul l-a făcut.

– *Și s-a mai întors înapoi?*

– Nu.

– *A rămas acolo, în armata rusă?*

– Da, era căpitan de-acuma!

– *Și v-a zis că plecați de-acolo...*

– El iarna s-a îmbolnăvit de dizenterie. L-am căutat cu niște ciolane amare și niște usturoi. Și a spus: „Cojocar, dacă vei scăpa, să spui și de situația mea acolo, în România, poate o da și de mine cumva!“ „Ah, lăsați, dom' căpitan, că o să mergeți și dumneavoastră, bre!“ Seara m-a strigat pe listă, era și colonelul, s-a uitat pe listă să vadă cine e bifat acolo. „Cojocar, Ivanovski tata Nicolaevici mama Ecaterina“ – numele mamei și al tatei.

– *Da.*

– Mai erau unu-doi Cojocar, mai în vârstă ca mine. „Domnule căpitan, sunt eu sau e alt Cojocar?“ Zice: „Tunde-te și te bărbiește un pic, spală-te un pic, ca să fii oleacă mai așa... pentru casă“ – zice, da' nici pe dânsul nu-l credeam! Nu l-am crezut până când nu ne-a pregătit, ne-a ținut un discurs – ca treaba rușilor! – că Pătrășcanu a împiedicat lucrurile și Rădescu, și cutare că erau guvernările lui Rădescu și cei de-acolo auzeau și știau de ce au stat rușii vreo opt ani de zile în țară la noi. Eh!

– *De ce, că i-au împiedicat ai noștri?*

– Ei, i-o-mpiedecat! Ei cu gând să nu mai deie România înapoi!

– *Ei, aia e!!!*

– Norocul nostru a fost: marea revoluție din Ungaria, când i-a spânzurat cu curu-n sus, și-atunci s-au ridicat rușii și s-au dus! În '48, mi se pare.

– *În '56.*

– *În '56?*

– *Da.*

– Rușii erau prin Iași...Putea Iașii de ruși, că eram înghițiți cu totul! Noi și-acuma suntem înghițiți cumva. Dar nu chiar-chiar, suntem democrați, suntem... Și-apoi seara m-am dus la el. Spunea el: „Băi, poate te mută din brigada asta – eram în brigadă la Potlog – poate te mută în altă brigadă, la alt șef, să vii la cabină la mine să-mi spui, ca să știi de unde să te iau“. Poate te iau cu prima tranșă, să te bag pentru plecare.

– *Aaa, el v-a ajutat!*

– Da. Fiindcă l-am ajutat și l-am scăpat de dizenterie, cu ciolane arse și...

– *Da, da.*

– Nu știu de ce: una, că a fost în regiment cu mine, alta, că era un soldat de treabă.

– Apoi, seara m-am dus la el, să-l mai întreb o dată, plec acasă sau nu plec acasă? Dacă-i vorba de-o schimbare, de-o permutare, tot s-învățat aici, rău-rău, da' sunt aici. M-am dus la dânsul, m-am uitat pe cheutoarea ușii, că-mi spusese: „Când vii, dacă sunt c-un ofițer rus, să nu intri, dacă-s singur, intră!“ M-am dus și m-am uitat pe cheutoare... era singur acolo, la masă. Am ciocănit, am intrat. „Domnule căpitan, zic, nu întreb mai mult, două vorbe am apăsate: mergem acasă, în țară, sau ne permută?“ Zice: „Acasă, în țară!“ „Dar dumneavoastră, domnule căpitan, haideți și dumneavoastră, odată am venit, odată să mergem, să am o pereche lângă mine, un suflet.“ „De-aș putea, mi-aș aduce familia aici, eu nu mai plec, că nu-mi dă drumul!“

– *Da, da.*

– Era basarabean!

– *Da, știu.*

– „Și amu bâzâie că Basarabia i-a lor. Basarabia – ca vai de capul ei! A trăit o parte cu noi, o parte cu ei, o parte cu noi, o parte cu ei!“ Și-apoi l-am lăsat, am dat mâna, am ieșit. „Măi, zic, acumă când am să mă duc la vagon, în cazul în care trage oblonul și pune iar sârmă, ne permută cine știe unde, în Siberia acolo... “

– *Cum adică, unde puneă sârmă?*

– La oblon, la geam...

– *Aaa, la geam, puneă în loc de sticlă?*

– Da... puneă sârmă, oho sârmă deasă! Iaca, ne-au băgat în vagoane, da' parcă puteam dormi în vagoane?! Afară zbiereală: „Băi, care-i de la Dorohoi? Băi, care-i de la Iași?” – fiecare cu județul lui...

– *Vă împărțea pe județe?*

– Da, da. Ne-au spus de-acolo să nu plecăm aiurea, că aduce mâncare și dacă ești lipsă.... Mâncare nu ți-o dă, o mânâncă altul!

– *Da, da.*

– Și-apoi noi am stat așa, n-au închis ușa, n-au pus obloane, n-au pus nimica...

– *N-au pus sârmă?*

– N-a pus sârmă... Ei, ăsta-i semn bun, zic! Și-apoi am mai stat o sară, de-am dormit o noapte acolo, în gară, ne-a dus ieștea la gură, cam vreo 6 km, ca de-aici la Ieșanca. Am mers pe drum, hrană rece, un fel de orez, da nu orez, un fel de griș așa ceva, o fierbeai.

– *Cașă?*

– La cazanul locomotivei dădea hrană caldă, acolo. Te dădeai jos, parcă-ți mai trebuia mâncare!? Așa... Sacii cu grișă i-a dat la cei mai voinici: „Ia tu, ia tu...” – că erau și mai voinici! Dacă au fost la bucătărie, au trăit bine, dom'le! Păi unu, Nichita, de prin Iași, avea niște curihane de gras, ba încă-i mai trebuia și femeie... Îmi pare că l-a-mpușcat, dacă nu mă înșel, parcă l-a omorât! Nu permitea treaba asta.

– *Cum adică vroia și femeie, la ce se gândea?*

– Se gândea că-i trebuia femeie, dacă era așa de voinic! He! Aveam una, Jolka,

– *Acolo, dintre rusoaice?*

– Da, era rusoaică, lucra la mină.

– *Păi le permitea să trăiască împreună? Se mai întâmpla?*

– Se mai întâmpla.

– *Și pățeau ceva, îi pedepseau? N-aveau voie?*

– Ne-au dus la lazaret...

– *La lazaret!?*

– La spital, la infirmerie, că aveam râie... un fel de râie căprească: bube mari, domnule, pe pânțele, după urechi... și ne-au dus acolo, ne-au dat vaselină, ne ungea, ne ungeam acolo. Eram vreo 11, ne ungeam unul pe altul, ne încălzeam la foc, eh! Venea sistra, asistenta, ne întreba dacă avem unul Beț Constantin de la Ploiești. Mititel așa, că nu-l vedeam. Râie și el! El, zice într-o zi, „Măi, oameni buni – aveam de vreo șapte zile –, nu vă trece cu unsoarea asta, da' eu vă pot tămădui într-o zi“, zice. „Aici, zice, nu stau ca în lagăr, sau ca în mină, aici stau mai hodinit!“ Eh, treburi grele, domnule! Venea sistra și iscălea câți sunt și tocmea lista de mâncare pentru a doua zi. Unul a murit...

– *Da?*

– Noi l-am învelit cu cearceaful și spuneam...

– *Că doarme?*

– Că doarme, și nu trebuie să-l trezim.

– *He, he, he.*

– Și l-am ținut acolo, până mirosea acuma! Și să vezi socoteala dracului: flămând, flămând, da' măcar nu tragi putoare în tine! Și de-abia atunci am zis: „Unu s-a dus, a murit asară, uite țoalele“. Ehh... Beț Constantin aista, s-apucă într-o zi: „Băi, să nu vă ungeți până nu voi spune eu!“ Și se duce afară. Ia floare de răsărită galbenă, ia frunză de răsărită, verde freacă niște cărămidă praf, și-a făcut niște vopsele, a luat o bucată de lemn, așa, o freacă, o freacă până a netezit-o, a șlefuit-o în așa măsură! „Băi, de-acuma puteți să vă ungeți!“ Care trăgea pe la pulpe, care pe la subsuoară, care... și el tot zicea: „Stați așa, nu vă mișcați, numai ungeți-vă!“

– *Și când vă ungeați, cu ce vă dădeți?*

– Ne pictează pe toți. Da' nu pictură! Care cum era omul... slab, păcătos, cum era...

– *Unde v-a pictat?*

– Pe scândura aceea. Ne-a pictat cu culoarea aceea pe care-a scos-o de la răsărită, cu aceea din cărămidă, cu vopsea... Dumnezeu știe cum a făcut el vopselele acelea... El a pus o sârmă și l-a pus într-un cui, acolo, tabloul acela pictat cu unsprezece oameni, că el nu s-a pictat, numai zece! Ei... parcă era *Cina cea de taină*, da! Eh...

– *Era pictor de meserie?*

– Pictor! Da nu pictor din ăștia.... Din nimica a pictat tabloul acela! Au venit, s-au uitat: „*Kakoe voskresenie?*“ Țăla – nu, ăla – nu, a întrebat o dată, a întrebat de două ori, dar nu cu hulă mare, se vedea că-l aprecia. Și l-a urmă a spus: „*Vot tam, zdesi!*!“ – eu! A spus. Aaa... l-a luat și când l-a luat, l-a luat!

– *Tabloul?*

– Nu tabloul, pe dânsul!

– *Pe dânsul?*

– Da...Meseria lui nu era la mină, domnule, el avea altă meserie, săracul! Ei, acuma scăpați voi de râie, uite socoteala!

– *A, era pictat cum erați plini de bube.*

– Da. Zice:„Băi, vă duceți la WC, că acolo-i stropit cu clor, da nu luați tare, luați din cea moale cu o surcică, puneți într-un catiloc, faceți așa o unsoare și vă dați pe râie cu clor dintr-acela, și nu mai aveți râie cât lumea! Vă ungeți de două-trei ori cu clor, băgați de seamă să nu vă dați gros!“ Noi, când am auzit că cu clor de acela scăpăm, ne-am dat din gros!

– *Eeee!...*

– A crăpat pielea pe noi... „Uite, băi, ce ne-ai învățat tu!“ i-am zis, da’ n-am mai avut râie de-atunci! Dar nici pe dânsul nu l-am mai văzut.

– *Dar ce i-au făcut?*

– L-a luat rusoaica aia, l-a dus la centru, cine mai știe – pictor! Da’ a spus: „Eu nu mai stau între voi! Nu mai stau în urină, mă duc la meseria mea.

– *Să revenim, v-au spus să nu plecați de la vagoane, că o să vă aducă de mâncare și dacă nu sunteți acolo...*

– Da. Și-am stat la vagon.

– *Și ce s-a-ntâmpat?*

– A doua zi au mai adus alte detașamente și de la alte lagăre și toți am încăput în garnitura aceea, garnitură cu trei locomotive: două în față și una în spate.

– *Cam câte mii de prizonieri erau acolo?*

– Să fi fost vreo 2000!

– 2000?

– Vreo 2000.

– *Într-un tren!*

– Da, c-au mai rămas mulți.

– *Da, da.*

– Dacă în lagărul meu au fost 6000!?

– *Și, pe drum v-a dat mâncare mai bună?*

– Grișă de aceea, cam sărățică era, dar erai mai liber, mai puteai să bei apă de la o fântână... puteai să vii înapoi, nu te oprea nimeni... Că asta ziceam: dacă nu pun sârme la ferești, însemna că suntem liberi!

– *Ei, acuma v-au dat mâncare, v-au dat și apă...*

– Da...

– *Pe ce traseu ați ajuns acasă? Pe la Chișinău-Iași? Sau unde-ați ajuns la întoarcere?*

– La întoarcere... am mers prin Poltava, am înconjurat, am trecut prin Polonia, prin Lemberg...

– *Veneați prin Maramureș?*

– Da, prin Maramureș la Sighetul Marmăției ne-au dat jos, că trenul lor e mai larg și al nostru e mai îngust!

– *Da, până au schimbat boghiurile...*

– Nu, au oprit acolo garnitura și noi am venit pe jos! Apoi...

– *Pe jos, de pe partea cealaltă a Tisei?*

– Da, da, da. Vișeul de Sus, Vișeul de Jos, îmi aduc aminte.

– *Da.*

– Apoi, pe drum, pe unul Popescu din Piatra Neamț, care a fost bucătar, foarte bine a trăit, lacom, Dumnezeu sfântu știe, tot din Ardeal, l-a dat jos din tren. Noi din vagon – erau paturi comune – ieșeam la marginea vagonului să mai vedem și noi

țarina, să mai vedem câmpurile, să mai vedem... să te uiți, de! Dar bucuroși!... de bucurie n-am mâncat vreo trei zile, că omul de supărare și de bucurie nu mănâncă! Ei, el aici, în loc să ne dea voie să ne așezăm, el se culca de-a lungul vagonului... acolo, în loc să doarmă vreo trei-patru, numai el dormea, de-a curmezișul, ca naiba! Pe drum i-au dat conserva s-o-mpartă: dădea un vârf de cuțit la ăsta, un vârf de cuțit la ăstăalt... și ce rămânea pe cutie – pe conservă mai rămânea ceva – și o mânca el! Ce s-au gândit niște oameni, cred că de prin Târnava Mare erau, de prin Ardeal, ce s-au gândit, – că ardelenii sunt mai hotărâți decât muntenii și moldovenii! – la o curbă așa, la o magazie mare de morcovi, când locomotiva sufla greu la deal, l-au luat de craci și l-au dat pe morcovii ceia, jos!

– *A murit?*

– Nu... S-a târâit așa... să nu intre sub tren și-acolo a rămas! Apoi, cred c-a luat și fițuica, că aveam la noi fițuică...

– *Păi de unde aveai fițuică?*

– De la dâșii! Că ne-a dat să ne legitimăm aici, în țară.

– *Ce v-a dat?*

– O fițuică. O propscă așa se cheamă.

– *Aaa!*

– O propscă.

– *Bine, și când ați ajuns, unde-ați ajuns? Unde v-a lăsat?*

– În Sighetul Marmației.

– *Și de-acolo? Ați venit cu trenul, singuri?*

– Eu am venit pe jos până acasă.

– *Din Sighetul Marmației?*

– Da, din Sighetul Marmației și până acasă am venit pe jos!

Am pornit la 3 noiembrie...

– *Păi e o distanță de vreo 300 de km.!*

– Am ajuns acasă la 26 octombrie, în ziua de Sfântul Dumitru.

– *Din septembrie ați plecat, nu din noiembrie!*

– Da! Două luni!

– *Foarte frumos! Și-ați mâncat gorgoaze pe drum, ce-ați mâncat?*

– În Sighet, unu, doi s-au dus în partea asta, unul în partea astalaltă... că eram trei, unul din Darabani, unul Dobrâncu și unul Vrânceanu... „Măi, mergem la lagăr...” La lagăr tot ruși! Mergem la lagăr seara. Ne întreabă santinela. – „No, zic, la laghere *voine plenea!*” – prizonier de război. „A, dacă ați venit în țară, dormiți pe-aiurea, vă mai trebuie lagăr?” Zice, el, santinela, rus, la poarta lagărului... E! Când am auzit, „Haideți, măi!” – am zis. „N-am vrut să găesc tot ruși în țara mea, mă c...c în mine și în norocul meu, hai!” Și-n seara aia am dormit într-o școală... era un milițian, da', săracu', cu haine de-acasă, mi-a dat două mere și o bucătică de pâine: „Sunt și eu în gazdă aici! N-am ce să vă mai dau, uite, este aici o școală părăsită și – zice – cald era, lună mare, – mergiți în școală acolo, pe dușumea!” Ne-am culcat acolo, țin minte, cu Vrânceanu celă. Cum am mers noi toată ziua prin Sighet pe-acolo, am ajuns la casa unui impieगत de gară fără femeie și-am cerut de mâncare și el ne-a dat o oală cu ciorbă. Bună ciorba, ce să mai zici!? Două fete gemene avea, și zice: „Fetele mele merg la școală și nu le place, nu mănâncă”. Omul cuminte, înțelept, ne-a dat porții. Am luat porțiile, am mâncat, gata, nu mai mergea! Vrânceanu meu a mai luat o porție, și seara, acolo, la școală, toată noaptea a gemut. S-a îmbolnăvit! Împieगतul acela a zis: „Eu v-aș mai da, da' nu-i bine să mâncați mult, că dumneavoastră sunteți hămesiți de foame, și stomacul la dumneavoastră îi mic acuma...!” Om cuminte, domnule! Și ne-a dat și niște bani. Ne-a dat, cum era pe-atunci cu miile, ne-a dat vreo 80.000 – să ne bărbierim, să ne tundem „că de-acuma sunteți în țară, și-i rușine să mergeți așa”... Dumnezeu să-l ierte, da' ce om!... Am luat banii, Vrânceanu celă seara, în școală, acolo, zice să-i dau partea lui de bani. I-am dat partea lui, ce să fac!? I-am împărțit, i-am dat partea lui de bani și a doua zi a spus că el se duce la lagăr, că sunt acolo mai mulți de-ai lui... Și-am rămas numai eu! El și cu Dobrincu au plecat la lagăr a doua zi,

în Sighet, acolo. Eh... Am rămas singur... Dacă-am rămas singur, hai-hai, hai-hai, am venit acasă, am ajuns de Sfântul Dumitru acasă, eh, năcăjit! Am fost bolnav...

– *N-ai avut dificultăți pe urmă din cauza asta, c-ai cunoscut realitățile alea rusești și poate ai spus la oameni cât era de greu...*

– Nu, nu.

– *Sau n-ai vorbit cu nimeni.*

– Una că n-am vorbit, dar al doilea: ce, rusul nu știe singur că... Am vrut să spun de Halca că i-am zis: „De ce iei copiii cu tine, de ce nu-i duci la grădiniță?” – că grădinița la noi, cam de la dâșii e împrumutată. „Muncă, spor de muncă...” – îi dă la grădiniță și apoi mama sau tata lucrează, dacă are serviciu. Ea mi-a spus: „Mai bine-i cresc eu ca mamă, decât grădinița! Mai bine-i educ eu!”

– *Da...*

– „Ivanov, să știi că dacă este rai și iad... noi n-avem de trăit în iad, că iadul îl trăim noi, aici!” Asta mi-a spus-o femeia, domnule dragă. „Eu nu-ți aduc cartoața – zicea ea pe rusește – ca să-mi fii bărbat, bărbatul meu e pe front. Așa credință am că dacă eu greșesc, bărbatul meu știe, și dacă el greșește, eu știu!” – așa credință avea biata femeie săraca! Și-apoi când am plecat, am dat mâna cu dânsa și ea a spus: „*Dasfidania!*”

– „*Si iadu-i aici!*”

– „*Iadu-i aici!*”

– *A zis frumos, să știi! Și la matale a fost un pic de iad în prizonieratul ăsta!*

– N-am fost bătut, n-am fost lovit, cu mâncarea a fost mai greu... Dar dacă ofițerii mâncau tot de-aceea mâncare, atunci ce să mai ceri!?

– *Bine!*

– Ce pretenții să mai ai, dacă Rusia, un fapt adevărat, era săracă tare... n-avea ață, n-avea ac – să nu ai ață, bre!? – poate că la oraș era, da' aici, unde am trăit eu, nu, sărăcie!

– *Toate cele bune, mulțumesc frumos!*

– Să trăiți!

– *Încă-o clipă. Ce-ați făcut pe drum? Ați mers ca Eminescu, pe jos, de la Sighet până aici...*

– Da, domnule!

– *Ați zis c-ați ajuns la un pichet românesc.*

– Da. Cu tricolorul pe stâlp, așa, frumos... Eu mă duc acolo și colonelul dinăuntru m-a văzut și m-a chemat: „Ostaș!”

– *Cum „ostaș”? Păi doar nu erai îmbrăcat militar!*

– Aveam o banderolă aici, pe mână, și-a cunoscut, m-a cunoscut că-s pribeag...

– *Da...*

– „Văd că ești necăjit” – mi-a spus. „Nu te pot ajuta cu altceva decât c-o ciorbă caldă, c-un lighean cu apă caldă să te speli pe picioare” – că puteau picioarele!

– *Puteau picioarele?*

– Puteau! Cu talpă de lemn la bocanc!

– *Aaa, erai cu bocancii ăia cu talpa de lemn?*

– Clamp-clamp, clamp-clamp, greu mergi cu ei, ferească Dumnezeu! Cu ce-au avut, cu-aceea ne-au înzestrat!

– *Da, da...*

– Ce, să ne deie bocanci cu talpa de piele? Du-te dracu, ai venit în Rusia, ai încălcat-o, du-te cu porcăria aia rusească dac-ai apucat și ai încălțat-o. Ah! Poate că nu se nășteau partizanii dacă nu făceau ocările astea! S-au dus la Sovhoz și la colhoz și-au luat piei și-au adus... – nu era în București magazinul „Astrahan”? Au luat și-au făcut magazinul cu piei din Rusia. Numai în Rusia sunt piei de-acelea. Acuma mai sunt și prin alte părți, dar atunci... Și mi-a făcut o notă colonelul: „Măi, te duci în Rozavlea, că-n Rozavlea sunt prune multe, te duci în Moisei – acolo e brânză de vaci, că sunt vaci multe...”

– *Aaa, v-a dat așa, un fel de îndrumare!*

– Da, o îndrumare. Și noi – zice – săptămâna trecută am venit și ne-am dus acolo și-am luat alimente pentru oameni. Și-apoi eu, pe informația lui, mă opream, știam că-n comuna asta-i lapte, dincoace-i brânză... Ne dădeau oamenii, săracii!

– *Dar cereați la oameni?*

– Ceream, cerșetor complet! Aveam o tășcuță... am cerut de multe ori în tășcuța aceea... O leoșcă rusească, am ținut multă vreme tășcuța aia. Am făcut-o dintr-un șervet militar, din armată, că știi că în armată dădeau șervete vărgate, tari... Cu aceea am venit, cerșind. Și-mi dădeau, săracii!

– *Ce ziceai, că ești prizonier? Ce spuneai?*

– Da, sigur. Mă cunoșteau și ei.

– *Te vedeau cum arăți.*

– Mă vedeau, da...

– *Auziți, dar în drumul ăsta al dumatăle, nu s-a lipit nici o femeie, de mata?*

– Eee... Hai că până aici am venit bine, da' acum văd că mă-ntrebi...

– *Nu, adică, realmente, nu... simțeați nevoia de o femeie? Pentru că dacă nu se împlinește și dragostea... nu simți din plin bucuria întoarcerii.*

– Am uitat să vă spun că acolo ne făceau injecții.

– *Aaa, vă dădea bromură?*

– Da, ne făceau injecții.

– *Păi altfel se urcau pe pereți... Dumneata poate nu, dar alții...*

– Eee... Păi pe unul l-a executat. Cum l-a executat? I-a dus la o... la un punct sanitar. La al doilea etaj erau mai multe sistre, multe. El, Nichita acela, i-a cășunat pe una dintre ele.

– *Și a pus mâna pe ea?*

– A pus mâna pe ea! Alta, care n-a avut grija ei, poate mai slută, poate mai bătrână, s-a apucat și l-a declarat.

– *Aoleu!*

– Și pe sistră.

– *Dar aia poate că i-a răspuns, și celeilalte i-a fost ciudă pe aia.*

– Păi?! Îi era ciudă că n-a avut grija ei. Și uite că a declarat și l-a luat pe Nichita, și bun luat a fost!... și pe dânsa a luat-o și gata!

– *Dar era rus?*

– Nu, era român, de la Iași.

– *Acuma ne întoarcem la mata dincoace, de la Sighet la Darabani. Pe linia unde stă harta agățată în cui...*

– Apăi dincoace știu că am trecut pe la Câmpulung Moldovenesc și lângă el este o stație – cum se cheamă – pe la Varnița, Varna...

– *Varnița!?*

– ... se topește var acolo.

– *Ei, nu mai are importanță acuma, dar întrebarea este că totuși, erau și femeile singure...*

– Puteai să faci cu cârdul.

– *A, de mata nu se leagă!*

– Nu...

– *Atunci la o mănăstire trebuia să te oprești, că erau călugări acolo...*

– A... păi nu vezi ce s-a-ntâmplat și la mănăstire?! Am citit aici în ziar!

– *Las-o pe aia! Dar spune-mi, mata te închini? Acuma te închini?*

– Da, sigur, mă închin!

– *Cât ați fost acolo, vă închinați vreodată? Erau unii care se închinau?*

– Da, era unul Sfredi Petrea din Darabani, doi frați, pe ei îi consemnez eu... multe... acela a murit în Rusia. Petrea, avea o carte de rugăciuni.

– *Putuse să treacă cu ea?*

– Da... când citeam cartea aceea de rugăciuni, toți câți eram în blocul acela în baraca aceea, toți ne așezam în genunchi!

– *Dar altceva, preoți erau acolo, între prizonieri?*

– Nu, nu.

– *N-au fost preoți acolo? Cum să nu fie, domnule, că pe unul îl știu eu, preotul Tudorache a ajuns în Siberia.*

– N-au fost! Hai să vorbim și de preoți! Preoții m-au stropit la Ploiești cu aghiazmă, m-au udat, dar pe front nu i-am văzut!

– *Dar erau preoți de regiment...*

– Și ce, crezi că dacă era de regiment, el a mers pe front cu ostașul?

– *Cum să nu meargă?... La orice atac făceau rugăciuni...*

– Ești om de București, ești om cu minte, nu vă cunosc absolut... dar mai încet cu pe front? Ei numai pentru stropit sunt!

– *Nu vorbesc de preoții ăia mari, de episcopi, de...*

– Lasă-i pe episcopi, noi am avut preot de regiment preot de aici din sat de la noi, preotul Leon Poștariu.

– *Și n-a mers cu dumneavoastră?*

– Nu.

– *Păi unde a rămas?*

– A rămas să strophească alte rânduri de oameni! „Duceți-vă binecuvântați, Dumnezeu să v-ajute! Să fiți zdraveni...” Ce să ne ajute, domnule, la împușcat?! Ce să te ajute Dumnezeu, să tragi cu arma?

– *Ei, acumă hai să-i lăsăm pe preoți... Totul e ca omul să aibă o credință, că dacă n-o are pe aia e pierdut! Dar speranță mai aveai mata că o să te mai întorci acasă?*

– Nu, n-aveam speranță, dar totuși ziceam din gură, mă-nchinam: „Doamne, liberează-mă de aici!”

– *Din iadul ăsta de pe pământ!*

– Da.

– *Bine, mulțumesc frumos.*

Nicuță Cojocar, loc. Bajora, Darabani, jud. Botoșani,
n. 7 iulie 1922 înregistrat pe data de 10 iulie 2005,
casetele CCXXXIX, CCLXIA.

Petru Costa (zis Tutulea)
„Ei n-au avut sânge-n ei.
S-a prefăcut în apă.“

– *Înțeleg c-ați avut necazul de a fi fost luat prizonier în Rusia și dus în Siberia. Povestiți-mi, vă rog, cum s-a întâmplat. Cum v-a luat prizonier? Pe ce dată?*

– Pe 25 sau 24 august '44. Când au veni rușii, noi am fost ca rezistență în Moldova, către Mănăstirea Neamț, către Oglinzi. Și după ce-au trecut Prutul rușii, au făcut ai noștri armistițiul. Care l-au făcut? Groza sau Iorga.

– *Nu era nici Groza, nici Iorga.*

– Dar cine l-a făcut?

– *Mihai a rostit declarația din noaptea de 23 august.*

– Nu se poate. Nu știu care. Și de-acolo a venit dimineța un subofițer să ne spună că frontul s-a rupt, s-a nimicit. Noi ne-am scobărât de-acolo din fața Oglinzilor, printr-o pădure pe coastă, într-un sat Pipirig, aproape de Humulești. Și, când ne-am scoborât jos, ce să vezi? Ne-ncunjurară rușii. Gata! Hai, merem la Focșani să ne deie zapiscă, hârtie la mâna și să luptăm contra nemților.

Ce să vezi, domnule, când ne-au apuca, gata a fost! Ne-au făcut convoi, coloană aproape de-aici până-n Cerbăl. De-acolo ne-au dus tot pe jos până-n Basarabia, la Bălți.

– *Dar noaptea unde poposeați?*

– Păi unde înoptam, acolo ne culcam.

– *Era vară.*

– Era vară. A fost cald, de fapt, n-a fost frig. Atâta era un pic bine.

– *Noaptea e rece. Aveați ceva echipament la dumneavoastră, sau n-aveați nimic?*

– Aveam. Atâta aveam mantaua, și-aveam pe noi pantalonii, veston și...

– *Armele vi le luase.*

– Le-am aruncat pe-acolo prin cucuruz prin Moldova. Ce să mai facem cu ele? Le-am ținut acolo...

– *Împotriva nemților cu ce luptați?*

– No, stați să vă spun. Ne-au dus la Bălți. Acolo când ne duseseră..., înc-acolo, domnule, atâta putere de lume, de soldați, de ferească Dumnezeu. Tot de-ai noștri prizonieri. Am stat acolo două zile și două nopți. A treia zi, ne-a-mbarcat în vagoane de ăstea de marfă și ne-a dus tocmai..., în Rusia, într-un lagăr, aproape, de Moscova, îi spunea Murșanski. Am stat două săptămâni acolo.

– *În lagăr ce făceați?*

– Nu făceam nimic. Ne dădea de mâncare, de trei ori la zi și ședeam acolo. Zece-două zile cred c-am stat acolo. De-acolo ne-a-mbarcat... Aia a fost prin noiembrie... Ne-a-mbarcat în vagoane de ăstea de marfă și ne-a dus tocmai în Siberia, în Karaganda... Dar ce să vezi, domnule, un frig... Am fost 90 de români în vagon și 10 nemți. Erau și nemți în lagăr. Nemți, poleşi, toate națiile erau.

Când am ajuns acolo, s-ajungem în Siberia, în Karaganda, din ăia zece nemți n-a mai rămas niciunul. Toți au murit. Și noi, dintre ăia 90, dacă ne-am mai dat vreo 40 sau 50 jos.

– *Dar de ce mureau? Din cauza frigului?*

– Din cauza frigului și din cauza alimentației. C-am mers două săptămâni cu trenul.

– *Și nu vă dădea nimic de mâncare?*

– Aducea câte-un sac de cartofi...

– *Cruzi sau pregătiți?*

– Cruzi! Și-l țipa-n vagon. Și de-acolo, care era mai tare lua și mânca așa din ei. No, ce să faci?

– *Cum „care era mai tare”? Era pe apucate?*

– Pe apucate, da. Pe apucate. Doară dumneavoastră înțelegeți. Și ne-aducea la 90, n-aducea două pâini de alea...

– *Când v-aducea?*

– Azi ne-aducea două, mâine două, la ăia 90 de oameni. Ș-apoi, iar, care-apuca, care era mai tare, lua mai multă. Alții n-apucau deloc.

– *Aveați reacții de câini!*

– Fiecare de foame... Dumneavoastră habar n-aveți! Așa că, atunci când am ajuns acolo...

– *Ei aruncau pe ușă, și care prindea, prindea?*

– Deschidea ușa la vagon și arunca acolo-n vagon. Și care era mai tare, lua și mânca din pită cât îi venea. De la o vreme, apoi, na, care-am fost o țără mai asta, am împărțit-o și-am dat-o. Alții nu mai puteau să mai mănânce, de slabi, de frig. Noi suntem aicea pe dealurile ăstea și suntem mai rezistenți... Călcăm pe ăia acolo și care murea, ori îi luam mantaua sau vestonul de pe el și mă-mbrăcam eu, știi ca să nu-ngeț...

– *Când aveți nevoie cum vă descurcați?*

– Aveam gaură-n vagon.

– *Aveați gaură?*

– Da, da, sigur.

– *Era o singură gaură sau mai multe?*

– O singură gaură.

– *Stăteți, așadar, la rând acolo...*

– După cum aveai să te duci la gaură. Când am ajuns acolo, în Karaganda, în Siberia, au venit vreo patru-cinci mașini. Ș-apoi noi ne-am dat jos cât am putut. Și pe ceilalți așa-i trăgeau, ca cum tragi sacul din camion și-l tragi jos... Așa-i trăgea pe bieții oameni.

– *Erau morți?*

– Erau vii dar erau înghețați.

– *Îi aruncau deoparte? Nu-i îngrijea?*

– I-au băgat acolo... Ș-apoi în lagăr au fost două lazarete. Ș-apoi i-a băgat acolo... Ș-apoi când s-au dezmoțit acolo, atâta s-au umflat... Așa erau. Chiar dacă erau slabi... Dar a intrat

frigu și geru-n ei. Și-apoi, în '45 să fi văzut dumneata dacă nu mureau câte 5-6-10 în fiecare zi.

– *Tot de frig?*

– Ba nu. A intrat... Ei n-au mai avut sânge-n ei. S-a prefăcut în apă. No, flămânzi și... Atâta vreme n-au mâncat nimică... S-a prefăcut în apă. Și-apoi, cum zic, s-au umflat... și vai și-amar, că nu se mai puteau scula.

– *Au murit mulți? Pe cei morți unde-i îngropau?*

– Îi scoteau din lagăr și erau oameni care făceau gropi. Făceau un șanț așa, de 20-30 de metri, și-i scotea și-i dădea prin șanțul acela și trăgea pământ pe ei. Ția nu s-au mai sculat de-acolo sigur. Cum zic pe-aici ai noștri.

– *Aveau o evidență a lor? Numele, cine sunt?*

– Aveau, aveau, cum să nu.

– *Sciau undeva c-au murit?*

– Aveau ei NKWD-ul, securitatea asta. Ția țineau evidența. D-apoi au putut să țină, că tot acolo au rămas, că n-au mai trimis nimeni aici în România, care-au murit sau care-au trăit. Numai la doi ani ne-a dat carte poștală de-am trimis. N-a știut nime de mine.

– *După ce-ați ajuns cu bine acolo – pe cei care-au rezistat ca dumneavoastră –, ce-au făcut cu dumneavoastră?*

– Ne-au ținut o lună de zile-n refacere.

– *V-au dat mâncare mai bună?*

– Supă de pește, varză... Ce să zici? Mâncare-așa ca la prizonieri. Și după o lună de zile, a făcut comisie de doctori. Te dezbrăca-n pilea goală și te pipăiau doctorii la pulpa asta, la picior și la bucă. Și care avea picior și buca mai ista, acela era bun de lucru. Și care nu, încă-l lăsat să se mai refacă. Și-apoi de la o vreme, după ce s-au mai refăcut, apoi îi băga-n mină. Și care nu era bun de muncă, acela era un lagăr de refacere, îi spunea lagărul 99... Și-l ducea acolo. Cred c-acolo le dădea mâncare mai bună. N-am fost acolo. După ce se refăcea un pic, i-aducea iar înapoi și-i băga-n mină.

– *Dumneavoastră ați fost de prima dată băgat în mină, după prima refacere?*

– Eu am fost de prima dată. Dar să vă spun că poate și eu... Știi ce-a fost baiul? La vreo – hai să fi fost două luni, hai trei, nu mai țin minte, de-atâta trecere de vreme – într-o dimineață... Am să spun de la-nceput. Ăștia din Basarabia i-a ridicat Stalin și i-a dus tocmai acolo pentru muncă, în Karaganda, în Siberia.

– *Fuseseră luați ca prizonieri și din Basarabia?*

– Da. Erau și de-acolo. Dar ăia nu erau prizonieri, ăia se considerau ca cetățeni sovietici, că Basarabia au luat-o ei. Și, într-o dimineață, ieșim din mină și iacă vine-un... el zicea că-i rus. Noi eram toți încolonați, că eram toți câte cinci în rând... îi cumpănea pentru numărat: 5, 10 și mai știu eu ce..., dacă ei erau câte trei, era mai încurcată treaba. Și vine basarabeanul acolo, ce: „Băi, care sunteți români?” Eu grăbit, zic: „Eu.” Mai erau și alți români, dar și polonezi și unguri, italieni, Dumnezeu să-i bată! Toate națiile. Zic: „Eu!” Zice: „Vrei să vii de astăzi numai schimbul unu, să lucri cu mine?” Zic: „Da.” Eu, știi, către el. Eram de 23, 24 de ani. Zic: „Da.”

– *Era bătrân basarabeanul ăla?*

– Avea cinzeci și ceva de ani. Atâta avea. Om cumsecade a fost.

– *Cum îl chema?*

– Fiodor

– *Fiodor și mai cum?*

– Nu mai știu.

– *Fiodor nu-i nume basarabean, e unul rusesc sau măcar rusificat.*

– Eu nu știu. Dar el era din Basarabia...

– *Îl chema Teodor*

– Dar eu – zic – nu pot să vin, că nu mă lasă. Trebuie să vin încolonat. S-a dus și-a vorbit cu inginerul, cu nacialnicul, inginerul de mină, a vorbit cu el și zice: „Gata! Tu, de mâine, vii numai schimbul unu, cu mine!” Zic: „Bine!”

– *Era mai bine dacă veneați numai schimbul unu?*

– Sigur că mai bine, că lucrai unu, doi și trei. No, și-apoi schimbul trei, știți dumneavoastră... și doi.

Schimbul unu-i schimbul unu.

– *Înainte ați lucrat trei schimburi?*

– Da.

– *Ori unu, ori doi, ori trei?*

– Așa.

– *Nu 24 din 24 de ore!*

– Nu, nu. Lucrai opt ore, unu, doi sau trei. Mă duc dimineața și vine basarabeanul. M-a cunoscut. „No, hai încoace!“ Nu pot să vin că nu mă lasă... c-aveam santinele. Putea să nu fie, că de-acolo din Siberia, aproape de China, la 20 de kilometri, să-ți fi dat drumul și nu știai cu ce să vii. Nu puteai să vii. No, mă dusei acolo, băgarăm niște lemne, băgarăm în mină și hai!

– *Ați băgat lemne?*

– Lemne pentru armături.

– *Cu omul acela, cu basarabeanul asta făceați?*

– Numai noi amândoi. Ăilalți se duceau la lucru sau la cărbuni. Ne duceam acolo... Zic: „Ce facem?“ „Stai jos!“ Nu făceam – auzi dumneata – în alte zile, poate trecea și-o lună, nu făceam nimic. Noi eram, se considera, la întreținere, cum se spune aici. Ei spuneau *puceavei*. Aia era întreținerea lor. Și-apoi așa că... Dar când se rupea vreun șteamp sau se deforma linia, atunci trebuia să le dai bătaie, să repari. Și-apoi așa c-am stat cu acela, ăia patru ani de zile.

– *Ce se-ntâmplase cu basarabeanul acela de-ajunsese acolo? Cum ajunsese așa de bine și de ce avea nevoie de dumneavoastră?*

– Apoi nu era... Că, cum zic, el a fost ridicat. Ca să spun, el și femeia și două fete a avut.

– *Era cu toată familia acolo?*

– Nu, nu, nu. Hai că vă spun. Și-ntr-o noapte – vorbeam cu el cum vorbim amândoi – au venit trei dubițe.

– *De unde era? Din ce localitate?*

– Nu pot să spun. Nu l-am întrebat. Ce este, este. Într-o dubiță l-a băgat pe el, într-una au băgat pe alea două fete și-ntr-una au băgat femeia. Și vorbeam acolo amândoi și plângea bietul om: „Nu știu nici de fete nimic, nu știu nici de femeie nimic.“

– *I-a dat voie să ia ceva de-acasă?*

– Nimic! Așa a spus. Numai ce-a pus pe el. Zice: „Pe mine, uite, m-au adus aicea, în Siberia, în Karaganda și de fete și femeie nu știu încotro sunt.“ Ș-apoi, basarabeanu, cum să spun, îmi aducea de pe-acolo din lagăr ce mai fura de pe-acolo... Că trebuia să faci... Rușii știi ce ziceau? „Păi, dac-a furat, a furat, zice. Când pleac-acasă, tot la noi rămâne.“ Ș-apoi se ducea acolo la Karaganda, la Bazar, – spunea bazar la piață – aducea unt, mai aducea slănină de pe-acolo și mâncam. Și m-am simțit foarte bine.

– *El era mai liber decât dumneavoastră?*

– Apoi, mai, că el nu era sub convoi, sub armată, sub santinelă. El era liber. Avea, zicea că, 200 de kilometri să meargă așa, 200 să meargă așa. Mai mult n-avea voie. Așa că am trăit foarte bine, aveam 80-82 de kilograme acolo. Și-apoi câți au vrut să mă dea afară, să intre altu-n locul meu, dar n-a vrut basarabeanul. Om cumsecade a fost.

– *Ați mai luat legătura cu el după ce-ați ieșit de-acolo?*

– Apoi nu ne mai întâlneam. Numai acolo la mină ne întâlneam, că n-aveam unde, că el avea baraca acolo-n incinta minei și noi veneam în lagăr. N-aveam unde să ne mai întâlnim. Când ajungeam acolo la mină, el venea și: „No, hai!“ Ținea la mine, că nu mai zicea nimeni nimic. Că știi, dacă inginerul, nacealnicul, dădea ordin, era sfânt.

– *Ceialți oameni care intrau în mină și chiar dumneavoastră la început, ce făceați acolo?*

– Ce să facem? Încărcam la vagoane, la cărbune. Nu-n-cărcam mecanic, ci cum se-narcă la Petroșani, cu lopata. Când era plin, îi dădeam drumul, venea alt vagon, tot așa.

– *După ce ieșeați de-acolo, vă făceați baie?*

- În lagăr toată ziua făceai baie.
- *Nu erați negri ca dracii?*
- Ca dracii, dar în fiecare zi făceai baie. Trebuia să faci, că n-aveai încotro.
- *Lenjeria v-o schimba, cearceafurile?*
- Tot la două-trei zile.
- *O spălați dumneavoastră?*
- Nu, nu, nu, era spălătorie acolo-n lagăr. Noi ne dezbrăcam acolo-n baie... erau niște ciubere făcute de câte 10 kilograme de brad. Și era duș... Țineai ciubărul acolo... sau dacă nu, la duș, cum vroiai. Apă caldă era.
- *Altceva decât lucru și mâncat, și spălat, ce mai făceați acolo?*
- În lagăr? Nu mai făceam absolut nimic.
- *După ălea opt ore? Când stăteați cu ceilalți prizonieri?*
- Păi, ce să facem? Stăteam de vorbă, tot vorbeam: „Nu ne mai dau ăștia drumul.“ Ca fiecare om... Ți-era dor de casă. Și ne gândeam că nu ne mai dau ăștia drumul în veac de-aici.
- *V-a dat voie să scrieți de la un moment dat acasă?*
- După doi ani de zile, ne-au dat cărți poștale. Și-atunci am scris acasă.
- *De-acasă primeați scrisori?*
- Am primit vreo trei-patru și de-acasă.
- *În cât timp?*
- În doi ani de zile, că primii doi ani nu ne-au dat voie să scriem.
- *Ați stat 4 ani în Siberia?*
- Patru ani consecutiv.
- *Ați aflat că vă dă drumul sau cum s-a-ntâmplat? Ce se vorbea?*
- Domnule, n-am aflat absolut nimic, decât odată, într-o dimineață, ne-a anunțat. Era un om care anunța pe la barăci, schimbul unu, schimbul doi, schimbul trei și la masă, că schimbul doi se hodinea, că venea la 11 noaptea la lagăr, și schimbul unu venea la trei și de dimineață intrai iar. Și-apoi

asa că, într-o dimineață ne-a anunțat omul care anunța, că schimbul unu nu mai merge la lucru. Noi, toți: „De ce? de ce“ Cam pe astă vreme [pe la prânz] ne anunță să mergem la magazie și să ne deie efective să ne schimbăm, haine să ne schimbăm. No, gata, meraserăm acolo... Ce să spun? Nu spunea nimeni nimic.

– *Ce efecte v-au dat? Tot militare?*

– Ba civile. Ne-au dat cămașă, izmene, pantaloni și o salopetă și capelă de aia-n cap cum au rușii, de ălea mici. Parcă eram draci.

– *Era iarnă sau era vară?*

– Ba vară a fost. Ne-a dat drumul exact în ziua când ne-au prins. În 24 august ne-au dat drumul, în 24 august ne-au luat prizonieri. Exact patru ani consecutiv.

– *Deci v-ați îmbrăcat civil, dar nimeni nu spunea din ce cauză.*

– Nimeni nu spunea nimic. Când a fost seara, ne duce în orașul acela, Karaganda, c-acolo era gara principală. Ne-a dus acolo, ne-a băgat iar în vagoane de ăstea de marfă. Acolo, domnule, aveam pat, aveam cearșaf acolo, pătură, pernă la cap.

– *În vagonul de marfă?*

– În vagonul de marfă, da. Și-apoi am fost, nu știu câți, 20, nu știu câți am fost, într-un vagon. Și-a făcut un transport și ne-a dus până la Focșani. Ne-a trecut Prutul la Basarabia și de-acolo ne-a mbarcat în vagoane de-a noastre, c-a lor linia e mai largă. La Focșani am stat două zile...

– *Pe drum v-au spus ce se-ntâmplă cu dumneavoastră?*

– După ce-au ajuns la gară, am aflat, că era un militar sau ce dracul o fi fost, că nu vorbea prea bine românește, de-al lor și cred c-a-nvățat și a spus: „Măi români, de-acu mergeți acasă!“ Și-apoi, după ce-am dat din Transnistria înapoi, am cunoscut și cuvântul. Ne-a adus pân-aici, la Prut, ne-a îmbarcat în trenuri de-ale noastre și ne-a dus până la Focșani.

– *De-acolo cum ați ajuns acasă?*

– La Focșani am stat două zile. Am făcut deparazitare și ne-a dat – cum era atunci – 100 de lei de drum. Și care-am fost în partea asta – Banatul, Ardealul – laăștia ne-au dat la toți câte-o foaie. Eu am venit până la Simeria, alții prin Deva, prin Timișoara, prin Arad, fiecare cum s-a dus acasă. Ș-apoi din Simeria am luat alt tren și-am venit până la Hunedoara. Așa a fost treaba!

– *Aici, când ați ajuns, ați avut dificultăți? V-a făcut vreo mizerie?*

– Nu! Păi ce mă-sa să facă?! Poi ce, poliția nu știa?! Ce să-mi facă?! Nici n-avea voie să se lege de noi.

– *De ce?*

– Pentru că noi am suferit și ei au stat și-au mâncat și-au băut și-au chefuit. Nu? Așa a fost!

– *Nu se schimbase regimul la noi? Nu era comuniștii?*

– Ba erau comuniștii... Din contra, pe noi ne proteja. Sigur.

– *V-a băgat în serviciu? Sau n-ați lucrat imediat?*

– Cum să vă spun... Am fost 8 ani de zile sau 7, din '50 până-n '58 am fost ca agent veterinar.

– *Din '48 până-n '50 ce-ați făcut?*

– Am lucrat acasă. Numai în '50 m-am angajat agent veterinar. Atunci, în '50, era 50.000 plata. Ce făceai cu 50.000?!

Petru Costa (zis Tutulea), n. 13 decembrie 1921, sat Socet, com. Cerbăl, jud. Hunedoara, înregistrat pe data de 19 iunie 2004, caseta nr. CXCVIII.

Costache I. Costea (zis Bărzoii)

„Nu ne-a dat mâncare pe tren absolut nimic“

– *În ce unitate ați făcut armata?*

– *În Regimentul 13 Infanterie din Iași.*

– *V-a luat mai devreme în armată?*

– Ne-a luat la 19 ani, că atunci când au venit nemții și-au trecut Prutul în Basarabia, au trecut pe-aici pe la noi, o parte din ei. Și eu atuncea, ca băiat, vroiam să văd ce fac, cum fac. Apoi am mers cu ei la Prut, le-am arătat pe unde-i loc mai bun de trecut, apa nu prea mare. Și ei eu trecut, că nu țineau de asta, c-aveau bărci, aveau cai. Treceau caii prin apă, una-două. Au plecat și noi am rămas tot aici. Ne-a evacuat după câteva zile, s-a-ntărit frontu-ncolo, în Basarabia. Pe noi ne-a scos de-aici din sat și ne-a dus la Drăghiceni, un sat aproape de oraș.

– *Înainte de-a începe războiul, în iunie 1941, a retras Antonescu satele de pe malul Prutului?*

– Da.

– *Și v-au asigurat locuri pe unde v-a dus?*

– Ne-a asigurat la Drăghiceni.

– *E departe de-aici?*

– E cam lângă Iași. E un bot de deal, se sapă pământ mult din dealul aceala de-acolo. Ne-a dus acolo, și pe sora a dus-o mai încolo, în altă comună. Nu puteau să stea toți într-un loc.

– *Aici au rămas militarii pe locul dumneavoastră?*

– În sat la noi a venit armata. Care-a avut misiunea să treacă Prutul a trecut, care nu, a rămas – unități de susținere, ca la caz de ceva să...

– *Să-i sprijine.*

– Să-i sprijine pe-acei care-înaintează.

– *Au trecut prin Prut în mod normal sau au făcut vreun pod?*

– Au făcut pod, pod de bărci și-aveau și bărci de cauciuc. Trecea infanteria cu asta.

– *Dar la dumneavoastră, vara Prutul trebuie să fie foarte mic.*

– Ei, îi mare.

– *Cât de adânc e?*

– Unde erau treceri de ăstea era adânc, era malul mare. Poa' să aibă 3–4 metri.

– *Trei-patru metri?*

– Are.

– *Eu am venit cu băieții ăia și ziceau că vara-i numai până la genunchi.*

– La genunchi lângă mal. I-adânc, domnule!

– *În ce an ai intrat ostaș?*

– Am intrat în '43. În primăvara lui '43 m-a-ncorporat. Și-am făcut trei luni de instrucție.

– *Unde le-ați făcut?*

– La Ungheni. Este-o cazarmă 53. Am făcut acolo o perioadă. După aceea, a venit Batalionul... a venit Regimentul care-a fost armată, cu ofițeri cu tot, au venit la Ungheni, ne-ambarcat și pe noi în tren și-am plecat.

– *Unde-ați plecat?*

– Am plecat după front și am ajuns frontul la Albița, unde-i podul.

– *La Huși.*

– Da. Unde-au avut necazurile ăstea.

– *La Albița-i Prutul...*

– Da. Dar am ajuns la Nistru. Când am ajuns la Nistru, o parte din armata nemțească se retrăgea și ieșeau unii în refacere, se schimbau. O perioadă, pe front, intra altă unitate.

Tot în timpul ceala, ei acasă au avut niște necazuri, cu niște țări, nu știu cu care...

– *Nemții?*

– Da. Și ei au mai luat din armata de-aici și-au dus-o acolo, ca să ție calea la aceia, că intrau aceia să ieie ce-aveau ei. Și a rămas mai puțină armată nemțească. Și noi deja eram puțini. Ne-a băgat pe front imediat.

– *Unde anume, în ce localitate sau pe ce râu ați intrat pe front?*

– Când am luat contact cu inamicul, am fost pe...

– *Dincolo de Nistru sau dincoace?*

– Dincolo de Nistru, în Transnistria. Erau niște comune, ca și la noi. Erau sate de nemți.

– *Coloniști.*

– Acolo am intrat seara pe poziție și dimineată ne-am trezit cu inamicu-n față. Dimineata am știut unde sunt și cu cine sunt.

– *Ați stat pe poziția aia mai mult?*

– Am stat acolo șase luni de zile.

– *Ați stat atâta?*

– Am stat șase luni și după aceea, șezând noi așa – ofițerii n-or vrut să spună, ai noștri, au prins a dispărea. Armata nemțească tot se ducea, se ducea acolo acasă c-avea bucluc acolo.

– *Treceau Nistrul...*

– Treceau înapoi, să vină-napoi în România. În perioada aceea am plecat și noi în retragere, că nu mai puteai să stai din cauză că inamicul era puternic și noi rămăsesem puțini.

– *Nu mai aveai ofițeri care să vă comande?*

– Aveam ofițeri. Și ce-au zis ofițerii? „Ce se-nseamnă, domnule, asta? De ce ne retragem? Care-i treaba? Să știm și noi“. „Poi, ce, nemții au plecat, ne-am împușinat și nu putem face față inamicului“. Noi vedeam că nu puteam face față. Plus de asta, nu eram așa bine pregătiți nici cu muniția. Ei aveau arme... aveau pistoale de ăstea cu 72 de gloanțe, puternice. Nu puteai să stai așa în fața lor. Ne-am întors, am venit înapoi.

– *Până unde v-ați retras?*

– Am venit până-n Basarabia. În Basarabia erau niște locuri care-aveau denumire Râul Cula, la Orhei. Și-acolo am stat iar vreo trei luni de zile în refacere. Rușii n-au mai avut treabă cu noi. Ei și-au făcut... au căutat să ne ocolească pe noi. Au trecut Prutul în partea ceea, sus, pe undeva și ne-a-ncercuit pe noi. Ne-a lăsat pe noi să stăm liniștiți acolo-n Basarabia. Ei s-au dus roată pe la Iași și-au venit înapoi... Au venit iar la Prut. Și s-a-ntâlnit armata ceea, aceea care era din urma noastră cu-aceea care ne-a ocolt. Și-acolo ne-a prins, ne-a dezarmat.

– *Spuneți-mi mai amănunțit. Cum adică v-a prins? A venit cineva de acolo, au strigat. Cum v-au dezarmat?*

– Români, domnule. Ei când ne-au luat la-ngrămădit, noi cătam să ne retragem într-o parte undeva. Și n-aveai unde, dac-aveai două fronturi – unu-n față, unu-n spate, n-aveai cum să scapi de-acolo. Și am cătat să ne cedăm. Ne-am predat.

– *Au zis ei să vă predați?*

– Vă predați că nu mai aveți... profesori. Mai rămăsese profesori locotenentul care comanda compania sau plutonul, erau profesori de țară, care n-aveau pregătire de război. Aveau ei școală, dar n-aveau pregătirea asta de război.

– *Nu erau militari de carieră.*

– Nu erau militari. Că întreba pe soldați: „Cam pe unde-ar fi bine să formăm o poziție aici“.

– *Vă cerea sfatul?*

– Ce părere să-i dau eu. „Poziția cea mai bună trebuie să fii la nivelul pământului, la razant. Atuncea inamicul nu poate să intre la tine. Dacă tu ești mai sus și el îi mai jos, una două te poate cuceri. Ș-au venit. Ne-au pus în mașini, dezarmați, și ne-au dus la Bălți. La Bălți aveau un lagăr. A fost ceva acolo... Erau mai multe clădiri care erau stricate, le-au dat foc, cine știe care le-a dat foc. Când s-au dus aieștea-n colo cred că le-au dat foc. Și ne-au dus acolo la Bălți. Acolo la Bălți am stat vreo două săptămâni acolo... Nu avea grija noastră nimeni. Ne-anhisi acolo...

- *Vă dădea mâncare ceva?*
- La nouă zile venea mașina cu pâine...
- *Câtă pâine vă dădea?*
- Zece oameni la o pâine, de două kile.
- *La nouă zile – cinci plus patru?*
- Da.
- *Hainele vi le-a luat?*
- Nu. Eram îmbrăcați cu hainele.
- *Dar puștile vi le luase.*
- Armament, muniție, tot ce-am avut pe noi, aestate le-au reținut ei.
- *Cât ați stat la Bălți?*
- Am stat vreo trei săptămâni.
- *În trei săptămâni v-a dat de două ori mâncare...*
- Da. De asta a fost acolo, ca să stai închis. Da ca să aibă bucătărie, n-avea pregătire nimica. Și ne-a luat și ne-a pus iar în tren și ne-au dus în Dombas direct.
- *De-acolo de la Bălți v-a pus în tren?*
- Da.
- *Și câți erați în vagon?*
- 100 de oameni, vagoane de celea mari erau. Nu conta de care vagon era. Aveam sanșinele și nu stăteam cu ușa-nchisă...
- *Încăpeați să stați acolo comod?*
- Unde să stai? Stăteam jos pe pat.
- *Cum pe pat?*
- Pe dușumeaua vagonului. Dar ce, aveam scaune sau masă?
- *Pentru nevoi ce făceați?*
- Pentru nevoi mai făcea pauză.
- *N-aveați niște găuri acolo făcute?*
- Nu, nu, nu, n-aveam nimic. Se oprea trenul undeva, așa, la o ieșire – afară din oraș, prin păduri... Ne-nconjura și ne duceam la apă, în bălți, beam apă, veneam înapoi la vagon... Ne duceam afară...
- *Apă din baltă?*

- Din baltă...
- *Nu vă dădea cu găleata?*
- Da' de unde? Cine-avea găleată? Ce aveau găleți la dânșii? Ne băgam în baltă, suflecați pân' la genunchi, beam – era iarbă de aia...
- *Lintiță.*
- O dădeam la o parte și beam. Făceam o burtă de apă. Că pe urmă am venit acasă, și m-am necăjit mult cu stomacul.
- *Dar mâncare vă dădea ceva acolo?*
- Nu ne-a dat mâncare pe tren absolut nimic. Nouă zile n-am văzut nimic, pân-am ajuns.
- *Cum suportați asta?*
- Tocmai stătuse, nu ne era nici foame, nu ne era nici sete, nu ne era nimica.
- *Nu vă mai era foame?*
- Nu ne mai era. Nu mai aveam nevoie de mâncare. Nu mai simțeam nimica. Și-am ajuns în lagăr acolo, în Dombas. În Trei Alexandrovka. Acolo-s minele de cărbuni. Ne-a dus acolo. Acolo era regulă. Erau cazarme mari, paturi, dormitoare, bucătărie, am intrat în porție... Am stat în carantină 15 zile. După 15 zile s-au făcut echipe de ne-a verificat medicii de sănătate, de vârstă, să fie-aceeași vârstă. Au făcut echipe de lucru de câte 20 de oameni. Ne-a pus la mașină și la mină! Din cazarmă de unde stăteam și pân' la mină era vreo 20 de kilometri – ca la Iași.
- *Așa departe?*
- Da. Minele-s afară din oraș. Noi eram în oraș. Și ne-a dus la mină.
- *În mină ce făceați?*
- Cărbuni.
- *Săpați? Cu ce săpați?*
- Aveam târnăcoape.
- *A! Cu târnacopul!*
- Distrugeau ei cu trotil și-apoi noi cu târnacoapele celea.

Bucioace le spunea pe rusește. Și noi cu-acelea zgânciulam tot cărbune, de făceam galeria ceea. Mergea-nainte, drept.

– *Cărbunele-l lua cu vagonetii sau cu banda rulantă?*

– Avea vagonet înăuntru... Nu cu banda. Drept în jos cu ascensorul. Sunt mai multe feluri. La dâșii se spunea Klet.

– *Lift.*

– Lift. La noi e lift, dar la ei îi klet. Băgam două vagonete și afară cu ele. Scoteam cărbune... Ne duceam înapoi în lagăr.

– *Câte ore vă ținea în mină?*

– Opt ore.

– *Și-acolo ce mâncare vă dădea?*

– Mâncam, când plecam dimineața. Noi dimineața plecam la lucru. Primii noi mâncam, minerii. Noi și plecam, noi și mâncam. Mâncam dimineața porția pe care-o aveam.

– *Dă exemple de ce mâncați?*

– Varză, sfeclă – astea erau la putere la ei. Cartoafe...

– *Vă dădea și pâine?*

– Pâine 200 de grame de pâine la masă. 600 de grame pe toată ziua.

– *Mâncați și la prânz?*

– Da.

– *Acolo-n mină?*

– Da, da.

– *Lucrați în schimburi, sau cum?*

– O lună făceam de dimineață, de la patru la seara; o lună făceam de la 4 la 12 noaptea. De la 12 noaptea iar la 4 dimineața.

– *Ies doar 4 ore.*

– Bine, în perioada de noapte. Noaptea făceam mai puțin. Ziua făceam mai mult.

– *Dimineața de la ora patru până la cât făceți?*

– Până la 4.

– *Până la 2 ar trebui să fie. După aia când?*

– De la 4 până la 12 noaptea, un schimb. Schimburile de noapte erau mai mici.

– *În ce stăteți în lagăr?*

– Barăci de scândură.

– *Dormeați unul lângă altul?*

– Eram într-o cameră 100 și 200.

– *Paturile erau suprapuse?*

– Suprapuse paturile: doi sus, doi jos.

– *Vă ajungea mâncarea pe care v-o dădeau?*

– Ca mineri, noi n-am trăit rău. Am trăit bine. C-am ajuns până la 1 kg de pâine pe zi.

– *Vă dădea în plus? De ce?*

– Ne dădea în plus, făceam...

– *Depășeați norma?*

– Depășeam norma. Aveam o normă de lucru și depășeam norma ceea de lucru și ne răsplătea cu mâncare. Ne dădea un litru de apă, 200 gr. de cașă, cartofi, numărați așa, sfeclă rasă cu ulei, câte-o bucată de brânză, câte-o bucată de pește. Am muncit mult tare, dar...

– *Vă dădea și bani pentru cât lucrați?*

– Eu aveam un milion două sute de mii de ruble pe zi.

– *Nu se poate!*

– Nu! O mie două sute de ruble.

– *Pe lună?*

– Pe zi. Nu, pe lună! Da, da, pe lună.

– *Și cu banii ăia ce făceați? Vă oprea pentru mâncare?*

– Oprea pentru-mbrăcăminte. Noi plăteam totul absolut, curățenie...

– *Plăteați ălea acolo?*

– Tăt, tăt, tăt.

– *Și ce-ți rămânea după ce plăteai toate ăstea?*

– 400 de ruble rămânea. NCWD-eul, la casă aveam bani acolo și eram obligat să scot câte 10 ruble pe zi.

– *Erați obligați?*

– Obligat.

– *Și ce făceați cu ei?*

– Consumai banii. De asta, au făcut un chioșc în lagăr și ne duceam și luam de-acolo. Luam ce aducea – dulcețuri de astea ca să... De 10 ruble ce puteai să iei?

– *Ați spus că vă rămâneau, după ce plăteați toate ălea, 400 de ruble. Și că erați obligați să cheltuiți pe fiecare zi câte 10 ruble. În mod normal, după calcul, ar fi trebuit să vă mai rămână doar 100 de ruble în casă.*

– Când am venit noi în țară, NKWD-eul a scos banii ăștia – trebuia să ni-i deie nouă, dar deșteptul ăla de Ceaușescu...

– *Nu era Ceaușescu. Era Gheorghiu Dej.*

– Sau Gheorghiu Dej... Nici în '48 nu era Ceaușescu?

– *Nu, nu. După '65 a venit.*

– A luat banii de la casă că ni-i dădeau ei, și ăla ca să scape, delegatul care-a venit cu noi, a pus semnătură c-a primit banii și s-a dus și și-a văzut de treabă.

– *Cui i-a dat, că n-am înțeles?*

– Și ei banii ăștia i-a folosit ei.

– *Cine ei?*

– Parlamentul, acelea de-acolo din lagărul ceala. C-am fost în Focșani noi. În Focșani ne-am repatriat. De-acolo am venit până-n Focșani, în Focșani ne-am dat jos.

– *Hai să lămurim chestia asta cu banii. Deci, mata n-ai luat banii care-ți rămăsese în mână...*

– Ne-a dat 180 de ruble.

– *Și cu ceilalți ce s-a întâmplat? Cine i-a luat?*

– Ceilalți bani au rămas acolo, să dea la fiecare să ducă acasă.

– *Dar mata trebuia să-ți dea pe fiecare lună câte-o sută de ruble.*

– Poi să deie, dacă nu mi-a dat?! De asta spun.

– *Ce ziceai că i-a luat cineva? Ai bănuțit dumneata sau știi ceva precis?*

– Am bănuțit eu că i-a luat.

– *Nu, nu. Nu ți i-au dat rușii, nu că i-a luat Gheorghiu-Dej.*

– Dac-am fost prizonier, mai bine făceam o cerere la ruși, să-mi deie pensie mai mare.

– *Fă cerere! Ai tot dreptul pentru c-ai muncit acolo.*

– De-acu-i târziu.

– *De ce? Și acuma-i bine. Câți ani ai stat acolo?*

– Patru ani exact. În ' 44 m-a prins, la 23 august prizonier, în '48, la 23 august am fost eliberați.

– *De-acolo v-a adus tot cu trenul?*

– Cu trenul.

– *În tren stăteați tot așa câte-o sută?*

– Nu. Am venit cu trenul normal, gospodărește-așa. N-am venit chiar ca...

– *V-a dat haine curate?*

– Da. Salopete curate și bocanci... Au schimbat tot absolut.

– *Cum ați aflat că plecați înapoi acasă?*

– Cum am aflat?! Noi eram la lucru. Și a venit un tren cu prizonieri de război români. Au venit niște delegați din țară de la noi și din alte țări, și-au controlat lagărele să vadă cum trăiesc prizonierii. Și ne-a-ntrebat cum stăm cu mâncarea, cum stăm cu dormitul, cum stăm cu toate.

– *Mata ai spus că bine.*

– Ce era să spun? Puteam să spun că rău? Că nu era rău. Ca să spun, ca prizonier, nu era rău. De bătut nu ne bătea. Observații așa... Trebuia să fii corect ca militar. Când să ieșim, au anunțat jos, s-a anunțat în mină, am primit ordin, ca toți românii să iasă afară. Că erau și nemți. Nemții au mai rămas acolo.

– *Erau împreună cu românii și nemți?*

– Lucram cu dâșșii. Noi eram cu echipa noastră, ei erau cu a lor.

– *Echipe separate de români și separate de nemți.*

– Separat.

– *În lagăr stăteați împreună?*

– Nu. Tot separat. Fiecare nație la locul ei. Și la masă... La masă intrau pe echipe. Intrau românii o tură. O prioadă de timp

mergeam noi la masă primii. Pe urmă ne-a schimbat și intrau nemții la masă primii.

– *Erau și alte nații? Sau numai români și nemți?*

– Au fost și polonezi, dar polonezii au plecat mai din timp. Cehoslovaci, polonezi au fost sezonieri... I-au cerut statul sau s-au interesat mai îndeaproape de ei... I-au cules pe ei și i-au dus acasă.

– *Ce-a fost după ce-ați auzit că românii trebuie să iasă afară?*

– Când au venit la mină, „măi, zic, ce-i cu-aiăștea“? Zice: „Toți românii să iasă afară!“

– *Rușii au zis?*

– Da. Când am ieșit afară, zice: „Încolonarea și la mașină!“ Ne-am încolonat, ne-am dus la mașină, ne-am suit la mașină. Nimic! De la cine puteai să afli ceva? Când am ajuns la lagăr: „Direct la baie! Acolo primiți echipamente noi, pe ăstea vechi le predați la magazie-acolo“. Am mers înăuntru, am făcut baie... De la baie la masă. Am luat mâncare. La fiecare invitat dădea câte-o pâine.

– *V-a dat mâncare rece?*

– Ne-a dat mâncare rece.

– *Pentru drum?*

– Pentru drum. Niște conserve, niște pește. Și ne-am dus la gară.

– *V-au spus ceva?*

– N-au spus nimica – că plecăm în țară sau... Noi ziceam că ne mută-n altă parte. S-a mai făcut schimb de-aista. Au dus prizonieri de-aicea în alte lagăre, au adus de-acolo... Și zic: „ne schimbă și pe noi. Ne mai duce la alte mine sau cine știe unde“. Și ne-am dus la gară. La gară aveam un magazioner la care mă duceam de multe ori la alimente. Când eram în lagăr și eram liber, lui îi plăcea tare mult de români.

– *De ce nație era ăla?*

– Era ofițer.

– *De ce nație?*

– Ofițer rus. Și el avea magazia acolo aproape de gară.

– *De ce-i plăcea de români?*

– Eu știu de ce?!

– *O fi fost din Basarabia? O fi fost și el român și nu vroia să spună?*

– Nu. Era siberian încă. Din Siberia era. Dar așa i-a plăcut lui de români, c-a spus că-s curați, nu fac abateri, să pună mâna... Că intram în magazie... Acolo ce nu era?! De-acolo se aproviziona și armata rusă și ofițerii toți absolut. Toți mâncau din aceeași magazie. Și mă duceam de multe ori: „*No, Costea, davai! Davai rabotî*“. Să mă duc cu el, să mergem la treabă. Mă duceam acolo, avea mașina lagărului nostru, puneam butoaie, lăzi, luam varză, ca să nu aibă materiale de schimb. Trebuia să te duci cu butoiul tău, să te duci cu coșul tău să-ți iei ce-aveai nevoie. Saci... tot absolut. Magazionerul nu-ți dădea ambalajele.

– *De la el ați aflat c-o să plecați?*

– Ș-aceala-mi spune, zice: „*Tî znaite idiom damoi*“. „Știi că plecați acasă?“ Atuncea am înțeles și eu că am găsit și eu un om ca să-mi spună adevărul.

– *V-am întrebat dacă a fugit cineva de-acolo și ați spus...*

– A fugit, dar n-au reușit s-ajungă în țară niciunul din care-au plecat.

– *De ce fugeau dacă ziceai că era așa bine-acolo?*

– Nu era bine pentru toți. Ei au pus bază pe noi, pe prizonierii care-au fost în urmă, c-aveau nevoie de cărbune. Și cărbunii se scoteau, dacă erai harnic, scoteai cărbuni serioși. Nu erau greu de scos. Că distrugea cu trotilul, cu fișicurile, și pe urmă încărcai în vagonete și-l dădeai afară.

– *Dar nu se dărâmau pe-acolo pereții?*

– Se dărâmau... Au fost accidente...

– *N-au murit oameni?*

– Au murit! Au murit. Mai cu seamă au fost de la curent, curentați, erau negri ca lemnele. Din alte lagăre. Din altă mină. Acolo unde-am fost noi, n-am avut necazuri.

– *Deci, numai dumneavoastră care lucrați în mină o duceți bine. Dar ceilalți? Ceilalți ce făceau?*

– Lucrau pe la clădiri, pe la reparații mai grele și era și mâncare mai puțină. Acolo aveau numai 600 grame de pâine. Noi aveam un kilo de pâine pe zi. Și, mă rog, aceia care lucrau afară, erau mai slab plătiți.

– *Aveați contacte cu rușii acolo sau nu?*

– Nu prea.

– *Afară de omul ăla de la magazie?*

– Nu aveam decât santinela care ne ducea. Și santinela se schimba la zi. Doar nu ne duceam de capul nostru acolo.

– *La femei vă dădea drumul? Aduceți fete pe-acolo?*

– N-aveam probleme!

– *Acasă scriați?*

– N-am scris. Tocmai, că eu dacă scriam, era bine cu mine, că nu puteam s-ajung la anii ăștia prizonier. Că tata a fost ales de sat ca delegat de sat, cât au fost rușii. Și el se ducea cu... era un ofițer care alimenta spitalul Ungheni, cu răniți. Că răniții care-au mers încolo, pe toți i-a adus la spitalul Ungheni, unde era mai aproape. Și acolo, la spital, la Ungheni, alimenta ofițerul ăsta cu moșneagu, cu tata meu. Se ducea prin sate și cumpăra alimente pentru bolnavii care erau în spitale. Luau păsări, vara fructe de ăstea: mere, pere. Aduceau cu mașina acolo la spital. Și-ntreba ofițerul ceala: „Unde-i ficioru-to? Știi unde-i? Mergem să-l aducem“. De unde să-l aduci, că eu n-am scris.

– *Ceilalți scriau?*

– Nu scriau. N-aveau...

– *Vă dădea voie?*

– Nu ne dădea voie. Pe urmă, la o bucată de timp s-a mai dat drumul la povestea asta, când ofițerii – era ofițerul politic care ținea ședință cu noi – ne spuneau: „Plecați în țară când reparați tot ce s-a stricat în Rusia. Când tot ce s-a stricat se repară, plecați în țară. Noi n-avem nevoie pe urmă. Să faceți ce-ați stricat!“

– *Așa zicea? Dar vă și-ndoctrina politic? Vă spunea că uite-acolo la voi sunt burjui, nu e bine, să dați de pământ cu ei?*

– Da, da. A-nceput să spună că: „Cum trăiți?“ La dâșii era colhoz, și la noi fiecare proprietar cu treaba lui. „Ei, trăim așa...“ Ne-a luat interogator și-acolo. Câți frați suntem, cât pământ avem, ce situație avem afară de asta... Avem atâția, avem atâta, cutare, cutare...

– *Erau și ofițeri prizonieri printre dumneavoastră?*

– Nu, n-aveam. Militari.

– *Numai soldați? Erau și gradați printre prizonieri?*

– Au fost și ofițeri români. Au rămas. Aceia care-au fost cu noi până la ultimul, ei stăteau deoparte-n lagăr, aveau camerele lor, făceau politică cu dâșii, ofițerii ruși, îi scotea pe teren afară acolo... Dar ei nu lucrau.

– *Nu lucrau?*

– Nu lucrau. Făceau politică. Vedeau ziare. Le dădea... citeau cărți... Mă rog, c-au rămas și din nemți. Și nemții erau tot acolo.

– *Și pe urmă ați plecat cu trenul de-acolo și-ați ajuns la Focșani.*

– Am ajuns la Focșani.

– *Dar la întoarcere aveți apă?*

– Aveam de toate.

– *V-a dat și-un pic de vodcă?*

– Nu, nu. Bătură nu era voie. Am ajuns în Focșani.

– *V-a băgat la despăduchiere?*

– Am făcut 15 zile carantină, baie, spălare, curățenie. După 15 zile, a-nceput să plece pe județe. Care erau mai departe le-a dat drumul mai înainte, care-am fost mai aproape ne-a dat mai la urmă drumul.

– *V-a zis ceva când ați plecat de-acolo?*

– Ce să zică? „Vă duceți acasă, la familiile dumneavoastră“... A fost un ofițer care-a ținut o ședință acolo cu noi. A

spus: „Mergeți acasă, la familiile dumneavoastră, bineînțeles, care cum le găsiți...

– *V-a zis să spuneți ce-ați văzut pe-acolo sau nu?*

– Ce probleme? Că doar n-a fost ceva interesant. N-au spus nimica.

– *Pe urmă, după ce-ați ajuns acasă, ați avut greutăți ceva din cauză c-ați fost prizonier la ruși? Sau ați fost dimpotrivă avantajați?*

– Nu nimica. N-am avut necazuri. Am venit acasă și-am luat-o de la zero. Tata avea doi boi, frații, mai mult fete-au fost, s-au măritat... La fiecare i-a dat tata acolo, vacă, ce-a avut și el în casă. Când am venit eu, ci: „Măi Costică, stai că dacă vindem boii ăștia – aveam și eu de-acu un hectar și jumate de pământ, eram împroprietărit...

– *V-a dat pentru c-ați fost prizonier?*

– Da. Mi-a dat. Aista loc, o jumate de hectar, îi dat de la stat. Și mai am un hectar în vale, încolo spre Cristești.

– *Pe urmă v-ați însurat, v-a dat la casa dumneavoastră?*

– M-am căsătorit, m-am luat cu femeia...

– *Femeia-i din Opișeni?*

– Nu, din Tutova. Am stat la tata șase ani acolo. N-am putut pleca...

– *Unde acolo?*

– Aici, în Opișeni, dar la dânsul acasă. Nu puteam pleca de-acolo, c-aici era izlaz, umblau vite. Nu era închis. Și am cătat să stau acolo, ca să nu pierdem boii, că nu puteam lucra pământul. În perioada aceea, mi-am crescut boi acolo. Când am venit aicea, am avut boii mei, căruța mea.

– *Niște-ntâmplări deosebite pe care le-ai trăit mata acolo ce poți să-mi povestești? Ceva ce ți-a rămas mata în amintire, mai grozave.*

– Ce-au rămas mai grozave au fost problemele că la tinerețe am avut greutăți. La 19 ani am fost la război. După aceea, hai cu prizonieratul. Un om când îi viața cea mai bună și mai

frumoasă, atuncea am fost închis, am fost schinginit acolo, pus la munci diferite grele, puternice...

– *Dar la 23 de ani te-ai eliberat, ai venit înapoi. E ca și cum ai fi făcut armata mai târziu. Altfel simți la tinerețe toate greutățile astea.*

– Ei bine, dar să vedeți un lucru. În război, de ce spune că-i război. Războiul aduce și spaimă și frică, mai multe. Când ești mai în vârstă, mai bătrân, mai merge cum mai merge, dar când ești tânăr, capeți emoții, fel de fel de necazuri.

– *Ai povestit pe urmă la unul și la altul?*

– Am spus... Ei, ferească Dumnezeu de rău!

– *Dintre oamenii care s-au dus acolo, ca prizonieri de război, s-a-ntâmpnat ca unii să fi fost însurați și între timp, până au venit acasă, să li se mărite nevasta cu altcineva? Sau să le facă copii fără să se mărite? Aicea-n sat?*

– Aicea, da. Au fost care-au murit pe front și-a rămas fimiea sa cu patru copii acasă. Concentrații. Erau oameni concentrați. Chiar de-aici din mahala cu noi, unde trăiam noi.

– *Dar dintre ăia despre care nu se mai știa și se credea c-au pierit și nevasta s-a măritat cu altcineva. Sunt cazuri din ăstea?*

– Nu.

Costache I. Costea, loc. Oprișeni, com. Țuțora, jud. Iași,
n. 15 iunie 1922, înregistrat pe data de 6 aprilie 2006,
casetele CCXCII–CCXCIII.

Alexandru Crețu
„Îi încărca [pe morți] ca pe
gunoi în mașină și-i ducea la
gârlă.“

– Ați fost, după câte înțeleg, prizonier. Aș vrea să începem evocarea anilor de suferință cu descrierea drumului pe care l-ați parcurs din țară până unde ați căzut prizonier. Ați trecut Prutul...

– Pe la Bădărăi, jud. Botoșani, am trecut Prutul și-am tot mers [prin] Basarabia, pân-am trecut în Transnistria. C-am mers direct cu [regimentul] 29 infanterie anume pentru front. De-aici ne-am dus direct acolo, la Tiraspol. Acolo am stat vreo trei zile, în linia a treia și după trei zile, ne-a băgat pe prima poziție. Pe prima poziție, în prima zi când am intrat acolo, mi-a împușcat din grupă – c-am fost comandant de grupă, sergent, pe timpul ăla – mi-a mpușcat un servanț din grupă.

– Servanț de la ce? De la mitralieră?

– Nu. Pușcaș, un servanț. Și după aia, al doilea, a căzut trăgătorul de la pușca mitralieră. A căzut și el. A mai durat câteva salturi multe, câteva ore pân-am mers, și după aia, m-a rănit și pe mine. Pe mine m-a lovit o șrapnea care făcea explozia sus și raza de acțiune era jos. M-a lovit la partea stângă.

– V-a luat de-acolo, v-a dus la spital?

– Nu. În poziția de culcat, cum făceam salturi. Și de-acolo, frontul a mers înainte. A rămas ajutorul comandantului de grupă. Și pe mine m-a luat de-acolo și m-a dus la ambulanța

regimentară, unde, c-o zi-nainte-acolo, a murit colonelul. Și de-acolo a venit și ne-a luat la Tiraspol, la operație, ca să scoată schija. După ce-am intrat acolo, când m-am dus la etaj sus, că era acolo spitalul, la Tiraspol, nu puteam să merg.

– *V-ați vindecat pe urmă și sunteți acum voinic lângă mine. V-a dat concediu? V-a trimis acasă?*

– Care se vindeca ușor, stătea o săptămână, spitalizare și-napoi pe front.

– *Dar pe mata te-a ținut.*

– Pe mine m-a trimis în țară.

– *Ai venit acasă atunci?*

– Nu, am venit la spital, la Roman, la un spital de campanie și-am stat acolo o lună și jumătate până s-a-nchis rana. Și după aia m-a băgat la un centru de instrucție nouă, mutuală, cu nemții...

– *Erați însurat atunci?*

– Nu eram încă.

– *Să trecem mai repede peste perioada asta. Când v-ați vindecat unde v-a trimis?*

– În '41 m-a rănit, în '42 am făcut școala de cadre, am instruit două contingente '42 și '43 și în '43 m-a desconcentrat toamna. În '43 am fost liber. În '44 m-a luat din nou la război.

– *Și unde v-a dus?*

– Ne-a dus tot în Transnistria, Moghilev, pentru menținere. Am fost cap de pod acolo. După aia a urmat retragerea. Am stat cap de pod. Comandanții au spus că ne garantează trecerea pe Nistru. Ei când au văzut că s-apropie, că s-a minat podul de cale ferată și podul de uscat, de autovehicole, au luat barca și-au plecat. Și pe noi ne-au lăsat. Am trecut Nistrul prin apă. Am avut o barcă de-acolo și barca lua apă și la mijlocul Nistrului ne-am cufundat în apă.

– *Dar mata știai să-înoți.*

– Nu! Cum să-înoți îmbrăcat, în manta, primăvara, la 19 martie? Atunci era apa rece.

– *Până la urm-ați scăpat, însă.*

– Am scăpat de-acolo.

– *Cum ați scăpat? V-a ajutat cineva? Cum?*

– Nu, nu, în apă. Barca s-a dus pe apă la vale, iar eu am ieșit la mal. Însă cu fața am ieșit de unde-am plecat. Asta a fost la mijlocul Nistrului. Și dac-a luat barca, tot acolo am ieșit. Mi-a trimis un băiat din grupă care era deja trecut, pe lemne, pe ce-a trecut el, și mi-a trimis o altă barcă. Și cu-acea barcă, am trecut dincoace. Și am tot venit înapoi. Pe urmă s-a format compania-napoi, s-au adunat. Erau puțini. Pușca mitralieră a rămas în Nistru, era la mine. Așa era ordinul: pușca mitralieră i-a comandantului de grupă.

Și de-acolo am tot parcurs toată Basarabia. Am venit înapoi, în România. Veneam de la front. Am ajuns până-n județul Bacău.

– *Nu veneați cu frontul odată?*

– Cu frontul. La Valea Sacă-n Bacău, pe-acolo, s-a făcut armistițiul. Dacă s-a făcut armistițiul...

– *Nu s-a făcut niciun armistițiu. A hotărât regele să-ntoarcă armele. Armistițiul a fost semnat târziu.*

– Dar armele nu le-a mai întors. Deodată, pe noi care-am fost acolo, ne-au dezarmat. Nu ne-a băgat în front. Armele, gata! N-am mai avut arme. Ne-a luat convoi și ne-a dus la Iași.

– *Stați puțin. Mata l-ai auzit pe rege vorbind la 23 august: „Gata. Se-ntorc armele“?*

– Nu. N-am avut de unde s-aud? N-aveam...

– *N-ați auzit. Dar s-a auzit printre soldați, pornind de la comandați.*

– Da, da.

– *După asta ce făceați dumneavoastră? Îi așteptați pe ruși să vină?*

– Trebuie să vă spun. În timpul ăla s-a declarat cumva armistițiu și ne-a dezarmat pe noi. Nu rușii. Ai noștri au dat dispoziție și s-au făcut armele piramide acolo. Gata.

– *Ai noștri au dat asemenea ordin? De ce?*

– Poi, comandanții care erau acolo, care erau cu noi. Chiar erau comandanții noștri.

– *Nu trebuia să dea asemenea ordin!*

– Arme n-am mai avut, domnule. S-a depus armele-acolo. Gata! Ne-a luat în convoi. Au spus că ne duce la Iași să ne dea *provuscă* la mână, să venim acasă. La Iași ne-au dus în grădina publică, santinele acolo erau destule, sovietice. Sovietice că de-acuma eram ocupați. Ne-a dus în grădina publică și-au pus santinele ca să nu iasă nimeni. Și când a venit o ploaie, ne-a băgat în Universitate, că venea apa acolo. La Universitate n-avea unde să coacă porumb, că nu era mâncare, era front. Cine ne mai da mâncare acolo? Și-atunci a-nceput să coacă niște porumb prin Universitate pe-acolo?! A luat foc Universitatea pe sus... Și eu am ieșit și eu afară, cum a ieșit toată lumea, că dacă ardea.. Și de-acolo ne-a băgat iar în grădină și până-n seară ne-a și dus la calea ferată.

– *Cum a ars Universitatea? Ați băgat lemne sau ați distrus dulapurile?*

– Daaa.

– *Și-ați făcut focul?*

– Da. Prizonieri... Ce? Eu? Alții, ce știu eu?! Universitatea are nu știu câte etaje. A luat foc Universitatea de la coacerea porumbului. Mureai de foame.

– *Cu ce-i coceați?*

– Cu hârtii, cu cărți.

– *A! Cu cărțile din bibliotecă!*

– Cu cărțile de pe-acolo... Sigur că da.

– *Erau bune de ceva cărțile... De pus pe foc...*

– Sigur că erau bune. A luat foc. Ne-a și dus din grădina publică, ne-a dus la calea ferată și ne-a-mbarcat în niște vagoane de boi...

– *Câți erați în vagon?*

– O sută cinci inși în vagon am mers până-n Celeabinsk. Cu-același vagon.

– *Erau vagoanele-ncuiate?*

– Încuiate! Vagoane de vite.

– *Era cineva care-nsoțea vagonul din partea rusă? Sau convoiul?*

– Era convoi sovietic, domnule.

– *Da, da, da. Dar era cineva la fiecare vagon?*

– Nu, nu. Era pe convoi. Erau nu știu câte santinele. Erau mai multe, dar nu la fiecare.

– *Ce mâncare vă dădea?*

– Hrană uscată. Pâine cu niște... pesmeți mai mult și pâine. . Doar nu ne da-n fiecare zi... Îți da hrană acolo pe câteva zile. Și când sta trenu la două-trei zile, iar ne mai împrăpăta. Și apă, se da doi din vagon – era vara, când ne duceam – se da doi din vagon de mergea și-aducea cu niște catilioance apă la 105 prizonieri.

– *Cu ce-aducea?*

– Cu niște măști de ăstea, măști. Măștile care erau... se putea aduce apă-n ele.

– *Mască sau casca?*

– Nu, nu.

– *În masca de gaze?*

– Nu, nu. În niște catilioance era.

– *Ce-nseamnă catilioance?*

– Niște... de plastic ceva. Și cu-acelea mergeai și-aduceai apă. Aducea-n vagon apă.

– *V-ajungea apa acolo?*

– De unde s-ajungă? Nici n-ajungea, se vărsa. Eu țineam pumnul... Se bușea lumea, domnule. Mureau de sete, domnule. Și-atuncea, eu țineam pumnul dedesubt și beam și eu apă.

– *Se bușea lumea? Nu stăteau în ordine?*

– Ce rând în vagon, domnule, cu catilioancele celea cu apă?!* Când venea-n vagon, se bușea peste dânsul, pe viață și pe moartea, domnule. Ha-ha-ha.

– *Și la pâine tot așa se-ngrămădeau?*

* Povestitorul râde de întrebarea mea.

– La pâine, nu. Pâinea ne-o da sovieticul, nu ai noștri.

– *La apă – erau ai noștri.*

– La apă, lua câte doi din vagon, de mergeau și-aduceau apă, pentru că... că aduceau în niște măști de ăstea așa. Și-aduceau apa și cu aia ne udam gura. Gata!

– *Pește nu vă dădea?*

– Pe drum, nuuu! Ne-o dat ceva... mai multe feluri. Nu mai mi-aduc aminte... Ne-o dat și pește ceva. A dat ceva mâncare. Am mers o lună de zile pe tren, dragă. O lună de zile! De la ambarcarea la Iași, până-n Celeabinsk – o lună! Dar n-am mers o lună, că-s vreo șase mii și nu știu câți kilometri pân-acolo. Dar făceam câte două-trei zile pe linii moarte, domnule. În timpul ăsta, liniile erau ocupate. Am mers noi departe.

– *De ce vă ducea la Celeabinsk?*

– Ne-a dus acolo, ca să se folosească de noi. Am lucrat la construcții...

– *Ce construcții?*

– La clădiri, ce se făceau pe-acolo...

– *În oraș?*

– Ei în oraș! Nu. Nu la construcții... Am lucrat la o termocentrală, domnule, am cărat cărbuni acolo cu vagonete vreo trei luni de zile-patru.

– *De unde luați cărbunii?*

– De la gară.

– A! De la gară-i luați.

– Lua cărbuni de undeva și noi îi căram în termocentrală. În apropiere acolo era o termocentrală. Și căram vagonetele-acolo cu cărbune. Se descărcau vagonetele, le umpeai iar...

– *Era nevoie de-așa de mulți oameni ca să care cărbunele?*

– Nu toți oamenii, domnule. Acolo erau pe grupe.

– *Grupa mata căra cărbune. Alții ce făceau?*

– În alte lucrări. Nu pot să știu eu unde lucrau ei.

– *Știi numai ceea ce-ai făcut mata.*

– Da.

– *Și când ați ajuns la Celeabinsk, ce v-a făcut?*

– La Celeabinsk ne-a făcut întâi deparazitarea. Am mers o lună de zile pe tren 105 inși, trei inși au murit până acolo. Trei inși au murit. Au stat câte două-trei zile, măcar că era vara, în vagon acolo. Nu ne da drumul sovieticii. Am ajuns acolo, am făcut deparazitarea. După deparazitarea ne-a băgat, cum v-am spus, la muncă, la cărat la cărbuni. Și-am lucrat vreo trei luni de zile-acolo...

– *Munceți 8 ore sau munceți mai mult?*

– Opt ore consecutiv de la intrare până la ieșire. Mergeam câte 3000 de oameni odată în convoi.

– *Cum 3000 de oameni? În ce convoi?*

– Din lagăr de-acolo.

– *Mergeți din lagăr până la locul de muncă?*

– Din lagăr mai mergeam șase km.

– *Șase kilometri era până la locul de muncă?*

– Da, da, da. Așa era din lagăr până la locul de muncă. Lagărul era lagăr și te duceai acolo, la locul de muncă. Acolo era altundeva. Era un oraș construit industrial. Toate fabricile din Rusia acolo erau. Erau și fabrici de avioane și de armament și de... Am lucrat... După trei-patru luni de zile, m-a băgat, cum se cheamă, la strung. Și-am lucrat șa proiectile. În '45 era cu Japonia. *Davai bîstro rabotî*, că altfel zicea că ne-mpușcă dacă nu facem norma. Și să dăm bătaie mereu, căci se temeau de japonezi. Așa era atncea, așa știu eu. Am lucrat mereu. Am lucrat la trei feluri de 7 km, de 15 km și de 24 de km proiectile mari. E-aceeași operație. Pân-am terminat, acolo am lucrat, la strung.

– *Știați dinainte să lucrați?*

– Acolo m-a-nvățat. Acolo m-a specializat. N-am lucrat în viața mea la strung. Am făcut un singur rebut tot timpu ăsta, domnule! Dacă făceai două, te-mpușcau. C-atunci era cu Japonia, să termine. Ferească Dumnezeu! Și normă mare. Puteam lucra. Românul lucra, domnule. Pentru-oleacă de pâine, că ne da mai multă cui lucra. Ne da mai multă. Cine nu, mânca mai puțin. Am tras mereu la șaibă acolo. Însă, dacă lucai,

trebuia să mărești norma. Și am fost săturat de-atâta muncă. Dacă măreai norma, zice: „Se poate-așa!“ Ș-atuncea apăsam pe-a-mândouă butoane, pe-acel de pornire și pe-acel de oprire mașinile și-odată ardea ceva pe-acolo, siguranțele, nu știu eu. Că erau și niște curele acolo... Și mergeam la reparare. Stăteam la butca ceea până-ți venea rândul să repare... Acela era un repaos. Și cu-aceea nu făceam norma mare.

– *Și nu pățeai nimica? Nu vă zicea nimica?*

– Stăteai la rând. Trebuia să vie la rând fiecare să repare. Mergeai cu unealta ta. Trebuia să stai la rând acolo până-o făcea. Mergeai apoi înapoi la lucru.

– *Nu-și dădeau seama că dumneavoastră erați sabotori?*

– Ne-njura. „Ibi voi mati, strelia român!“ Ei știau ce-am făcut. Eu știam rusește?! Nu știam. El spunea pe rusește că ce-am făcut acolo. „Ia ne panimaiu“. Asta am învățat repede. Și nu le mai spuneam nimic. Ne-njura! „Streliaiu!“ Cutare... Ca să nu mărească norma. Am tot lucrat acolo până ne-a dat drumul de-acolo.

– *Ați zis că vă dădea mâncare bună.*

– Da. Ne dădea mâncare ca lumea.

– *Ce-nsemna mâncare ca lumea? Mâncarea pe care ți-o dă nevasta e ca lumea?*

– Ei, nu! Se dădea acolo mâncare caldă, suficientă, domnule.

– *Din ce se compunea?*

– Mai mult mâncai cartofi, varză... Cel mai mult varză. Era lipsă de mâncare. Cine nu lucra, nu mânca...

– *Câtă mâncare vă dădea? Câtă pâine și câtă fiertură. Se dădea o jumătate de kg. de pâine.*

– *Toată ziua.*

– Dimineața îți da un fel de mâncare. Dintr-acea pâine trebuia să mănânci trei prânzuri. Să ai și seara. Dacă o mâncai toată, nu mai aveai ce mânca.

– *Dimineață-ți dădea toată pâinea?*

– Toată pâinea.

– *Pâinea da, dar celelalte nu. Ce vă dădea?*

– Ne dădea ciorbă, dar mai mult apă. Mergeam de două-trei ori... pân' a aflat ei secretul... mergeam pe-acolo și luam. Și vedeau că se gătea din hârdăie toată apa ceea goală. Că nu erau decât ici-colo cartofi. Și mai mult pește ne dădea. Punea-n ciorba ceea pește. Era pește mult acolo. Și asta era mâncarea, domnule.

– *Vă dădea o singură dată pe zi?*

– A, nu, mâncare...

– *Mâncare de asta fiartă?*

– Bătaia era la varză acolo. Varză câtă vrei era acolo. Asta era mâncarea noastră.

– *Vă dădea de două ori pe zi?*

– Mâncam dimineața și seara... Da, de două ori pe zi, mâncare la bucătărie.

– *În ce dormeați?*

– Erau niște barânci de 200 m. lungime și mai mult în pământ erau săpate, ca să fie cald, c-acolo era frig de fapt. Se făcea foc acolo.

– *Foc cât vroiați?*

– Nu! Erau vreo două sobe... Îți puneai niște cărbuni. Era frig. Dar ne-nvelit și fără așternut – pat de corp de gardă. Scândură curată. Nici așternut, nici de-nvelit. Decât cu mantaua cu care erai. Cu-aceea mergeai la lucru, cu-aceea dormeai... Aceea era. După șase luni de zile nu ne-a mai dat nimic.

– *Erau păduchi pe-acolo?*

– Nimic! Cum am intrat acolo, s-a făcut deparazitarea. Paraziți n-am mai văzut pân-am ieșit din lagăr. Niciun parazit, ferească Dumnezeu!

– *Nici ploșnițe nu erau?*

– Nu. Dădeau cu flituri de ăstea.

– *Dar în tren erau?*

– Văleu. În tren n-aveai loc să mănânci o bucățică de pâine ca să nu fie paraziți. Dacă mergi o lună de zile 105 inși? O lună de zile complet! N-aveai cum...

– *Vă mai scotea afară în timpul mersului?*

– Nu. Nimic.

– *Chiar când erați pe linia moartă?*

– Nimic, domnule! Ce-afară? Lacăte, domnule, la vagoane! Asigurat. Numai dacă lua doi inși s-aducă apă și când venea să-ți dea mâncarea – atâtea porții. Atâta dischidea. Altceva nimic n-ai mai văzut deschis în timpul ăsta.

– *Nu-nțepeneați? Cum stăteați? c-o sută de inși nu-ncap decât unul lângă altul.*

– O parte stătea-n picioare și-o parte stăteau pe glezne. N-aveai cum. Ca să stai toți jos, n-aveai cum să stai.

– *Și dacă v-apuca burta ce făceați?*

– Acolo făceai. Excrementele acolo le făceai. În vagon, domnule!

– *Știu. Dar era posibil să le vină la mai mulți odată nevoia.*

– Domnule, s-aștepta unul cu altul. Ce făceai mizerie? Acolo, domnule! Era gaură, acolo făceai.

– *Totuși era puțin o singură gaură.*

– Așa a fost. Mizerabil. Am mers în mizerie mare. O lună de zile să stai în vagon 105 inși! Trei au murit pân-acolo.

– *În lagăr au mai murit cumva?*

– În lagăr era comisie care constata mereu. Care era bolnav ușor, îl dădea patru ore de lucru. Care era bolnav mai tare îl scotea din lucru, îl ducea la spital. Dar restul 4 ore. În loc de 8 făcea 4 ore.

– *Câți ani ai stat mata acolo?*

– Din '44 până-n '45.

– *Numai atâta?*

– Un an și jumătate.

– *Ați stat puțin. Și v-a dat drumul așa repede? Din ce cauză?*

– Păi ne-a dat drumul. A dat drumul la cei ce lucrau bine. Celor care făceau normă le dădea drumul. Și-au ales 100 de inși. Dar din tot lagărul! O sută din lagăr o dată. Atâta ieșea.

– *Cât de mare era lagărul ăla?*

– Eram 3000 de oameni acolo.
– *Da. 3000. Ați mai spus. Se știa că sunteți 3000?*
– Dar cum să nu știu? Știam.
– *Și v-a ales pe cei mai harnici.*
– A dat dintre cei mai harnici. Pe-aceia i-a dat. Și totuși nu vroia să ne dea drumul. *Perva kategoria eram. Categoria întâi. „Harașo rabotî”.*

– *V-a dat vreodată vreun ban?*
– Nu. Bani nu ne-au dat nimica.
– *Acolo cât ați stat sau pe urmă pentru drum?*
– Pe urmă, acolo, cât s-a lucrat o jumătate de an, a început să deie mahorcă la cei care fuma. La care nu fuma, dădea niște dulciuri, ca îmbunătățire. Care lucra!

– *În fabrică erau numai prizonieri sau lucrau și civili ruși?*
– Acolo toți, inginerii erau civili...
– *Afară de ingineri, mai erau și lucrători ruși?*
– Cu noi nu lucrau lucrători civili. Numai prizonieri.
– *Erați numai români sau erau și de alte nații?*
– Plin! Erau fel de fel. Nemți erau.
– *Italiani, cumva?*
– Nu, numai nemți, atâta.
– *Erați doar grade inferioare sau și ofițeri?*
– Nu! Ce? Noi am mers cu grade acolo?
– *Mă refer la prizonieri. Erau și ofițeri români printre lucrători?*

– Nu, numai prizonieri curați. Erau ofițeri de-ai noștri, dar lucrau ca și mine. Erau căpitani, erau locotenenți.

– *Asta am vrut să știu – dacă erau foști ofițeri români, alături de soldați printre lucrători.*

– Da. Erau. Locotenent major...
– *Până la căpitan sau și mai mari?*
– Nu. Mai mari n-am văzut. Căpitani, locotenenți, sublocotenenți.

– *Își purtau gradele-acolo?*

– Nu. N-avea nici un grad. Erau prizonieri ca toți prizo-

nierii. Și nemți erau. Era un doctor neamț acolo. Și era și-o doctoreasă rusoaică. Fiindcă ăsta era neamț, l-a scos de la serviciul lui. Nu l-a mai lăsat să converseze cu sovietica. Acea era doctoreasă... Neamțul era neamț doctor.

– *Și ca să nu mai vorbească cu el, l-a dat afară de-acolo?*

– Daa. L-a dus de-acolo. Pe noi ne ținea la curent cu știrile pe tablă. Scria cu creta ce se mai întâmplă pe la noi în România. Cine era? Guvernul nostru.

– *Sănătescu, Rădescu, Groza...*

– Spunea cine-i la noi, ce se-ntâmplă în țară... Ce vroiau ei, aceea scriau. Și-aveai dreptul, dacă lucrei, să trimiți în fiecare lună o scrisoare acasă. Și-am tot scris câteva scrisori, multe. Și când a mutat un NKWD-eu, am găsit toate scrisorile aruncate teancuri acolo.

– *Când ați mutat ce?*

– Un NKWD-eu... O cancelarie.

– *V-a pus ca să mutați actele?*

– Da. Ne-au pus pe noi acolo, la treabă... Și-am găsit scrisori de-ale mele și-a altora. Noi așteptam răspunsurile de la noi și ei nu le trimiteau. Ce era o scrisoare? O hârtie împăturită în trei... Doar nu plicuri. Hârtie-așa... scris-adresa, tot. N-a venit niciuna acasă. Doar eu am scris.

– *Dar de-acasă v-a scris?*

– Nu! Nu primea nimeni. N-a primit nici o scrisoare. Nimic. Nu aveai voie să trimiți. El le da după sobă acolo.

– *După aia v-a ales și-ați plecat.*

– Da. Care-a lucrat bine. Au pus pe tabel. De la brigada asta atâția, de la aceea atâția – și s-a format o sută care-am venit spre casă.

– *S-a făcut o coloană mai mare? Mai multe vagoane? Sau numai un vagon?*

– O sută... Mai erau, că mai erau și de la alte unități... Ce, numai de la lagărul nostru?! Și din alte lagăre. Am trecut Volga – cam la jumătate de cale – când am mers noaptea, cineva a văzut pe geam. Zice: Aicea-i apă multă. Îi lată tare Volga..

Volga are 3 km. lățime. Când am venit era deschis. Era liber. Am numărat câți stâlpi erau. Când am trecut Volga am făcut jumătate de cale. Atuncea am știut că venim în România, după ce-am trecut Volga. Că nu știam. Credeam că ne duce mai departe, la lucru. Ția erau secreți tare, rușii. Ei spuneau că mergem în țară. Dar aveai încredere că vii în țară?! Nu mai aveai încredere.

– *Când ați sosit în țară, unde v-a dus?*

– Ne-a dus la Sighetul Marmăției. C-a luat de-acolo... Că era bine să ne lese-aici, la Ungheni, la noi. Doar pe-aicea am trecut. Ne-a dus la Sighetul Marmăției ne-a dus, pentru că ne-a debarcat pe noi și-a luat garnitura-napoi cu toți nemții. Era un lagăr de nemții acolo – 5 cm. sârmă de sârmă. Mâncau și nemții prizonieri acolo.... Rodeau câte-un picior de oaie cu tot cu lână. Îi vedeai mâncând acolo-n lagăr.

– *De unde-aveau picioarele ălea de oaie?*

– Cred că le-arunca, le da lor ca mâncare.

– *Crude?*

– Vai de mine! mă faceți să râd. Crude! Crude, domnule, crude! A fost chin mare acolo, domnule, ce-am văzut la nemți! Ce urma să le facă lor!

– *Pe nemți i-a asuprit și mai rău?*

– Pe dâșii, cred, mai rău. Pe dâșii i-a dus și ne-a-nlocuit pe noi. De unde-am venit noi, i-a dus pe ei. Ne-a adus pe noi și-a luat nemți în locul nostru acolo. S-a făcut schimb de prizonieri.

– *De la Sighetul Marmăției ați venit cu trenul acasă, sau cu ce?*

– De la Sighetul Marmăției am venit până la Baia Sprie și-am venit până la Baia Mare la tren. Am luat trenul de-acolo. Până acolo am venit fiecare pe socoteala lui. C-acolo a spus că ne dă *propuscă* la mână să mergem să facem carantină nu știu pe unde. Trebuia să trecem încolo prin Cehoslovacia și să venim pe urmă la noi în țară. Noi n-am mai avut răbdare – „eu știu unde ne mai duce, ce mai face cu noi?!“ – și-am luat-o fără

nimica la mână, fără să mai facem [carantină], am luat-o de-a dreptul la Baia Mare. De-acolo am urcat la tren, am venit pân la Cluj. La Cluj se evacuaui nemții de la noi, toți mergeau încolo. Și noi am venit la București.

– *Nemții – vă referiți la sași...*

– Da, sașii. Plecau și ei, erau tot în gară. La București m-am interesat și eu – că de-acuma eram căsătorit...

– *Când v-ați căsătorit?*

– În '43, când am stat un an de zile și băiatu, Mihai, tot atuncea-i născut, în URSS. Și el primește drepturi din URSS acuma. I-o făcut ceva și lui...

– *A! Că sunteți strămutați, din Ținutul Herța.*

– Da.

– *Cu ce învățăminte ai rămas dumneata din prizonieratul ăsta? Ce-ați înțeles până la urmă că s-a-ntâmplat cu dumneavoastră?*

– Am înțeles că viață mai amărâtă ca așa ceva nu este.

– *Mai rău decât a ocnașilor sau decât a ăloră care sunt condamnați?*

– A fost destul de greu, domnule. Am stat până s-a descompus cămașa după mine. O singură cămașă am avut – până s-a descompus ca fumul de la țigară. Și când am rămas fără cămașă, atuncea am înlocuit cămașa. Pân-atuncea...

– *Gândeai c-o să te mai întorci acasă sau nu gândeai?*

– N-am mai crezut.

– *Ziceai că gata. O să te prăpădești acolo...*

[Povestitorul plânge]

– Viață grea, domnule! Viață grea. Mâncarea era lipsă mare. Cine era mîncăcios și fumător, mai dădea din pâinea aia ce era, o bucățică pentru țigări și nu mai avea ce mânca. Se prindeau câte 20, unu de altu și la groapa de gunoi își da drumul acolo în lagăr de luau cotoarele de varză, ce s-aruncau acolo – luau și mâncau.

– *Cum se prindeau de mână?*

– Ca să poți veni-napoi.

– *A! Se țineau unul de altul ca un fel de lanț. Erau gropile-adânci?*

– Era-n gărlă așa. Ți dai drumul acolo, dacă n-avea cine să te țină, să te salveze, nu mai puteai ieși de acolo.

– *Și-acolo aruncau cotoarele de varză?*

– Na! S-arunca de la bucătărie, pe gărlă. Se-aruncau cotoarele de varză, oase. Oasele le luau prizonierii din gărlă de-acolo și le ardeau la cărbune și le pisau și mânca făina ceea de oase.

– *Le dădea voie să facă așa ceva? Sau pe-ascuns?*

– Pe-ascunse. Nu prea vedeau ei așa. Mai pe-ascunse, că te-njura dacă te vedea.

– *În țară, pe urmă, ați avut dificultăți dacă ați povestit despre ce s-a-ntâmplat.*

– Nu. Dar am aflat de-acuma.. Când am venit de-acolo eram căsătorit. Am venit la București. Știam că-i ocupat aicea [în Ținutul Herței]. A fost și-n '40 ocupat. Am întrebat la o verișoară a mea la București: „Măi, ce știi de Maricica“, de soție. Zice: „Știu că-i refugiată de-acolo. Știu că-i pe lângă Dorohoi pe-acolo, undeva-ntr-o comună. Nu știu unde-i. Da, zice, du-te la Dorohoi, că la Dorohoi sunt mulți de-acolo refugiați. Ai să știi unde-i ea. Am mai stat pe-acolo, prin București vreo săptămână pe la dânsa. La București, când am fost acolo, eram cam în uniforma de lagăr de-aceea. Mergeam, în oricare restaurant, nu mai plăteam nimica...

– *Vă dădea mâncare?*

– Orice cumpărai, nu-ți lua bani.

– *Înseamnă că erau de treabă oamenii. Au înțeles suferința dumneavoastră. Era bine-acasă, când ați ajuns pe pământul românesc? V-ați simțit mai bine?*

– Pe pământul românesc, în țara ta, acasă la tine să nu te simți bine? Doar aveam copil născut. Avea copilul doi ani când am venit. [Povestitorul plânge]

– *Da. Era mărișor. Aveai doruri mari...*

– Când ne duceam la lagăr, ne punea să mergem cântând. Ce să cânt cu apă goală? Din gamelă nu luai decât apă goală, câteva bucăți de capete de pește. Pește a dat mult acolo și varză. Asta era mâncarea. Când ne ducea: „*Davai pesni roman*“. Să cântăm. Ce să cânt, domnule! „Culcat, românule!“ Te culcai unde erai. Da santinelele „culcat“, te culcai în noroi, în apă, unde era. Și el venea pe noi și pășea...

– *Călca pe dumneavoastră?*

– Trecea pe noi, pe spatule noastre, domnule. Mai îți da și cu patul armei, dacă cumva... Și uite asta a fost: „Culcat, român!“ „*Davai pesni*“.

– *Ce cântece vroiau ei? Cântece rusești sau românești?*

– Cântam românește. *Moskva, Moskva, iubit și falnic nume*... Nu mai țin minte. Dă-i în mă-sa-n c...r!

– *A! Era un cântec pe românește despre ruși.*

– Despre ruși: *Moskva, Moskva, iubit și falnic nume*. Nu mai țin minte. Ne punea să cântăm. Nu cântai, asta-i! Dacă-am văzut așa, azi așa, mâni așa, tot așa, „mă – ne-am sfătuit noi – ș-am stat de vorbă cu nacialnicii de la lagăr și-am spus: „Domnule, noi suntem familisti, n-am venit aici să vă bateți joc de noi!“ Dacă-i așa, noi dezarmăm santinelele. Noi suntem 3000 de oameni și ei... socotind câți sunt, câți o să ne omoare? 50%, 60%, dar dacă punem și noi mâna pe pistoalele lor, facem prăpăd“. Și le-am spus așa și nu ne-au mai culcat. Te culca-n apă, domnule!

– *Sadism. Răutate!*

– Când zicea „Culcat“ – culcat.

– *Și dormitoarele cum erau. Ați spus.*

– Corp de gardă, domnule, pe scândur-am dormit șase luni de zile. Altceva nimic. După șase luni de zile ne-a dat o pătură. Dar șase luni de zile, pe scândura goală. Mantaua era și sub cap și-atât. Viaț-amărâtă a fost. Mai amărâtă nu se poate spune. Multe ar trebui de spus. Multe nenorociri au fost. Mama lui Dumnezeu.

– *Morții care erau, îi îngropau?*

– Care mureau, morții, îi duceau la casa mortuară și când se făcea de-un camion, de două, îi încărcă în camioane – erau înghețați, îi puneau și-i duceau la o gărlă, la un mal, îi bascula acolo și după ce aruncau câteva mașini de-aiestea, apăi da un rând de pământ peste dânșii acolo.

– *Nu făcea gropi?*

– Nu! Din lagărul nostru nu s-a făcut nicio groapă, nimic. Îi încărcă ca pe gunoi în mașină și-i ducea la gărlă. Acolo-i puneau. Și pedeapsă, dacă furai ceva, te băga la carceră, te băga cu morții acolo. Locul de pedeapsă acolo era – la Casa mortuară. Aveau casă mortuară. Care murea, acolo-l puneau. Doar nu murea unul și-l ducea. Până nu se făcea un camion două, nu-i lua.

A venit un tren de unguri (maghiari mai mulți erau) au venit iarna fără foc și-n vreo trei luni de zile, din 3000 de oameni care-au venit, au rămas vreo 300. Au murit aproape toți.

– *Erau unguri sau erau transilvăneni?*

– Transilvăneni dacă erau, trebuiau să fie cu noi. La noi erau și din Transilvania.

– *La dumneavoastră erau numai români?*

– Români eram. În trenul ăla mai mult unguri au adus. Și-au murit... Din 3000 au rămas 300. Frig era tare...

Alexandru Crețu, n. 25 februarie 1917, în localitatea Hreățca, com. Buda, Ținutul Herței, refugiat în satul Baranca, comuna Budești, jud. Botoșani, înregistrat pe data de 11 iulie 2005, caseta CCLXV.

Nelă Dobre

„Cea mai mare pedeapsă asta-i: mâncarea de prizonier...”

— Ne puneau întrebări ofițerii: „După ce-arunci flacăra și distrugi tancul, tu ce faci?” Adio! Cruce! Zice: „În urmă infanteria te-a curățit.” Da' eu în gândul meu: „Dar eu mai sunt prost să mai ies din groapa aia? Stau acolo. Dacă-oi avea noroc să treacă peste mine, și-n urmă să scap, bine”.

— *Vă-ntrebau ofițerii dacă ați împușcat, ați omorât ruși?*

— N-am fost pe front când au luptat acolo. Am fost arestat pe front aicea la Moldova. După ce ne-au dus pe front acolo, nu mai țin minte... Am stat vreo săptămână și-a venit ordinul acela: „Care are patru copii îi dăm drumul de pe front acasă.”

Un plutonier, cu care mă cunoșteam cu el de când eram activ, el era cu datul drumului acasă. M-am întâlnit cu el pe-acolo: „Domnul Tudor, m-ați pus și pe mine pe lista aia să mă duc acasă?” „Poi, ce, ai patru copii?” „Da!” „Aduceți actele de naștere-ale copiilor.” „Aduc.” Da' el n-a stat în loc. Eu deloc. A crezut că glumesc, când seara mă citește să plec acasă. Am dat în primire și-am venit acasă. Am stat acasă 18 zile cu drumul — două venitul, două dusul. Au mai rămas 14 zile. Două săptămâni am stat acasă. Și m-am dus de-acasă. Exact la trei zile după ce m-am dus de-acasă, am căzut prizonier, ne-au luat. La-ncheierea armistițiului. Dimineața s-a-ncheiat armistițiul și noi ne-am retras să venim în sat, în țară, încoace. Când la [?] ne iese-nainte și ne ia prizonieri. De fapt s-a auzit când am venit acasă... Eu am mințit, că n-aveam decât doi, pe ăștia. S-auzise. Am ieșit la șosea la oameni. Venise-un șef de post. Îi fac din

ochi: „Să nu stricați, să nu vă băteți.“ Vorbea singur, nu-i răspundea nimeni. Pe urmă tot el zice: „Da nu deloc, că nu murim noi de foame!“ Și pe urmă, el sau oamenii care-au spus: „Rușii... vor să-ncheie armistițiul cu-ai noștri, dar cer oameni de lucru să le facă ce s-a stricat cu războiul în Rusia. Cer atâtea mii de oameni. Antonescu, care era pe-atuncea, i-a spus: «Ce să-ți dau de-acasă? Moși și copii?» «Tineretul i-acolo. I-ați de-acolo.»“ De aia ne-a luat pe noi. Pe noi când ne-a dus în Rusia, ne-a spus civilii de-acolo: „Oameni pentru lucru sunteți, pentru ce-au stricat nemții.“ Zic: „Au stricat nemții, nu noi!“ Și de fapt așa a fost. Pe noi ne-a luat pentru lucru atunci.

– *Stați lângă cimitir de multă vreme. Nu se-aude nimic, povești, povestiri c-ar ieși noaptea ceva de-acolo?*

– A fost unul de i-a ieșit lu popa-înainte. Și l-a luat popa cu ciomagul și bate-l!

– *Pe popa?*

– Nu! Popa pe-acela. Se-mbrăcase într-un cearșaf alb, întinsese mâinile și i-a sărit lui popa-n cârcă. Și popa cu bastonul. Se-ntoarce popa la el și-i trage cu bastonul. Popa Gheorghe era. Trage cerceaful și-acela – fugi.

– *Mai spuneți din prizonierat, că văd că povești de pe-aici nu știți.*

– Spuneam că mașina care trebuia să ne-aducă pâine, a-ntins-o cu ăia cu arhiva companiei. ăia au scăpat, au venit acasă. Noi, dacă n-am avut cu ce fugi, ne-a-nhățat, ne-au luat prizonieri. N-am avut mâncare două zile... Pe urmă ne-au prins și ne-au dus o săptămână pe jos, iar fără mâncare... Erau niște ofițeri cu noi, în rezervă. Unul era luat în rezervă și venise ordin să-i schimbe. Să vie alții, să le dea drumul ca ăia să vie acasă. Dar i-au prins și pe ei, și pe cei care-au venit.

Au zis odată că ne face baie la etuve, nu știu ce... Eram în pielea goală. Când ne-am dezbrăcat, au zis că ne duce la baie. De unde! Ne-a dat în laturi și-au trecut niște echipe de ruși și-au controlat hainele, să nu găsească briceag, cuțit, lamă de

bărbierit, bani, toate astea... le-au luat. După aia: „Haide, că nu merge baia! Îmbrăcați-vă! Scoal!“

Am mai ciugulit pe la porțile oamenilor, ba o corcodușă, ba o pară... Am intrat într-o curte, am fugit printre santinele am scuturat niște pere-acolo, adună, bagă-n sacul de merinde... Am văzut că vine santinela după mine, fugi, pe după un porumb și n-am avut unde să fug mai departe. Îmi ziceam: „Dacă vine santinela, aici mă-mpușcă.“ M-am întors îndărăt, fugi repede. Și-am intrat în coloană iar. Mi-a fost inima grea – dacă mă-mpușcă?! Zic: „Stau prizonier cât oi sta!“

Cu pâinea – cum întrebară femeile ăstea – a fost o căruță răsturnată-n șanț acolo, cu roatele-n sus. Întreb eu pe unii: „Ce este-acolo, unde-i mulțimea aia, de toți se-ngrămădește-acolo?“ Spune unul ce: „E o căruță răsturnată cu pâine.“ Când am auzit de pâine, și eu nemâncat de câteva zile – ce-i mai rău ca foamea? – Zic: „Mă duc acolo“ Ce: „Nu te duce că nu poți să ieși de-acolo, ți-o ia alții“ „Eu, ce să-ntrebuințez eu ca să scap c-o pâine?“ Nu lăsasem arma. Ba nu, lăsasem arma. Ne-a ieșit înainte rușii, când au văzut că ne ducem: „Lăsați arma jos, lăsați tot jos!“ Am pus ranița, am pus arma rezemată de raniță, masca, centura cu baioneta, jos acolo și sacul de merinde. Pe drum, mergând, ne spune altul. Ci: „Nu! Centura și sacul de merinde și gamela poți să ți le iei.“ Noi întrebam: „Unde ne duce?“ „La lagăr la Botoșani. De-acolo vă dă zapiscă la mână și-acasă.“

Când au spus că „gamela poți s-o iei“, zic „gata!“ Am prins mișcarea. Dacă putem lua gamela, înseamnă că ne duce mai departe.

Și-n timpul acela am auzit că-i o căruță răsturnată cu pâine și că nu poți să ieși că ți-o ia imediat. Mi-am făcut socoteala. Le spuneam ălora din grupă, că ne țineam ca puii de cloșcă, toată grupa. Eu eram mai rău de foame ca ei. „Măi, să știți că eu mă duc acolo. Da uite care-i problema.“ Am lepădat vestonul, am luat sacul de merinde pe sub veston și l-am dat la spate, m-am încheiat. Eu acolo, fiind dedesubt acolo, trag sacul de merinde,

bag pâine-n el, cât o-ncăpea, l-închid la toate încheietorile – erau vreo cinci – îl dau la spate, închid vestonul și iau două-n brațe-așa. Le spun la ăia, din grup: „Măi, când o fi să ies de-acolo, mi-ajutați să ies și puneți mâna pe mine, nu să ia alții pâine, să le luați voi! Fiți atenți, dar stați deasupra acolo.“

Zis și făcut. Ne-am dus pe mulțime acolo deasupra și-ncep: împinge-ncolo, dă-i încolo, până m-am lăsat jos la căruță. Căruța cu roțile-n sus în șanț și dedesubt nu era nimeni. Pâine se mai luase de-acolo... Mai rămăsese pe loc. Am intrat acolo și-am lucrat singur acolo sub căruță. Deasupra era-ngrămădiți. Trag sacul de sub veston, bag trei pâini, c-atâta a-ncăput, închei bine, pun la spate, iau două pâini în mână, hai să ies. Mai greu de ieșit!... Trebuia să-mping încolo, încolo, dar să ies sus. În jos era mai ușor... În fine, greu, greu de tot. ăia când au văzut că ies, mi-au dat mâna. N-am putut să scap ălea două pâini pe care le-am avut în mâini. Le-au luat alții. Eu le-am spus: „Măi, eu ies cu două pâini, ca să aibă alții ce să-mi ia din mână. Voi să știți că am și pe dedesubt. Să nu mă lăsați. Trageți de mine și mă târați.“

Zis și făcut. Le-au luat pe ălea. Ducă-se! M-au târat la o parte cu acelea trei pâini. Când la o parte, ne-am dat de-o parte-ncolo: „Ei! Care-aveți un briceag?“ Au găsit un briceag. Le-am tăiat în patru toate trei pâini alea – douăsprezece sferturi ar veni. Dar țin minte c-am dat la toți cei care ne țineam acolo câte-un sfert și mai rămânea unul. „Ăsta-l iau eu.“ Am luat două și lor le-am dat câte unul. Aoleu! Și-am mâncat pâinea aia și-am scăpat cu viață. Eram nemâncăți de vreo cinci zile.

Am auzit că la '916, care rămâneau în urmă și nu mai puteau merge, i-mpușca. Și-atunci mie mi-era frică să rămân în urmă, dar nu mai puteam să mai merg. Ce facem? Zice: „Ai răbdare, că s-a-mplinit stagiul de prizonierat. După atâtea zile trebuie să ne dea mâncare.“ Și-așa a fost. Cum a apus acela. Ne-a băgat în curte la o biserică... Era o biserică la marginea satului. Avea o curte mare. Avusese porumb acolo-n curtea aia.

La Siret. În sat la Siret. Când am ajuns acolo, unii își mai făcuseră rost de câte-o mână de...

– *Asta era înainte de 23 august sau după aia?*

– După aia. Pe 23 seara, printre munții Carpați am plecat pe ici pe colea. Când, niște telefoniști strângeau firele. Și-un ofițer după ei: „Hai mai repede, mai repede. S-a rupt frontul la Iași.“ Cui să spui? Că mai înainte doi inși spusese că s-a rupt frontul, au fugit oamenii de pe poziție... Și-n spaima mare, când au auzit: „Cine-a spus?“ „Cutare și cutare.“ Tranc! Și i-a-mpușcat pe-amândoi. Că de ce-a spus c-au fugit oamenii de pe front. Și eu atunci prinsesem mișcarea că s-a rupt frontul la Iași și trebuia să vină retragerea. Cui să spui? Cui? Că m-așteptam că dacă s-aude, mă-mpușcă imediat. M-am găsit cu plutonerul, care-am spus că mi-a dat drumul să mă duc acasă. M-aveam bine cu el de când făcusem la I.O.V.R, el flăcău și mă oprea de la instrucție. Mai avea el o cameră, făceam curat acolo, mai trimitea câte-un plic la o gagic-a lui, avea și el o gagică, și mă mai opream pe la el. Și m-aveam bine cu el. Ș-acolo, zisei să-i spun lui. „Domn’ plutoner, zic, uite-așa, uite-așa, strângeau niște băieți și-un ofițer după ei: «Hai mai repede, că s-a rupt frontul la Iași» «Cum, mă Nelă?!»“ N-a mai spus absolut nimic. Nici ce să facem... Numai îmi era necaz că i-am spus. „Măi, dacă mă spune acesta, lui Vasile, mă-mpușcă.“ Ș-am stat acolo până dimineța. Cum? Eram la un pod, s-așezăm niște baricade. Niște bușteni groși – așa. Căpitanul ne punea să punem buștenii, să-i dăm la o parte după ce-i puneam. Îi dam la o parte, ne punea să-i punem la loc. I-am zis: „Domnule căpitan, ce-i munca asta toată noaptea, neodihniți?...“ „Antrenament“ zice. „Dacă primim ordin să dăm la o parte, dăm la o parte, că-naintează ai noștri. Dacă primim ordin să baricadăm aici la pod, îi punem să nu intre rușii.“

– Pe urmă n-am mai întrebat: „Dați-i la o parte!“ „Puneți-i!“ Și-așa am munci toată noaptea.

În fine, dimineța, plutonerul căruia i-am spus eu că strân-

geau ăia fire... ne comunică: „Măi băieți, 'ci, s-a-ncheiat armistițiul!“

Când am auzit, ne-am îmbrățișat... „Gata! S-a terminat războiul!“ Bucurie pe noi. „Da, zice, mâncare nu-i. Poate-aduce, zice că mașina, care trebuie să ne-aducă mâncare, s-a dus până-n cutare loc...“ Au mințit, fugiseră ăia cu ea. „Lasă, domnule, bine că s-a-ncheiat războiul.“ Fugi încolo, dă-i încolo, după lemne, după porumb, să coacem porumbul... Nemâncați de câteva zile. Am făcut focul. Flacăra era atâta... Mai mult eu îl dirijasem, făcutul focului, cu porumb... Eu eram mai rău de foame.

Și când era focul mare-așa, nu pusesem niciun porumb la foc, cărasem lemne, dădusem ordin să facem așa. Mulți ziceam: „Eu n-am pus niciun porumb.“ Altu zicea: „Eu am pus unul.“ Altul: „Eu am pus doi.“ Eu c-un băț, pe lângă focurile ălea. „Al cui e ăsta?“ „I-al meu!“ „Acesta al cui e?“ „Tot al meu.“ L-aruncam cu bățul. „Care n-a pus deloc?“ „Pune-aici.“ „Ăsta al cui e?“ „Ăsta al cui e?“ „Al meu!“ „Ăsta al cui e?“ „Tot al meu!“ Iar l-aruncam. „Care n-ai pus? Hai, pune-aici!“ „Ăsta al cui e?“ „Ăsta al cui e?“ Aruncă la o parte! „Pune unul aici!“ Și-așa până i-am dirijat pe toți. Când am zis: „Gata! Acum are fiecare!“, că toți trebuia să mănânce. Când să-i ia, hop! Adunarea. Plutonierul. „Ce?“ „Ne retragem la Girol, lângă Neamț.“

Am lăsat și foc, și porumb și ne-am dus acolo. Fiecare și-a luat ranița-n spate, sacul, masca, baioneta, centura. Ne-am strâns acolo. „Retragerea, ce mai! Să luăm aruncătoarele de flăcări?“ „Dar unde să le luăm, dacă ranița-i în spate?!“

„Unde-i domnul plutoner să-i raportăm că nu se poate duce și ranița și aia?“ „Poi a plecat.“ „După el, că n-avem cum să le ducem!“ „După el, după el, până l-am găsit.“ „Domnule plutonier, uite-așa... Nu se pot duce și ranița și aruncătoarele de flăcări.“

„Fugiți în comună și vedeți c-acolo au mai rămas moși de ăștia bătrâni, care nu s-au mai retras, dar lumea-i evacuată.

Ăștia au zis că-s bătrâni. „M-a omorî, m-a omorî!“ Și or avea-n adăpost, vaci la jug... Ș-am găsit două vaci la jug, c-un bătrân ș-am trimis, și-am pus aruncătoarele de flăcări în căruță. Era după ploaie. Plutonierul zice: „Să nu puneți nimic în căruță“, că era după ploaie și nu prea puteau vacile să ducă căruța. Prin sat am împins noi, am ieșit în marginea satului. Dacăm ieșit în marginea satului, șoseaua era mai zvântată, mergeau vacile. Eu c-o coajă de pâine, mai mare ca asta, în fundul raniței, cum auzisem eu: „Să ții o coajă de pâine pe fundul raniței, până-i socoti că mori de foame. Atunci s-o mănânci pe aia și mai mergi trei zile în urmă cu aia.“ Știind că am o coajă de pâine pe fundul raniței, mă reped și pun arma-n căruță ca să las ranița, s-o deschid repede, să scot coaja de pâine de-acolo. Dau ranița jos și scot aia, pun ranița-n spate iar, să mușc din pâine. Doar am mușcat din pâine, unii zice: „Uite rușii!“ printre munții ăia pe-acolo. „Unde, măi? Unde, unde?“ Zice: „A trecut, nu se mai vede-acum.“ Când aud iar: „Uite-a apărut dincoace, după muntele acela.“ Mă uit eu acolo, nu i-am văzut. Ce să mai spun că nu i-am văzut nici atunci, când toată coloana, în partea stângă, în marginea satului unde mai era încă un gard de nuiiele, dar putred, toată coloana a luat-o prin mlaștina aia, prin lacul acela, a sărit gardul acela și-a rupt-o la fugă, că veniseră rușii.

Eu ce să fac mai întâi? Coaja de pâine nu mi-a venit s-o arunc. Am băgat-o-n buzunar. Dumicatul din gură nu l-am putut să-l mai mestec. L-am dat jos, să fug mai repede, să mă duc să-mi iau și arma din căruță. Fugi repede și ia arma din căruță să fug și eu după ei.

Am rămas cam în urmă. Fac din ochi așa să nu-mi intre apa în bocanci, prin mlaștina aia. Dau de gardul acela bușit, când mă sui pe el s-a rupt cu mine, putred și de-acolo venea o coastă așa, să urc. Îmi luase oful, nu mai puteam să urc. În fine! Fugi! Au deschis rușii focul. Uitându-mă eu să folosesc terenul, să vedem unde este vale, să stau în vale, dau de hoții de sublocotenenții ăia. „Domnule sublocotenent, zic, au deschis rușii foc. Ce facem?“ „Facem front.“

Eu când am auzit că facem front, îmi părea bine, că nu mai puteam eu să fug. Dacă stau ei, stau și eu. Folosesc terenul. Când ei spuneau să „facem front“, fugeau de le da călcâiele la fund! „Auleu!“ Și eu nu mai puteam să fug. „Ce mă fac, că ăștia fug și eu am ostenit rău?!“

În fine, rușii n-au urcat după noi. Nici ei n-au vrut să se obosească să urce. S-au dus înainte după capul coloanei. Am scăpat. Am urcat pe mal acolo și mergi și mergi și mergi. Cum am luat-o noi acolo și coloana care-o mers mai înainte, s-a dus prin porumb. Venea șoseaua, la un moment dat, și noi cum fugisem aicea, tăiam colțul acela drept. Când ăia au venit pe-acolo așa, noi pe-aicea, ne-am întâlnit cu toți. Ne găsim c-un căpitan în izmene. „Ce s-a-ntâmplat?“ zic. „Ce să fie? Mi-au luat pungașii cizmele, mi-au luat ceasul“ – zice.

– *Îl prinsese?*

– Da, și-l dezbrăcase. Nu i-a făcut nimic. Și ce-a mai spus? Zice: „Acasă, la fete!“ „Nu-i nimica! Lasă că merg așa, dezbrăcat. Bine că mergem acasă.“ La Girov..., c-am mers în ziua aia toată ziua pe jos. Când ne-am apropiat de Girov, se-ntunericeise. Ne-au oprit. S-a oprit coloana. Mie-mi părea bine când se oprea, că nu mai puteam nici în picioare să stau, nemâncat, obosit. În fine. Și mai pleca unul din coadă de la coloană, se ducea înainte. „Ce-i acolo de nu-naintează?“ Când se ducea-ncolo, vorbea. Când venea-ndărăt nu mai vorbea... Ca și cum ai vorbi cu cireșul acela. „De ce, mă, s-a oprit? Ce-i acolo?“ Cum nu răspunde cireșul, așa nu răspundea el. Nu spunea nimic, decât se-nnegrea. Acolo, trecuse două avioane pe deasupra și zic au fost rusești ălea, c-au trecut pe jos de tot pe deasupra noastră, că noi am fugit în lături, ne-am camuflat. Au trecut și pe la Girov acolo, au bombardat capul coloanei.

Când am ajuns noi acolo, ardeau niște mașini acolo. Au bombardat capul coloanei, au aterizat, a lăsat frontul acolo. Când am ajuns noi acolo, se-ntunericeise bine rău. Era un întuneric să-ți dai cu degetul în ochi.

Mai întreba câte cineva, zice: „Mă, tu mai ai cartușe?“ „Nu

mai am.“ „Tu mai ai?“ „Nu mai am.“ „Tu ai?“ „Mai am.“ „Tu mai ai?“ „Mai am două cartușe.“ Și mergeam într-un pluton de cercetare. Adică să facem un pluton care mai avem cartușe să-naintăm, să vedem de ce-a stat capul coloanei. Cine-i acolo și ce-i? I-am spus că nu pot să mai merg că sunt nemâncat de atâtea zile, nu mai pot nici în picioare. Ci: „Dai cartușele la altul.“ „Gata!“ le-am dat. S-au dus.

Când noi ne-am organizat, de-am făcut un pluton de cercetare, pe-ntunericul acela ne-au auzit tot.

– *Cine? Rușii? Erau acolo?*

– Da. Doar au plecat de la noi, doar trei metri de-au înaintat, să se despartă de noi, și i-a luat prizonieri. Dacă i-au luat, noi ne-am retras îndărăt. „Hai mai la vale, poate găsim loc.“ N-am găsit. „Hai dincoace.“ N-am găsit nici acolo. Ne-am întors îndărăt. Venea șoseaua așa... Ce zici că-i acolo? Târgu Neamț, Piatra Neamț, pe șosea mergea acolo la Neamțul acesta, cum îi zice ș-o șosea mergea în țară la noi. Ne-am întors îndărăt pân' la răspântia aia acolo. Când am ajuns acolo, a-nceput să se lumineze. S-a luminat, ce mai! Toată coloana a luat-o s-o ducă la nemți, prizonieri. Eu am rămas la puț acolo. Era o căruță cu pesmeți de ăia de-ai noștri, bălani, atât. Țăla cu căruța cu pesmeți mânca dintr-un pachet. O! Când am văzut că-i cu pesmeți, că-i de mâncat, fuga la el. „Măi camarade, dă-mi și mie un pachet, sunt mort de foame, n-am mâncat de-atâta timp.“ „Nu!“ „Păi de ce nu dai, măi, nu vezi că ne ia rușii prizonieri.“ „Văd că – îmi zice mie – văd că nu mai poți să mergi deloc pe drum și ții ranița-n spate, masca, arma... De ce nu le-arunci pe alea?“ „Poi, zic, poate-oi scăpa-n țară și ne-ontreba de ele.“ „La fel și eu, ci, nu dau. Dacă scăpăm de-aici și mă-ntreabă de pesmeți?“ Și n-a vrut să-mi dea. „Mă, dă-mi din pachetul ăla!“ Și mi-a dat numai doi pesmeți.

I-am mâncat pe ăia. Îmi era o sete... Îmi era o sete. Puțu era acolo. Mă duc la puț acolo să beau apă. Mi-a fost frică să beau apă. Eu nemâncat de câteva zile... M-am spălat pe ochi, am luat în gură, m-am clătit în gură, și-atâta am înghițit: de două

ori. N-am băut apă. Mi-a fost frică că mă-nbolnăvesc. Și-am plecat. Am rămas în urmă de prietenii mei, grupa care eram. Când am ajuns, le-am spus: „Măi, hai îndărăt! Nu mergem la nemți că ne-mpușcă nemții. Nemții ne curăță pe toți. Hai îndărăt!“ „Poi, unde mergem?“ „Mai lesne să ne ia rușii prizonieri, decât nemții!“ Și ne-am întors îndărăt.

Dacă ne-am întors noi, s-au întors mulți. Dar mulți s-au dus și-nainte. Care s-au dus înainte, când au văzut că-i ia prizonieri, s-au întors acolo îndărăt. Și când s-au întors îndărăt, au așezat mitraliere pe ei și i-a făcut ciulama – nemții.

Cum au văzut că nu se predă la ei, și se-ntorc îndărăt, i-a împușcat. Noi ne-am întors mai din timp, când le-am spus eu. Ne-am întors îndărăt și stăteam acolo la răspântii. 14.000 de oameni erau acolo. Se luminase, cum spusei. Rachete, din ce în ce s-apropiau și de la unul și din laturi. Ne-a strâns – mii de oameni.

N-a venit niciunul să spuie vreo părere, nimic. Nu mai știa nimeni ce să facă.

Rușii, dac-au văzut, a trimis un soldat, prima dată. Se duce la un basarabean care știa rusește. „Ce zice, mă ăla?“ „Ce să zică?!“, zice să lăsăm armele jos, să ne-ncolonăm să-i dăm drumul înainte încolo. N-a-ndrăznit niciunul să lase armele jos. A plecat rusul. Nu i-a dat nimănui prin gând să strice vreun cartuș pe el. L-a lăsat. A spus ce-a vrut el... A venit, s-a dus. Nimeni n-a avut nimic.

Dac-au văzut că nu i-am făcut nimic, un ofițer, afurisit, rus vine de-acolo de la Girov, călare. Mamă, c-un cal și-un ofițer ager, când a venit, și-a rotit calul pe-acolo, prin 14.000 de oameni! După aia s-a oprit și-a nimerit lângă noi acolo. Aveam doi subofițeri, noi la pluton. Se nimerește să-i ceară pistolul tocmai la un ofițer, unul Pușcășoiu Victor. Pune ochii pe el. „Davai, davai!“ Să-i dea pistolul. Un basarabean îi spune, 'ce: „Dă-i pistolul, că ți-l cere!“ desface centura și pistolul pe centură și i-l dă cu totul. I l-a dat să și-l ia. Și pistolul încărcat. Când l-a săltat în sus, înnegrise subofițerul cum îi căldarea aia,

de frică. Da! Cum era pistolul încărcat, se putea să-l împuște chiar pe el. N-a-mpușcat pe nimeni. L-a descărcat în sus și pe urmă dă cu el de pământ. După aia cere o armă la un soldat. Ia și arma, cum era el călare acolo, – dă și cu aia de pământ.

Întrebăm un basarabean: „Ce blodogorește, mă, ce zice?” Ce să zică? „Să lăsăm armele jos și să-i dăm drumul acolo.” Dar unul cu arma, după oameni, îl lua la ochi să-l împuște. Pun mâna pe armă pe la spate: „Măi ticălosule, uite frontul aici, ne face ciulama pe toți! Tu vrei să nenorocești atâta lume?! Ce, ăsta la 14.000 de oameni, ce le face? Spune și el un ordin sau ce vrea el. Lasă-l dracului încolo. Îi frontul aci! Nu vezi că are frontul acolo. N-am băjbâit noi ieri toată noaptea să trecem și n-am putut?! Îi front rusesc acolo. Au poate mitraliere și tunuri, pot trage...” Și ce-i drept, au avut și tunuri acolo.

A plecat acela. Dacă pe ăla l-am oprit... A plecat... Am mai stat noi ce-am mai stat acolo: „Bă – zic – ce tot stăm acia? Că aștia știi ce fac, ca să ne facă să ne predăm? Că ne-au făcut pungă. Tu nu vezi că-s aici, pe lângă noi. Stăm degeaba aici. Hai să ne predăm! Ce facem? Asta-i situația, n-ai ce face. Tot prizonieri. Și de ce să mai pună brandurile pe noi, să mai omoare câteva mii de oameni, să nu mergem noi nevătămați de nimic?”

Ș-am plecat. Cum am plecat de-acolo, hop! Santinele – și pe partea aia și pe ailaltă!

– Ruși?

– Ruși, de la Girov de-acolo. Și ne spunea – că noi cu arme cu tot – : „Lăsați armele! Lăsați tot la pământ! Singuri, singurei mergeți!” Și-am lăsat ranița, arma pe ea, mască, toate ălea, și-am plecat. Pe urmă ne spune unul: „Nu, nu, gamela, sacul de merinde, centura puteți să le luați!” Și le-am luat. Ne-am dus acolo.

Când ne-am dus la Girov, gata: pe *piat*, pe *piat* – [câte] cinci adică. Am luat-o-n coloană câte 5 așa... Când am ajuns la Girov, în dreapta: piu! buf! – proiectile. Să nu trecem către țară-ncoace. S-o luăm la stânga, c-acolo era lagărul. Cu proiect-

tile ne dirijau. Nu mai zic câte santinele aveau, că ne-ncojurase și pe stânga și pe dreapta santinelele.

Ne-a luat... Unde ne duce? La lagăr la Botoșani, 'ci: „vă dă zapiscă la mână și vă dă drumul acasă.“ Am intrat la bănuieli. S-ar putea și asta... Dar știam noi... Ne-au băgat în lagăr acolo, la Botoșani. Acolo, lagărul a fost despărțit în două. Aicea ne-a băgat pe toți. De-acolo a-nceput să treacă și dincolo. Acolo număra: 100 de oameni. La o sută de oameni ne dădeau rație. Atâția pesmeți de ăia, felii de pâine, așa, uscate, neagră cum îi pământul... La atâția oameni, atâta... „Tu iei rația la 100 de oameni și le dai la fiecare, în părți egale la toți.“ Zis și făcut. Și era bine. Vorba aia. Fiecare primea duminatul lui acolo. Cum eram noi nemâncați... Ei, ce te faci? Aici avea apă, unde ne băgase. Dincolo... s-a-nfundat țevile. Șapte inși au murit până ne-au scos de-acolo, de sete. Era lac jos... A băut-o pe aia din lac. Au murit unii cu gura-n nămol. Ne-a scos de-acolo.

După ce ne-a scos din lagăr, în dreapta a fost o pădure. Care-au cunoscut-o, au fugit mulți peste santinele... Acolo au scăpat mulți. Au fugit peste santinele și-au fugit prin pădure. Mie mi-era necaz. Cum dracu de n-am știut că-i pădure?! Fugeam și eu în pădure.

În fine. Ne-a luat de-acolo, ne-a dus pân' la Bălți. La Bălți, iar lagăr. Lagăr mare la Bălți! Când am ajuns acolo, mamă! Erau nemți acolo, băgați la lagăr. Șapte puțuri erau din care scoteam apă. Înădeam cu sfoară, cu curele, cu bidonu, și de-acolo scoteam apă.

N-apucaii să scoți, că secau puțurile. Te deșteptai noaptea, te duceai... Numai noaptea mai găseai apă, că nu prea mai scoteau mulți.

Ș-apoi ne-a venit o garnitură de tren și ne-a imbarcat: 7.000, când ne-a dus pe noi și subofițerul cu mine. Că am uitat să spun. Până să ne bage la lagăr, am trecut printr-un tunel... Când am mers pe jos, zice: „Dobre, vezi tu munții ăia.“ „Îi văd, domule plutonier.“ „Mă-nsoțești să fugim?“ „Domn plutonier n-am mâncat... Nu pot să stau nici în picioare.“ S-a găsit un

sergent, Ispas, a fugit cu acela. Dar i-a prins pe-amândoi. I-a adus îndărăt. Subofițerul a fost basarabean. Acolo-n lagăr, l-a pus secretarul lagărului. A dus-o bine. Lagăr românesc! Cât au făcut o fabrică de zahăr. Când a fost fabrica gata, ne-am mutat la o fabrică de aluminiu. Acolo, lagărul era comandat de nemți. Pe subofițerul basarabean nu l-a mai pus comandant, că era comandată de nemți. Au pus un neamț de-ai lor. Am cărat cu el la table. Nu-i ajungea rația de prizonier. A mai furat de pe-acolo, nu știu ce... L-a prins cu nu știu ce, noaptea l-a dus la beci... L-a trecut pe cartea neagră. Când ne-a dat drumul după patru ani, pe el l-a mai oprit încă patru ani în urmă. Adică nu numai pe el, pe toți care-au mai avut câte-o greșeală, încă patru ani i-a mai oprit. Unul furase niște tutun. Plutonierul pentru c-a furat o cămașă și-o pătură. Unii au fost în țară la jandarmi și-au fost pârați sau s-au scăpat ei și nu și-au dat seama. I-au oprit încă patru ani. Mulți, mulți au stat patru ani în urmă.

– *S-a însurat careva dintre prizonieri cu rusoaice?*

– La noi niciunul. Au mai fost unii care-au mai găsit, pe-acolo, din ăștia care-au dus-o mai bine. Ăilalți ce să facă? Cărau la targă. Au găsit din ăștia care-au fost comandanți.

– *Nu v-a băgat în diviziile care trebuiau să lupte-n Vest?*

– Am cerut. Și ne-au spus că ne bagă. Și când am ajuns acolo și-au luat seama. Nu ne-au mai băgat. Au avut nevoie de oameni de lucru. Că noi ne-am întâlnit cu trenu, ăștia, români, cât mergea iute unu-ncolo, unu-ncoace. Am mai întrebat unde-i duce?... De la acela o vorbă, de la acela o vorbă... Dacă merge un tren încolo, ce să vorbești? Dar am prins mișcarea. „Mă, pe ăștia-i duce după nemți.“ Am cerut să ne ducă și pe noi. Ne-a spus că ne duce. Până la urmă și-a luat seama.

– *Era mai bine pe front decât în prizonierat?*

– Cum aveai norocul. Aveai norocul să scapi, veneai acasă. Când venea cartușul, bună ziua. Să fii prizonier și-apoi să spui – cum ziceau unii – c-a fost mai ușor.

– *Vă bătea?*

– Nu.

– *Vă dădea mâncare suficientă?*

– Asta-i pedeapsa! Cea mai mare pedeapsă asta-i: mîncarea de prizonier. Nu-ți da... Și-așa, eu dacă mînînc o porție, nu mă satur. Rămîn flămînd. D-apoi să fii prizonier! Aveam 300 de grame de pîne și două polonice de ciorbă și apă goală de 500 miligrame. Și ca să mai primești seara 50 de grame de pîne dacă depășești norma... Dacă nu... Dacă nu erai mîncat, nu mai puteai să aduci cîrbuni cu targa. Ne-a scos primăvara la lucru, să facem un șanț așa, la fabrica aia, care spun c-am făcut-o, nu puteai nici ranga s-o salți în sus. Când venea inginerul rus, te țineai de rangă, abia stăteai. „*Raboti! Raboti!*“ Nu puteai.

– *Lucrați și români și nemți la un loc?*

– Da. Români și nemți și unguri.

– *Se comportau rușii diferit față de români sau de unguri sau de nemți?*

– Nu. Aveau mai necaz pe nemți. Pe noi n-aveau necaz.

– *Medici cine erau?*

– Ofițerii români îi alesese. N-aveam medici români. Când am rătăcit eu, mă umflasem la genunchi și la față, eram plin de reumatism, mă duceam la vizită. Mă consultau nemții sau ungurii. Mamă, te-așeza ungurul pe scaun, venea c-un ciocănel, te suna pe la picioare. Până la urmă zicea că n-ai nimic!

Era unul din unitate cu mine, când am fost aicea, de m-a concentrat odată, l-a concentrat și pe acesta. Îi zicea Șohan Luca. Când ne-au despuiat și-am intrat la vizită, în țară, ce-i spune lui acela, lui Șohan Luca? „Te duci acasă, zice. N-ai voie aici la W.C.-eu să te duci. Ești bolnav. Boli molipsitoare. Te duci acasă. Să nu cumva să te duci la W.C.-eu aicea.“ S-a dus acasă, l-a lăsat două săptămîni..., doar de i-a luat banii. A stat două săptămîni acasă și l-a concentrat. Tot a mers cu mine. Tot a căzut prizonier. Acolo s-a trecut sanitar. Da' de unde! El nu era sanitar. Să vezi ce noroc a avut. După doi ani, a ales bolnavii toți, care erau bolnavi și le-a dat drumul la bolnavi acasă. Și-au trimis și-un sanitar. L-a trimes pe acela, pe Șohan Luca. Să-i însoțească. Mi-a făcut mie de două ori bine. C-am

fost odată bolnav, și m-a internat el, pe-a lui socoteală și m-am făcut bine, în două zile. I-a spus doctorului: „L-am internat, i-un sâtean al meu.“ De unde?! Eram din unitate. Doctorul zice: „Da. Nu-i nimic!“ Bolnavi erau mulți... Dar ce-i interna pe toți?! Le da câte-un păhărel de doctorie și „Hai la lucru.“ Dar eu fiind din unitate cu el și-a ținut la mine, a fost el acolo, m-a internat și m-a scăpat în două zile!

După doi ani, când le-a dat drumul la bolnavi l-au trimis pe el ca sanitar. El sănătos, dar ca sanitar. Și-a venit acasă după doi ani. Eu am stat patru ani.

– *Alți prizonieri au mai rămas și după dumneata!*

– După ce-am venit acasă, spusei, toți care-au avut câte-o greșeală, au mai rămas încă patru ani de zile. M-am găsit cu unul care-a venit după încă patru ani, după ce-am venit eu. Ăla mi-a spus. Ăla a stat pentru ce? C-a furat niște piersici. Era în Armenia. Și-acolo se fac piersici, fructe de ăstea, cresc mari. Că ăsta care spun eu c-a mai făcut patru ani, cunoștea zidărie.

Și când am făcut niște case cu etaj, eram în Armenia. Ș-am făcut case-acolo..., sat de case cu etaj, de-au adus armeni de-aici din București. Când lucram la case de ălea, eu mă trecusem ca zidar. Ce să mă trec eu? La zidărie-i mai ușor. Al dracului, nu puteam să fac colțurile. N-aveau poloboc, cumpănă de ălea cu sfoară. Eu nu puteam să fac. Și făcea ăsta. Neagu și un știu cum îl mai chema. ăsta făcea colțurile și eu – adică erau mai mulți – zideam. ăsta fura piersici. Când venea, ne da și nouă – la mulți, una, una, una, și-și oprea și el acolo multe. Noi ne-am zis: „Ce să ne dea ăsta așa?! Hai și noi!“ Ne-am dus. Nu ne-au prins pe noi și l-a prin pe el. Și-a mai stat pentru chestia asta încă patru ani în urmă. A fost trecut în cartea neagră.

Și-aici în țară, care e în pușcărie și fac câte-o greșeală acolo, îi ține mai mult. Care nu face nicio greșeală, se comportă bine, îi pune doi ani într-unul, îi pune opt luni un an, face-n așa fel și-i dă drumul.

– *Iese, fură din nou, îl duce iar...*

- Și-aici e ceva! Că dacă a ieșit și face rău, face în completare și pe ăia. Așa că, ferească Dumnezeu de război!
- *Deci, pe mata te-a luat după 23 august?*
- După. Ne-a luat, cum ne spuneau rușii, pentru muncă.

Nelă Dobre, com. Fierbinții de Jos, jud. Ialomița,
înregistrat pe data de 10 august 1986, caseta nr. LXVIII.

Nicolae Dobrinaș
„Prizonierii setoși se duceau
[să bea] și bătea în ei ca-n
animale...”

– În ce regiment, în ce unitate militară ați fost încadrat înainte de a pleca în război?

– Am fost recrutat în batalionul 3 Vânători de munte cu care am mers, pornind de la Rădăuți.

– În ce an erați la Rădăuți?

– În 1941 m-am încorporat, în februarie.

– Când v-a dus acolo, în zonă?

– Ne-a dus, c-acolo în zonă era concentrație și pe noi ca recruți, care ne-am încorporat normal, adică la data respectivă trebuia să merg în armată, ne-a băgat cu unitatea, cu ai bătrâni. Și de-acolo, pe 21 iunie a-nceput războiul.

– Ați trecut Prutul, când a spus Antonescu: „Vă ordon treceți Prutul“?

– Am trecut Prutul, dar am trecut și Nistrul.

– Până la Nistru! Nu puteați trece Nistrul, până nu treceați Prutul.

– Da.

– Ați avut lupte acolo?

– Am avut lupte de pornire, acolo. Am scos rușii din pichetele, care erau la noi acolo. Când a-nceput războiul, a trebuit să mergem, să luptăm. Am deschis foc. Ei pe noi, au pus brandurile pe noi. După aia, noaptea s-au retras.

– Fără lupte...

– Da. Au minat... și când am plecat după ei, deja a aruncat în aer. A călcat niște soldați cu caii pe bombe și...

– *Nu mergeau înainte geniștii care deminau?*

– Or fi fost, dar totuși au explodat vreo două bombe. Și de-acolo am plecat și am mers pe jos până-n Sevastopol. Când am plecat de-acolo, unitatea de vânători de munte...

– *Ați ajuns la Sevastopol ați zis...*

– Poi da, dar la un an și ceva. Și ne-am dus numai în lupte. Rușii se retrăgeau cât se retrăgeau și-aveau dinainte aranjate, șanțuri făcute și ne lăsau până veneam. Tu nu știai și numai te pomeneai că te...

– *Seceră.*

– În plutonul, în compania în care-am fost eu, am fost vreo șase recruți. Și-am rămas numai singur. Că nu știam să ne păzim sau mă rog...

– *Nu făcuserăți instrucție?*

– Făcusem. Trei luni am stat aici în Brașov. Și de-aici ne-au băgat între...

– *Cei bătrâni.*

– Și-apoi ai bătrâni îmi puseseră nume Mânzul. Eram mult mai tânăr și curajos. Nu-mi era frică. Veneau avioanele... Știam unde lasă bomba... Striga ofițerii la mine: „Bagă-te, mă! Culcă-te!” „Lasă că știu eu. Dacă lăsat-o aici, se mai duce încă 50 de metri înainte. No, și-am mers..., am trecut prin Odesa. Dar vânătorii de munte am mers tot cam pe câmpuri și pă dealuri. Dar să știți că vânătorii de munte au fost foarte viteji și au fost cazuri când au dat înapoi infanteria în unele sectoare și ne-a dus pe vânătorii de munte. Vânătorii de munte unde-au intrat, n-au mai cedat. A trebuit să câștige.

– *Până unde-ați ajuns, cel mai departe-n Rusia?*

– În Rusia până la Sevastopol. Și de la Sevastopol, după ce... – c-am luptat acolo de două ori: o dată de l-am luat și după aia ne-a trecut și-n Caucaz, după ce-am luat Crimeea toată. Și din Caucaz, au rupt frontul rușii către Moscova, în partea cealaltă, și ne-am retras din Caucaz și-am venit din nou în

Crimeea, la Sevastopol. Că acolo, ofițerii spuneau că acolo-i PS-ul, adică noi eram în Crimeea și noi eram PS-ul, adică conducerea armatei. Că rușii ajunseseră la Iași, și noi încă eram înconjurați în Crimeea. O parte din ofițeri au mers cu avionul, alții pe mare, cu vaporul... Dar între timp s-a sistat. N-a mai putut pleca nimeni.

– *Acolo v-a luat prizonier? În Crimeea?*

– De-acolo m-a luat prizonier.

– *Cum? Descrieți mai amănunțit cum ați căzut prizonier.*

– Știți că Crimeea e deluroasă. Rușii au fost foarte patrioți. O parte au fugit în pădure. Patru ani au stat în pădure, partizani.

– *Nu s-au dus după ei să-i prindă?*

– Unde să te duci! Ne-au dus, dar ne-am dus după. Am fost după partizani și-am adus trei morți pe cai, călare, căci erau instalați acolo... Deja aveau... În pădure-acolo, în poiană am găsit barăci făcute acolo, c-au stat patru ani în pădure... Au născut copii...

– *Nu-i putea bombarda cu avioanele... Sau n-avea efect?*

– Au bombardat nemții... Venea, dar rar vedeai câte-un „Messerschmidt“... și „Stuka“. știu că a bombardat foarte mult, dar a bombardat numai porturile... Sevastopolul așa a căzut. Veneau escadrile de acestea și când dădeau drumul la bombe, în picaj, dădeau drumul la sirene se speriau. Pe ruși îi prindeam prizonieri... Am prins și noi... La toate atacurile prindeam. Unii chiar vroiau să se predea. Rămâneau din ăia mai bătrâni...

– *Ce făceați cu prizonierii?*

– Noi îi luam și-n spatele nostru îi lua la comandamentul batalionului sau al diviziei. Cam știu ce făceau cu ei. Îi cam lua nemții. Îi luau și-i băgau în lagăre...

– *Povestii despre felul cum v-au prins acolo.*

– Când ne-a prins – când m-a prins pe mine...

– *A luat toată unitatea sau numai pe dumneata?*

– Ba a luat. Avea intrare numai pe la Marea de Azov. Acolo intra numai trenul și asta. E foarte îngust. Și-acolo când au venit de-acolo, au rupt, au contratacat și-au intrat în Crimeea.

Atuncea noi am intrat în panică. Dară au venit partizanii de sus, de prin păduri, s-au adunat...

– *V-au atacat din spate?*

– ... și ne-au atacat și ne-a desculțat. Ei erau cu opinci și cu asta... Noi aveam bocanci de vânători de munte, ne-a desculțat... În fine, unii au avut condiții mai bune, pe alții i-a chinuit, i-a bătut.

– *Nu vorbiți la modul general. Cum v-a prins în mod efectiv.*

– În mod efectiv, nemții s-au retras... că eram în Yalta, și din Yalta până-n Sevastopol sunt nu știu câți kilometri, n-aș putea să spun... Nemții au dat foc la căruțe, au împușcat caii și au luat vapoare de ăstea mici până la Sevastopol. Acolo s-au îmbarcat și au venit în România, la Constanța.

– *Armata română a rămas pe loc...*

– Noi am rămas și ne-am luptat o perioadă cu partizanii. Dar a venit grosul armatei de la Marea de Azov, de la intrarea în Crimeea și...

– *V-au înconjurat?*

– Ca să spun adevărat, ofițerii fugiseră ș-am rămas numai cu subofițeri...

– *Unde fugiseră? Au fugit să plece în țară?*

– Da. Unii au prins atuncea vapoarele din Constanța...

– *Și-au lăsat ostașii acolo și-au plecat?*

– Da.

– *Bravo lor! Halal conducători!*

– Înserase acuma... Și-aveam un subofițer cu noi.

– *Un sergent ceva sau un caporal?*

– Era sergent major. Și era-ncheietor de pluton. Țăla a rămas cu noi. Și-acolo, cum e coastă, a zis ăla să ne-ascundem...

– *După coastă.*

– După coastă că veneau, se vedeau mai din colo, că veneau tancuri și mașini... Dar nu știam ale cui sunt. Ziceam că poate-s nemțești, că vin poate să ne apere, să ne-ajute. A ieșit subofițerul de-acolo că a trecut întâi, cum veneau în formație, avea

mașina prima, care-asigura coloana... Și-a ieșit sergentul major, cu batistă albă și a oprit toată coloana. Și-atuncea am ieșit și noi toți de-acolo...

– *Dar v-a spus că se predă, că vă predați?*

– Da. A fost un colonel rus, dar ei își continuau înaintarea către Sevastopol. Acolo vroiau s-ajungă. Și colonelul rus a spus să ne-ntoarcem înapoi și să mergem la Luftwaffe un teren unde-aterizau...

– *Un aerodrom.*

– Așa. S-au dat jos și ostașii de pe tancuri. Eu eram comandant de grupă și-aveam ighiletul ăla de...

– *Cum se cheamă?*

– Ighilet. O pajură. Au venit rușii... Imediat ne-au luat, mi-a smuls aia din piept și epoleții. În fine, a trebuit să executăm. Dar a fost noapte și care pe unde-am putut am dormit până dimineța și ne-am prezentat acolo la aerodrom.

– *V-au păzit atunci, în noaptea aia?*

– Nu, nu.

– *Ați rămas singuri?*

– Da. Colonelul a zis: „*Ia pașol, dai prikaz. Pașli na cutare*“. Și treceau în continuu trupe. Unii mai opreau, se băga printre noi: „*Ceasî esti?*“ Ne lua ceasuri, ne lua...

– *Dumneavoastră mergeați în contrasensul lor...*

– Mergeam s-ajungeam la aerodromul unde trebuia să ne ducem.

– *Erați mulți?*

– Compania noastră. Eram vreo sută și ceva... Și alții și alții. C-au fost multe unități... Și unguri și nemți, toți. Pe alții i-au prins pe altă linie și așa mai departe. Noi am fost lăsați ca trupe de rezistență, ca să oprim rușii. Dar n-am mai putut să-i oprim. Și înainte de-a rupe ei, ne-am dus după partizani în pădure. Și de-aia vă spun c-am găsit în pădure sfoară de rufe puse...

– *Fuseseră și femei acolo?*

– Daa. Au născut acolo... Aveau copii...

– *I-ați găsit acolo?*

– I-am găsit, dar n-am putut. Am văzut numai. Ei au deschis foc și noi la ei, și-am avut trei morți. Am avut trei morți pe care i-am adus pe cai până la locul de unde pleaserăm.

– *Când ați ajuns la aerodrom, ce v-a făcut?*

– Acolo era cât vezi cu ochii, cât era aeroportul, s-adunaseră acolo. Fel de fel de... și unguri, și nemți... Și basarabeniiăștia făcuseră brigăzi... vorbeau numai rusește.

– *Ce brigăzi?*

– Plutoane, companii..., organizați. Că pe noi ne-a pus apoi...

– *Vă păzeau basarabenii?*

– Nu. Și ei erau prizonieri. Și de-acolo ne-a zis „*sidite!*“ Stați jos. Dacă se scula unul, venea și te lovea ca să stai jos. Am mai avut prin sacul de merinde câte-o conservă, câte ceva de mâncare, și ne lua și pe ăstea. Erau flămânzi și ei.

– *Și dumneavoastră ce mâncați?*

– Nimic. Și ne-a pus așa câte șapte și câte-o sută. Șapte-n linie și ca să fie 100, că se gândeau și ei și noi – aveam speranța – că doar armata română și cu nemții și cu ungurii și cu italienii – că ne-am întâlnit și cu italieni la lupta contra rușilor – ne va scoate de-acolo.

– *V-au dus undeva de-acolo?*

– De-acolo...

– *Încolonați așa pe jos?*

– ... ne-a ncolonat așa... Era în 15 aprilie 1945. Era în ziua de Paști. Și cum eram noi încolonați, rușii civilii veneau pe-acolo, tăbărau printre noi și se uitau și ziceau cuvinte urâte. Noi tăceam din gură.

– *V-a dus undeva?*

– Ne-a dus undeva.

– *În ziua de Paști v-a dat ceva de mâncare?*

– Nu! Ce să-ți dea?! Ce vreau să spun? Că ne-au dus și ne-au pus jos, pe pământ și-a trebuit să stăm acolo toată noaptea. Eu totdeauna mă băgam mai la mijloc.

– *Ca să fie-un pic de căldură?*

– Că veneau, te-mpingea, ba în unii dădeau și cu patul armei...

– *Cine-mpingea?*

– Rușii care ne păzeau.

– *Ce căutau printre dumneavoastră acolo?*

– Erau care ne păzeau... După ce ne-am dus acolo pe aerodromul ăla, ne-au luat în primire. N-aveai voie să te mai miști în niciun fel. Eu mă băgam mai la mijloc, că și jos când dormeam, dacă erai mai la mijloc aveai căldură. După aia, n-aveam lagăr. Ne-a dus undeva unde-a trebuit să ne facem noi lagăr. Adică lagăr?! Stâlpii și să punem sârma. Între sârme să săpăm să facă strat, că dacă fuge vreunul... Și am stat acolo în Alușta.

– *Tot în Crimeea era?*

– Tot, pe malul mării. Din Alușta mergi la Sevastopol. Acolo ne-am făcut noi lagăr. Dar dormeam în niște case vechi acolo... Dormeam așa: cu capul la picioarele unora și alții la picioarele noastre.

– *Unul cu capul, altul cu picioarele și tot așa.*

– Așa, ca să-ncapă. Și dacă unul din ăi de-acolo trebuia să iasă afară, îndărăt nu mai putea veni. Eram grămadă, călcam pe ei. Înjura, îl lovea, că „de ce calci pe mine“. N-avea ce face. Omul trebuia să iasă afară.

Am stat acolo o lună de zile. Nu ne-a dat... Nu știu la cât timp ne-a dat mâncare... niște ciorbă de pește de ăla mărunț, hamsii.

– *Era sărată?*

– Era sărat, cum îi fierbea, rămânea numai capul. Restul se fărâma. Lingură nu-ți trebuia, că beam cu gamela.

– *Apă vă dădea?*

– Apă? Nu era nici apă. Și trebuiau să meargă ostași ruși cu prizonieri, cu sacaua, să aducă apă. Dar ce se-ntâmpla? Aducea apă pentru bucătărie. Prizonierii setoși se duceau [să bea] și băteau în ei ca-n animale... Și mai bine sta să-i dea două-trei în

spate, dar să ia o gamelă de apă. Și după aia se ducea după alta. Au bombardat tot... Că Sevastopol a fost foarte bombardat, de două ori...

– *Acolo cât ați stat, luna aia de zile, vă puneă să faceți ceva sau stăteți degeaba?*

– Ne-am făcut lagăr.

– *Și după aia?*

– La lucru!

– *Ce lucrați?*

– Era totul dărâmat. Prima dată erau caii morți ai nemților pe care-i împușcaseră, și câini morți și oameni morți.

– *Trebuia să-i îngropați.*

– Da. Căruțele le-au dat foc. Le-au ars. Altele nu. Ne-au organizat și beleam toți caii așa cum erau... trecuse de două săptămâni... În aprilie era cald și mirosea. Unii se legau la nas.

– *Cu pieile ălea ce făceau?*

– Le lua și făceau cizme rușii... niște cizme de ale. Piele de cal, o tăbăceau. Răsturnau căruța lângă cai... Cai mari aveau nemții, cu copita mare. Era un șanț de anticar acolo, făcut să nu treacă tancurile și acolo băgam toate.

– *Ați mâncat carne de cal din aia?*

– Interesant că veneau civili... ruși și lua carne, tăiau pulpe. Vedeau dacă nu e prea alterată... Noi întrebam: „*Kușet? Mâncați?*“ „*Da. Haroșii!*“ Carnea de cal e bună. Înainte de a ne prinde, ne-a dat și nouă carne de cal, dar de la români.

– *Ați adunat toate mortăciunile...*

– Noi i-mpingeam. Pe unul l-am pus la oiște, să conducă, alții împingeam de căruță pân-acolo, răsturnam. Și ne-a organizat așa. De fapt ne-am organizat noi. Pielari, care luau pieile, care târam căruța ș-așa mai departe. Rușii de-acuma, se reîntorceau la vetrele lor după 4 ani. Civili ne-ar fi mâncat.

– *Vă urau?*

– Da. Că ce-am făcut acolo?!

– *După ce-ați îngropat cadavrele, ați rămas în Crimeea sau v-a dus undeva?*

– Nu, nu. Am rămas acolo, dar am lucrat la construcții, cu targa. Dă râmam molozul ăla, tot, și construiam din nou. Și odată vedem pe mare că vine-o matahală mare... Ce Dumnezeu o fi aia? Dar pe malul mării era numa-n jurul unde eram eu, erau vreo zece joagăre, la curent. Și când s-a apropiat – un bac împingea și altul trăgea... Ce credeți că era? Brad din România. Brad uscat, fasonat... L-a pus de la Constanța și l-a mpins acolo. A trebuit să ne suim în vârful aoclo, să dă râmăm câte-o bârnă și le dădeam la fierăstraie-acolo, de scoteau ce-aveau nevoie: scândură, câpriori. În fine, alții cu... Și restul cu targa. Căram cu targa moloz.

– *Tot timpul numai asta ați lucrat?*

– Da. La construcții.

– *Ce mâncare vă dădea?*

– Să știți, am zis, mai mult numai de pește și varză.

– *Mereu același lucru?*

– Da. Dacă lucrai și făceai norma, dup-un an – că eu am stat doi ani – ne dădea un kg de pâine pe zi. Și dacă depășeai norma, îți dădea și supliment, pește.

– *De dormit, dormeați în niște case vechi?*

– Unde-am făcut lagărul, s-au orientat că erau niște case vechi, șoproane... Dar prizonierii așa dormeau...

– *Nu erau paturi? Dormeați jos, direct?*

– Jos pe...

– *Era pus ceva pe pământ?*

– Nu era. Direct pe pământ. Mai târziu a făcut niște barăci și-au făcut paturi suprapuse. Dar erau patru paturi unul peste altul.

– *Patru nivele?*

– Da.

– *Și cum vă suiati? Cu scara?*

– Când ești tânăr, te sui... Dar ce se-ntâmpla? Noi eram acolo și frontul mergea în continuu către Vest. Nemții pe care-i prindea...

– *I-aducea acolo?*

- I-aducea acolo.
- *Vă mai povesteau noutăți...*
- Și să știți că era foarte mizerabili. Dacă dormeai tocmai sus, era un miros de nu-l puteai suporta.
- *Cum vă-nțelegeați? Stăteați la un loc și români și nemți și unguri și italieni?*
- Da.
- *Fără nici o despărțire între dumneavoastră?*
- Da. Fără nici o despărțire.
- *Și cum vă-nțelegeați unul cu altul?*
- Ei! Cu neamțul și până am mers în continuare, c-am avut atacuri cu nemții. Aia aveau rom la bidoane și „*Rumenski davai*“ și ne dădea. Și când te uitai, nu mai vedeai niciun neamț. Ne lăsa pe noi.
- *Rămâneau pe loc?*
- Da. Și ne băgau pe noi la atac. Vorbeam rusește cu ei.
- *Cu neamțul?*
- Cu neamțul rusește ne-nțelegeam.
- *Ați învățat rusește? Cum? Când?*
- Păi, nu știu. Și ei se duceau la femei și ziceau „*Hazaika*“.
- *La ce femei? Erau femei în lagăr?*
- Nu. Vorbesc înainte de-a ne prinde, vorbeam cu ei tot rusește. Bărbați nu mai erau. Femei erau. Bărbații până la 18 ani erau luați. Și se duceau... Întrebau: „*Korova esti?*“ Știam c-așa-i zice la vacă. „*Moloka esti?*“ – adică lapte. „*Muuu!*“ – ziceau nemții.
- *Deci, prin semne.*
- Prin semne. Așa ne-am înțeles cu ei. Și un cetățean nu știu de pe unde mai era, dar era mai în vârstă, era-n grupă la mine. După șase luni, m-a făcut caporal și după aia sergent, și-am fost comandant de grupă. Am luptat cu grupa. Da așa era atunci că comandantul de grupă trebuia să meargă înainte. Soldații nu se duceau, dacă nu era el în frunte. Și când ne-au prins prizonieri, când am luptat cu partizanii, fugeau și trăgeau, trăgeam și noi și mă uitam în spate, băieții din grupă, pe unde

mă duceam eu, erau în spatele meu. Aveai alt curaj. Cazuri, unul de-aici din Prejmer, un sublocotenent, era profesor – c-atuncea-i luase și pe ăștia, nu era activ – și c-un ăsta, când a văzut că se-ntâmplă asta, au scos pistoalele și-au vorbit: „Mă, când tragi tu, trag și eu“. S-au împușcat. I-am găsit acolo, după o casă, morți.

– *Ca să nu mai cadă în prizonierat?*

– Da. Ziceau că dacă ne prinde, nu te-mpușcă, te chinuie. Vină n-aveam noi, că ne-am încorporat în armată și ne-au dus...

– *Când ați ajuns acolo, v-a dat voie să scrieți acasă?*

– Nu. Doi ani nu am scris nimic și nici un ziar, o hârtie ceva n-am citit. A adus acolo... adusesse elevi din Rusia, unde au ei departe...

– *Din Siberia?*

– Din Siberia. Și-adusesse niște fete pe care le-au băgat să care cu targa cu noi. Și era una și-am intrat în vorbă cu ea. Adică ea m-a-ntrebat că de unde suntem. Mă-ntreba că ce-am fost acasă? Și eu: „cioban“. Ea: „*Nema! Ne cioban*“. Da, cioban. Pe urmă ne-a-ntrebat dac-am scris acasă, dacă am părinți? „Da, am părinți, am“. I-am spus că „*nema bumaška*“. A doua zi a adus un plic cu hârtie ca să scriu. Dar ce să scriu, că nu le lua nimeni. Noi n-aveam nicio știință, nimic. Nu știam frontul cum merge, unde merge... Nu știam nimic, nimic.

– *Fetei ăleai îi plăcea de dumneata?*

– Probabil... Eram tânăr și...

– *Drăguț...*

– Da. Dar nu puteam să...

– *Măcar o sărutare sau o strângere de mână. Nu te lăsaus?*

– După ce ne-au prins, au pus o fată tânără și cu pistol mitralieră să săpăm undeva să pună tunuri antiaeriene. Și acolo, ne-am dus vreo cinci inși și am săpat și aia stătea cu pistolul lângă mine. Și eu, neavând ce face, am pus mâna așa pe ea.

– *A crezut că o atacați?*

– Nu, de unde. Dar foarte cultă, ca să spun așa, a zis:

„*Nema. Ne moje*“. Tu ești prizonier, eu sunt soldat. N-ai voie să pui mâna pe mine.

Și s-ajung la mai greu: ne scotea la lucru în fiecare zi, treceam printr-un tunel și ne număra poate și de zece ori, că treceam printr-un tunel. Când ieșeam din lagăr, trebuia să ieșim cu cântecu-nainte marș.

– *Ce cântec?*

– Să cântăm.

– *Cântați cântece românești?*

– Românești, că nu știam altceva.

– *Cântece populare?*

– D-apoi noi ce cântam înainte? „Patru mere-ntr-o basma /

C-am plecat la Moscova“. Rușii ce ziceau? „La Moskova? *Iot foimati!*“

– *Cum era cântecul ăsta? Spuneți-l tot.*

– Păi atâta știam, atâta mi-a rămas în minte.

– *Alt cântec ce mai știi?*

– Nemții cântau în limba lor...

– *Cântece românești ce mai știi?*

– Altul nu mai știu. Dar eram obligați să ieșim la lucru cu cântecul înainte. Acolo în fața lagărului... Mai încolo nu mai cântam.

– *De ce ați zis că ați intrat la greu pe urmă? La ce greu?*

– La greu... După ce-am făcut lagărul și tot acolo..., la muncă. Acuma eu am avut un ostaș în grupa mea care era mai în vârstă. Îl chema Boboc Vasile. Dar de pe unde era, nu mai știu. Și ăsta a fost în grupă la mine. L-au înarmat ofițerii, până să ne prindă, i-au dat o căruță și-un conductor de car și mergea prin sate și...

– *Rechiziționa lucruri?*

– Așa. De mâncare: grâu și câte-un vițel și-aducea la popota ofițerilor. Și-i pusese grad de plutonier, dar n-avea, era soldat.

– *Și-au aflat pe urmă rușii că făcuse treaba asta?*

– L-au prins în lagăr. L-au descoperit, c-aveau NKWD-ul grozav. ăsta a fugit. A dezertat din armată și avea o rusoaică,

care era în legătură cu partizanii din pădure. Și l-au făcut și pe el partizan. Și când au venit rușii și-a luat toți prizonierii, ăsta a stat cu nevastă. Aa, dar și-a pus, trebuia să-și pună o panglică ca de doliu, roșie, ori la capelă, ori în piept. Și zice că stătea cu vaca pe șanț și trupele rusești mergeau și-n sus, și-n jos, dar nu se legau de el. Era partizan. Dar după aia a fost un ordin al lui Stalin, că indiferent ce nație e –, rus, român – toți care sunt, să se prezinte la primul lagăr, care era-n satul respectiv.

– *De ce să se prezinte acolo? Chiar dacă fusese partizan?*

– Da. Și ăsta a venit în lagăr. Îl văd pe Boboc. Mă duc la el... „Ce faci, măi?” Nu știa că eu sunt acolo... Dar în lagăr l-a pus comandantul batalionului 2. Eram vreo 7–8000 de prizonieri. Erau vreo 24 de lagăre numai acolo. L-a pus comandantul batalionului 2, acolo-n lagăr. Că trebuia organizat. A organizat pe companii, pe ăsta. Vnea dimineța... ieșeam toți prizonierii pe-un teren acolo, ca-n armată. Venea el și-i dădea raportul un... Subofițerii au rămas toți, plutonieri, toți. Și ofițerii au fost prinși, dar nu știu la ce lagăr erau. Pe urmă i-a scos. Care erau ofițeri, i-a scos dintre prizonieri și-a făcut lagăr numai de ei. Și ăsta era acolo, luase avânt. Pân la urmă, eram două batalioane sau regimente, cum erau. Și el m-a văzut... Și după aia la o săptămână-două, a venit ca să mă duc la el. Eu, acolo... ne-adunasem și noi, care eram din județul Brașov, că țineam minte c-au zis bătrânii care-au fost prizonieri înaintea noastră că i-a dus la munca câmpului, cum era atunci, în războiul din '916. Și n-am vrut să mă duc. Și până la urmă a venit într-o zi cu un altul – că la ei acolo trebuia să aibă numai numărul, nu-i interesa evidența. A venit cu altul, care era comandantul batalionului în care eram eu și-a zis: „Bă, pentru ăsta, ia-l pe ăsta!” Și m-a luat pe mine la el.

Și-acolo, el avea o cameră separat și două paturi și am dormit cu el. Și de-acolea eu n-am mai ieșit la lucru.

– *Dar cum l-a prins pe el?*

– Ordinul a fost să se ducă toți. Și când a intrat acolo, categoric c-a fost luat de NKWD și ăsta. Pân' la urmă l-a

descoperit NKWD-eul că mergea prin sate și lua de la familii vițelul din gospodărie.

– *Și ce i-a făcut?*

– L-a schimbat. Era-n curtea lagărului, acolo, o cazemată, care era pe malul mării, la Sevastopol și l-a băgat acolo și l-a ținut vreo două luni și a pus altu-n locul lui. Și ăla pe care l-a pus...

– *V-a dat afară?*

– Pe mine, nu! M-a rugat să rămân cu el, că eu n-am mai ieșit la lucru și mă duceam la bucătărie, m-a prezentat acolo... La bucătărie erau tot prizonieri români, care-au fost bucătari; cutare, cutare... Și s-a dus, le-a spus la ăia: „Măi, când, îl vedeți p-ăsta, mă vedeți pe mine! Ați înțeles?“ „Da! Să trăiți!“ Mă duceam și luam mâncare pentru el și pentru mine. Îmi făcusem o cutie de aia de bomboane și o aduceam plină... Mai erau care veneau...

– *Și le dădeți...*

– *Și le dădeam.*

– *Până când ați stat acolo? Ați aflat că o să vă dea drumul dinainte?*

– Nu. Nemții se retrăgeau către Berlin și rușii după ei. Nu mai aveau ostași destui, de pază. Și-au înființat ei, din prizonieri Vekaliști – voielnic, adică prizonieri de război. Ne-a pus o bandă pe mână, cu „V.K.“ și un sublocotenent rus, adevărat rus, l-am întrebat și de origine. Era...

– *Înțeleg. Ce-a răspuns ofițerul?*

– Seara a citit un tabel: care-și aude numele, mâine „*ne pašli na rabotu*“, să nu meargă la lucru. Acum, noi n-am dormit toată noaptea.

– *V-a citit și pe dumneavoastră?*

– Da. De ce ne-o fi oprit? că ce ne-o face? că nu știu ce. Știam că de-mpușcat am omorât destui ruși. Că dacă am fost patru ani numai în linia întâi cu arma-n mână, trebuia să te aperi. E păcat să omori un om, dar am citit în cărțile sfinte că-n război te iartă și Dumnezeu.

– *Aşa-i! Dacă nu-l omori tu, te omoară el pe tine.*

– No, şi vreo două săptămâni au făcut instrucţie cu noi. Dar un om foarte bun. Şi ne ducea la un deal, aşa, unde găsea groapă, ca să nu se vadă ce face el. Se ferea de ai mai mari ai lui. Era cu gradul de sublocotenent.

– *Ce făceaţi la instrucţie?*

– Ne ducea acolo şi făcea mai multă educaţie. Şedinţă. Staţi jos. Şi ne spunea. Uite-aşa-i legea la noi...

– *El ştia româneşte?*

– Nu, pe ruseşte.

– *Păi şi ce-nţelegeaţi?*

– Ştiam ruseşte... Am învăţat limba rusă. O ştiam, dar dacă n-am mai avut cu cine vorbi...

– *Făcea propagandă?*

– Nu... Spunea că la ei i-aşa. Prima dată dac-ai greşit, te iartă. Şi depinde cât de mare-i greşeala, te iartă şi-a doua oară. A treia oară „streleat“, te-mpuşcă. Asta era metoda lui Stalin.

– *Şi cât a ținut instrucția aia?*

– Vreo două săptămâni. Şi după aia ne-a dat o cameră cu paturi, bine organizate, cu cearceafuri, ca-n armată. Şi ne duceam... Venea un singur rus cu pistolul mitralieră şi lua 500 de prizonieri, pe care-i ducea la lucru. Ori în câmp... Veneau întreprinderi la lagăr: „Dă-mi atâtea oameni!“ Ori în port, pentru descărcat de vapoare sau de încărcat. Şi lua dintre noi. Dacă erau 500, peste 500 sau mai puţin...

– *Cât a mai durat treaba asta?*

– Păi a durat, că ei prima dată ne scoteau pe noi. Ne-a îmbrăcat cum am cerut noi. Eu am cerut să ne dea băşti de vânători de munte şi pantaloni golf nemţeşti, c-aveau o stofă foarte bună şi veston cachiu, tot românesc. Şi ne scotea întâi pe noi, afară în lagăr, la poartă. Stăteam în linie-aşa şi venea soldatul rus, care era, şi după aia număra. Ieşeau din lagăr 500, de exemplu. Unul din noi, şase, care ieşeam trebuia să fie „starşii“, adică să-i conducă pe ăia aşa. Unul trebuia să meargă

pe-o parte, unul pe-o parte, cum mână ciobanii oile. Unul înainte, cu soldatul și alții în urmă.

Instructajul a fost așa, nu ne-a dat arme, nici altceva, decât că dacă vedem că vrea să fugă vreunul, să luăm o piatră să-i dăm în cap. Și dacă mergeam la o clădire unde lucrau acolo, pe noi ne punea unul colo și unul colo, erau gherete...

– *Păzeți. Supravegheați.*

– Păzeam. Și cu stegulețe să nu depășească de-acolo.

– *Cât a durat funcția asta de supraveghetor?*

– N-a durat mult că după aia a urmat altă anunțare. Dar acolo cât am stat, v-am spus că pe comandantul ăla care m-a luat cu el acolo l-a băgat acolo, tot în lagăr și după vreo lună-două l-a chemat la declarații. Și m-a chemat și pe mine – că de unde-l cunosc pe Boboc? De unde-s eu? Ce-au fost părinții? Cutare, cutare. De unde-l cunosc? „Din activitate“. De ce? „A fost în grupă la mine“. Eu am fost vreodată cu el să iau de la civili? Că ăsta ce făcea? Lua de la unii și-apoi se ducea-n oraș și dădea pe aur. Era foamete.

– *Dădea alimentele pe aur?*

– Da.

– *Cum ați aflat că trebuie să plecați acasă.*

– După aia prinsese-n noi încredere. Nu în toți... Pe urmă mă trimitea fără rus. Mă trimitea cu 10, cu 20 de prizonieri la descărcat.

– *Cât a mai durat?*

– Într-o seară, iară, a citit o hârtie, că mâine să nu mergem la lucru. Ne-am strâns acolo în sala de... și-a venit comandantul lagărului. Știa românește. Cred c-a fost basarabean. Era locotenent. Ne-a spus: „Vă duceți acasă. Dar să știți că la voi vor fi alegeri în sfaturile populare. Când s-a făcut prima dată.

– *În '46.*

– Noi tot nu credeam, că ne-a luat toate hainele ălea pe care le-am avut, pân-am stat acolo și ne-a dat o rubașcă spintecată, încălțăminte cu talpă... de lemn și sacul de merinde – îl am și-acu.

– *Cât ați stat acolo, v-a dat vreodată vreun ban?*

– Nu.

– *Nu v-a plătit? Dar când ați plecat spre casă v-au dat bani?*

– Nu.

– *Ați venit cu trenul, cu vaporul acasă?*

– Cu vaporul. A zis că ne ducem acasă cu vaporul. Dar noi nu credeam. Marea a fost minată. Și vasul „Transilvania“, cu care-am venit acasă, nu a putut intra până-n port. Ne-a pus în bacuri. Când ne-a îmbarcat în bacuri, ne-a condus pân-acolo. Am plecat 150 de inși, cu vasul „Transilvania“, care venise cu unguri și cu nemți – vreo 6000.

– *Cu alți prizonieri.*

– Cu alți prizonieri.

– *De ce v-a dat drumul așa de repede?*

– Eu cred c-a fost problema politică. Pentru că a recrutat tot cam de leatul meu, mai tineri. Au spus așa: „Mergeți acasă. Luați legătură cu primăriile. Acolo e Frontul Plugarilor, e PCR, e cutare, cutare“.

– *Să sprijiniți.*

– Ca să sprijinim. Și am mers, ne-a pus pe bac și vasul era tocmai departe. Când am ajuns la vapor erau pe punte femei, personalul vasului. „Haideți, frați români, haideți!“ Noi nu mai văzusem... Unii mai plângeau.

– *Când ați ajuns acasă, v-a dat drumul imediat sau v-a mai ținut?*

– Ne-a ținut la Constanța, în carantină, 6 zile. O săptămână: deparazitare, deși deparazitarea o făceau rușii mereu.

– *Ați avut vreun necaz pentru c-ați fost prizonier?*

– N-aș putea zice.

– *Ați povestit la oameni când ați venit ce-ați pățit pe acolo?*

– Am povestit la care-a-ntrebat... Nu prea. Să vă spun, nu mi-a plăcut să spun la oricine. Nu că nu mi-a plăcut...

– *Vă fereți.*

– Atuncea, după ce-am venit, c-am găsit bătrânii aici, părinții – tata avea 83 de ani, bătrâni, nu mai puteau lucra – dar în pod mai era încă slănină. Avea ce mânca, avea animale. Am fost cel mai mic din șase frați și-am rămas și m-am căsătorit aicea.

– *V-a părut rău de ceva, din timpul prizonieratului?*

– Vă spun că unii au dus-o foarte, foarte rău. Eu am avut norocul – și eu m-am purtat bine cu ăla care v-am spus că m-a luat –, dar, după ce-am apucat acolo, mâncam, încât mei dădeam și la alții.

Când am venit acasă, la Constanța, acolo, era lume până-i lumea. Așteptau. Știau românii că vine un vapor.

– *Așteptau să vadă dacă vin și-ai lor...*

– A fost un caz că nu știu bine dacă prizonierul sau ruda prizonierului a leșinat și-a căzut și n-a mai...

– *A murit?*

– A murit.

– *De bucurie c-a ajuns acasă. Mai spuneți-mi ce însemna V.C. pe care vi-l puneă pe mână.*

– *Voielnic Convoier.* Adică prizonieri de război.

Am venit și m-am angajat la Întorsura Buzăului. În gară, primeam lemne. Erau niște întreprinderi.

Nicolae Dobrinaș, n. 4 iunie 1919, loc. Ciumelnicel, com. Sita Buzăului, înregistrat pe data de 3 aprilie 2006, casele CCXCVII, CCXCV.

**General de armată
Marin Dragnea**
***„150 am fost [în vagon]. Și-au
mai coborât după două
săptămâni de zile o sută...”***

– Când și în ce unitatea ați ajuns dumneavoastră, domnule general, pe front, în Est?

– Înainte de a vă răspunde la această întrebare de 25 de puncte, vreau să vă atrag atenția că stați de vorbă cu unul care, la 19 ani, lupta pentru România Mare la Stalingrad.

– Foarte frumos! Ați fost erou! Ați intrat voluntar sau cum ați ajuns așa de tânăr acolo?

– Voluntar.

– Bravo. Mă bucur.

– Terminasem clasa a XII-a a liceului „Crețulescu” și, în loc să merg la Școala Militară de Cavalerie, am cerut să plec pe front cu Regimentul 4 Călărași...

– Din ce localitate?

– De-aici din București, Cazarma „Sf. Gheorghe”.

– Când sunteți născut, de fapt?

– În 30 mai 1923. Școala primară am făcut-o în Siliștea-Gumești, județul Teleorman.

– Cu Marin Preda

– Coleg cu Marin Preda.

– Ooo! Ce amintiri aveți dumneavoastră despre el?

– În '35 am plecat amândoi. El s-a dus la ziarul *România liberă* și eu am avut un văr care era sublocotenent la

Regimentul 4 Călărași și, în septembrie '35, am fost primit copil de trupă în Regimentul 4 Călărași.

– Și de ce v-ați dus la Siliștea-Gumești? Da acolo sunteți de fapt născut?

– Da. Dac-am fost coleg cu Marin Preda?! Dac-am fost colegi în comuna Siliștea-Gumești?

– *Deci, sunteți născut acolo... V-am întrebat pentru că am crezut că sunteți născut în București. Și cum era Marin Preda când era copil?*

– Ca și mine. Nici mai prost, nici mai deștept decât mine. Eram la fel. Eu locul...

– *Erați premiant.*

– Eu locul doi și el locul trei.

– *Pe front, unde-ați ajuns? Unde-ați început războiul?*

– Din 1935 până în 1942 am fost copil de trupă, unde mi-am terminat studiile primare și liceale, iar când s-a declanșat războiul doi mondial, la 22...

– *Iunie.*

– O mie nouă sute...

– *Patruzeci și unu.*

– ... '41, am cerut să plec pă front, comandantului de regiment, colonelul Elefterescu Mircea și să fiu încadrat într-un escadron de război, de luptă. Nu să fiu furier.

– *Erați la Cavalerie?*

– La cavalerie, Regimentul 4 Călărași. Am fost angajat cu gradul de sergent TR și mi-a dat în primire un pluton care avea 32 de cai și 31 de militari.

– Un cal era de rezervă?

– Da. Era de rezervă, al comandantului de pluton. Și-am plecat pe front. Am luptat la Ismail, în Basarabia, Tatar Bunar.

– *Pe urmă ați ajuns către Odesa?*

– Tatar Bunar, Tighina, Tiraspol, Dolnic, Odesa. Și pe urmă, de la Odesa mai departe... Și în '42 am ajuns la Stalingrad.

– *Ați fost până acolo?*

– Până la Stalingrad. Pă 6 august. Asta e foarte important. Pă 6 august, calul meu Mugur, care este acolo, acesta este – arata o statueta a calului – Mugurel a fost omorât și eu am scăpat cu viață... rănit. 33 de schije am avut pă partea dreaptă a piciorului. A făcut explozie sub burta calului, pă partea dreaptă. El a murit, iar eu...

– *V-a apărut.*

– S-a produs explozia sub burta calului... Armăsar era Mugurel. Cel mai bun prieten al meu în război. Am făcut cu el 3000 de km. călare. Acolo a murit și eu am scăpat cu viață.

– *V-a dus la spital pe urmă?*

– 45 de zile am fost spitalizat și trebuia să vin acasă, să mă refac și să merg la Școala Militară de ofițeri de cavalerie. Nu. Am cerut să plec imediat la Stalingrad, să-mi iau plutonul în primire, să lupt împreună cu camarazii mei pentru cucerirea Stalingradului. Nu l-am cucerit...

– *Ați luptat mult acolo?*

– Luptele le-am început în luna august, până în 25 decembrie. În 19 noiembrie a fost marea lovitură dată de armata lui Stalin împotriva armatei germane și a armatei romane. S-a încercuit și s-au dus lupte în încercuire...

– *În noiembrie? Nu în decembrie?*

– De prins da. În 19 noiembrie a început contraofensiva rusă, a armatei sovietice. Și din 19 noiembrie am fost încercuiți... N-am fugit cum au fugit alții de-acolo. Am rămas acolo și-am luptat până la 21 decembrie, când am fost capturați și luați prizonieri. Nu mai aveam muniție, nu mai aveam hrană. Am mâncat toți caii pe care i-am avut... Am mâncat la cai! Și am ajuns...

– *Stați puțin! V-au luat prizonieri. V-au imbarcat în ceva, în trenuri? Cum v-au dus?*

– S-a făcut o grupare mare de prizonieri români și nemți. Au fost trecuți...

– *Volga-i acolo.*

– ... Volga în pădurile la Est de Stalingrad și de-acolo ne-ambarcat în trenuri „bou-vagon“, nu trenuri de clasa I-îia sau o doua sau interciti...

– *Au despărțit atunci trupa de ofițeri, înaintea de a vă imbarca? Sau nu i-a despărțit?*

– Nu, nu. Cine-a fost ofițer... Dar eu am mers cu trupa. Din regiment au fost cu noi trei ofițeri, care au mers cu plutonul nostru.

– *În vagonul acela, în care v-au băgat, câți erați?*

– O sută cincizeci.

– *Nu se poate! În cele mari încăpeau cca 100, în ălea mai mici era 50.*

– 150 am fost. Și-au mai coborât după două săptămâni de zile o sută. Cincizeci au murit, de diaree, dizenterie...

– *Vă dădea mâncare în vagon acolo?*

– Da.

– *Ce vă dădea?*

– Pește uscat...

– *Pește sărat?*

– Sărat și cu pesmeți. Numai asta ne dădea.

– *Apă vă dădea?*

– Da.

– *Vă dădea apă?*

– Da, da. Dădea și apă.

– *Erați îmbrăcați? Că era iarnă, era decembrie?*

– Asta-i nenorocirea. Pe noi – ne-a prins în ținută...

– *De vară.*

– ... de vară. Cine-a fost sănătos, zdravăn, a rezistat. Cine nu...

– *V-a băgat în vagon numai români sau erați și cu nemți la un loc?*

– Numai români.

– *Unde vă făceați nevoile?*

– Era un loc special amenajat. Erau trenuri de-ale lor de

război. Toată industria lor, inclusiv vagoanele acestea avea un loc care era...

– *O gaură?*

– O gaură, dar era acoperit... Era și un urcior cu apă, o găleată cu care turnai apa...

– *N-am auzit așa ceva! Toți pe care i-am înregistrat se plângeau că n-au avut apă de băut. Era apă la WC?*

– Da, da.

– *Nu cred asta.*

– Probabil că vagoanele acestea erau pregătite și-au adus din Siberia multe unități de ruși.

– *Adusesse armata de către Japonia.*

– Da, cred.

– *Ați observat atunci, când v-au încercuit pe dumneavoastră, venise armată nouă la ruși sau era tot armata veche.*

– Dar ce au avut armată nouă?

– Spun unii c-ar fi fost aduse de către Japonia, zece divizii noi care fuseseră ținute acolo în eventualitatea unui atac japonez.

– A fost Armata roșie, care, vorba ceea, a luptat și-mpotriva japonezilor și a... Nu pot să vă spun. Era armată! Dac-a bătut pe Hitler?! L-a bătut, ce să mai!

– *Se zice că de fapt l-a bătut generalul iarna.*

– Lasă-mă cu iarna. Ne-a luat prizonieri – nu ninsese. În noiembrie nu era zăpadă.

– A venit cineva și-a spus să vă predați, cum se face în mod oficial, cu drapel?

– Da, da. Sublocotenentul Ortinski din Regimentul 4 Călărași, grupul 52 de cercetare, transformat în Grupul 52 cercetare al corpului de armată.

– *Știa rusește?*

– Cunoștea limba rusă. Era un subofițer din Basarabia, din Tighina, care știa bine rusește. Ne-a dezarmat, ne-am predat...

– *Cu soldații care mureau, ce făceați? Stăteați cu ei în vagon?*

– Nu. La prima stație îi da jos.

– *Când oprea, că nu erau stații normale...*

– Erau înfășurați în cort. Aveam foile de cort ale lor. Erau puși și-i dădeam jos.

– *Nu-i dezbrăcați să vă îmbrăcați, dacă era așa frig? Unii spuneau că de-abia așteptau să moară cineva ca să ia o haină ceva, că era frig.*

– Nu. În vagonul în care am fost eu nu s-a produs asemenea faptă.

– *Puteați dormi pe jos sau măcar în fund să stați?*

– Erau pe jos puse paie, fân și peste ele erau păături din acestea pe jos.

– *Era boierie cum spuneți dumneavoastră!*

– Nu era boierie, că erau pline de păduchi.

– *Cu păduchii ce făceați?*

– Făceam în fiecare zi oră de despăduchere.

– *Făceați foc în vagon?*

– Da.

– *Înseamnă c-ați nimerit într-un vagon cum nu erau ăstea din România.*

– Era un tren de 70 de vagoane.

– *Da, sigur. Trenurile erau mari. Aveau câte 2-3 locomotive... Bun! Și unde v-a dus?*

– În lagărul 165 în Siberia.

– *Nu țineți minte localitatea în care era?*

– Vladimir.

– *E un Vladimir mai încoace, către Moscova.*

– Vladimir de Siberia. În pădurile siberiene, acolo ne-au dus.

– *Și ce făceați acolo? Era un lagăr constituit mai dinainte?*

– Aia a fost o cazarmă unde-a stat o divizie de infanterie. Divizia de infanterie avea vreo 20.000 de oameni. Lagărul acesta l-a transformat, după ce-au plecat pe front rușii, l-au transformat în lagăr.

- *Erau clădiri? Dormeați în bordeie?*
- Nu, nu.
- *În ce dormeați?*
- În barăci.
- *De lemn?*
- În barăci de lemn, cu trei rânduri de paturi suprapuse, cu sobe, fiecare cu locul lui. Avea o pătură, o pernă.
- *Unii spuneau că erau numai scândurile unde dormeau...*
- De trei ori pe zi ne da mâncare: dimineața, la prânz și seara.
- *Păi ce, vă ținea la îngrășat?! Ce făceați? Munceați ceva acolo?*
- Munceam.
- *Ce munceați?*
- La pădure. Aduceam lemne pentru ăia... Și acolo s-a mutat o uzină de tancuri din centrul Rusiei. Se construiau tancuri. O parte lucrau la uzina aceasta, iar o parte dintre prizonieri lucrau la pădure. În baraca în care eram eu și șeful barăcii, erau 700 de români.
- *Într-o baracă?*
- Într-o baracă. 700!
- *Era cât un tren de fotbal de mare. Măcar.*
- Un regiment. Da. 700 într-o baracă.
- *Erau suprapuse câte 3 paturi deasupra?*
- Da.
- *Erau alăturate paturile?*
- Da. Era un rând de paturi. Avea baraca aproape 200 de metri.
- *Erau mai multe sobe acolo?*
- Da. Erau trei sobe care produceau căldură.
- *Cu lemne făceați focul?*
- Și cu lemne și cu cărbuni.
- *Mâncare ce vă dădea? Dimineața, de pildă, ce vă dădea?*
- Dădeau ceai cu doi suharei.

– *Biscuiți militari.*

– La prânz – o ciorbă de cămile sau de vite.

– *De oi spuneau alții că se făcea ciorba...*

– Și... cașă. Orz din acesta făcut cu ulei pus și dacă era la vreo săptămână vreo bucățică de carne, era sărbătoare mare. Dacă în lagărul acela au fost 15.000 și-au mai plecat 5.000 și 10.000 au trecut în neființă?! Tifos, diaree, dizenterie, păduchi...

– *Au murit mulți acolo. Unde-i îngropa? Ce făceau cu ei? Era iarnă.*

– Au făcut în cimitir... comun.

– *Gropi comune?*

– Gropi comune. 20 de nemți, 20 de italieni, 20 de români...

– *În fiecare groapă? Sau întâi români, pe urmă nemți, pe urmă italienii deasupra?*

– Erau amestecați, pentru că erau italieni, români și nemți. Erau puși 30 de prizonieri într-o groapă comună.

– *Dumneavoastră în decembrie 1942 ați intrat în lagăr, acolo, în Siberia. În '43 probabil, dacă ați plecat în '42 în decembrie.*

– În '42 am fost selecționat...

– *Nu. Războiul de la Stalingrad a fost în '42.*

– Da.

– *Și după două săptămâni, ați trecut deja în ianuarie 1943.*

– Da. În '43 s-a format Divizia „Tudor Vladimirescu“.

– *Cum v-a luat? De ce v-a luat pe dumneavoastră? Ați cerut dumneavoastră? A venit cineva acolo?*

– A venit generalul Cambrea, generalul Teclu.

– *Cambrea, mi-au spus alții, că era doar colonel...*

– Colonel, da, șef de stat major la Divizia a IX-a.

– *Au venit să selecteze din lagăr? V-au adunat la un loc?*

– Ei făceau parte din Comitetul de Organizare al Diviziei „Tudor Vladimirescu“. Ne-am dus în tabără, era regele pus

portret. Antifasciști au fost unii care au plecat din România în Spania și pe urma au venit în Rusia.

– *Ăia erau ilegaliști probabil.*

– Printre care, îmi mai aduc aminte. Ana Panker a fost, a fost Borilă, Vechter, Dumitru Petrescu, care a fost ministrul finanțelor. Și împreună au întrebat dacă dorim...

– *A venit acolo, la dumneavoastră Ana Pauker?*

– Nu. La mine nu.

– *Au făcut, mai întâi, un fel de propagandă printre dumneavoastră?*

– Nu. Eu am plecat... am fost mutat din lagărul 165 în lagărul 190, în orașul Vladimir, la 150 km. Nord de Moscova.

– *V-a adus încoace?*

– Da. Ne-a adus mai aproape să construim o uzină de tractoare.

– *De tancuri ați zis.*

– Aia a fost când am fost dincolo, în Siberia. Și, printre prizonierii care ne-am înscris că vrem să lucrăm, am fost eu, sublocotenentul Dănău, sublocotenentul Ortinski Dumitru și sublocotenentul Dinculescu, din Regimentul 4 Călărași, grupul 52 cercetare.

– *Ați plecat toți așa, grămadă?*

– Da. Aicea condițiile au fost altele.

– *Mai bune?*

– Mai bune. Tot în barăci, dar cu câte 50-60 de oameni într-o baracă.

– *Mai puțini.*

– Mai puțini, cu pături, cu plapumă, cu saltea. Condiții bune. Și lucram la uzină.

– *Organizarea barăcilor aparținea fabricii sau statului? Cine dădea banii?*

– De stat. Statul plătea.

– *Dar prizonierii erau ceruți de către fabrici, de către uzină?*

– Da. Uzina a cerut. În concluzie, viața de prizonier am suportat-o cu stoicism. Grea! Lipsit de libertate, lipsit de relații în exterior, de relații în lagăr, cu familia, cu rudele și așa mai departe.

– *Vă dădea voie să scrieți acasă?*

– În '43 au început să ne permită să scriem. Eu am scris 5 și s-a primit una singură acasă.

– *Se rătăceau pe drum? Sau nu le dădea drumul de-acolo?*

– E greu de spus. Sigur că arătam viața grea. Nu știu dacă plecau din Rusia...

– *Era cenzură probabil.*

– Era cenzură. Viața e grea, au murit mulți – scriam.

– *Sigur nu puteau trece de cenzură.*

– Au murit. Caporalul Surdu Gheorghe din Ciocănești, de-aceia... cu el eram vecini și de pat și de tot... A murit lângă mine.

– *Dar n-ați fost bolnav? Ați avut organismul rezistent? Afară de schijele de la Stalingrad?*

– Am avut ceva... un început de diaree. Pe urmă m-am abținut. Am uitat să spun c-aveam medici ruși mai ales femei, care ne recomanda ce să facem. Și, din când în când, mai aducea și ceva medicamente pentru dizenterie, diaree...

– *Dar medicii români și medicii nemți nu erau și ei la serviciul medical?*

– Erau. Aveam și-un medic român care știa rusește și era-n echipă. Erau. Din punctul acesta de vedere s-au dovedit de la cat la caz umani. De exemplu, generalul Gheba Grigore, profesorul.

– *Cel care-a fost profesor de matematică?*

– Gheba. Generalul Gheba.

– *A! Generalul! A fost și un profesor Gheba.*

– Ăla, ăla, ăla! Din Râmnicul Sărat era. El era bolnav de tifos. Și-a fost aruncat la grămadă ca să-l ducă să-l îngroape. Și când s-a dus doctorița să constate decesul, ea a ridicat mâna. A fost luat, i-au făcut injecție și...

- *A-nviat...*
- *A-nviat și-a venit cu Divizia „Tudor Vladimirescu“.*
- *Își făceau cruce prizonierii?*
- *Da.*
- *Erau și preoți printre dumneavoastră?*
- *În lagărul 190 nu, dar au fost și preoți.*
- *Se zice că preoții nu prea veneau pe câmpul de luptă...*
- Poate i-a prins la Stalingrad, că i-a luat pe toți grămadă.*
- *O parte din ei erau ofițeri... Sau toți erau ofițeri.*
- *Toți erau. Ca și medicii. Și ei erau toți ofițeri.*
- *Și pe ăștia toți i-au dus, sigur, în lagărul de la Oranki, de lângă Moscova de-acolo. Acolo era lagărul pentru generali și ofițeri. Și probabil că i-a dus acolo.*
- *Generalul Tutoveanu a fost acolo la Oranki.*
- *Da.*
- *Și profesorul Ciopraga de la Iași.*
- *L-a salvat pe Gheba. Dacă nu se ducea doctorița, îl arunca-n gropa. Și interesant. El a cerut să se căsătorească...*
- *Cu doctorița?*
- *Cu doctorița aceea.*
- *Și i-a dat voie?*
- *I-au dat voie și ai noștri și guvernul sovietic.*
- *După ce-a intrat în Divizie?*
- *A! După terminarea războiului.*
- *Da. A cerut și i-a dat voie. Aia a murit, s-a prăpădit. A murit și s-a recăsătorit.*
- *A adus-o-ncoace la noi?*
- *Da, sigur că da. Au fost căsătoriți. Fiică de colonel din Armata Roșie.*
- *Înainte de a se forma Divizia „Tudor Vladimirescu“ au venit acolo, cum ziceați c-a venit colonelul Cambrea ca să vă coopteze? Când ați fost transferat la Vladimir era înainte de încorporarea în Divizie sau după?*
- *Nu. De-acolo ne-a selecționat. Acolo a venit și-a spus: dumneavoastră, dumneavoastră...*

– Nu v-a dat niște hârtii să semnați...? Un fel de angajament că sunteți de acord?

– Nu știu. Cred că era un tabel. Cred că era un tabel și-am semnat tabelul.

– Numai tabelul?

– Da. Pe bază de tabel.

– Și pe urmă v-a luat de-acolo, de la uzină, și unde v-a dus?

– S-au format plutoane, companii și cu comandanți... Și-am ieșit fără santinele și-am mers la gară. Am mers la Riazan, acolo unde s-a format Divizia „Tudor Vladimirescu”. Nu departe de Moscova, la o sută optzeci de kilometri de Moscova, la nord de Moscova.

– Era într-o pădure?

– Nu. În oraș. Statul major era în oraș, iar noi eram în tabără în pădure. Eu eram în pădure, mă avansase sublocotenent. Și, pe 30 martie 1944, am depus jurământul de credință.

– Jurământul către cine l-ați depus?

– Către țară.

– Către țară?

– Să vi-l arăt.

– Au fost discuții că s-a făcut jurământul către Rusia, nu către țară. Și se luase hotărârea ca să fie excluși militarii care au intrat în Divizia „Tudor Vladimirescu” din cadrele armatei române.¹

– De ce să fie excluși? Că Divizia a venit cu 15.000 de

¹ În vol. *Crâmpoie dintr-o viață*, semnat: „general de armată (r) Marin Dragnea” e reprodusă rezoluția mareșalului Ion Antonescu de pe raportul generalului de corp de armată Tătăranu din Marele Stat Major, cu privire la scoaterea din efectivele armatei române a „Cadrelor active și de rezervă din Divizia «Tudor Vladimirescu»”. „Nu vă grăbiți, domnule general Tătăranu. Azi suntem noi, dar mâine cine o să fie? Deci, decât alții, mai bine Cambrea și Teclu. Ei și-au făcut pe deplin datoria față de țară.” (p. 13).

oameni și s-a mai întors de pe front cu 5.000? Au murit, vorba ceea, la Sfântu Gheorghe...

– *Nu după ce au intrat în război! Atunci când s-a format.*

– Când s-a format! Am avut curaj. Curaj! Toți ăia care s-au înscris în cele două divizii, ca și polonezii, ca și cehii – să luptăm. Că puteam să așteptăm să se termine războiul și ve-neam acasă, cum au venit ceilalți care nu s-au înscris în divizii.

– *Nu v-ați gândit, poate, că intrând în Divizia „Tudor Vadimirescu” veniți mai repede acasă?*

– Și asta a fost.

– *Că altfel nu era sigur dacă mai veniți din prizonierat.*

– Uitați-vă jurământul [citește din vol. *Crâmpoie dintr-o viață*]. Sublocotenentul Dragnea Badea Marin :

„– Jur poporului meu robit de nemți să lupt pentru libertatea și propășirea lui.

– Jur să-mi îndeplinească fără șovăire îndatoririle mele de ostaș în tabără, pe câmpul de luptă, oricând și oriunde, să mă supun ordinelor comandanților mei și să păstrez secretul militar.

– Jur să lupt pentru prietenie trainică între România și Uniunea Sovietică, care mi-a dat puțința să lupt cu arma în mână pentru distrugerea dușmanului comun: Germania hitleristă.

– Așa să-mi ajute Dumnezeu!“

Am aici documente care atestă participarea mea la război. Uite: rănit, decorat.

– *V-a rănit din nou pe frontul de Vest?*

– Da. Uitați-vă aici. Punct. V-am dat destule date.

– *Ziceați că-mi povestiți niște lucruri nemaipomenite despre ce s-a întâmplat acolo în lagăr.*

– A! cu generalul Gheba! Despre asta v-am spus. A fost salvat de un medic al lagărului 165.

– *Pe urmă v-ați luptat până-n Cehoslovacia cu Divizia?*

– Da.

– *Când ați terminat războiul, ce grad aveți?*

– Sublocotenent. Am urmat apoi Școala de Război, Școala Specială. Am aicea documentele.

– *E de-ajuns să spuneți dumneavoastră.*

– Apoi am urmat Academia Militară, Academia Superioară de Comandanți de State Majore, Moscova, 1950.

– *V-a trimis acolo, la specializare...*

– Nu m-a trimis. Am mers eu.

– *Nu spuneți asta! Și eu vreau să mă duc la Moscova. Dar mă ia cineva?*

– M-a selecționat. Eram comandant de divizie.

– *De divizie?*

– Da. Am fost comandant de divizie, de corp de armată.

– *În timpul războiului?*

– Nu! După război.

– *Pe urmă, da.*

– Despre prizonierat atât.

– *Aveți vreo părere de rău, vreo bucurie cu ce vi s-a întâmplat?*

– Cea mai mare bucurie știți care a fost? Nu când m-a făcut general, în 1956, nu. Nici când m-a avansat sublocotenent în '43. Nu. Știți care-i cea mai mare bucurie?

– *Că trăiți.*

– C-am scăpat cu viață din cel de al doilea război mondial, în care am luptat de la cap la coadă – și un an de zile aproape prizonier, rănit grav la Stalingrad, pe 12 octombrie 1944. Cea mai mare bucurie a mea e că am scăpat cu viață. Nici într-un caz când am fost ministrul sportului 12 ani.

– *Al Sportului?*

– Al Sportului, 12 ani.

– *Cum? De la militărie – la sport? Mi se pare ciudat.*

– Nu e ciudat deloc!

– *De căsătorit, când v-ați căsătorit?*

– Cu o colegă a mea. Eram călăreț.

– *Domnule general, pentru că-ați avut privilegiul acesta*

unic de a fi coleg cu unul dintre cei mai mari prozatori români, Marin Preda, povestești-mi ceva despre el, cât de puțin. Ce puteți spune?

– Terminat cu prizonieratul! Despre prizonierat am spus suficient. Mulțumesc.

– Eu vă mulțumesc. Regret, totuși, că nu vreți să vorbiți nimic despre Marin Preda...

*

Despre cele două răziri, la Stalingrad și la Oradea Mare – nu la Debrețiu, cum mărturisește în convorbirea înregistrată – domnul general de armată Marin Dragnea relatează mai pe larg în memoriile domniei sale (*Câmpie dintr-o viață*):

„Pe 6 august 1942, la Stalingrad, când marea, istorica bătălie de pe Volga era în plină desfășurare, am suferit prima rană gravă. Mă îndreptam, călare, spre pozițiile inamicului, în zona Kotelnikovo. La un moment dat, simțind pericolul, armăsarul meu, Mugurel, care mă purtase 3000 de km în crâncene bătălii, un armăsar negru, de toată frumusețea, a cabrat brusc, a făcut o scurtă întoarcere și a primit, în plin, proiectilul de artilerie. Un snop de schije m-a ciuruit și pe mine. Sângeram. Au venit brancardierii: caporalii Velicu și Stroe, sanitari ai Grupului 52 Cercetare, să mă ridice. Cu ultimele puteri, printre lacrimi de durere, când m-am urcat pe targă, am apucat să-i mângâi, pentru ultima dată, stufoasa-i coamă de pe impunătorul corp al lui Mugurel care se zvârcolea în ghearele morții.

Plângea. Lacrimi mari îi curgeau șiroaie din ochii deschiși a îndelungată mirare. Suferea cumplit. În asemenea cazuri, la noi, la cavaleriști, există o lege. Să-i împuști, pentru a le scurta suferința. Poate că asta îmi cerea Mugurel. N-am avut, recunosc, tăria să-i curm durerea. Nu puteam. Mă purtase atâta drum printre gloanțe, un drum lung și greu, am spus, de peste 3000 km., cu urcușuri și coborâșuri, prin ape, mlaștini, păduri, pe arșița, frig și geruri năprasnice.

Un prieten – cap. tr. Surdu Gheorghe – a scos pistolul și l-a împușcat. Din păcate s-a stins din viață și el, lângă mine, în lagărul 156 din Siberia, în 1943.

Detunătura aceea parcă o aud, o simt și acum, la 68 de ani de la eveniment. Îl trimitea în neființă pe cel mai bun și mai devotat prieten, salvatorul vieții mele, armăsarul Mugurel.

Aș fi nedrept dacă nu aș aminti și nu aș aduce în aceste pagini un omagiu unor oameni de înaltă virtute ostășenească, camarazi de nădejde: comandantul Grupului 52 Cercetare «Vulturul» – colonelul Tăutu Done-Dumitru, viitor general în retragere, care mi-a fost ca un al doilea tată (a trăit peste 100 de ani); comandantul meu de escadron, căpitanul Dumitrescu Teodor, zis «Kaizerul», decorat cu Ordinul «Mihai Viteazul» în 1942; doctorul Grupului, căpitanul dr. Coferu și plut. Sanitar Comnea; sergentul tr. Davidoiu din Buzău, caporalul tr. Surdu Gheorghe din Ciocănești – Ilfov și sergentul Nițu Ion din Mănăstirea – Călărași. Camaraderia și prietenia acestora le-am simțit din plin.“

„A doua rănire, mai gravă, am suferit-o, la brațul stâng, pe care era să-l pierd, și la piept, în marea bătălie pentru eliberarea Oradiei Mari, începută pe 27 septembrie și încheiată pe 12 octombrie 1944, cu eliberarea orașului. Am fost la un pas de moarte. Sergenții Alexandru Vânău și Ion Mihai, comandanți de grupe din plutonul ce-l comandam, și-au pus viața în pericol pentru a mă salva, pe mine, sublocotenentul Dragnea Badea Marin, din Siliștea-Gumești, comandantul lor de pluton.

Cu ambulanța diviziei, am fost transportat de urgență la Spitalul de campanie din comuna Tinca. De aici am fost transferat la Spitalul militar de zonă interioară Beiuș, apoi la Alba Iulia, Brașov, Sinaia, și în cele din urmă la Spitalul Militar Central București, suportând 8 operații pentru salvarea brațului stâng.

Le sunt recunoscător celor care mi-au salvat brațul și viața: medicii militari căpitan dr. Vărzaru medicul R. 3I/D.T.V

(Beiuș), dr. ofițer de rezervă Stăncescu (Alba Iulia), locotenent-colonel dr. Cădere (Brașov), colonelul rezervă dr. Berceanu (Sinaia), locotenent-coloneii dr. Mareș și Petrulian (S.M.C. București). Precum și un tânăr practicant pe atunci, elev de liceu, azi general de brigadă (r) prof.univ.dr. Ioan Pop de Popa, renumit diagnostician și chirurg cardiolog (Beiuș).

Mulțumesc, încă o dată, tuturor celor care m-au salvat și care, poate acum, din ceruri, oriunde se află îmi percep simțăminte fața de ei.“

În schimb, despre perioada de prizonierat, domnia sa nu ține să stăruie prea mult. Poate că a fost așa de scurtă și nu a cunoscut – înrolându-se în Divizia „Tudor Vladimirescu“ – calvarul trăit de celelalte zeci dacă nu chiar sute de mii de prizonieri români, care am rămas ani îndelungați în lagărele sovietice.

„Am trăit și cumplita soartă de a fi fost captura prizonier în bătălia de la Stalingrad, în decembrie 1942. Am suportat cu stoicism regimul sever, draconic, al vieții de prizonier în lagărele sovietice, alături de zeci și zeci de mii de foști camarazi, îndurând, începând chiar cu transportul în trenuri bou-vagon, un calvar inimaginabil, în care primejdia morții ne pândea, uneori, mai abitir decât în fața gloanțelor. Supuși la munci istovitoare, grele, la temperaturi cu mult sub minus 30 de grade Celsius. Tifosul exantematic și multe alte boli, care nu m-au ocolit nici pe mine, au făcut ravagii în lagăre. Lângă mine a murit bunul meu prieten, caporalul tr. Gheorghe Surdu, de care am mai amintit și mulți, mulți alții. Din nou, Dumnezeu mi-a întins o mână salvatoare și am scăpat cu viață.

Aș fi nedrept să nu subliniez în aceste amintiri din Lagărul 165 umanismul de care au dat dovadă medicii ruși și asistentele medicale în a asigura supraviețuirea mea și a multor prizonieri români.

Fără a avea vreun contact cu țara, la îndemnul unor generali, ofițeri, și subofițeri patrioți, prizonieri și ei, am răspuns

chemării de a ne înscrie, voluntari, în Divizia „Tudor Vladimirescu” zeci și zeci de mii¹ de ostași și cadre. Cu peste 10 luni înainte de actul istoric de la 23 august 1944, am luat asupra noastră hotărârea de a îmbrăca din nou cămașa morții pornind la luptă, pentru a ne salva țara de la o iminentă catastrofă, jurând pe Drapelul Sfânt al Patriei să ne sacrificăm într-un alt război, la fel de drept și de crâncen, cel împotriva puternicei mașini de război a Germaniei naziste.“

General Marin Dragnea, n. 31 mai 1923, com. Siliștea-Gumești, jud. Teleorman, înregistrat pe data de 24 aprilie 2014, caseta nr. DCXCVIII

¹ De fapt, doar 12.000 de militari, foști prizonieri (*n.ed.*).

Alexandru Fer

„Ne-au prins niște rusoaice“, „fete ofițeri“

– Unde ați participat ca luptător pe front, în Rusia, pe frontul de răsărit? Până unde ați ajuns?

– La Lublin... Ăla-i în Polonia.

– Ce căutai mata la Lublin? Ați fost cumva cu armata ungară?

– Am fost cu armata ungară și pe urmă am luptat cu armata română. În lagăr, când am fost, românii erau de o parte, fiecare de o parte, că-n lagărul ăla am fost trei națiuni.

– De la Lublin unde-ați mers?

– Am ajuns la Cotul Donului.

– V-a luat acolo prizonieri?

– Am venit până-n țară. Ne-am retras. Maghiarii ne-au băgat de-acolo-n munți, în Carpații Păduroși în Polonia.

– Unde te-a luat pe mata prizonier? În Rusia sau aici?

– Aici în țară, în Ungaria.

– La sfârșitul războiului?

– Nu la sârșit, c-a mai durat războiul înc-un an. Românii au spart frontul... Au trecut granița de la Păuliș în '44. Armata română i-a mpins pe nemți și pe ăștia. Și noi am fost detașați, luați de la unguri... În septembrie 1944 eram cantonați în niște munți în Polonia. Și ne-a sculat noaptea pe toți românii, ne-a scos din corturi – eram în corturi, dormeam câte trei, ne-a sculat și ne-a ncolonat noaptea, la 12. Și ne-a luat armele. – Armele jos! – Echipamentul militar tot l-am luat.

– Cine vi le-a luat?

– Ungurii. Am fost unitate militară. Un pluton am fost acolo de români, dacă nu mai bine. Ne-au dus la o magazie acolo, ne-au dat niște... Eu am avut un fierăstrău. La alții le-au dat o lopată... Ne-a făcut companie de lucru. Înțelegeți?

– *După 23 august 1944?*

– După 23 august pe noi ne-a făcut companie. Că, după câte-am văzut eu, noi n-am știut ce-i în România. Am știut că-i bai, dar n-am putut pune punctul pe i, să știu ce-i. A fost o stare tare secretă treaba asta. Am prins mai târziu firul și pe români i-a scos, dac-au văzut că românii, gata!, au rupt legătura, au trecut Carpații înapoi, cu rușii. Gata! pe noi ne-au scos, pe români, din unitate, n-au avut încredere în noi.

– *Era firesc.*

– Dar n-aveam nimic atunci. Eu nu pot să mă plâng c-am trăit greu în armata maghiară. Am trăit bine și nu și-a bătut joc de noi. Absolut.

Ne-a dus de-acolo din munți, ne-a scos după 23 august și-am venit pe linia aia pe la Hust și-am ieșit în Satu Mare. În Satu Mare au bombardat într-o noapte. Era să ne prindă acolo cu garnitura de tren. Ne-au scos într-o pădure, cum veneam de-acolo din munți. Și bombardamentul a fost noaptea. Am trecut – nu mai știu data – și-am înaintat. Am mers până la Debrețin.

La Debrețin a luat-o la stânga, către Bekesciabo, Gyula, înapoi înspre granița asta pe care-o aveau românii cu ungurii. Pe noi ne-a dus... Acolo se pregătea altă linie de front. Am văzut, c-am fost companie de lucru. Acolo ne-a pus... Era un grof, avea pământ mult, și-avea porumb mare (știuleți) ca aista. Ne-a dus să tăiem porumbul, pe unde făcuseră linia de front. Și ca să se vadă, au tăiat porumbul la o distanță de 500 de metri, 200 de metri – care cum a fost terenul. Au tăiat porumbul jos și-acolo s-a pregătit... a trebuit să pregătim linia de front – să săpăm șanțuri, să facem câte trebuiau... Să oprească furia armatelor ăstea din Răsărit. Dar n-au putut. N-au putut...

– *Acolo te-a luat pe dumneata prizonier?*

– Stați să vedeți. N-a putut, că așa a fost un front, într-o noapte cam de la trei. Apoi ardea cerul înspre Arad. C-a fost aproape de Arad. Ardea cerul. Atâtea bubuituri de tun și-un atac minune. Se cutremura pământul. Eram departe. Ziceam: „Îi bai! Îi bai!”

Am auzit niște uruituri după aceea, domnule, de mașini, tancuri, treburi. Și-a pornit pe drumul ăla. Gata, l-au rupt, și ăștia au dat buzna înainte. Nu i-a mai lăsat pe nemți și pe unguri să se mai așeze, să-și mai facă front. Și până-n Tisa s-au dus una! Noi, când ne-am sculat dimineța, așa cam pe la vreo șapte, dintr-o șură de-acolo – șura grofului – era mai departe de la șosea, vreo 500 de metri. Când colo, văd, frate, armata ru-sească, românească. Acolo au fost vânătorii de munte. ăștia au trecut pe la noi. Rușii erau ruși. Mașini, tot, căruțe, nu-ncăpea pe șosea. Au trecut și-a-nfundat... până la Tisa s-au dus. De fapt, n-a stat mult nici la Tisa, că n-au putut, n-au apucat ăștia să-și facă amplasamente, să se-aranjeze. Au ajuns imediat... Au ajuns la o săptămână... Nici n-a durat o săptămână – au ajuns la...

– *Budapesta.*

– Budapesta, la porțile Budapestei. Noi, măi băieți, ce să facem? Hai, merem către casă. Am știut încotro să tragem. Am tras către Salonta.

– *Mata ai plecat de pe front de-acolo fără să mai cereți voie la cineva...*

– Cui? Comandanții..., când m-am sculat dimineță, n-a fost nimeni. Toți au fugit. Nu ne-a spus nimeni nimic.

– *Dar nu spuneți că erau și alți români? Că era un pluton de români acolo?*

– Poi pluton am fost noi!

– *Ați luat-o către casă.*

– Am luat-o cătră casă, domnule. Dac-am văzut că comandanții ni s-au dus... c-am rămas singuri. Am ieșit la drum.

– *Comandantul era ungur?*

– Ungur, ungur. Că eram încă în unitatea militară ungu-

rească. Ne-am dus la drum c-am fost curioși să vedem și noi armatele cum trec. Nici un rus n-a zis nimic către noi. Nimic! Nici un român n-a zis.

– *Erați în uniformă?*

– Da, în uniformă ungurească. Da' n-a fost bai.

– *Și-aveați arme la dumneavoastră?*

– Nimic! Eu eram cu fierăstrăul în spate. Și altul cu lopata, altul cu ce-avea. Și-au dat ei seamă, unitățile militare, ofițerii care-au fost, că noi n-avem nici o legătură cu armata. N-am avut arme. Și-am luat-o apoi pe drum... E poveste lungă. Ș-am venit înspre Salonta, către granița României, către Oradea. La Oradea, la Salonta, ne-au prins niște rusoaice.

– *Ce erau?*

– Rusoaice. Fete. Rusoaice, fete ofițeri. La ei făceau armata și femeile. Când ne-au văzut atâția, veneam încoace, necăjiți, ciudiți, flămânzi. „*Kuda pašol, tovarăș?*“ „*Damoi*“ noi. C-am prins și noi limba asta, ce-am prins. „*A! Damoi? Net!*“ Războiul la Oradea încă nu se terminase. La Oradea băteau tunurile și n-au trecut aștia granița încolo. Înc-aici era rămas înapoi. A trecut în șes, dar încoace, pe dealuri, merea cam greu războiul.

Ne-am dus acolo, ne-au luat pe toți și ne-au băgat într-un beci, câți am încăput. După aia, ne-a luat de-acolo, ne-a ținut o zi și era să murim... Ne-a luat de-acolo și ne-a dus în cazarma aia... – ș-amu trăiește, Dumnezeu s-o ție mult și bine, cu trei etaje...

– *La Oradea?*

– Nu, la Salonta. Salonta a fost oraș de graniță. Acolo au fost grănicerii români. Și ne-a dus acolo și ne-a băgat și ne-a ținut acolo vreo două săptămâni, până s-a umplut cazarma, de și-n pod am fost. Eu în pod am dormit. M-am suit în pod ș-acolo am dormit. Apoi acolo am dat de-un rău. Nu ne-a dat de mâncat, că nu era organizat nimic. Nu ne-a dat nimic. Ne-aduceau oamenii de prin oraș... Ne-aduceau câte-o pită, două... Pită de aia mare, ca roata de car. Tăiau cai și supă de cal. Știu că nu uit cât trăiesc, că mi-a venit un ciolan de la coadă. Nu uit cât

trăiesc. Am mâncat. Eram flămânzi rău. Și pe urmă, a doua zi ne-a luat coloană, când s-au strâns mai mulți... Au strâns de pe frontul ăla mai mulți. Cred c-am fost vreo mie, dacă nu mai mulți. A fost coloana lungă de vreun kilometru și ceva. Rușii pe patru cai... unu-nainte și restul pe de lături. Și hai la Arad cu noi.

La Arad ne-a dus. Dacă-am ajuns la Arad, ne-a băgat, care cum am putut pe-acolo. Știu că-ntr-o noapte-am dormit într-un dulap. Am scos tot din el și ne-am băgat în el. Doi inși am dormit acolo.

– *Jos sau în picioare?*

– Jos, că ploua afară. Era toamnă, ploua. Ne-a ținut o noapte-acolo. Alaltă zi – echiparea și la vagoane! A-nărcat o garnitură de vagoane și ne-a dus la Focșani. Acolo altă minune, altă foame. Supă de sfeclă roșie, de sfeclă furajeră.

– *Erau rușii cei care vă luaseră și vă duceau?*

– Rușii, rușii.

– *Și ei vă dădeau și mâncare.*

– Ne dădeau și mâncare, ce să mai zici.

– *Ce vă dădea...*

– Ce ne da. Ce era. C-apoi am mers... Pân' la Focșani nu ne-a dat nimic. Am vândut... știu că mi-am dat o cămașă... Că era o echipă cum îs pe-aici pe linia ferată, de muncitori care lucra pe la Teiuș pe-acolo, domnule. A cam mers trenul încet. Am cerut niște pâine. Ce: „N-avem!“ Am luat cămeșa de pe spate: „Dă-mi o bucată de pâine!“ Am dat cămeșa. Să nu mor de foame.

A trecut asta! Am ajuns la Focșani. La Focșani ne-a băgat într-o baracă lungă, ca de-aici la pod. Acolo au fost băgate vite. Că ei, rușii, cum au ajuns în România, au prins animale... Nu știu, mă-nțelegi, au prins animale de la particulari. Ei și-au strâns animale să-și facă stocul de animale în colhozuri și-n sovhozuri, în gostaturi și-n CAP-uri.

– *Nu pentru front le-au luat?*

– Ei, pentru front! Pentru creștere. Le-au luat să le aibă

să-și completeze. Ce: „Voi ați mâncat animalele noastre“. De fapt au mâncat și-ai noștri acolo, au tăiat. „Acuma să ni le cam completăm de la voi“. Și ne-au dus acolo la Focșani. Acolo am stat vreo patru zile. Apoi ne-au dat o supă de sfeclă, că altceva nu era nimic. Pâine – ioc! Și-apoi ne-a prins o diaree, măi frate, că eram ruși de obosiți. Dam din noi afară...

– *A dat peste dumneavoastră diareea. Ce-ați făcut?*

– Ce să facem? Am dat-o afară. Ne-au băgat control și ne-au dat niște medicamente. Și pe urmă ne-a trecut. Am fost băieți tineri... Pe-aieștea mai tineri ne-a strâns pe toți – eu eram necăsătorit, poate – aveam vreo 25 de ani, n-aveam mai mult – și ne-a dus... S-a făcut o garnitură. Tot ce-a fost bun de tren și tot ce-a fost bun ne-a băgat la vagoane și direcția Ivanovo, lagărul. Am mers vreo săptămână și ceva, dacă nu mai mult.

– *V-a dat mâncare pe drum sau nu?*

– Rar. Apă din când în când. Mâncare nu.

– *Erau vagoane bune?*

– Vagoane de vite, bouwagon.

– *Nevoile unde vi le făceați?*

– Era gaură.

– *Făcută de dumneavoastră sau de ei?*

– Era gata făcută. Le-au pregătit ei. Și ne-a băgat 106 într-un vagon.

– *Era iarnă?*

– Poi pân-am ajuns în lagăr era săptămâna Crăciunului.

– *A! Și cum erați îmbrăcați?*

– Subțire, cu hainele de vară, cu ce-am avut.

– *Și nu digerați acolo?*

– Poi, nu ne-a fost frig, c-am fost mulți laolaltă...

– *Au murit oameni?*

– Au murit. Care cum murea, santinelele veneau pe la vagon: „Este – nu știu cum – kaput?“ „Net!“ Sau dacă era, îl prindea numa de gât – afară cu el – și-l punea deoparte, până-i strângea pe toți. Nu știu, n-am văzut ce-a făcut cu ei. A murit și de la noi unul de-aici. Ăla era mai bătrân, avea copii. Și,

domnule, odată – nu uit niciodată cum dracu a putut pătrunde golanii la noi cu pistolul automat.

– *Ce-au făcut?*

– Au pătruns în vagon la noi. Vagoanele erau încuiate cu cheia. Numai santinelele care ne păzea i-au dat drumul. Și-a-nceput, domnule, a trage în noi.

– *Cum să tragă în dumneavoastră?*

– A tras în grămadă!

– *Să vă-mpuște?*

– Da. Cu pistoalele. Întâi ne-a luat la bătaie. Ne-a dat cu pistoalele. Pe mine m-a ferit Dumnezeu. N-am căpătat. Eu și-amu am cartea de rugăciuni. Și-amu am păstrat-o. Aia mi-a fost tovarășul de drum.

– *Ați avut carte de rugăciuni cu dumneavoastră?*

– Am avut.

– *Și-o aveți cu dumneavoastră?*

– O am și-acasă.

– *Deci, au intrat doi militari ruși cu pistoalele și-au lovit în oameni și pe urmă au tras în ei?*

– Au zis: „*Davai încolo*“, și-apoi s-a dat unul încolo și altul încolo și trebuia să treci printre ei... Și-apoi dă-i! Care-au ajuns, au luat bine. Eu n-am căpătat.

– *Dar ce vroiau ei?*

– Ce-au vrut? Au vrut așa de bine, că ne-a strâns într-un colț. Și după ce-au gătat bine de numărat, ne-au zboncănit acolo, apoi a văzut că n-au mai căzut jos, că n-a lovit niciunul, a tras în grămadă.

– *Și-au împușcat mulți?*

– Au împușcat doi. Unul a murit, l-a-mpușcat cu pistolul în burtă. Unul îmi pare c-a mai trăit și la băgat într-un spital. No. Restul a mai cilovit așa. De murit a murit unul din ei.

– *Aveau ordin să facă așa ceva? Sau erau descreierați?*

– Descreierați. Nebuni de-aieștea ca Petrișor. Aieștea-s sălbateci. N-au avut nicio milă de oameni. După cum am văzut eu, intenția a fost cât mai puțini s-ajungă-n lagăr. Ce-ajunge-n

lagăr înseamnă c-a fost bun de lucru. Ceilalți au fost gata. De aia ne-au frecat așa să moară. Apoi au murit... adică n-au murit. Când ne-au descărcat la Ivanovo-n gară, ne-a-ncolonat, eu știu că m-am plecat, și era zăpadă... zăpadă cam de vreo zece centimetri. M-am plecat... am văzut ceva, o ridicătură de zăpadă și-am zis că-i o bucățică de pâine acolo. Mă plec... Când colo un darab de cărămidă, o jumătate de cărămidă. Am crezut că-i pâine. Și vine-un tâlhar de militar rus și când mi-mpușc-un picior, am fost de trei ori peste cap. El a gândit că eu iau cărămidă să lovesc sau ce știu eu ce-a crezut el. Eu am luat cărămidă c-am crezut că-i pâine. Aia am crezut că-i o bucată de pâine.

Ș-apoi ne-a-ncolonat și ne-a dus în pădure unde era lagărul. Teritoriul rușilor aproape-i numai pădure. Brad și mesteacăn. Lagărul era pregătit în pădure, barăci, tot. Aici a fost bine. Când am ajuns în lagăr, am crezut c-am scăpat.

– *Prizonierii erau numai români sau și nemți și unguri?*

– Erau români...

– *În vagoanele cu care-ați ajuns acolo?*

– În vagoane-am fost numai români.

– *Dar în alte vagoane erau și de alte nații?*

– I-a strâns cam pe nații – maghiari, nemți, italieni.

Aieștea au fost în lagăr la noi. Italienii știu că nu ieșeau la lucru. Când era frig, nu-i scotea la lucru. A fost frig de nu rezista la temperatura care era. Acolo era, domnule, o temperatură, vai de mine! Când făceai urină, sărea așa ca bomboanele. Îngheța până jos. E drept că ne-a-mbrăcat aicea.

– *Ce haine v-au dat?*

– Pufoaice.

– *Ce făceați acolo în lagăr?*

– Tăiam lemne la pădure. Tăiam brad cu fierăstrăul, c-atunci nu era drijbă.

– *Aveai tot fierăstrăul pe care ți-l dăduseră ungurii?*

– Nu l-am mai avut. L-am zvârlit. Aveau ei!

– *Aveau joagăre?*

– Ca de-aici în ușă, joagăre lungi, tăiau doi la un joagăr. Alții curmau, alții tăiau. Și-ncărcau, pe ăstea... Eu am fost la o echipă de transport. S-au făcut două sansaure. Știți ce-s ălea?

– *Nu.*

– Jumătăți de sânni. Un capăt de brad îl puneai pe capătul dinainte și-un capăt dinapoi, să nu cadă jos. Și era o echipă care da zăpada-n lături. Zăpada era – mergeai pe drum – cât peretele era zăpada.

– *Ce făceau cu copacii ăia?*

– Îi duceam în lagăr. În lagăr era fabrica de cherestea.

– *A! Făceau scândură!*

– Scândură de tot felul. Acolo-i duceau... Era o echipă de-a noastră care debita materialul. Duceam acolo...

– *Cu mâncarea cum era?*

– Mâncarea a fost bună, mulțumim lui Dumnezeu. N-a fost ea chiar așa bună, bună, da-n lagăre n-am dus-o rău. Era multă supă de pește. Nu era departe. Aducea cu vagoanele peștele de la Volga. Că Volga era acolo nu departe.

– *Aveați o normă de îndeplinit?*

– Aveam. Dacă depășeam norma, ne da dublu.

– *Dublu?*

– Ne da 700 gr. de supă...

– *Dar pâine câtă vă dădea?*

– Pâine nu știu cum era... 600 gr. ne dădea.

– *600 era mult!*

– Care lucra. Care nu lucra îi da mai puțină.

– *A încercat careva să fugă de-acolo? Era sârmă? Era greu?*

– Era sârmă. Și unde să te duci din Urali până-n România?! Cum? Că te prindea. Au sărit vreo câțiva din tren, din Basarabia. Au spart, băieți de-ai noștri de-aicea, au spart niște podele... Unul s-a băgat dedesubt, s-a slobozit în mersul trenului.

– *N-a murit?*

– N-a murit. A trecut locomotiva – s-a pus pe burtă – și cea

de dinapoi, a trecut peste ei și ei au rămas. Dar i-au prins și tot în lagăr au ajuns.

– *S-au întors acolo la dumneavoastră?*

– I-a adus acolo în lagăr și pe ei.

– *Vă bătea acolo?*

– Nu, nu.

– *Nu v-a mai bătut acolo?*

– Nu.

– *Stăteați mai mulți în cameră? Câți stăteați într-o cameră?*

– La mine-au fost vreo patru brigăzi. 5 x 40 – aproape 200 eram.

– 200?

– 200. Că eram împărțiți pe brigăzi. Dar erau baracele lungi. Pe două rânduri și duble paturile. Baraca era săpată-n pământ, malurile de la barăci era de-un metru și ceva. Era cu poște, cu poște de brad.

– *Cu scânduri?*

– Scânduri, poște groase. Erau trei intrări. Vreo șase scări (trepte) erau până coboram în baracă. Era cald.

– *Ziceați că n-ați stat acolo decât o vreme...*

– Poi n-am stat. Că după aia au venit românii și-au instalat guvern – Sănătescu.

– *Era instalat de mult.*

– Nu era. După război, ăsta era un general. El a fost comandantul țării, că pe Antonescu l-a omorât, l-a împușcat. Ș-apoi înțelerea între guvernul român și cu rușii, cu Stalin. Că-ți spun, aicea au fost din partea comuniștilo, au fost Vasile Luca, Ana Pauker.

– *Au fost acolo-n lagăr?*

– Nu la lagăr! La Stalin în audiență. Și pe urmă, da, a venit și-n lagăr. A fost în lagăr și s-au organizat unități militare.

– *Din prizonierii români?*

– Din prizonierii români. Numai pe românii care vroiau să lupte i-a pus. Și ne-a adunat pe toți și care-a vrut a aderat.

- *Vă-ntreba pe fiecare: „Vrei să lupți?”*
- Cum să nu-ntrebe? Că pe urmă te-a pus la comisie. Numai femei erau, doctori. Ne-au dus la analize, la doctori.
- *Mata ai semnat vreo hârtie în care să spui că vrei să vii pe frontul ăsta.*
- Cum să nu semnez?
- *V-au dat niște hârtii?*
- Am făcut declarații.
- *Erau scrise în românește sau în rusește?*
- Românește, dară! Doar aveam ziarul *Graiul liber*. Îl citeam. Noi știam situația din țară.
- *Ați citit declarația aia? Ce scria acolo?*
- Nu mai știu... N-am citit-o.
- *Așa, din ce-ți aduci aminte.*
- Că ești de acord să lupți pentru liberarea țării.
- *Păi țara nu era liberată? Că pe mata te-a luat de dincolo de granițele ei.*
- Pentru finalizarea războiului. Trebuia să distrugi fiara hitleristă.
- *Așa-i zicea?*
- Trebuie distrusă din rădăcini.
- *Te-ai înrolat în armata nouă română... În ce divizie?*
- În Divizia „Horia, Cloșca și Crișan”.
- *Cea de a doua care-a plecat...*
- A doua divizie. Văd că le știți. Întâia a fost „Tudor Vladimirescu”. Tot de-acolo din lagăr a ieșit.
- *Dar a ieșit mai înainte.*
- Mai devreme.
- *Înainte de-a se retrage frontul la Prut.*
- Înainte. După aia a fost „Horia, Cloșca și Crișan”. Și ne-a dus la Kotovsk, pe malul, pe-aici unde-i Transnistria. Și ne-a adus acolo... Acolo erau niște cazărmi făcute de germani. N-am încăput toți în cazărmi. Ne-au băgat și-n niște buncăre făcute într-o pădure, chiar lângă cazarmă aproape. Nu departe era o pădurice, și-acolo au fost instalați nemții pe vremuri.

– *În Transnistria?*

– *În Transnistria. Ne-am instalat acolo și-am stat până-n august.*

– *Până-n august?*

– *Am făcut instrucție. Aveam un comandant pe locotenentul...*

– *Stați puțin! Mata ai ajuns de Crăciun în 1944 în lagăr. Așa ai zis. Cum puteai s-ajungi în Transnistria cu Divizia Horia, Cloșca și Crișan în august 1944?*

– *În august 1945.*

– *Dar se terminase războiul pe 9 mai 1945.*

– *În 9 mai s-a terminat războiul și noi n-am mai mers pe front în apus.*

– *Ați rămas mereu în Transnistria?*

– *Am rămas acolo. Am rămas până-ntr-o vreme.*

– *Când s-a format Divizia asta? În ce lună te-a chemat să spui că vrei să participi la război?*

– *În timpul iernii.*

– *Când? În februarie, martie?*

– *Nu știu. Cam pe-atunci. Războiul nu era încă terminat.*

– *Pe mata te-a încorporat în Divizia asta?*

– *Da.*

– *Și ea, până-n august 1945 n-a plecat de pe teritoriul Rusiei?*

– *Cine?*

– *Divizia „Horia, Cloșca și Crișan“?*

– *Până-n august? Aștia ne-au adus în aprilie sau când dracu am ieșit din lagăr, în aprilie '45. Mi-aduc aminte c-am ieșit din lagăr și ne-au dus la Kotovsk. Și-acolo s-au stabilit unitățile astea militare. Și-apoi am fost ca armata. Am făcut instrucție. Eu am fost în plutonul de puști a.c. – puști antitanc. Comandant mi-a fost Iuliu Cocișiu din Sângeorgiu de Pădure, locotenent, era dascăl de meserie. Dumnezeu să-l odihnească.*

– *După ce v-a scos, în aprilie v-a dus la Kotovsk. Ați făcut instrucție și pe urmă v-a adus în Transnistria.*

– Nu ne-au ținut de pomană. C-acuma ofițerii și ăștia știau că războiul se termină, c-au slăbit nemții.

– *Păi ce, în mai s-a terminat. În mai s-a semnat pacea.*

– Mai erau încă grupuri care n-au cedat, în Germania și-n munții Tatra, pe-acolo.

– *Trecuseră românii de munții Tatra, înainte de 9 mai.*

– Divizia n-a fost numai pentru ca să-i scoatem pe nemți... Din România erau deja ieșiți. În România nu mai era alt război.

– *Nu înțeleg ce rost a avut crearea acestei Divizii, dacă s-a constituit după terminarea războiului.*

– Rostul... o avut rost. Asta a fost pregătită pentru terminarea războiului.

– *S-a terminat. Și pe urmă?*

– Nu v-am spus c-am făcut instrucție. Am fost militar și-am venit acasă la Sibiu. Aici ne-am instalat.

– *Când ați venit acasă?*

– Am venit... Când am venit, Doamne? În vară am venit, în luna... În luna lui iunie. N-am venit acasă. C-am venit la o cazarmă în...

– *Ați venit cu toată unitatea? Păi ziceați că-n august erați în Transnistria.*

– În 17 august am ieșit din cazarmile ălea.

– *Și cum puteați s-ajungeți la Sibiu în iunie?*

– Nu în iunie! În august am ajuns, c-am uitat. Am ajuns în august la Sibiu și de-acolo ne-au pregătit de-am venit pe valea Mureșului. Erau atuncea niște probleme. Eu am fost organizat într-un pluton, ne-a dat cai și-am venit pe valea Mureșului la Brâncovenești. Acolo era cearta... Nu numai acolo! Că era toată valea Mureșului un fel de mișcare între români și unguri, după război. Românii săreau pe unguri, ungurii săreau pe români. Și-acolo am venit. Noi cât am stat, n-au mai avut probleme.

– *Și când te-a lăsat pe mata la vatră?*

– Am mai stat încă.

– *Până când?*

– Toamna am venit acasă.

- *Deci, n-ai fost pe frontul de Vest.*
- *Nu. În Răsărit am fost, la Vest n-am mai fost.*
- *De ce întâmplări mai deosebite ți-amintești mata din prizonierat? S-a-ntâmpnat ceva ieșit din comun?*
- *Nu. Am mers la lucru. Care depășeai norma, primeai mâncare dublu.*
- *Dar care n-o depășea ce pătea?*
- *Păi, își lua regimul pe care l-a avut.*
- *Nu-i dădea mai puțin? În alte lagăre așa se dădea, rai puțin.*
- *Nu. Din pâine, domnule, nu. Pâinea ți-o dădea exactă. Dacă nu era 600 sau 700 câtă ne da, mai punea bucata aia ca un chibrit, făcută din lemn, și-ți punea bucățica aia acolo. Aici au fost corecți. Mă-nțelegi? La mâncare-au fost corecți.*
- *Ați spus că-n lagăr erau constituiți oamenii pe națiuni. Erau certuri între prizonieri?*
- *Nici un pic.*
- *Nu se certau?*
- *Nu.*
- *Era cineva care conducea lagărul ăla din partea românească?*
- *Lagărul îl conducea un general neamț.*
- *Cum să conducă un general neamț lagărul?*
- *Așa, foarte bine. Generalul umbla prin lagăr liber, cu hainele lor, care erau fără centuri, cu capelă, gândeai că-s zmei pe-acolo. Ei erau în alte pavilioane, în niște clădiri mai mari... Ei erau în altă parte, nu cu trupa*
- *Dumneavoastră stăteați cu trupa într-un lagăr și ei veneau din lagărul lor în lagărul ăsta?*
- *Tot în lagărul ăla erau și clădirile ălea. Erau închise. Era lagărul mare.*
- *Ofițerii mari erau în clădirile ălea?*
- *Ofițerii mari erau separat. Aveau alt regim.*
- *Și conducătorul era un neamț?*
- *Neamț.*

– *Soldații români cu care vorbeai aveau vreun comandant ceva din partea românească, a grupului român?*

– Poi da, noi care eram brigada aveam pe unul dintre-ai noștri, un ofițer.

– *Erau 3–4–5 brigăzi de români... Peste ăia era cineva mai mare? Tot român?*

– Nu mai știu. Dar tot român a fost. Trebuia să te-nțelegi, domnule, să cunoști limba. Și rușii împărțeau oamenii după limbă, să se poată înțelege. Că nu ne-a ținut acolo de pomană. Că ne-a dat de lucru.

– *Adică ți-a făcut un bine, ca să te-antrenezi.*

– Nu ne-a făcut rău. Că și-așa făceam dimineța gimnastică. În fiecare zi ne scotea...

– *Cu fierăstrăul.*

– Nu cu fierăstrăul. Liber. Dumneata tragi în noi, dar nu-ai așa! Liber.

– *Cum liberi? Cum puteai să fii liber înconjurat cu sârmă ghimpată?*

– În zona aia am fost liberi.

– *Cum adică liberi. Ce-nțelegi prin „liber“?*

– Puteai mere până unde-ai vrut. Numai să nu te-apropii de gard.

– *Și când ajungeai la gard, trăgea în dumneata...*

– Noi n-am ajuns la gard.

– *Așa de mare era lagărul?*

– În tot cazul ți-oi spune, dar nu crezi. A fost un lagăr mare. Au fost mii de oameni.

– *Câte hectare au fost?*

– De unde să știu câte hectare. Hectarele nu le-am cunoscut până n-am venit acasă.

– *Câtă lungime era de la o parte la alta a gardului?*

– Nu mai știu asta cât era. Numai atâta știu că veneam de la băraci, veneam drept la cantină, mâncam, de-acolo, frate, ne-ncolonam la poartă...

– *Și de dormit, la ce oră vă culcați?*

– La ce oră ne culcam? Sara ne culcam. Aveam program ca la armată. Mi se pare că la șapte. Nu mai țin minte când dormeam. Atâtea necazuri au fost...

– *Și dimineța când vă sculați?*

– Pe la șapte ieșeam afară.

– *De la șapte la șapte – 12 ore.*

– Nu știu cât. Atât a fost necazul că n-aveam așternut, n-aveam nimic. Numai cu hainele noastre.

– *Cum n-aveați așternut?*

– Foarte bine. Dormeam pe scânduri.

– *Direct pe scândură?*

– Da.

– *Dar era cald, ați zis.*

– Păi era cald. Sigur că era cald, că făceam focul. Aveam niște sobe de tablă mari. Băgam, domnule, câte-o bucată de lemn, încălzeam. Patru sobe erau în baracă.

– *Peste generalul ăla neamț era vreun rus?*

– Ruși erau toți pe-acolo.

– *Mai mare peste lagăr?*

– Rus era, normal. Eu știu cum a fost organizată administrația lor? Nu mai știu. C-am fost un simplu prizonier.

– *Păduchi aveți?*

– Ba nu. N-am avut păduchi.

– *N-ați avut păduchi?*

– N-am avut până-n lagăr. Adică nu. Pân-a-ajunge-n lagăr. Când am ajuns în lagăr ne-a băgat la etuvă. Era o cameră cât asta. Băgai bainele-acolo – scoteai numai ce-a fost material de curea și pe urmă te-ai dus – asta a fost foarte bună regula – te-ai dus în altă cameră. Acolo era spălătoria, te spălai frumos. Era acolo care te bărbiera. Tot din prizonieri. Tundea părțile păroase. Ne-au curățit de păduchi în două rânduri. N-am mai avut nimic, nici un păduche. De-acolo am ieșit curați.

– *Dădeau cu prafuri?*

– Erau soluții... dar după ce ne scăldam. După ce făceam baie dădeam c-o soluție.

– *Pentru râie?*

– Cred că pentru râie. Dar n-am avut râie... Mă rog, era pentru combatere. Și ieșeam de-acolo și ne duceam la baracă. Când făceam baie, făceam baie. Făceam deratizarea. Ne curățea de păduchi.

– *Dar pe urmă, când ați mers la Kotovsk, vă dădea voie prin oraș? Sau n-ați avut nici o ieșire niciodată?*

– Nu ne-au dat voie deloc.

– *Cât stăteați în lagăr v-a dat vreun film ceva, sau veneau actori de teatru?*

– V-am spus. Aveam un simplu ziar, *Graiul român... Graiul liber*.

– *Era-n românește?*

– Românește.

– *Unde se tipărea?*

– În România.

– *Ei, în România!...*

– D-apoi unde?

– *La Moscova undeva.*

Alexandru Fer, com. Domnești, jud. Bistrița Năsăud, n.
8 ianuarie 1921, înregistrat pe data de 16 august 2004,
casetele CCXXV–CCXXVI.

Ion Gliga a lui Nicolae a Florii „După ce s-o terminat frontu, România ș-o luat înapoi Ardealul“

– Când v-a încorporat pe dumneavoastră ca soldat? Când ați fost luat în armată, spre a pleca pe front?

– În 1942 am plecat pe front, în Rusia.

– În ce regiment erați?

– În Regimentul 11 Călărași, la Cluj.

(Gliga Leonora, n. Matei, 83 ani la 6 dec., soția lui Gliga Ion, completează cu informații datele spuse de soț):

– În 42 s-o dus spre Răsărit, când s-o dus la armată. Eram logodiți și el s-o dus la armată și la unguri. Și l-o dus la Comaron. Și pe urmă, de la Comaron l-o dus pe front.

– Mata te-ai dus cu armata ungară încolo, în Rusia?

– Da. Păi era Ungaria aicea.

– Știu. Din cauza Dictatului de la Viena.

– Am făcut și la români.

– Înainte de cedarea unei părți din Transilvania.

– Era cedat Ardealul, ș-atunci s-o dus la ungari, că ungurii l-o chemat. N-o avut ce să facă.

– Te-ai dus la Cotul Donului în armata ungară?

– Da.

– Spuneți dumneavoastră ce știți și pe urmă întreb eu.

– Eu știu că s-o dus pe front. N-o vinit... Atunci s-o dus iarna și n-o vinit până-n ăstalt an.

– În '42 iarna?

– Da, în ianuarie. S-o dus și pe urmă n-o mai vinit până-n '43 prin mai.

– În '44.

– În '43! În '44 te-ai însurat, ce mai zici dumneata. În '43 o vinit înapoi.

– *Atunci de ce-a venit acasă?*

– I-o alungat de la Rusia. S-o rupt frontu. Ş-apoi pe care-o fost acolo, care-o fost de-un an și mai bine, i-o dat acasă, i-o lăsat la vatră.

– *N-a mai fost pe urmă pe front?*

– N-a mai fo pe front.

– *A rămas doar cu anul ăla?*

– O mai fo chemat, da' nu l-o mai dus pe front.

– *Și-atunci dac-a terminat cu frontul de la Răsărit, a-nceput cu frontul acesta de-acasă, cu mata și s-a căsătorit cu mata...*

– Așa, așa. A-nceput războiu între noi doi.

– *Și războiul acesta nu s-a terminat nici acuma.*

– Nu, nu. Îi di 60 de ani, o trecut în februarie, în 20 februarie.

– *În '44 v-ați căsătorit. Dar spuneți că erați logodiți mai demult.*

– Eram, d-apoi s-o dus pe front.

– *Cum ați făcut logodna? Ce se înțelege prin logodnă? Povestiți-mi cum se face logodna aici, la dumneavoastră.*

– Aici, să-ntâlnesc o fată și-un băiat și să duc acolo la părinții miresii și se duc la popa și fac un fel de logodnă, la biserică.

– *Citește preotul ceva? La biserică sau acasă?*

– Acasă la popa. La popa ne-am dus și-acolo-i scris, o făcut un registru. O înregistrat acolo-așa.

– *Ați avut și vreun inel ceva? Ați schimbat vreun inel?*

– Apoi n-o schimbat, c-atuncea erau zgârçiți oamenii. Nu cumpăra inel. Numai mai târziu a cumpărat.

– *Dânsul v-a dat ceva zălog?*

- Nimic.
- Verigi am avut.
- Nu! După ce te-ai cununat. Atunci n-ai avut.
- *Și dacă cineva e logodit, cum ați fost dumneavoastră cu dânsul și dânsul a plecat pe front, și dumneavoastră vreăți să vă căsătoriți cu cineva, ce făceați? Vă căsătoreăți?*
- Te poți căsători, că nu ești cununat.
- *Nu-i obligatoriu? Numai așa o promisiune?*
- O înțelegere. Și-apoi s-o dus pe front.
- *Dar el vă scria de pe front scrisori?*
- Îmi scria, îmi scria. Păi ce, era un ban o scrisoare!
- *Un ban?*
- Da.
- *Și ce zicea? Că vă iubește? Să-l așteptați până vine-acasă?*
- Că-l iubesc de la distanță.
- *Ați avut copii cu dânsul?*
- Am avut pe urmă.
- *Pe urmă, după ce v-ați căsătorit?*
- Am avut trei copii.
- *De la logodnă până se căsătoresc, fata și băiatul au voie să trăiască între ei?*
- Nu! Nu, nu, nu. Nu există.
- *Ce se-ntâmplă dacă cumva trăiesc?*
- Nu-mi mai trebe.
- Trebe, dacă-i cu tine.
- Dacă-i cu altu, poi, 'ci, treaba ei.
- *Se cunoaște dacă e cu el?*
- Se cunoaște. Nu știu.
- *După cum arată copilul?*
- Nu după cum arată. După cum o avut relații laolaltă.
- *Păi dumneavoastră știați ce făcea logodnica în lipsa dumneavoastră?*
- De aia zic eu. Dacă face ceva și eu nu-s vinovat...
- *Hai să revenim la treburile noastre. Deci, ați plecat cu*

armata ungară. Unde v-a dus anume? Pe unde v-a dus, cum ați ajuns pe front?

– Ne-o dus la Comarom. Ş-acolo am făcut instrucție un an de zile.

– Nu un an, mă! O lună! O lună, măi, că un an ai fost pe front.

– După aia am mers pe front, că am mers instruiți pe front.

– E! Da numai o lună ați făcut.

– Nu știu. O fi așa cum zici tu.

– Atunci s-o dus ş-o făcut o lună şi pe urmă i-o dus pe front.

– *Mata cu ce erai? Erai călare sau pe jos?*

– Eram la tun, la artilerie, 6 Artilerie Comarom.

– *Câți soldați erați la tunul ăla?*

– Era bateria mare. Fiecare avea misiunea lui.

– *Mata ce făceai acolo?*

– Trăgător de tun. Pardon! Am fost cărauș. Căram muniție.

După aia, la un târziu, am fost iar la tun.

– *Erați cu căruțe sau cu mașini?*

– Cu căruța cu cai.

– *Cum v-ați dus pân-acolo la Cotul Donului sau unde ziceai c-ai fost mata? V-a dus cu trenul?*

– Cu trenu ne-a dus din Comarom până-n Rusia. Acolo ne-o debarcat şi ne-o pus pe linie să ținem...

– *La Brajnoaia sau unde v-a dat jos?*

– La Brajnoaia.

– Acolo i-o dat jos de pe tren ş-apoi i-o-mpărțit pe sectoare.

– *Dar era o divizie? Frontul unguresc ce-avea acolo?*

– Un regiment. Regimentu avea şapte baterii.

– *Erați alături de frontul românesc sau erați cu italienii?*

Cu cine erați alături? Pe cine-aveați într-o parte şi-ntr-alta?

– Şi românii şi italienii şi ...

– *Nu avea fiecare sectorul lui de front?*

– Erau nemți, nemți erau.

– *Cum s-a-ntâmplat cu ruptura frontului? Povestiți-mi mai pe larg.*

– Îi dimult de-atunci...

– *Cât v-aduceți aminte.*

– Atunci s-o rupt frontu, nu știu când s-o rupt frontul. O venit rușii și ne-o bătut.

– *Cum au venit?*

– O venit rușii și ne-au bătut... Ne-am retras până-n țară. Apoi o ocupat Rusia.

– *Acolo nu v-a încercuit, cum i-a-ncercuit pe ceilalți români?*

– I-o-ncercuit ei pe care i-o-ncercuit, da' pe noi nu ne-o-ncercuit.

– *Ați putut scăpa cu bateria?*

– Am scăpat.

– *Cum ați venit pe urmă?*

– Am luptat cât am luptat, cât nu ne-o bătut ș-am fugit și tot ne-am retras, tăt ne-am retras și rușii ne-o alungat, pân-am ajuns în țară, în Comaron, în țara Ungurească.

– *Ați ajuns iar la Comarom?*

– La Don ne-o bătut.

– *În țară unde v-a adus?*

– În țară? În Comarom.

– *Iar la Comarom?*

– De-acolo am plecat.

– *Și tot acolo v-a adus?*

– Tot acolo.

– *Când s-a întâmplat asta? În '43?*

– În '43.

– *Povestiți-mi ceva, despre ce ați văzut pe front. Ce se făcea acolo?*

– Ce să vă povestesc? O fost front, bătaie, morți. Noi ne-am retras...

– *Mâncare v-aducea de-acasă? V-aduceau ungurii sau nemții?*

– Ungurii. Și pe unii îi administra nemții. Că ungurii o fost sub stăpânirea nemților.

– Când te-ai întors, ai zis că gata! S-a terminat cu frontul! V-a trimis acasă, la vatră?

– Acolo o stat o lună de zăle pentru refacere.

– Ne-o dus în Comarom, în regiment, și-acolo am mâncat și-am șezut. Ne-o pus în refacere. Și-apoi ne-o lăsat acasă la vatră.

– V-ați refăcut ca s-ajungeți acasă sau ca să vă trimită din nou pe front?

– Așa le-o fost planu. 'Ce: „Mergeți, acasă, da' nu știu cât ați sta, o lună-două, un an, doi ori până-i lumea. Vă chemăm înapoi dacă-i lipsă.“ Nu ne-o chemat. O chemat pe alții, da' pe mine nu.

– Și dacă te-o chemat, numa nu te-o ținut.

– M-o chemat... În două săptămâni am venit acasă. Că dac-am venit acasă, m-am angajat aicea la lucru, la munte.

– Erau fortificațiile.

– Era un căpitan care avea aicea fortificații.

– Ungur sau român?

– Ungur, ungur. O fost în vară atunci.

– La baterie ceilalți soldați erau români sau unguri?

– Erau și români, dar erau unguri mai mulți.

– Românii o fost pe aice. Stăpânirea o fost ungurească.

– Lasă stăpânirea! Pe mine mă interesează dacă ceilalți soldați cu care erai în pluton, în batalion erau amestecați.

– Aici o fost civili. Amestecați. Conducerea ungurească, dar erau români amestecați cu unguri, cu nemți.

– Acolo pe front?

– Pe front.

– La baterie?

– La baterie.

– Și pe urmă când ai venit și-ai lucrat la fortificații erau numai români și numai căpitanul era ungur?

– Erau și unguri, cubicași.

– Cubicași? Ce-nseamnă cubicași?

– Lucrau la drumuri, la..., cu roaba, căra pământ, căra... O făcut un fel de linie.

– *O întăritură...*

– Întăritură ca să nu vie rușii. Făcuse șanțuri și erau făcute tuneluri ca să poată să nu vie rușii. S-apoi asta o rămas așa multă vreme. Ș-acum mai sunt urme de la linia aia.

– *Au stricat pământul...*

– Au stricat pământul. Păi era din munte-n munte. Erau kilometri... Din marginea asta, de la Sovata până pe Murăș, erau întinse fortificațiile.

– *Și-apoi, când au venit rușii, mata ai mai fost pe front?*

– Nu, nu, nu. După ce-o venit rușii nu.

– *A rezistat atunci linia aia? Sau au trecut rușii, ca prin varză?*

– Ca prin varz-o trecut.

– O venit rușii și-o ocupat iar românii teren. Aici o fost Ardealul cedat la unguri, în '40. Ș-o ținut până-n '44. atunci în '42-43 am fost pe front. După ce s-o terminat frontu, România ș-o luat înapoi Ardealul.

– Acolo-i zicea linie de fortificație.

– *Dar mata ai fost acolo, la dânsul, să-l vizitezi, când lucra la fortificații?*

– Venea sara.

– *Venea seara?*

– Venea sara că nu era departe, numai la Pârâul Porcului. Care lucra acolo, nu-i mai chema pe front.

– Nouă ne-o dat drumu acasă, când s-o terminat războiul. Aici la fortificații a fost un căpitan. Ne-o venit ordine să ne ducă iar la armată. Ne-o concentrat aicea, ca să nu mergem la armată.

– *Și mata i-ai dat ceva căpitanului ăla ca să nu te ducă pe front?*

– Nu! Păi ce să-i dau?!

– *După ce s-a terminat războiul de tot, ai avut vreo greutate, vreun necaz pentru c-ai fost pe front?*

- N-o avut niciun necaz.
- *Dar ați auzit despre alții care veneau din prizonierat? Povesteau ceva. Spune mata, măicuță, că ești cu mintea foarte limpede, ce-ai auzit de la cei care-au venit din prizonierat.*
- Cic-o fost închiși acolo și nu le da mâncare... Îi trata prost. Și-apoi, pe urmă, de la o vreme le da de lucru... Și-o dat drumu la toți acasă.
- *După mulți ani?*
- După vreun an-doi.
- *Au stat și mai mult.*
- Doi-trei ani. Cam doi ani o stat. Da' foarte puțini o fost de-aici din Ivănești.
- *Ce povesteau? Învățaseră rusește cei care-au venit din Rusia?*
- Nu pre știeu rusește.
- *La ce munci îi puneau?*
- Nu știu.
- Poi nu-i puneau...
- La munci! Aia care-o fost închiși, mă. Aia o fost la munci grele puși, Ioane. Și-i băté.
- *Dar mâncare le dădea ca lumea?*
- Foarte prost. Auzăm un vecin, da' o murit, a lu Petra, foarte prost le da de mâncare și rar. Da' trebuia să meargă la lucru. Și dacă nu mereu la lucru, nu căpătau mâncare. Dacă era bolnav și nu meré, mâncare nu căpăta.
- *Dar nu-l ducea la spital?*
- Ei, la spital?! Cin' să-l ducă? Nu, nu l-o dus, nu.
- Numai Dumnezeu ti scăpa.
- *Cum aveai norocul, să fii tare...*
- Să scapi. Să scapi din gloanțe.
- *Nu pe front! Vorbesc din prizonierat.*
- De-aice o fost foarte puțini prizonieri.
- *Mata ce știi despre prizonieri?*
- Auzăm că cum îi tratează. Avea frunză de napi și de viță și le făcea ciorbă din frunză de sfeclă de zahăr... Nu știu, n-am

fost. Ce-am auzit și eu. Că eu am fost la artilerie și eram mai în urmă. Și când o venit frontul, aveam doi cai buni la căruță. Am tras-o.

– *Ați plecat cu tunul singur sau cu alți colegi?*

– Eu am plecat cu căruța mea. Eu nu eram la tun, căram muniție la tun.

– *Și-ai plecat cu muniție cu tot sau ai aruncat-o?*

– Am lăsat-o la tunuri... După ce-am descărcat muniția la tunuri. M-am [gândit] să merg după altă muniție. Ș-o venit vorba, zvonul că vin rușii pe noi. Ș-atunci am fugit. Mai multe căruțe au fugit atunci.

– *Și nu v-a zis nimic c-ați fugit?*

– Poi, iar ne-am întors.

– Când i-o ajuns cu tunu, nu s-o mai întors.

– Ne-am băgat iar în coloană.

– *Deci, au scăpat și cei care erau la tunuri?*

– O scăpat care-o scăpat. Și de-aici, de la noi, din Ivănești, sunt rămași acolo.

– *Au murit acolo?*

– Poi n-au mai venit niciodată. Cine știe?! O murit sau ce-o făcut...

– *Cum trăiați cu ungurii și nemții cu care erați la baterie.*

– Eram pe front... Eram ca frații, dacă eram acolo la treabă.

– *Nu vă priveau ăia de sus?*

– Ne privea, nu ne privea, n-aveam nimic cu ei, cu care eram laolaltă. Că nu eram dușmani unul cu altul.

– Pe front erau una.

– Cu ungurii care-o fost acolo cu noi n-am trăit rău. Ne considerau unguri atunci. Trupele românești erau de altă parte.

– *Mata știai ungurește?*

– Am învățat comanda, instrucția.

– *Și cu ăia care erau unguri, cum vorbeai.*

– Păi așa, ne-nțelegeam.

– Nu vorbea cu ei, că nu știa.

– *El zice că era ungur și nu știa ungurește.*

- Păi n-aveai ce vorbi... Numai comanda.
- *Cum poți să zici că erai frate cu cineva pe care nici nu-l înțelegeai?*
- Și români erau mulți.
- Aici în Ardealul cedat o fost mulți români.
- *Tocmai!*
- Noi când am plecat de-aicea, seria I din Ibănești, am plecat 180 de inși.
- *Pe toți i-a dat la baterie-acolo?*
- Ne-o-mpărțit. Ne-o dat la Târgu Mureș. De-acolo ne-o trimis la Comarom, în Estregon, în Ger, în Budapesta.
- *V-a-mpărțit.*
- Și pe noi ne-o dus în Comarom la Regimentul 6 Artilerie.
- *Echipamentul – caii, căruța – erau ale armatei sau ale dumneavoastră?*
- A armatei. Căruțele și caii le-o luat de la oameni de pe sate.
- *Le-a rechiziționat?*
- Da.
- *De-aici, din zona asta?*
- Și de la tata... Aveam doi cai, de zburai cu ei. I-a dus și nu i-o mai văzut [în] veac. De-aici o dus mulți cai, de-aici din Ibănești.
- *Le-a dat ceva în schimb oamenilor? Le-a dat vreun ban, ceva?*
- Nimic.
- *Păi cum i-a luat așa?*
- Așa i-o luat ungurii.
- I-o luat armata.
- La mine-o luat cai, o luat căruța, toate cele.
- *Când a fost Ardealul ocupat, erau polițiști unguri?*
- Cât o fost sub unguri, unguri. Gendări – așa le zicea la jandari.
- *Se comportau normal sau făceau rele?*

– Să te vadă sara, un fecior pe drumuri... Avé pene de cocoș în pălărie...

– *N-aveai voie să mergi pe drum?*

– Sara?

– Da.

– Dacă erai fecior ș-aveai drăguță, numai pe furiș dacă mergea să se-ntâlnească cu drăguța...

– *Și dacă te prindea, ce-ți făcea?*

– Te bătă. Așa niște ciomage... cam așa de lungi, de gumă... Ș-avea curea bogată pe mână ș-apoi te pocné.

– *Dar bisericile le-a lăsat deschise, sau le-a-nchis?*

– Bisericile le-o lăsat deschise.

– *Preoților nu le-a făcut nimica?*

– Nu, nu. Nu le-o făcut nimic.

– *Pe unele locuri i-au nenorocit pe bieții preoți...*

– Auzăm și eu nu știu pe unde că i-o prins pe popi și i-o... N-a fost aicea.

(Gliga Ion a lui Nicolae a Florii, n. 20 august 1918, com. Ibănești, județul Mureș, înregistrat pe data de 14 august 2004, caseta nr. CCXXIII)

Alexandru Hrițcu

***„De ceea ce-am tras, să nu mai spui
la nimeni... că nu te crede nimeni,
zice că asta e un fel de laudă!...”***

– *Povestiți-mi și mie unde-a-nceput pentru dumneavoastră războiul. Când v-a încorporat și unde-ați participat la primele lupte pe front?*

– Eu am fost din '38 încontinuu concentrat. Am fost luat în Regimentul 29 Infanterie și pe urmă m-a vărsat la 4 Vânători moto, la Lipcani. De-acolo s-a-nceput concentrările și-am plecat la Cernăuți, în comune Corovia. Pe urmă ne-a dus pe la Turda, pe la Câmpina.

– *În război de unde-ați plecat?*

– În război am plecat în '41 la Odesa.

– *Până a ajunge la Odesa, ați luptat undeva?*

– Nu.

– *V-a dus direct la Odesa?*

– Ei în Odesa?! Am mers luptând.

– *Unde-ați început să luptați?*

– În Basarabia, pe la Bălți, pe la Soroca.

– *Ați coborât din partea de sus?*

– Am coborât la Odesa. Ș-apoi acolo m-au rănit. Ș-am venit înapoi la Turda.

– *Ați fost în spital acolo?*

– Pân-acolo am fost în punctul cel mai apropiat. Pe urmă-am fost la Iași. Și apoi de la Iași am plecat la unitatea respectivă.

– *După ce-ați fost rănit, nu v-a mai lăsat la vatră? N-ați mai fost pe-acasă?*

– Nu.

– *De la Iași unde-ați plecat?*

– Am plecat la Câmpina.

– *Cum la Câmpina? C-ați spus că v-ați dus pe front din nou!*

– Am fost pe front, am fost rănit în '41 la Odesa, din luptele până la Odesa, și-n marginea Odesi, acolo, m-a rănit din aviație. Și-apoi de-acolo am plecat la unitatea respectivă, ca rănit. Și-apoi de-acolo s-a-nceput iară concentrare. Pe urmă-am mers în luptele din Rusia, la Cotul Donului. Ne-a dus pân-acolo...

– *Și la Cotul Donului ce-ați făcut?*

– La Cotul Donului am stat o bucată-n refacere.

– *Erați pe front acolo. Cum să stați în refacere?!*

– Pe front. Eram în apropierea frontului. Trebuia să schimbăm o unitate, o divizie de-a noastră.

– *Când ați schimbat-o?*

– Pe urmă, în '42, nu știu sigur la ce dată, acolo, am intrat în acțiune, la Cotul Donului.

– *Ați schimbat tot unități românești?*

– Nemți. Noi cu nemții am fost asociați atunci. Eu am luptat alături cu unitatea 20 Infanterie nemțească. Așa spuneau ei. Tot divizie. Că eu am făcut în Divizia întâia motorizată. Era prima divizie pe țară atunci. Și pe urmă am venit iară înapoi.

– *De la Cotul Donului?*

– Am venit luptând până la Iași.

– *De la Cotul Donului v-ați întors înapoi?*

– Am venit luptând, luptam în retragere.

– *Nu v-a luat acolo prizonier?*

– Nu m-a luat de-acolo. M-a luat prizonier de la Iași. Și cum m-a luat? Eu am purtat gradul de sergent în unitatea respectivă. La Iași, înainte de-a se face încheierea pactului, a dat ordin căpitanul Diaconescu – că a primit ordinul de la generalul Radu Gherghel, care era comandantul Diviziei întâia – să facă grupuri pentru a aduce probe de la ruși. Și ne-a ales pe mai

mulți caporali și sergenți. Am fost 17. Și-a dat comandant un sublocotenent tânăr. Când am mers, ne-a pus pe toți în linie-așa și hai înainte. Mergând așa, el a chicat alături cu mine. Și i-am zis – cum era pe atunci – „domn’ sublocotenent, nu mergem bine cum mergem.“ „Dar ce vrei?“ „Apoi noi o să chikăm toți odată, o să ne prindă.“ „Tu cum vrei?“ Zic: „Pune unul așa-nainte, unul pe dreapta, unul pe stânga și restul în urmă.“ El n-a ascultat. Avea s-asculte sublocotenentul pe sergent? Și-am mers așa, pân-am căzut în tranșeie. Rușii dormeau morți. Ș-am căzut în tranșeie și-a-ncheiat pactul. Și de-acolo m-a luat în lagăr. După ce-am terminat războiul.

– *Stați un pic, că vreau să revin la Cotul Donului. Acolo, la Cotul Donului, a luat pe cineva din unitatea dumneavoastră prizonier?*

– A mai luat, dar au murit aceia.

– *Unitatea mata a luptat la Cotul Donului sau nu?*

– Am luptat, lupta-n retragere.

– *Nu s-a retras nimeni de-acolo. Au fost înconjurați. Cum puteați să plecați dumneavoastră în retragere?*

– Eu am fost acolo înconjurat de trei ori la Cotul Donului. Comandantul meu de divizie, ne-a pus în coloană și mergeam roată. Cercul se strângea, băteau bombe și tot roată.

– *Cum roată?*

– N-aveam unde să ne-ntindem, în cerc. Și s-a mers așa, roată, roată. Și-ntr-o bună seară a venit generalul și-a adunat ofițerii și-a spus „Nu mai avem cum! În iastă noapte, morți, coți, trebuie să trecem de al treilea cerc. Trebuie să ieșim.

– *Cum îl chema pe generalul ăla?*

– Radu Gherghel. Era flăcău.

Și locotenent-colonelul Otto Benedict – el de națiune era neamț – și-a dat părerea. Generalul a-ntrebat: „Ce părere [aveți], cum procedăm?“ Și locotenent-colonelul ăsta...

– *Otto Benedict...*

– Otto Benedict, care de națiune era neamț, a spus: „Domnule general, punem toată artileria și batem într-un punct

și facem o breșă să putem ieși, altfel ne omoară!...” Și generalul a întrebat dacă mai are cineva o altă părere și ofițerii au spus că-i bun așa, cum a spus domnul colonel. Și-a procedat așa. Și-a ieșit din cerc fără să deie un cartuș... unde a fost mai tare coloana a retras trupa și a dus-o acolo unde bătea, și breșa n-a mers acolo pe unde a bătut artileria, a mers din întâmplare, sau cum s-a procedat, nu știu socoteala acolo! Și-am ieșit prin breșa aceea, pe unde-au retras ei trupa. Deci ei au împins și noi ne-am retras. Noi am trecut pe-acolo fără să tragă nimeni nici un glonț.

– *Nu mai erau ruși, nu mai era nimeni? N-au mai rămas acolo unde trăgeau cu tunurile?*

– Ei stăteau retrași acolo... c-a bătut toată artileria noastră.

– *Am înțeles. Și pe urmă aici, la Iași, când v-ați dus cei 17 ca să luați probe de la nemți, v-ați dus ca să vedeți, să prindeți „o limbă”, să găsiți un soldat care să vorbească, sau ce probe v-ați să prindeți?*

– Cine?

– *Dumneavoastră, trimiși de comandant.*

– Nu înțeleg ce vreți...

– *Ați zis c-a ales dintre toți 17 și v-au trimis și ați nimerit în tranșeele rusești. Cu ce scop v-ați dus dumneavoastră acolo?*

– Nu v-am spus? Am mers să aducem probe de la ruși. Puterea de luptă a lor, sectorul cât e de mare...

– *V-a trimis în cercetare, bun! Și v-a luat prizonieri acolo. Și ce v-au făcut?*

– Păi... ne-au adunat pe toți grămadă...

– *Pe toți ăia 17, sau și pe alții?!*

– Ei p-acea 17... erau mii... Pe noi doar nu ne-au ales, pune-i pe ăștia de-o parte că au fost în altă muncă.... Ne-au luat la grămadă!

– *Deci, erau și alții prinși dinainte, acolo, prizonieri.*

– Erău prinși, erău prizonieri.

– *Bun, și dacă v-a prins, v-a băgat într-o coloană, sau cum? Ce v-a făcut?*

– În lagăr!

– *Unde, acolo, pe loc?*

– Acolo...

– *În Basarabia?*

– Nu, aicea, la Iași. Și-apoi de-acolo ce-au făcut!? Prizonierii tot dădeau, rămâneau desculți, ca să ... poate să le deie drumul adică, au zis ei... Și-au adus... Doamne! ... au adus un vraf de piei de vită, c-au întrebat: „Care știe să facă opinci?” Ei, s-au ales unii, între care m-am ales și eu acolo... Eu croiam pieile bucăți și dădeam la făcut, acolo... Că erau desculți, erau sfărâmați toți! Necăjiți, ca vai de lume!

– *Pielele ălea de unde le-au adus?*

– De unde? Ei știu de unde!?

– *Și-ați făcut opinci pentru cei care n-aveau încălțări...*

– N-aveau...

– *Ce-ați făcut mai departe?*

– Pe urmă, când au venit ordinele să ne-mbarcăm, ne-au băgat câte o sută în vagoane. Eu, unde am fost, câte-o sută de persoane ne-au băgat în vagoane de alea mari de vite... Ne-au dus și ne-a dus...

– *Dar până la vagon... V-a luat de-aici, direct, de la Iași, cu vagoanele?*

– De la Iași!

– *Aha, bun! Și unde v-au dus?*

– Ne-au dus direct în Leningrad!

– *Stai, stai un pic! În vagoanele ălea erați câte-o sută?*

– Da.

– *Vă dădea mâncare ceva, vă dădea băutură ceva? Ce vă dădea?*

– Pește...

– *Ce fel de pește?*

– Pește sărat.

– *Și vă dădea și vreo bucată de pâine, ceva?*

– Pâine de asta... cărămidă, așa era!

– *Vă dădea pâine?*

– Da.

– *Câtă pâine vă dădea?*

– O aducea într-o foaie de cort.

– *Câtă pâine îți dădeau mata pe-o zi?*

– 600 de grame.

– *600 de grame?! Nu-i adevărat! Sunteți singurul care spuneți așa, pentru că le dădea unora biscuiți, iar altora deloc. Cum de ți-a dat mata pâine, și altora nu le-a dat?*

– Nouă ne-a dat acolo așa pâine... pâinea o pune într-o foaie de cort...

– *Așa...*

– Pentru toți... la număr, acolo, câți erau!

– *Nu în lagăr, pe tren, vreau să spun.*

– Pe tren! Și aducea foaia de cort, deschidea ușile și o da acolo și spunea: „Împărțiți-vă!”

– *Câte pâini puneau într-o foaie de cort?*

– Păi, ce știi eu?!

– *Păi, ca să-ți dea 600 de grame, trebuia să pună într-o foaie de cort măcar 50 de pâini! Cum era să pună într-o foaie de cort atâta pâine?!*

– Ei spuneau că sunt 600 de grame, dar în realitate nu se da așa!

– *Dar cât se da?*

– Se da mai puțin! Cu întrerupere... cum lucrau ei acolo!

– *Dar apă vă dădea?*

– Apă? De la Dumnezeu, vânt. Ioc apă! C-ajung și la apă!

– *Hai, spune!*

– Și aducea foaia cu niște crupă sărată și pește acolo amestecat și da acolo și oamenii spuneau așa: „Trebuie să împărțim mâncarea!” Că altfel, care lua, lua, care nu, nu. Și din toată treaba, oamenii m-au ales pe mine. C-acolo, cât am mai stat în vagon, ne strigam pe nume: „Măi Hrițcu, măi Sandu...” Și m-au pus să împărțesc mâncarea. Și eu le-am spus așa: „Măi, eu vă împărțesc mâncarea – ei stăteau ca peștele în vagon că nu încăpeam – vă împărțesc mâncarea și vă fac la toți porție câți

sunteți aici, după hrana care-au dat-o ei, și cu cine am să încep a da porțiile e treaba mea, și ultima porție e a mea! Bun?“ „Bun!“ [au răspuns] toți într-un glas. Făceam porții și spuneam: „Vasile, Gheorghe, ridică-ți porția și mergi la stânga! Și-și luau porțiile și ultima porție o luam eu.

– *Cu ce tăiai mata pâinea?*

– Nu, c-o tăiau bucăți.

– *Cum?*

– O tăiau ei bucăți.

– *Aaa, mata numai o împărțeau!*

– Împărțeam acolo. Parcă 600 de grame trebuia să fie acolo? Porția la fiecare le-o dam egal și oamenilor le spuneam: „Uitați-vă la porții!“ Care porție i-a ta, nu știi. Dacă trebuie de undeva să mai iau sau să mai pun, îmi spui! Oamenii se uitau... eu aranjam în așa fel, încât n-avea omul vreun motiv [de supărare]... Și-am venit așa...

– *Stai un pic, stai un pic! Pâinea aia v-o dădea o dată pe zi, sau la câteva zile, sau de trei ori pe zi?*

– Depinde cum staționa trenul...

– *Aaa, acolo unde oprea trenul!*

– Ordin era să ne dea de mâncare de trei ori pe zi, fiindcă era respectul prizonierului de război!

– *Eeeee! Vorbești de „respectul prizonierului de război“ cu rușii, care voiau să vă omoare până acolo?!*

– Da, dar...

– *Nu se poate spune așa ceva! Îi puneau jos și trăgeau cu pușca în ei... Mi-au spus 20–30 de oameni mărturii despre așa ceva!*

– Eu...

– *Ce respect? Nu v-au respectat deloc! Dovadă că vă dădea pește sărat și nu vă dădea apă deloc. Asta era dovada respectului?!*

– Eu dac-am trăit acolo cunosc și a trecut prin mine acul, așa ceva!

– *Puteți atunci spune că ați fost respectat ca prizonier de război?*

– *Ș-atunci știi de ce spun c-am fost respectați?*

– *Spuneți!*

– *Că se făcea clasare în fiecare lună. Și clasarea se făcea așa: categoria I-a, a II-a, a III-a și ocaua. Eu am fost la categoria I-a permanent! Aieștea ieșeau 10 ore la câmp, la lucru.*

– *Cei mai sănătoși!*

– *Da! Categoria a III-a lucra în lagăr, tăiau lemne, făceau curățenie... Ocaua – în spital, în infirmerie, unde-i puneau acolo și respect după boală: regim, pâine albă, mai știu eu ce acolo! O lună de zile! La o lună de zile se făcea iarăși clasare, și scoteau și băgau... Și mulți, ca să steie la oca, beau zeamă de tutun și alte porcării, ca să nu se ducă la treabă. Și proba doctorului: la buca dreaptă, ba nu, parcă la stânga, este o gropiță și acolo apăsa doctorul cu degetul și făcea: zvâc! – îl trecea la categoria întâia! Care, acolo, nu mișca deloc – la oca!*

– *Doctorul ăla ce nație era?*

– *Rus.*

– *Era rus? Nu era dintre prizonieri, nu era italian, nu era român, nu era ungur?*

– *Nu, erau și din ăștia printre prizonieri, dar doctorul mare... începea cu cel mai mic în grad până la colonel.*

– *Nu stăteai dumneavoastră cu coloneii la un loc, dumneavoastră stăteai numai cu gradele inferioare, soldații și cel mult gradații!*

– *Nu, dar spun că atunci când se făcea clasare, omul mergea cu dosarul de aici și până la...*

– *Bun, și apă când v-a dat în tren?*

– *Apă?... În lagăr...*

– *Nu în lagăr, ci în trenul acela care v-a dus la Leningrad.*

– *Acolo, mergând, cu trenul, s-au revoltat prizonierii, tot convoiul care era în vagoane, când au văzut Volga, s-au bușit când au văzut apă.*

– *Nu avea ce să caute Volga la Leningrad!*

– Un crac al Volgăi, Lena au adus-o la Leningrad. La apa ceea, pe care-am văzut-o noi... Și s-au revoltat și n-au avut ce face la tren, la locomotivă acolo și-au întrebat: „Ce au?“ „Vor să beie apă!“ „Hai să le dăm drumul la apă!“ s-au gândit ei acolo, că acolo era gardă de rușii care ne duceau. Și garda a aprobat, și-au deschis părțile laterale la vagoane înspre apă – când mergeau pe dig, așa – apa era de vale, și-a strigat un comandat rus de-acolo: „*Slușiti na davai na vode!*“ „Duceți-vă la apă!“. Eu, cel puțin, am mers pe mâini și pe genunchi – dac-am stat o lună de zile în vagon, nu-i glumă, acum! Ș-am mers acolo... și prizonierii care-au mers acolo au pus apă în sacul cu merinde, în gamelă, în chipiuri, în fel de fel de socoteli! Eu am avut un tub mare de artilerie și cu acela m-am dus...

– *Te lăsa cu tubul ăla în vagon?*

– Tubul îl aveam în raniță...

– *Unul mai mic, așa...*

– Nu, mare, tub de artilerie! Ș-am mers cu acela și l-am umplut cu apă și-am rupt o mânecă la haină... când am ajuns în vagon și i-am pus dop și cu acela... până am ajuns la Leningrad, dam să iau o gură, atât! Oamenii doreau....

– *Încă o dată vreau să te întreb: în vagon ați fost 50 sau 100?*

– Nu... cam o sută! Aproape o sută să fi fost.

– *Nu știți exact...*

– Nu prea...

– *Bun, și până la Leningrad, cât a durat drumul ăsta, câți au murit?*

– Au mai murit, au mai leșinat... Îi luau de-acolo și-i dădeau în gară și din gară îi dădeau la lazaret, cum se spunea la dâșii la infirmerie, acolo au rămas dintre ei...

– *Când ați ajuns acolo, în Leningrad, ce s-a întâmplat? Sau unde ați ajuns?*

– În Leningrad... în regiunea Leningrad am ajuns, la Bohorovski.

– *Bohorovski?*

– Da, Bohorovski așa se chema acolo, sectorul acela, localitatea aceea unde era lagărul... Și-apăi acolo, la treabă! Zece ore!

– *Ce treabă făceați?*

– La calea ferată, măream pantele la calea ferată, de jos venea trenul și da jos piatră de asta, makadam, fărâmată și de cealaltă piatră de asta cu nisip.

– *Da...*

– Și-apoi acolo, fel de fel de bătai de astea pe calcar și măream... că era digul acela la calea ferată îngust, digul, și când mergea trenul, umbla! Și-au dat ordin rușii, că aveau mână de lucru acolo, să mărească makadamul.

– *Și-acolo, în lagăr, ce mâncare vă dădea?*

– Crupe de astea conservate, porția de pâine... Și-n lagăr așa, 600 de grame ne dădea porția de pâine.

– *Dar dacă nu-ți făceai norma?*

– Dacă nu făceai norma, nu luai.

– *N-o luai toată sau n-o luai deloc?*

– Nu, nu luai porția normei, încă 200 de grame îți da... Dacă făceai norma pe brigadă, apoi luai 800 de grame de pâine.

– *Îți dădea 800 de grame? Și masa de câte ori pe zi ți-o dădea?*

– Ce?! O dată.

– *Când?*

– Seara sau la amiază.

– *Seara sau la amiază? O dată sau de două ori?*

– De două ori: seara și la amiază dacă veneau, veneau cu supliment.

– *Stai puțin! Îți dădea de dimineață mâncare?*

– Da?

– *La prânz îți dădea?*

– Nu, la prânz, nu.

– *Seara îți dădea?*

– Seara, da, când veneai de la lucru.

– *Deci, îți dădea dimineața și seara, da?*